

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ / ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Πτυχιακή εργασία

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ,
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Ασπρούδας Φώτης
Μπέκου Ευαγγελία

Μεσολόγγι, 2017

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ / ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Πτυχιακή εργασία

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ,
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Ασπρούδας Φώτης
Μπέκου Ευαγγελία

Επιβλέπων καθηγητής
Μαυριδάκης Θεοφάνης

Μεσολόγι 2017

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων/Μεσολογίου του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εμφάνιση των συνεταιρισμών εντοπίζεται ως μέσο απάντησης στα προβλήματα στην παραγωγική διαδικασία, απόρροια του καπιταλιστικού τρόπου δράσης, που θέτει σε δοκιμασία την επιβίωση των οικονομικά αδύναμων μελών της κοινωνίας και του πνεύματος ισότιμης συνεργασίας τους, με προσωπική συμμετοχή όλων και αλληλοβοήθεια. Η συνεταιριστική θεωρία θεώρησε τη λύση του προβλήματος των οικονομικά αδύναμων στη συνεταιριστική οργάνωση και στη δύναμη που δημιουργείται μέσω της συνεργασίας στο συνεταιρισμό με την αλληλέγγυο ευθύνη των μελών του.

Τα βασικά εφόδια της συνεργασίας είναι η βιολογική δύναμη των ανθρώπων, η εκούσια σύμπραξη, η πίστη και αποφασιστικότητα για επιτυχία και η αλληλεγγύη, ενώ ακολουθούν με υποδεέστερη βαρύτητα τα περιορισμένα υλικά μέσα υποστήριξης της κοινής πρωτοβουλίας. Σκοπός των συνεταιρισμών είναι η εξασφάλιση των συνθηκών διαβίωσης στα μέλη με αξιοπρέπεια, καθώς και η παροχή των χαρακτηριστικών της δημιουργικότητας και της ωφελιμότητας στις καθημερινές επαγγελματικές ασχολίες. Με τον τρόπο αυτό, συμβάλλουν στην ολοκλήρωση και εξύψωση του ρόλου των ασθενέστερων, από οικονομική κυρίως άποψη, μελών της κοινωνίας, με άμεσες και ποικίλες ευεργετικές επιπτώσεις για το σύνολο της κοινωνίας όπου δρουν.

Κατά κάποιον τρόπο οι συνεταιρισμοί στηρίζονται αφενός μεν σε ορισμένες αξίες που αποτελούν αποκλειστικά γνωρίσματα της συνεταιριστικής οικονομικής οργάνωσης, όπως είναι η αυτοβοήθεια και η αλληλοβοήθεια, και αφετέρου δε σε ορισμένες γενικές αξίες, που μεταφέρθηκαν στο συνεταιριστικό θεσμό με συγκεκριμένο περιεχόμενο, για την αντιμετώπιση των αιτιών που προκάλεσαν τη γένεσή του. Εξάλλου στις βασικές συνεταιριστικές αρχές συγκαταλέγεται η ελευθερία με την έννοια της ελεύθερης συνεργασίας, η ισότητα και η δημοκρατία με την έννοια της ίσης θέσης, των ίσων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μελών, καθώς και η αρχή του περιορισμού της δύναμης του κεφαλαίου που επέφερε τη σύνδεση του δικαιώματος ψήφου και της διανομής των κερδών με κριτήρια που δε σχετίζονται με εκείνο της συμμετοχής στο κεφάλαιο. Επιπλέον, βασική αρχή που διέπει τον συνεταιρισμό είναι η δικαιοσύνη, υπό την έννοια της δίκαιης διανομής των εσόδων και της δίκαιης κατανομής των βαρών. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία μελετά τους συνεταιρισμούς ως μορφές ανάπτυξης της συλλογικής δραστηριότητας και μοντέλων επιχειρηματικότητας, καθώς επίσης και τα προβλήματα και τις προοπτικές που έχουν οι συνεταιρισμοί.

Λέξεις-κλειδιά: Συνεταιρισμοί, προβλήματα, προοπτικές, κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία, συνεταιριστικό επιχειρείν

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	v
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	vii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	x
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	xi
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	xii
1. Το Συνεταιριστικό Ιδεώδες	1
1.1 Εννοιολογική προσέγγιση	1
1.2 Ιστορική αναδρομή	5
1.2.1 Πρόδρομες μορφές συνεταιρισμών	5
1.2.2 Μορφές συνεταιρισμού στον πρώιμο καπιταλισμό	7
1.2.3 Μορφές συνεταιρισμών στον ώριμο και ύστερο καπιταλισμό	9
1.2.4 Μορφές συνεταιρισμών στον υπαρκτό σοσιαλισμό	11
1.2.5 Μορφές συνεταιρισμών στις σύγχρονες μεταβατικές κοινωνίες	12
1.3 Οι πρωτεργάτες του συνεταιριστικού κινήματος	13
1.3.1 Οι πρόδρομοι του σύγχρονου συνεργατισμού στην Αγγλία	14
1.3.2 Οι πρόδρομοι του σύγχρονου συνεργατισμού στη Γαλλία	16
1.3.3 Οι πρόδρομοι του σύγχρονου συνεργατισμού στη Γερμανία	18
1.4 Το Ελληνικό Συνεταιριστικό Κίνημα	19
1.4.1 Η συνεταιριστική παράδοση στον Ελλαδικό χώρο	19
1.4.2 Περίοδος έκρηξης του Ελληνικού Συνεταιριστικού Κινήματος	23
1.4.3 Η συνεταιριστική κίνηση μετά το 1914	25
1.5 Το εύρος του Παγκόσμιου Συνεταιριστικού Κινήματος	30
2. Ο Συνεταιρισμός	34
2.1 Ορισμός Συνεταιρισμού	34
2.2 Το Συνεταιριστικό Μοντέλο Επιχειρηματικότητας	36
2.3 Χαρακτηριστικά συνεταιρισμών	39
2.4 Αρχές και Αξίες των συνεταιρισμών	41
2.4.1 Το ηθικό υπόβαθρο των συνεταιρισμών	42
2.4.2 Βασικές Συνεταιριστικές Αρχές	44
2.5 Νομικό πλαίσιο δράσης	53
2.6 Σκοποί συνεταιρισμών	54

2.7	Κατηγορίες συνεταιρισμών	56
3.	Συνεταιριστική Νομοθεσία	63
3.1	Κράτος και συνεταιρισμοί	63
3.2	Περιεχόμενο ενός συνεταιριστικού νόμου	65
3.3	Ιστορική εξέλιξη της Συνεταιριστικής Νομοθεσίας	67
3.4	Η Ισχύουσα Συνεταιριστική Νομοθεσία	78
3.5	Οργάνωση, δομή και λειτουργία συνεταιρισμών	86
3.6	Διοίκηση συνεταιρισμών	89
3.7	Σχέση μελών-συνεταιρισμού	91
3.8	Συνεταιριστική εκπαίδευση	93
4.	Προβλήματα και Προοπτικές	95
4.1	Εισαγωγή	95
4.2	Προβλήματα των συνεταιρισμών	96
4.3	Προοπτικές των συνεταιρισμών	100
4.3.1	Παραδοσιακοί Συνεταιρισμοί (ΠΣ)	100
4.3.2	Συνεταιρισμοί Νέας Γενιάς (ΣΝΓ)	101
4.4	Συνεταιριστική Ανάπτυξη	107
4.4.1	Συνεταιρισμοί και Ανάπτυξη	107
4.4.2	Έννοια και περιεχόμενο Συνεταιριστικής Ανάπτυξης	109
4.4.3	Λόγοι Συνεταιριστικής Ανάπτυξης	110
4.4.4	Στρατηγικές Συνεταιριστικής Ανάπτυξης	111
5.	Συνεταιρισμοί στα πλαίσια της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας	114
5.1	Εισαγωγή	114
5.2	Εννοιολογική προσέγγιση της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας	115
5.3	Χαρακτηριστικά της κοινωνικής και αλληλέγγυας Οικονομίας	116
5.4	Εξέλιξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας Οικονομίας	117
5.4.1	Παραδείγματα εφαρμογών κοινωνικής οικονομίας στον ευρωπαϊκό χώρο	119
5.5	Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία στην Ελλάδα	121
5.5.1	Υπάρχουσα σχετική νομοθεσία	123
5.5.2	Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις	124
5.5.3	Νόμος 4430/2016: «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις»	126
5.6	Κριτική θεώρηση	129

6. Συνεταιριστικό Επιχειρείν	131
6.1 Εισαγωγή	131
6.2 Συνεταιριστική Δεκαετία	132
6.2.1 Συμμετοχή	135
6.2.2 Βιωσιμότητα	141
6.2.3 Ταυτότητα	148
6.2.4 Νομικό Πλαίσιο	152
6.2.5 Κεφάλαιο	157
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	161
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	165
Ελληνική Βιβλιογραφία	165
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	171

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Εξέλιξη του αριθμού των συνεταιρισμών στην Ελλάδα (1915-2005)	25
Πίνακας 2: Διαφορές των Συνεταιριστικών Αρχών ανάμεσα στους Παραδοσιακούς Συνεταιρισμούς και τους Συνεταιρισμούς Νέας Γενιάς.....	105
Πίνακας 3: Η Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα (2012)	122

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Εικόνα 1: Οι Συνεταιριστικές Αρχές.....	45
Εικόνα 2: Τα αλληλένδετα σημεία της στρατηγικής του Σχεδίου για μια Συνεταιριστική Δεκαετία	134

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανάπτυξη των κοινωνιών, σε ολόκληρο τον κόσμο, είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των μελών. Αυτό συνέβη διότι η συλλογική δράση ήταν αυτή που ισχυροποίησε τη θέση τους, τη διαπραγματευτική τους ικανότητα, συμβάλλοντας δραστικά στην αποτελεσματικότερη κατανομή των αγαθών μεταξύ των ανθρώπων. Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύχθηκαν συνεργασίες από τα παλαιότερα χρόνια που έλαβαν διάφορες μορφές όπως της άτυπης αλληλοβοήθειας και της συνεργασίας υπό ορισμένους κανόνες που στοχεύουν στην εξυπηρέτηση συγκεκριμένων αναγκών.

Στην κατεύθυνση αυτή, αναπτύχθηκαν μορφές συνεργασίας, οι οποίες εξαπλώθηκαν σε όλες τις χώρες του κόσμου, μέσω του κατάλληλου νομικού πλαισίου, έχοντας πολλές μορφές και τη δυνατότητα να επιδιώκουν ποικίλους στόχους. Έτσι, αναπτύχθηκαν συνεργασίες που επιδιώκουν οικονομικούς σκοπούς μέσα από την αξιοποίηση των συντελεστών παραγωγής και κυρίως του κεφαλαίου. Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει συνεργασίες που παράγουν οφέλη, οικονομικά και άλλα, στην οποία ανήκουν οι συνεταιρισμοί και τα αλληλασφαλιστικά ταμεία. Η τρίτη ομάδα περιλαμβάνει ένα ευρύτερο φάσμα συνεργασιών που αφορούν ενώσεις προσώπων και ιδρύματα που επιδιώκουν κυρίως κοινωνικούς σκοπούς.

Οι συνεταιρισμοί, προέρχονται από την ανάγκη αντιμετώπισης προβλημάτων που δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει το άτομο από μόνο του και κατά συνέπεια απαιτείται η συλλογική δράση και η συλλογική αντιμετώπιση ορισμένων ζητημάτων. Ουσιαστικά, οι συνεταιρισμοί μπορούν να δημιουργηθούν για οποιαδήποτε δραστηριότητα, είτε δηλαδή αφορά προϊόντα, είτε υπηρεσίες, παρουσιάζοντας μια αυξημένη προσαρμοστικότητα στις συνθήκες του περιβάλλοντος. Η σύνεση αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ανάπτυξη της γνώσης και της ενότητας που αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για τη θεμελίωση ενός συνεταιρισμού. Σε κάθε περίπτωση, οι συνεταιρισμοί αποτελούν φορείς συλλογικής δράσης και στην ουσία στηρίζονται στην ιδέα της αλληλεγγύης και της συνεργασίας μεταξύ των μελών τους. Εξάλλου, ο συνεργατισμός αποτελεί ένα πλαίσιο κοινά αποδεκτών κανόνων που ρυθμίζουν τη συνεργασία των ατόμων που έχουν από κοινού αποφασίσει την ένωση των δυνάμεών τους για το κοινωνικό συμφέρον, δηλαδή το οικονομικό, κοινωνικό ή πολιτιστικό συμφέρον.

Προς το παρόν, στο δεύτερο εξάμηνο του 2017, μετά από δέκα συνεχόμενα χρόνια χρηματοπιστωτικής αναταραχής, οι πιο ανεπτυγμένες οικονομίες του κόσμου παραμένουν σε κατάσταση κρίσης από την οποία δεν φαίνεται να υπάρχει ακόμη διέξοδος, ενώ η προσπάθεια των αναπτυσσόμενων οικονομιών για την επίτευξη των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας, συναντά προβλήματα. Σε πολλές χώρες, οι κυβερνήσεις βρίσκονται σε υποχώρηση, περικόπτουν τις δημόσιες και κοινωνικές δαπάνες τους, αφήνοντας τους πολίτες περισσότερο ευάλωτους στην οικονομική αναταραχή. Σε άλλες περιπτώσεις, η ανισότητα συνεχίζει να αυξάνεται καθώς η οικονομική ισχύς μετατοπίζεται δραματικά με επακόλουθες κοινωνικές επιπτώσεις. Ένα κίνημα παγκόσμιας ισχύος σε Δύση και Ανατολή μπορεί να είναι εμφανές, αλλά εξακολουθεί να υπάρχει μειωμένη αίσθηση αναφορικά με το πώς οι πολιτικοί θεσμοί πρέπει να μεταρρυθμιστούν για την αντιμετώπιση της αυξανόμενης κοινωνικής αναταραχής, της οικονομικής στασιμότητας και της ανασφάλειας για το μέλλον.

Εν τω μέσω αυτής της αβεβαιότητας, οι συνεταιρισμοί μπορούν να προσφέρουν κάποια ελπίδα και μια διέξοδο για τους πολίτες όλου του κόσμου. Ανάμεσα σε όλα τα μοντέλα επιχειρηματικότητας, μόνο οι συνεταιρισμοί φέρνουν οικονομικούς πόρους μέσα από ένα πλαίσιο δημοκρατικού έλεγχου. Το συνεταιριστικό μοντέλο αποτελεί έναν εμπορικά αποδοτικό και αποτελεσματικό τρόπο επιχειρηματικής δραστηριότητας που λαμβάνει υπόψη του ένα ευρύτερο φάσμα των ανθρώπινων αναγκών, σε βάθος χρόνου και με αξίες κατά τη λήψη των αποφάσεων. Πρόκειται για ένα μοντέλο που λειτουργεί παράλληλα σε πολύ μικρή αλλά και σε πολύ μεγάλη κλίμακα. Ο συνεταιριστικός τομέας είναι παγκόσμιος, παρέχοντας εκατομμύρια θέσεις εργασίας σε όλο τον πλανήτη και οι συνεταιρισμοί αναδεικνύουν την ατομική συμμετοχή, μπορούν να οικοδομήσουν την προσωπική αυτοπεποίθηση και ανθεκτικότητα, δημιουργώντας ταυτόχρονα κοινωνικό κεφάλαιο.

1. Το Συνεταιριστικό Ιδεώδες

1.1 Εννοιολογική προσέγγιση

Η λέξη «συνεταιρισμός» αντιστοιχεί στην λατινική λέξη «cooperatio» που σημαίνει συνεργασία. Ως έννοια συχνά ταυτίζεται με αυτήν του «συνεργατισμού», καθώς πολλοί είναι αυτοί που συγγέουν αυτές τις δύο έννοιες σαν να πρόκειται για συνώνυμα με το ίδιο περιεχόμενο. Γενικά, η ιδέα της συνεργασίας αποτελεί τμήμα του ανθρώπινου πολιτισμού, που βελτιώνει την οικονομική και κοινωνική ζωή του ανθρώπου, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές. Η έννοια «συνεργατισμός» υποδηλώνει αόριστα κάποια μορφή άμεσης ή έμμεσης συνεργασίας μεταξύ πολλών ατόμων, με κοινό στόχο, που εργάζονται προγραμματισμένα σε μια ή σε περισσότερες συναφείς παραγωγικές διαδικασίες, μέσα από τη χρήση κοινών δομών (Αβδελίδης, 1981). Με την έννοια αυτή τα άτομα βρίσκονται πάντα σε κάποια μορφή συνεργασίας από τότε που συνειδητά και κατ' ανάγκη συμβιώνουν σε συλλογικούς, δηλαδή σε κοινωνικούς σχηματισμούς, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα πως η συνεργασία αποτελούσε προϊόν ελεύθερης συναπόφασης και εξυπηρετούσε τα κοινά συμφέροντα (Λάμπρος, 1999). Η ιδέα και η αξία του συνεταιρίζεσθαι διατηρεί τις ρίζες της στην πανάρχαια αρχή «ισχύς εν τη ενώσει», καθώς το άτομο ως μέλος μιας ομάδας με κοινά χαρακτηριστικά συνειδητοποίησε από πολύ παλιά ότι είναι ισχυρότερο απ' ότι ως μεμονωμένη μονάδα.

Ο Γερμανός θεωρητικός Hettlage (1997) υποστηρίζει ότι «ο συνεργατισμός είναι μια ευρύτερη έννοια η οποία συνάδει με πολύπλευρες θεωρίες και πρακτικές, σε σχέση πάντα με τη συνεταιριστική ιδέα και τη συνεταιριστική ουσία». Σύμφωνα με τον Κλήμη (1980), «ο συνεργατισμός είναι ένα οικονομικοκοινωνικό σύστημα, ένα σύνολο από πεποιθήσεις, αρχές, κατευθύνσεις και τρόπους ενέργειας στον οικονομικοκοινωνικό τομέα, που εάν εφαρμοστούν σωστά, τόσο σε έκταση, όσο και σε βάθος, τότε θα δοθεί η δυνατότητα και κατ' επέκταση θα μπορέσει ο άνθρωπος ή καλύτερα ολόκληρη η ανθρωπότητα να ζήσει πολύ καλύτερα». Ο Γραμματόπουλος (1961) δίνει μια περισσότερο «ταξική» διάσταση της έννοιας του συνεργατισμού, υποστηρίζοντας πως «ο σύγχρονος συνεργατισμός υπήρξε προϊόν του κεφαλαιοκρατισμού και προέκυψε από αντίδραση κατά των αδικιών, υπερβολών και καταχρήσεων του συστήματος αυτού σε βάρος των ασθενέστερων λαϊκών τάξεων καθώς και κατά της αναρχίας και αρρυθμίας, και που προκαλεί πλούτο στην οικονομία, δηλαδή στην παραγωγή, στην κατανάλωση, στις σχέσεις μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών».

Αντιθέτως, ο συνεταιρισμός (cooperative) με τη γενική έννοια του όρου αποτελεί μονάδα πραγμάτωσης του συνεργατισμού (Μαριάδης, 2003). Η έννοια «συνεταιρισμός» υποδηλώνει μια συγκεκριμένη μορφή συνεργασίας μεταξύ ατόμων (τα οποία άμεσα ή έμμεσα συσπειρώνονται γύρω από έναν τουλάχιστον κοινό σκοπό), που επιδιώκει, συνειδητά, συστηματικά και μέσω της κοινής προσπάθειας, να προασπίσει και να προάγει τα συμφέροντα των συνεταιρισμένων ατόμων, στα πλαίσια μιας αυτοπροσδιοριζόμενης συνεργασίας (Λάμπος, 1999).

Ωστόσο, για να συμβαίνει αυτό απαιτείται η συμβολή κάποιων αναγκαίων και ικανών συνθηκών, γεγονός που μόνο κατ' εξαίρεση λάμβανε χώρα στις προηγούμενες φάσεις ανάπτυξης της ανθρώπινης κοινωνίας. Οι σκλάβοι ή οι δουλοπάροικοι, αλλά και οι σύγχρονοι εργάτες, ήταν και είναι αναγκασμένοι να «συνεργάζονται» στα πλαίσια ενός ή περισσότερων συναφών παραγωγικών δραστηριοτήτων που προγραμματίζαν οι φεουδάρχες, οι δουλοκτήτες, ή τις προγραμματίζουν οι κεφαλαιοκράτες, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως συνεταιρίζονται, διότι απλούστατα «συνεργάζονται» για λογαριασμό των αφεντικών τους και όχι για δικό τους λογαριασμό. Η περίπτωση αυτή υποδηλώνει μια ετεροπροσδιοριζόμενη συνεργασία, η οποία επιβάλλεται με τη μορφή της άμεσης ή της έμμεσης βίας, και δεν αποτελεί μια αυτοπροσδιοριζόμενη συνεργασία.

Από την άλλη πλευρά «συνεταιρίζονται» μόνο όσοι μπορούν ελεύθερα να συνεργάζονται για δικό τους λογαριασμό, δηλαδή για να προασπίσουν και να προάγουν τα δικά τους συμφέροντα. Κάτι τέτοιο δεν ήταν εφικτό για τους σκλάβους ή τους δουλοπάροικους, καθώς δεν μπορούσαν να διαθέσουν ελεύθερα τον εαυτό τους αλλά και δικά τους μέσα παραγωγής τα οποία θα τους επέτρεπαν να αναπτύξουν οικονομική δραστηριότητα για αποκλειστικά δικό τους λογαριασμό.

Αυτό γίνεται ουσιαστικά εφικτό, μετά την κατάρρευση του φεουδαρχικού τρόπου παραγωγής και παράλληλα με την εμφάνιση και την ανάπτυξη του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής, ως απόρροια: (α) της αστικής αγροτικής μεταρρύθμισης που έφερε στο προσκήνιο την πανστρατιά των μικροπαραγωγών του πρωτογενή τομέα, (β) της βιομηχανικής επανάστασης που διαμόρφωσε τεράστιες προοπτικές για δευτερογενή παραγωγική δραστηριότητα και (γ) του ανοίγματος της οικονομίας στις απεριόριστες δυνατότητες για τη μαζική διακίνηση μέσω της αγοράς καταναλωτικών και ενδιάμεσων αγαθών αλλά και μέσω παραγωγής (Λάμπος, 1999; Δασκάλου, 1992).

Σύμφωνα με τον Νόμο 602/1925 «Περί Συνεταιρισμών»: «Ο συνεταιρισμός είναι η εταιρία η οποία έχει κεφάλαιο μεταβλητό, αποτελείται από συνεταίρους των οποίων ο αριθμός είναι επίσης μεταβλητός και επιδιώκει με την συνεργασία των συνεταίρων την προαγωγή της ιδιωτικής οικονομίας καθενός από αυτούς». Ο Γερμανός δάσκαλος-συνεταιριστής Draheim (1952) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Συνεταιρισμοί είναι επιχειρήσεις, φορείς των οποίων είναι άτομα, τα οποία ενώνονται προαιρετικά στα πλαίσια των διανθρώπινων σχέσεων και σχηματίζουν από τη μία μεριά μια ένωση προσώπων, δηλαδή ομάδα με την κοινωνιολογική έννοια, και ταυτόχρονα συγκροτούν και συντηρούν μια κοινή επιχειρηματική μονάδα, το συμμετοχικό κεφάλαιο και τα όργανα διοίκησης της οποίας εκπορεύονται μόνο από τα άτομα- μέλη. Η αποστολή τους είναι να αντιμετωπίζουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο όλες τις ανάγκες, οι οποίες προκύπτουν άμεσα ή έμμεσα από τις ιδιωτικές- ατομικές επιχειρήσεις των μελών» (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Ο συνεταιριστής Θ. Τζωρτζάκης (1973) υποστηρίζει πως «ο συνεταιρισμός είναι όργανο αυτοβοήθειας ασθενών οικονομικά προσώπων, δημιουργούμενος με την ένωση των μικρών κατά μέρος δυνάμεων σε μια μεγάλη ομοειδή δύναμη, που τίθεται στη διάθεση του καθενός για την καλύτερη άσκηση της επαγγελματικής και οικιακής του οικονομίας». Αντίστοιχα, ο καθηγητής Δ. Καλιτσουνάκης, τονίζοντας τον τοπικό χαρακτήρα των συνεταιρισμών, αναφέρει πως «ο συνεταιρισμός είναι «ελεύθερη και ισότιμη τοπική προσωπική ένωση ασθενών οικονομικά ατόμων, προς αυτοβοήθεια με την από κοινού διεξαγωγή επιχειρήσεων, από την οποία ωφελούνται ανάλογα με την συναλλαγή τους με αυτή» (Καμενίδης, 2005).

Ο καθηγητής Δ. Μαυρόγιαννης (1979) ορίζει τον συνεταιρισμό ως «μια ελεύθερη ένωση προσώπων που ασκούν ομοειδή οικονομική επιχείρηση ή είναι της ίδιας κοινωνικής κατηγορίας (αγρότες, καταναλωτές κ.ά.) και προβλέπει στην προαγωγή της οικονομίας των μελών του, έχει δημοκρατικό χαρακτήρα και μορφωτική αποστολή για τα μέλη του» (Μαυρόγιαννης, 1979), ενώ ο καθηγητής αγροτικής οικονομίας στο Πανεπιστήμιο Wisconsin των Η.Π.Α. Marvin A. Schaars θεωρεί ότι «ο συνεταιρισμός είναι μια επιχείρηση που αποκτάται και ελέγχεται εθελοντικά από τα μέλη του και λειτουργεί από αυτούς και γι' αυτούς σε βάση μη κερδοσκοπική ή στο κόστος». (Καμενίδης, 2005). Πρόκειται ουσιαστικά πρόκειται για μια «οικονομική οργάνωση με νομική κάλυψη που προσπαθεί να ικανοποιήσει τους στόχους των μελών της, ακολουθώντας συγκεκριμένους κανόνες και καταστατικές διατάξεις» (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015). Ο συνεταιρισμός διαφέρει από μια κερδοσκοπική επιχείρηση, διότι υποχρεούται να παρέχει υπηρεσίες με απώτερο σκοπό το όφελος των μελών του.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση (International Cooperative Alliance – ICA): «Συνεταιρισμός είναι μία αυτόνομη ένωση προσώπων που συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και επιδιώξεών τους δια μέσου μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης» (Καμενίδης, 2005). Το σημαντικό στοιχείο που προτάσσεται από τον συγκεκριμένο ορισμό είναι το στοιχείο της αυτονομίας, και όχι συμπτωματικά. Η ευρύτατη διάδοση των συνεταιρισμών και η συσπείρωση πάνω από 800 εκατ. μελών σε αυτούς παγκοσμίως συνοδεύτηκε σε κάποιες χώρες από εξωτερικές παρεμβάσεις, με τις οποίες επιδιώχθηκε να αποτελέσουν οι συνεταιρισμοί εξαρτημένους φορείς για την προώθηση αλλότριων επιδιώξεων και στόχων. Ωστόσο, δεν νοούνται συνεταιρισμοί χωρίς τη δυνατότητα αυτόνομης λήψης αποφάσεων και δράσης με βάση τις επιλογές των μελών που τους απαρτίζουν, με τήρηση φυσικά των νόμων (Παπαγεωργίου & Κλήμη-Καμινάρη, 2014).

Η Εθνική Συνεταιριστική Επιχειρησιακή Οργάνωση (National Cooperative Business Association - NCBA) των Η.Π.Α. ορίζει ότι ο συνεταιρισμός είναι μία επιχείρηση «ιδιόκτητη και δημοκρατικά ελεγχόμενη από τα μέλη της». Μερικοί από τους βασικούς στόχους του είναι η προώθηση των συμφερόντων των μελών του, η μείωση του κόστους παραγωγής αλλά και του κόστους συναλλαγών, καθώς και η καλύτερη ροή πληροφοριών που σχετίζονται με την προβολή και εμπορία των προϊόντων του (Szabo, 2006). Αυτό σημαίνει ότι τα μέλη των συνεταιρισμών και των συνεταιριστικών επιχειρήσεων έχουν τριπλή ιδιότητα: (α) του ιδιοκτήτη, ως συμμετέχων στο κεφάλαιο της συνεταιριστικής επιχείρησης, (β) του ελέγχοντος-διευθύνοντος προσώπου, καθώς είναι αρμόδιο στην άσκηση ελέγχου στη διοίκηση και στην έγκριση ή απόρριψη των πράξεών της και (γ) του πελάτη/προμηθευτή.

Όπως γίνεται αντιληπτό όλοι σχεδόν οι ορισμοί του συνεταιρισμού δεν είναι πλήρεις, δεδομένου ότι υπάρχουν τόσα πολλά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και σκοποί του συνεταιρισμού, που αν τυχόν αναφερθούν θα καταστήσουν μακροσκελή τον ορισμό του και συνεπώς πρακτικά αχρησιμοποίητο. Οι περισσότεροι θεωρητικοί του συνεργατισμού απέφυγαν να διατυπώσουν οποιονδήποτε ορισμό, αναγνωρίζοντας ότι κανένας ορισμός δεν είναι απαλλαγμένος από αδυναμίες. Σε κάθε περίπτωση, ο συνεταιρισμός διαφέρει από τις υπόλοιπες οικονομικές μονάδες καθώς δεν είναι μια αμιγής οικονομική μονάδα, όπως είναι οι κεφαλαιακές εταιρίες, αλλά ούτε και μιας αμιγή κοινωνική οργάνωση, όπως είναι τα διάφορα κοινωνικά ιδρύματα. Πρόκειται για έναν μικτό οικονομικοκοινωνικό θεσμό που επιδιώκει ταυτόχρονα στη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης και στην ενίσχυση της κοινωνικής και πολιτιστικής θέσης των μελών του (Καμενίδης, 2001).

1.2 Ιστορική αναδρομή

Στην ανθρώπινη ιστορία κάποιες δραστηριότητες αναλαμβάνονται πάντα από ομάδες παρά από άτομα, διότι απλούστατα αποτελεί τον καλύτερο και οικονομικότερο τρόπο για την επίτευξη κάποιων πραγμάτων. Τέτοιου είδους δραστηριότητες περιγράφονται ως «άτυπη συνεργασία». Ο συνεργατισμός ουσιαστικά αποτελεί μια εξειδικευμένη και λειτουργική οργανωτική μορφή της ιδέας και πρακτικής της συνεργασίας, η οποία εμφανίζεται στις ανθρώπινες κοινωνίες ήδη από την πρωτόγονη μορφή τους. Στο πλαίσιο αυτό, η συνεργασία θεμελίωσε το σχηματισμό της μεγάλης οικογένειας και της φυλής που αποτελούσαν συνασπισμούς για την αλληλοβοήθεια και προστασία των μελών τους, στο πλαίσιο μιας κλειστής οικονομίας (Παπαγεωργίου, 2007).

1.2.1 Πρόδρομες μορφές συνεταιρισμών

Οι πρώτες αναφορές για άτυπες ομάδες συνεργασίας εμφανίστηκαν πολύ νωρίς στην ανθρώπινη ιστορία, ως απόρροια της εξέλιξης των παραπάνω μορφών συνεργατισμού, αναπτυσσόμενες ουσιαστικά σε διάφορα μέρη του κόσμου με αρκετά κοινά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, οι πρώτες δομημένες μορφές συνεταιρισμού, πέρα από αυτή του πρωτόγονου κοινοτικού συστήματος, παρουσιάστηκαν στην αρχαία Αρμενία (συνεταιριστικά γαλακτοκομεία), στην αρχαία Βαβυλώνα και στην Αίγυπτο (συνεταιρισμοί ενοικίασης χωραφιών), στην Κίνα και τις Ινδίες, στην αρχαία Ελλάδα (συνεταιρισμοί ναυτικών) και στη Ρώμη μεταξύ γεωργών, τεχνιτών, εμπόρων ή θρησκευτικών ομάδων με σκοπό την επίτευξη κοινών στόχων (Μαριάδης, 2003; Λάμπος, 1999; Κλήμης, 1985).

Οι πιο κοντινές μορφές προς το σύγχρονο συνεταιρισμό εμφανίστηκαν πιο συχνά στους τύπους φεουδαρχίας¹ οι οποίοι ονομάστηκαν από τον Μαρξ ως «ασιατικός τρόπος παραγωγής» (Λάμπος, 1999). Οι συγκεκριμένοι τύποι δεν εστίαζαν τόσο στην παραγωγή, όσο στην είσπραξη των φόρων και ειδικότερα του κεφαλικού φόρου που υποχρέωναν να καταβάλλουν οι υπήκοοι και κυρίως οι υπόδουλοι λαοί ανεξαρτήτως της παραγωγής τους. Οι υπόδουλοι πληθυσμοί, καθόσον η φορολογία υπήρξε πολύ βαριά, αντέδρασαν με τη φυγή προς τις ορεινές περιοχές, στις οποίες η παρουσία τόσο των δυνάμεων κατοχής όσο και των μεγαλογαιοκτημόνων ήταν δύσκολη ή αδύνατη, διαμορφώνοντας σταδιακά καθεστώς μικρογαιοκτησίας και μικροκαλλιέργειας (Λάμπος, 1999).

---

¹ Κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό καθεστώς, το οποίο επικράτησε κατά τον Μεσαίωνα στη Δύση. Αναφέρεται στην εξουσία των ευγενών απέναντι στο βασιλιά.

Με τον τρόπο αυτό σταδιακά διαμορφώθηκε το φαινόμενο που στην Ελλάδα αποκλήθηκε «Ελληνικό Ορεινό Χωριό», το οποίο αντικατόπτριζε τη διάσπαση του εθνικού χώρου σε ορεινή και πεδινή οικονομία και κοινωνία (Λάμπος, 1999). Η ορεινή οικονομία και κοινωνία αποκτά με συνεχή και σταθερό ρυθμό μια σχετικά μεγαλύτερη αυτονομία απέναντι στην κεντρική εξουσία, σε βαθμό που να συνδέεται μαζί της μόνο με την παροχή και συχνά κατόπιν διακανονισμού ενός συνολικού συμφωνημένου φόρου για κάθε περιοχή.

Δεδομένου ότι η δραστηριότητα αυτή αναπτύχθηκε στα πλαίσια μιας κλειστής ακόμα οικονομίας, με πρωτόγονη τεχνολογία, αυτοκαταναλωτική παραγωγή στο μεγαλύτερο ποσοστό της και υποτυπώδη εκχρηματισμό σε βαθμό που συχνά και αυτοί οι φόροι προς την κεντρική Διοίκηση να πληρώνονται σε είδος, η ανάπτυξη των συγκεκριμένων συνεταιριστικών μορφών παραγωγής δεν μπορούσε παρά να είναι ατελής και περιορισμένη (Λάμπος, 1999).

Κατά την περίοδο του Βυζαντίου, του Μεσαίωνα και μέχρι και τη Γαλλική Επανάσταση αναπτύχθηκαν οι συντεχνίες, οι οποίες αποτελούσαν ομοιοεπαγγελματικές ενώσεις που απέκτησαν σημαντική οικονομική και κοινωνική δύναμη. Οι συντεχνίες ήταν υπεύθυνες αρχικά για την επιβολή κανόνων τιμιότητας στο επάγγελμα και φρόντιζαν να εξυπηρετούν τα μέλη τους, αλλά στη συνέχεια μεταλλάχθηκαν σε κλειστά σωματεία που μονοπωλούσαν τη δυνατότητα εργασίας. Γνωστότερες πρόδρομες μορφές συνεταιρισμών αποτέλεσαν τα «μυρ» (αγροτική κοινοκτημοσύνη) και τα «αρτέλ» (εργατικοί σύνδεσμοι) στην τσαρική Ρωσία, τα «εγίντος» (ομάδες κοινής καλλιέργειας) στο Μεξικό, τα «τσελιγκάτα» (κοινή εκτροφή και διαχείριση ζώων) στην Ελλάδα και σε άλλες βαλκανικές χώρες καθώς και η «ζάντρουγκα» ή «πάτρια» (κλειστός, αρχέγονος, εθιμικός συνεταιρισμός πολλών συγγενικών οικογενειών) που διατηρήθηκε μέχρι τις μέρες μας μεταξύ των λαών Βαλκανικής χερσονήσου (Παπαγεωργίου, 2007; Λάμπος, 1999).

1.2.2 Μορφές συνεταιρισμού στον πρώιμο καπιταλισμό²

Με το γκρέμισμα της φεουδαρχίας και το μοίρασμα της γης στους καλλιεργητές, μέσα από την αγροτική μεταρρύθμιση, διαπιστώθηκε άμεσα πως η μικρή και πολυδιασπασμένη αγροτική εκμετάλλευση δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσει τους γρήγορους αναπτυξιακούς ρυθμούς του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής, να οργανώνει ορθολογικά και να προασπίζει αποτελεσματικά την παραγωγή έναντι των τοκογλόφων και των μεσαζόντων, προκειμένου να εξασφαλίσει ένα ικανοποιητικό εισόδημα στην αγροτική οικογένεια. Επιπλέον, αδυνατούσε να αξιοποιήσει γρήγορα και αποτελεσματικά τις καινούργιες τεχνολογίες και τις τεχνικές επιστημονικής οργάνωσης της παραγωγής, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ανταποκριθεί στην ολοένα και αυξανόμενη ζήτηση: (α) τροφίμων για τον αστικό και τον εργατικό πληθυσμό, (β) πρώτων υλών, αγροτικής προέλευσης για την αντίστοιχη βιομηχανία και (γ) κεφαλαίων και εργατικού δυναμικού για να στηρίξει την ανάπτυξη των μη αγροτικών τομέων της οικονομίας (Λάμπρος, 1999; Αβδελίδης, 1986).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τόσο η πλευρά των μικροπαραγωγών και μικροκαταναλωτών όσο και η πλευρά της πολιτείας, συνειδητοποίησαν περισσότερο την αναγκαιότητα συνεταιριστικής οργάνωσης της παραγωγικής και καταναλωτικής δραστηριότητας. Ωστόσο οι απόπειρες εφαρμογής της συνεταιριστικής απέτυχαν, διότι οι εμπνευστές τους τις απομόνωσαν και τις άφησαν εκτός των οικονομικών και κοινωνικών διεργασιών, χωρίς να καταφέρουν να τις παρουσιάσουν ως εναλλακτική πρόταση απέναντι στο δυναμικά ανερχόμενο κυρίαρχο καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής.

Στην κατεύθυνση αυτή, η κοινωνική και οικονομική αστάθεια μετά τον 18ο αιώνα συνέβαλλαν στην ανάπτυξη προβληματισμού σχετικά με τις απαραίτητες λύσεις που έπρεπε να δοθούν. Στην Ευρώπη οι πρώτοι οργανωμένοι συνεταιρισμοί έκαναν την εμφάνισή τους την περίοδο της Βιομηχανικής Επανάστασης (τέλη του 18ου αιώνα-αρχές του 19ου), η οποία βοήθησε σημαντικά στην ανάπτυξή τους (Δαουτόπουλος, 2006). Οι πρωτοβουλίες των οικονομικά αδύναμων για τη συγκέντρωση κεφαλαίων ως μια μορφή συνεργατισμού, είχαν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη των συνεταιριστικών παντοπωλείων που προμήθευαν φθηνότερα είδη στα μέλη του συνεταιρισμού. Πρόκειται για πρότυπο που ξεκίνησε να καθιερώνεται από τον 19ο αιώνα, αντικαθιστώντας τις παραδοσιακές μορφές συνεταιρισμού και καθιερώνοντας ουσιαστικά το συνεταιρισμό σύγχρονης μορφής.

---

² Οικονομικό σύστημα στο οποίο το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής ζωής κατέχουν οι ιδιώτες σε διαδικασία οικονομικού ανταγωνισμού με κυρίαρχο κίνητρο το κέρδος.

Έτσι φτάσαμε στην «Εταιρία των Δικαίων Σκαπανέων», τον συνεταιρισμό της μικρής αγγλικής πόλης Ροτσντέιλ (Rochdale), που ιδρύθηκε από 28 υφαντουργούς το 1844, την περίοδο ακριβώς που την Ευρώπη συγκλόνιζε συθέμελα η επανάσταση του 1848 (Λάμπος, 1999). Εκεί γεννήθηκε ο πρώτος συνεταιρισμός σύγχρονης μορφής, όχι απομακρυσμένα και ξεκομμένα από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, αλλά μέσα στην καρδιά του, από τους προλετάριους, κάνοντας την αποφασιστική του παρουσία στο κομβικό σημείο αυτού του τρόπου παραγωγής. Χαρακτηριστικό του στοιχείο ήταν ότι στηρίχθηκε αποκλειστικά στην αυτενέργεια των μελών, χωρίς εξωτερική βοήθεια και κατεύθυνση. Ο συνεταιρισμός αυτός ξεκίνησε ως καταναλωτικός, αποσκοπώντας στο άνοιγμα καταστήματος με είδη πρώτης ανάγκης (είδη διατροφής, υποδήματα, ενδύματα κ.ά.), ενώ αργότερα εξελίχθηκε σε συνεταιρισμό πολλαπλού σκοπού με κοινωνικό και οικονομικό περιεχόμενο (Kimberly et al., 2004).

Το καταστατικό του Συνεταιρισμού Ροτσντέιλ το οποίο προσδιόρισε τη φυσιογνωμία, τους στόχους και τις αρχές λειτουργίας του συνεταιρισμού, που παραμένουν ακόμα επίκαιρες, καταδεικνύει πως οι Δίκαιοι Σκαπανείς δεν ήθελαν μόνο φθηνά τρόφιμα, αλλά είχαν κατανοήσει και τον τρόπο απόκτησής τους. Από εκείνη τη στιγμή, «η συνεταιριστική ιδέα είχε κατακτήσει μια νέα ποιότητα, είχε κάνει ένα αποφασιστικό βήμα πιο μπροστά στη μακρινή και βασανιστική πορεία της» (Λάμπος, 1999). Ο συνεταιρισμός αυτός μπόρεσε και αντιμετώπισε όλες τις δυσκολίες εκείνης της εποχής και υπάρχει έως και σήμερα με μεγάλη οικονομική και κοινωνική δράση, αποτελώντας πρότυπο για τη δημιουργία των καταναλωτικών συνεταιρισμών.

Την ίδια περίοδο και σε άλλες χώρες αναπτύχθηκαν συνεταιρισμοί με ανάλογα αντικείμενα δράσης και κοινούς σκοπούς. Το 1849, κάνει την εμφάνιση του ο πρώτος τυπικός και ενταγμένος στις διαδικασίες του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής «προμηθευτικός συνεταιρισμός πρώτων υλών» από μικροβιοτέχνες στην πόλη Delitzsch της Γερμανίας, ο οποίος έγινε γνωστός με το όνομα του πρωτεργάτη του Herman Schultze Delitzsch. Την ίδια χρονιά ιδρύεται ο πρώτος «αγροτικός πιστωτικός συνεταιρισμός» στο Flammesfeld της Γερμανίας, που έμεινε γνωστός με το όνομα του πρωτεργάτη του Friedrich Wilhelm Raiffeisen (Λάμπος, 1999).

Η συνεταιριστική ιδέα, που μέχρι τότε αγωνιζόταν να εκφραστεί στο περιθώριο της οικονομίας και της κοινωνίας, εισέρχεται με την απαρχή του 19ου αιώνα δυναμικά στο προσκήνιο της ιστορίας και μάλιστα στον πρωτογενή, τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα. Το γεγονός αυτό συντελέστηκε όχι τόσο γιατί οι συνθήκες εμφάνισης του καπιταλισμού το επέτρεπαν, αλλά όσο γιατί οι συνθήκες ανάπτυξής του το επέβαλαν. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη της συνεταιριστικής ιδέας γίνεται πλέον κίνημα μαζικό «από τα κάτω», γνωρίζοντας γρήγορους ρυθμούς. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της συνεταιριστικής μορφής στον πρώιμο καπιταλισμό αποτελεί το γεγονός πως περιορίζεται γύρω από μία μόνο δραστηριότητα, την πίστη, την προμήθεια πρώτων υλών ή καταναλωτικών αγαθών, κυρίως τροφίμων (Λάμπρος, 1999).

1.2.3 Μορφές συνεταιρισμών στον ώριμο και ύστερο καπιταλισμό

Στον πρώιμο καπιταλισμό οι συνεταιρισμοί λειτούργησαν κυρίως ως όργανα άμυνας των μικροπαραγωγών και των φτωχών καταναλωτών ενάντια στους τοκογλύφους, στους μεσάζοντες και στο παραεμπόριο. Στην πορεία ανάπτυξης του καπιταλισμού συνειδητοποιείται όλο και περισσότερο η συμβολή τους τόσο στην προάσπιση της οικονομικής και κοινωνικής θέσης των μελών τους, όσο και στην οικονομική ολοκλήρωση του καπιταλισμού.

Ο αγροτικός συνεταιρισμός αποδείχτηκε ένα πολύ αποτελεσματικό εργαλείο για την ενσωμάτωση της γεωργίας στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής. Ωστόσο για να μπορέσει να μετατοπιστεί το κέντρο βάρους του συνεταιρισμού από εργαλείο των μελών του σε εργαλείο του καπιταλισμού, χρειάστηκε η οργάνωση της ιδεολογικής, οργανωτικής και λειτουργικής του υποταγής στην κυρίαρχη ιδεολογία και κατ' επέκταση στα κυρίαρχα συμφέροντα. Η κρατική παρέμβαση, η κρατική ενίσχυση, η κρατική-κομματική μεθόδευση και η αστυνομική καταστολή καταφέρνουν να μετατοπίσουν το κέντρο βάρους των συνεταιρισμών προς όφελος της καπιταλιστικής ανάπτυξης και συσσώρευσης, παρέχοντάς τους ρόλο συμπληρωματικό και όχι ανταγωνιστικό απέναντι στην κεφαλαιοκρατική επιχείρηση.

Η απόκλιση από βασικές συνεταιριστικές αρχές γίνεται σταδιακά μόνιμο φαινόμενο, με συνέπεια συχνά το μόνο «συνεταιριστικό» γνώρισμα των συνεταιριστικών μορφών στον ώριμο και ύστερο καπιταλισμό να είναι η ταμπέλα τους. Στην πράξη, αρκετοί συνεταιρισμοί έχουν μετασηματιστεί όχι σε ενώσεις φυσικών προσώπων, αλλά σε καπιταλιστικές Ανώνυμες Εταιρίες, σε συλλογικές μορφές του λαϊκού καπιταλισμού και σε ενώσεις κεφαλαίων. Στην εκφυλιστική παρέμβαση του καπιταλισμού σε βάρος της συνεταιριστικής ιδέας αντιστέκονται οι συνεταιρισμοί των λιγότερο γόνιμων ή των περισσότερο προβληματικών περιοχών καθώς και αυτοί που διατηρούν μια πλούσια και αγωνιστική παράδοση, κυρίως διότι βρίσκονται εκτός των συνθηκών κερδοσκοπικής αξιοποίησης του κεφαλαίου (Λάμπος, 1999).

Σε κάθε περίπτωση στον ώριμο και ύστερο καπιταλισμό η συνεταιριστική ιδέα μπορεί να υποχωρεί σε ζητήματα αρχών αλλά κερδίζει νέες εμπειρίες, καθώς σταματά να περιορίζεται σε μια μόνο δραστηριότητα και σταδιακά εντάσσει στον κύκλο των ενδιαφερόντων του συνεταιρισμού περισσότερες συγγενικές και συμπληρωματικές δραστηριότητες. Με τον τρόπο αυτό οι συνεταιρισμοί μετατρέπονται σταδιακά σε συνεταιρισμούς πολλαπλού στόχου και μαζί με την άσκηση της αγροτικής πίστης, επεμβαίνουν στην εμπορία των προϊόντων των μελών τους ή/και στη διακίνηση άλλων αγαθών, καταλήγοντας συχνά και στην κοινή, συνεταιριστική παραγωγική δραστηριότητα, αρκεί να μην μπορούν να αμφισβητούν την κυριαρχία του κεφαλαίου. Το κεφάλαιο φροντίζει να διατηρεί τον μονοπωλιακό έλεγχο της παραγωγής και διακίνησης των αγροτικών εισροών, αποσπώντας συλλογικά πλέον μέσω του «συνεταιρισμού» το αγροτικό πλεόνασμα, μέσα από την υπερτιμολόγησή τους και την άνιση ανταλλαγή.

Παρόλα αυτά ο συνεταιρισμός του ώριμου ή ύστερου καπιταλισμού «πονηρεύει», μαθαίνει να συνδέει και να συνδυάζει ολοένα και περισσότερες οικονομικές δραστηριότητες, να συνδυάζει την κοινωνική αποστολή του με την οικονομική αποτελεσματικότητα. Έτσι ξεκόβεται σταδιακά από τις παραδοσιακές, ατελείς και αποσπασματικές μορφές του πρώιμου καπιταλισμού, γνωρίζοντας μια αξιόλογη ανάπτυξη κυρίως στις χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης, η οποία συχνά αγγίζει τον απόλυτο έλεγχο κάποιων κλάδων της αγροτικής παραγωγής (Λάμπος, 1999). Χαρακτηριστικές προχωρημένες μορφές συνεταιρισμού στον ώριμο ή ύστερο καπιταλισμό φαίνεται να είναι τα «Μοσάβ» και τα «Κιμπούτς» του Ισραήλ, καθώς και το συνεταιριστικό σύμπλεγμα του Mondragon της Ισπανίας.

1.2.4 Μορφές συνεταιρισμών στον υπαρκτό σοσιαλισμό³

Η κοινωνική ιδιοκτησία στο σοσιαλισμό ανταποκρίνεται στο επίπεδο ανάπτυξης που έχουν φτάσει οι παραγωγικές δυνάμεις, παρουσιάζοντας ορισμένα γνωρίσματα και ιδιομορφίες που τον χαρακτηρίζουν. Μία από τις ιδιομορφίες αυτές είναι ότι η κοινωνική ιδιοκτησία σε αυτό το στάδιο δεν έχει ενιαία μορφή. Η παλλαϊκή (κρατική) ιδιοκτησία στο σοσιαλισμό είναι κρατική ιδιοκτησία, καθώς η κοινωνία ως σύνολο, στην οποία ανήκουν τα μέσα παραγωγής εκπροσωπείται από το κράτος, που κατευθύνει όλη την κοινωνική παραγωγή σαν μια ενιαία λειτουργία.

Στον αγροτικό τομέα, προωθούνται δύο μορφές οργάνωσης της αγροτικής παραγωγής. Η πρώτη είναι τα «Σοβχόζ», που αποτελούν μεγάλες σύνθετες και σύγχρονες παραγωγικές μονάδες που χρησιμοποιούν την κρατικοποιημένη γη. Οι εργαζόμενοι στα σοβχόζ εργάζονται για λογαριασμό του κράτους και είναι μισθωτοί, χωρίς ωστόσο να αποτελούν συνεταιρισμό με την κλασική έννοια. Η δεύτερη μορφή είναι τα «Κολχόζ», που αποτελούν και αυτά μεγάλες σύγχρονες και σύνθετες μονάδες. Η γη βέβαια είναι κρατική, αλλά τα υπόλοιπα περιουσιακά στοιχεία τους συνιστούν τη συνεταιριστική ιδιοκτησία. Αρχίζει με την απλή συνένωση των μέσων παραγωγής που ανήκουν στους αγρότες όπως ζώα για την εργασία, άροτρα, σβάρνες, μερικά κτίρια για παραγωγικούς σκοπούς, ενώ μετά πολλαπλασιάζεται με τη γενική εργασία των αγροτών και τη βοήθεια που παρέχεται από την κρατική βιομηχανία. Με τον τρόπο αυτό, οι συνεταιρισμοί αποκτούν σύγχρονη μηχανική τεχνική.

Σε σύγκριση με την παλλαϊκή, η κολχόζνικη (συνεταιριστική) ιδιοκτησία είναι η λιγότερο ώριμη μορφή σοσιαλιστικής ιδιοκτησίας. Σε αυτή τα μέσα παραγωγής και τα έτοιμα προϊόντα δεν ανήκουν σε όλη την κοινωνία, αλλά στη συγκεκριμένη ομάδα. Ωστόσο και οι δύο μορφές αποκλείουν την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο και προϋποθέτουν εργασία πάνω σε συλλογικές συμβάσεις για το συμφέρον των εργαζομένων, οδηγώντας στην αδιάκοπη ανάπτυξη της παραγωγής και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων.

Η πρώτη απόπειρα διαφοροποίησης για συνεταιρισμούς «από τα κάτω» έγινε στη Γιουγκοσλαβία, προσανατολισμένη στον συνεταιρισμό με μια μορφή που θα συμπεριλαμβάνει τα κτήματα των αγροτών και θα αναπτύσσει τη σύγχρονη παραγωγή στο χωριό. Έτσι διαμορφώθηκαν οι αγροτοβιομηχανικοί συνεταιρισμοί που αυτοδιευθύνονται και διαχειρίζονται αποκλειστικά για δικό τους λογαριασμό και με δική τους ευθύνη την παραγωγή και διακίνηση των προϊόντων τους, μέσα σε συνθήκες οργανωτικής και

---

³ Κοινωνικοοικονομική θεωρία που αποβλέπει στην κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και την κατάργηση της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από τον άνθρωπο.

λειτουργικής αυτονομίας έναντι του κράτους, λαμβάνοντας φυσικά υπόψη τους το συνολικό προγραμματισμό της οικονομίας και της κοινωνίας μέσα στην οποία δρουν και αναπτύσσονται.

1.2.5 Μορφές συνεταιρισμών στις σύγχρονες μεταβατικές κοινωνίες

Τα τελευταία χρόνια, η κρίση του συστήματος της παγκόσμιας ηγεμονίας των μεγάλων δυνάμεων και κυρίως των δυνάμεων του ιμπεριαλισμού, καθώς επίσης και η πάλη των εθνικοαπελευθερωτικών και λαϊκών κινημάτων, καθιστούν εφικτή την είσοδο μιας αλυσίδας χωρών σε μια πορεία εθνικής ανεξαρτησίας, κοινωνικής προόδου και αδέσμευτης οικονομικής ανάπτυξης. Πρόκειται για τις λεγόμενες μεταβατικές κοινωνίες, οι οποίες αφήνουν πίσω τους την εθνική εξάρτησή τους και την κοινωνικοοικονομική καθυστέρησή τους και ακολουθούν το δύσβατο, αλλά μοναδικό δρόμο της προόδου τους.

Στις μεταβατικές κοινωνίες ο συνεταιρισμός δεν αποτελεί μια λύση μεταξύ πολλών άλλων εναλλακτικών λύσεων, αλλά καλείται να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαδικασία ανάπτυξής τους. Για όλες αυτές τις κοινωνίες που πρέπει να στηριχθούν κυρίως στις δικές τους δυνάμεις για να αναπτυχθούν, ο συνεταιρισμός ίσως αποτελεί τη μοναδική λύση που μπορεί να τις οδηγήσει δημοκρατικά στην περιφερειακή και εθνικά αδέσμευτη ανάπτυξη για τον άνθρωπο. Ο συνεταιρισμός αρθρωμένος σε ένα κίνημα οριζόντιας και κάθετης οργανωτικής συγκρότησης, μπορεί να λειτουργήσει ως το αποτελεσματικότερο υποκείμενο περιφερειακής ανάπτυξης, δράσης και αξιοποίησης στο μέγιστο βαθμό όλων των υφιστάμενων φυσικών, κοινωνικών και οικονομικών πόρων, δημιουργώντας τους κατάλληλους όρους για έναν διαφορετικό τύπο διαμόρφωσης, συσσώρευσης, διανομής και ανακύκλωσης του πλεονάσματος.

Οι συνεταιριστικές μορφές που διαμορφώνονται σταδιακά στις μεταβατικές κοινωνίες, οδηγούν στο Γενικό Συνεταιρισμό, τον Αγροτοβιομηχανικό Συνεταιρισμό ή Συνεταιρισμό σύνθετου και πολλαπλού στόχου, όπου με συνεχή και σταθερό ρυθμό συγκεντρώνονται ολοένα και περισσότερες δραστηριότητες της πρωτογενούς παραγωγικής δραστηριότητας, συνδυαστικά με αυτές του δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Δεν πρόκειται για ένα στατικό μοντέλο, αλλά για μια ζωντανή και δυναμική μορφή συνεταιριστικής οικονομικής δραστηριότητας, που ενώνει τις εμπειρίες του παγκόσμιου συνεταιριστικού κινήματος με τις εθνικές δυνατότητες και ιδιομορφίες. Συνεπώς ο συνεταιρισμός στην καθαρότερη μορφή του,

ως «συνεταιρισμός από τα κάτω», αποκτά ένα ποιοτικά ανώτερο στάδιο στη μακρόχρονη και βασανιστική πορεία του.

Η πιο γνωστή και πιο ολοκληρωμένη θεσμική έκφραση της πιο σύγχρονης τάσης του συνεταιριστικού κινήματος είναι ο Νόμος 1541/85 για τις Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις, ο οποίος διαμορφώνει τους όρους ανάπτυξης ενός συνεταιρισμού χωρίς σύνορα (Λάμπρος, 1999). Χαρακτηριστικά παραδείγματα κοινωνιών στις οποίες έγιναν ή γίνονται τέτοιες προσπάθειες για την περαιτέρω μετεξέλιξη στις σύγχρονες, σύνθετες και δυναμικές μορφές συνεταιριστικής οικονομίας, θα μπορούσαν να αναφερθούν η Χιλή στην περίοδο του Αλιέντε, η Πορτογαλία στα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση, η Γιουγκοσλαβία, η Αλγερία, η Τανζανία, καθώς και η σημερινή Ελλάδα (Αβδελίδης, 1981).

1.3 Οι πρωτεργάτες του συνεταιριστικού κινήματος

Μέχρι να οριστικοποιηθούν οι αρχές του σύγχρονου συνεργατισμού, αξιόλογοι άνθρωποι με πρωτοποριακή σκέψη, οδήγησαν και διαμόρφωσαν τις κατευθύνσεις και τα κύρια γνωρίσματα των συνεταιριστικών αρχών σε διάφορες χώρες. Για το λόγο αυτό ονομάστηκαν «Πρωτεργάτες» ή «Πρόδρομοι» ή «Πατέρες» του σύγχρονου συνεταιριστικού κινήματος.

Οι σημαντικότερες προσωπικότητες που πρωτοστάτησαν στην εξέλιξη και στη διάδοση των ιδεών της συνεργασίας, προέρχονταν από διάφορους επαγγελματικούς χώρους (Παπαγεωργίου, 2007; Μοριάδης, 2003; Καμενίδης, 2001). Εμφανίστηκαν κυρίως στην Αγγλία, στη Γαλλία και δευτερευόντως στη Γερμανία. Κύριος στόχος όλων των πρωτεργατών ήταν η βοήθεια των συνανθρώπων τους και η απαλλαγή τους από τη φτώχεια και την εκμετάλλευση των ισχυρών της εποχής εκείνης, ιδιαίτερα σε περιόδους κοινωνικών και οικονομικών αναστατώσεων (Καμενίδης, 2001). Οι προσπάθειές τους δεν έμειναν ένα χαμένο όνειρο, καθώς με τις πεποιθήσεις και τις ιδέες τους βοήθησαν να διαμορφωθούν στη διαμόρφωση των σημερινών αρχών και αξιών του συνεταιρισμού.

1.3.1 Οι πρόδρομοι του σύγχρονου συνεργατισμού στην Αγγλία

Στην Αγγλία κυριάρχησε η κίνηση για τη δημιουργία καταναλωτικών συνεταιρισμών σε μια προσπάθεια προστασίας των εργατών της βιομηχανίας από την εκμετάλλευση των εργοδοτών, των χαμηλών αμοιβών και των σκληρών συνθηκών διαβίωσης. Οι Άγγλοι πρόδρομοι του συνεργατισμού ήταν οι Robert Owen και William King, οι οποίοι θεωρούνται πρωτεργάτες των καταναλωτικών συνεταιρισμών και πατέρες του σύγχρονου συνεργατισμού.

Ο Owen (1771-1858) ήταν ένας Άγγλος πλούσιος βιομήχανος νημάτων που θεωρείται ότι πρώτος χρησιμοποίησε τη λέξη «συνεργατισμός» (Καμενίδης, 2001). Ήταν αυτοδημιούργητος άνθρωπος, μεγάλος φιλάνθρωπος και μελετητής των κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων της εποχής του, που συμεριζόταν τις δυσκολίες που περνούσαν οι φτωχοί αγρότες και εργάτες (Μαριάδης, 2003). Οπαδός του συνεργατισμού, κήρυξε την αυτοβοήθεια των εργατών-καταναλωτών, υποδεικνύοντάς τους να δημιουργήσουν ενώσεις (συνεταιρισμούς) για την προμήθεια ειδών διατροφής και άλλων αγαθών, παραμερίζοντας τους ενδιάμεσους και καταργώντας το εμπορικό κέρδος. Τόνισε πως η τιμή πέραν του κόστους ήταν άδικη και θεωρούσε το κέρδος κακοδαιμονία των φτωχών εργατικών τάξεων. Σύμφωνα με τον Owen «τα αγαθά πρέπει να πουλιούνται στην τιμή κόστους, την οποία θεωρούσε ως δίκαιη τιμή» (θεωρία της δίκαιης συναλλαγής) (Παπαγεωργίου, 2007).

Επιπλέον, δημιούργησε παραγωγικούς συνεταιρισμούς με τη μορφή της κοινοκτημοσύνης. Συγκεκριμένα, είχε την ιδέα της δημιουργίας «συνεταιριστικών κοινοτήτων» με βάση την κοινοκτημοσύνη, δηλαδή κοινά μέσα παραγωγής και από κοινού παραγωγή για όλα τα μέλη τους με την αντικατάσταση των ενδιάμεσων. Για τις ιδέες αυτές θεωρείται από πολλούς ως ο πατέρας του κομμουνισμού (Καμενίδης, 2001). Το 1821 ίδρυσε έναν καταναλωτικό συνεταιρισμό από τους εργάτες του εργοστασίου του και τις οικογένειές τους για τη φθηνότερη προμήθεια των διαφόρων τροφίμων, συνδυάζοντας αιρετή διοίκηση των εργατών και ελευθερία εισόδου και εξόδου των μελών μέχρι το όριο που επέτρεπαν οι συνθήκες. Τα μέλη είχαν ίσα δικαιώματα, ενώ ο εκπαιδευτικός ρόλος του συνεταιρισμού ήταν επίσης έκδηλος. Η βιομηχανία του αποκόμιζε σημαντικά κέρδη και το όνομά του είχε γίνει ευρύτερα γνωστό. Το 1826 ίδρυσε το συνεταιρισμό (σοσιαλιστική κοινότητα) «Νέα Αρμονία» στην Ινδιάννα των ΗΠΑ, ο οποίος πήγαινε καλά για λίγα χρόνια, αλλά όταν επιχείρησε να μοιράσει τα προϊόντα που παράγονταν με απόλυτη ισότητα και βάσει της εργασίας που πρόσφεραν τα μέλη του, ο συνεταιρισμός διαλύθηκε σε δύο χρόνια.

Σημαντική προσωπικότητα της εποχής εκείνης ήταν και ο William King (1776-1865), ο οποίος, όπως και ο Owen, πίστευε στην εθελοντικότητα, στην ανεξαρτησία και στην ουδετερότητα των συνεταιρισμών. Υποστήριζε ότι ο «Συνεταιρισμός είναι μία πράξη εκούσια και καμία δύναμη στον κόσμο δεν μπορεί να την καταστήσει υποχρεωτική. Ούτε θα ήταν επιθυμητό να εξαρτηθεί από μία οποιαδήποτε άλλη δύναμη εκτός από τη δική του» (Παπαγεωργίου, 2015). Πολύπλευρα μορφωμένος και έντονα θρησκευόμενος, ο King διακήρυττε ότι η «ευημερία των εργαζομένων στηρίζεται περισσότερο στην οργάνωση του εμπορίου των προϊόντων και όχι στην παραγωγή». Για το λόγο αυτό συμβούλευε τους εργαζόμενους να συστήσουν καταναλωτικούς συνεταιρισμούς προκειμένου να εκχωρηθούν σε αυτούς τα κέρδη που προκύπτουν από τη διάθεση των τροφίμων και των άλλων αγαθών και όχι στις κεφαλαιοκρατικές επιχειρήσεις, ενώ πρότεινε με τα κέρδη να αγοράσουν κτήματα, να κατασκευάσουν εργοστάσια και να παράγουν προϊόντα που θα τα πουλούν στα συνεταιριστικά καταστήματα. Διακήρυττε επίσης τον εθελοντικό χαρακτήρα του συνεργατισμού και την πολιτική και θρησκευτική ουδετερότητα των συνεταιρισμών.

Το 1827 ίδρυσε τον πρώτο καταναλωτικό συνεταιρισμό πώλησης τροφίμων στο Μπράιτον της Αγγλίας, με στόχο τη μεταφορά του κέρδους των κεφαλαιοκρατικών επιχειρήσεων στα μέλη του συνεταιρισμού (Καμενίδης, 2001). Συνέβαλε στην έκδοση του πρώτου γνωστού συνεταιριστικού περιοδικού με τίτλο «ο Συνεταιριστής» (The Cooperator), που αποτέλεσε το πρώτο περιοδικό με αυτή τη θεματολογία (Μαριάδης, 2003). Η χαρακτηριστική ρήση που ανέφερε σε κάθε τεύχος ήταν: «Γνώση και Ένωση είναι δύναμη. Η δύναμη που καθοδηγείται από τη γνώση είναι ευτυχία. Ευτυχία είναι ο τελικός σκοπός της δημιουργίας». Θεωρείται ο πιο αντιπροσωπευτικός των θεωρητικών του συνεργατισμού και οι ιδέες του είχαν σημαντική απήχηση στη διαμόρφωση του συνεταιριστικού θεσμού, στη μορφή που πήρε με τον καταναλωτικό συνεταιρισμό του Ροτσντέιλ.

1.3.2 Οι πρόδρομοι του σύγχρονου συνεργατισμού στη Γαλλία

Στη Γαλλία αναπτύχθηκε περισσότερο η ιδέα της δημιουργίας παραγωγικών συνεταιρισμών. Οι σημαντικότερες προσωπικότητες του συνεργατισμού στη Γαλλία ήταν οι Charles Fourier, Phillippe Buchez, Louis Blanc και Henri de Saint-Simon.

Ο Fourier (1772-1837) ήταν ο πρώτος ιστορικά που ανέπτυξε την ιδέα του συνεργατισμού-συνεταιρισμού, προτείνοντας την ίδρυση συνεταιρισμών ποικίλης παραγωγής ποικιλίας προϊόντων και περίπου της μορφής ανώνυμων εταιριών, ώστε τα μέλη να έχουν την ευκαιρία να ασχολούνται σε διαφορετικές εργασίες, κυρίως με την παραγωγή γεωργικών προϊόντων, και να μην πλήττουν από τη μονοτονία της ειδικευμένης εργασίας. Εμπορούπαλληλος με περιορισμένη μόρφωση αλλά με πλούτο ιδεών και οραμάτων, ο Fourier θέλησε να οργανώσει την κατανάλωση με ανάλογο τρόπο με την παραγωγή υποστηρίζοντας ότι η οικογενειακή οικονομία πρέπει να αντικατασταθεί από συνεταιριστική οικονομία «κοινοβιακής μορφής», με κοινή υπηρεσία εφοδιασμού τροφίμων και κοινό εστιατόριο. Άσκησε έντονη κριτική στην κρατική οργάνωση και πρότεινε ένα νέο κοινωνικοοικονομικό σύστημα, τις κοινωνικές ενώσεις (παραγωγικοί και καταναλωτικοί συνεταιρισμοί) που τις ονόμασε «phalanges», από την ελληνική λέξη «φάλαγγες» (Παπαγεωργίου, 2015), οι οποίες απαρτίζονταν από περίπου 1500 άτομα άνδρες και γυναίκες κάθε παραγωγικής απασχόλησης. Στον συνεταιρισμό του Fourier το πλεόνασμα διανεμόταν στα μέλη σύμφωνα με το κεφάλαιο, την εργασία και την επιχειρηματικότητα που διέθεταν. Σε αυτή τη δομή η παραγωγικότητα αυξανόταν από την συλλογική προσπάθεια των μελών και όλα τα μέλη ζούσαν καλύτερα, χωρίς όμως να εμπεριέχει την ιδέα της αυτοβοήθειας και δεν είχε οργάνωση κοινοκτημοσύνης. Αξιόλογα σημεία των προτάσεων του αποτέλεσαν ο «κανόνας της διανομής των πλεονασμάτων», αλλά και οι προβλέψεις του για τη δημιουργία των σύγχρονων μεγάλων πολυεθνικών, για τη νοθεία των προϊόντων και για τις οικονομικές κρίσεις που θα δημιουργούσαν οι πρακτικές του εμπορίου (Μαριάδης, 2003). Θεωρείται ως πρόδρομος του συνεταιρισμού παραγωγής και του σοσιαλισμού.

Ο Buchez (1791-1868) ήταν ιστορικός, γιατρός και ο πρώτος που ίδρυσε συνεταιρισμό παραγωγής, πρακτικά βιώσιμο, γι' αυτό και θεωρείται πατέρας των παραγωγικών συνεταιρισμών σε όλο τον κόσμο. Οι βασικές αρχές του ήταν πως οι συνεταιρισμοί δεν πρέπει να απασχολούν εργάτες μη μέλη και πως το 20% των κερδών θα έπρεπε να παραμένει αδιάθετο και να αποταμιεύεται, προκειμένου να σχηματιστεί ένα κοινό συνεταιριστικό κεφάλαιο που θα αποτελέσει τη βάση για τα μεταγενέστερα μέλη (Παπαγεωργίου, 2007; Καμενίδης, 2001). Σε αυτόν τον συνεταιρισμό τα μέλη έφερναν τα εργαλεία τους και

εργάζονταν ταυτόχρονα ως εργάτες και επιχειρηματίες κάτω από αιρετή διοίκηση. Επίσης, θεωρούσε τη χριστιανική ηθική ως βάση λειτουργίας των συνεταιρισμών.

Ο Blanc (1813-1882) ήταν πολιτικός δημοσιογράφος, πρόδρομος του συνεταιρισμού παραγωγής, ιδιαίτερα στον κλάδο της βιομηχανίας και συγγραφέας του σημαντικού έργου «Οργάνωση της Εργασίας». Οι συνεταιρισμοί του μοιάζουν με τους σύγχρονους συνεταιρισμούς παραγωγής και όχι με «κοινότητες», όπως των Owen και Fourier. Υποστήριζε πως ο ελεύθερος ανταγωνισμός είναι η αιτία όλων των κακών του σύγχρονου οικονομικού συστήματος, γι' αυτό έπρεπε να εκλείψει και να αντικατασταθεί από εργατικούς συνεταιρισμούς παραγωγής, με τη βοήθεια του κράτους φυσικά, αφού οι εργάτες δεν είχαν οικονομική δύναμη. Πρότεινε την ίδρυση κοινωνικών εργαστηρίων στα οποία η παρέμβαση του κράτους θα ήταν έμμεση και όχι άμεση, όπως επιθυμούσαν τα εθνικά εργαστήρια της κυβέρνησης, καταργώντας τον κεφαλαιοκρατισμό μέσω της επέκτασης του συνεταιρισμού σε όλες τις δραστηριότητες της εθνικής οικονομίας (Μαριάδης, 2003).

Ο Saint-Simon (1760-1825) πίστευε ότι η παραγωγή πρέπει να είναι σχεδιασμένη κάτω από την καθοδήγηση των επιστημόνων και προς το συμφέρον του λαού (Καμενίδης, 2001) και είχε οραματιστεί ένα σύστημα κοινωνικής οργάνωσης που αποκαλούσε «Βιομηχανική Κοινωνία». Θεωρούσε τη βιομηχανία ως θεμέλιο της μελλοντικής κοινωνίας και πως τα μέσα παραγωγής (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο) πρέπει να τεθούν στη διοικητική διάθεση μιας εταιρείας ή ενός συλλόγου, για την ορθολογικότερη παραγωγή αγαθών και πληρέστερη ικανοποίηση των συλλογικών αναγκών της κοινωνίας (Χριστοδούλου, 1987). Υποστήριζε πως η επιστήμη και οι καλές τέχνες είχαν τη ικανότητα πνευματικής ηγεσίας και πολιτικής εξουσίας. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε: «δεν μπορούμε να βασιστούμε στο λαό για να λύσουμε το πρόβλημα της κοινωνικής οργάνωσης γιατί ο λαός είναι παθητικός και αδιάφορος», καθώς και ότι «για να εκτελέσετε μεγάλα έργα πρέπει να είστε εμπνευσμένοι» (Καμενίδης, 2001).

1.3.3 Οι πρόδρομοι του σύγχρονου συνεργατισμού στη Γερμανία

Η συνεταιριστική κίνηση στη Γερμανία άρχισε σχεδόν ταυτόχρονα με αυτή της Αγγλίας και της Γαλλίας. Από τους σημαντικότερους πρόδρομους του συνεργατισμού στη Γερμανία θεωρούνται οι Ferdinand Lassalle, Victor Aime Huber και Friedrich Wilhelm Raiffeisen.

Ο Lassalle (1825-1864) ήταν φιλόλογος και πολιτικός ηγέτης της εργατικής τάξης, αλλά και ο σημαντικότερος πρόδρομος των συνεταιρισμών παραγωγής στη Γερμανία. Θεωρούσε ότι οι συνεταιρισμοί παραγωγής πρέπει να είναι ελεύθεροι και ανεξάρτητοι από το κράτος, καθώς και πως ο μισθός πρέπει να καλύπτει μόνο τις στοιχειώδεις ανάγκες επιβίωσης. Είναι γνωστός για τον περιβόητο «σιδηρούν νόμο του εργατικού μισθού» (σιδερένιος νόμος του Lassalle»), σύμφωνα με τον οποίο ο «μέσος εργατικός μισθός» περιορίζεται στο να διαθέσει στον εργάτη και την οικογένειά του μόνο τα απαραίτητα μέσα για τη διαβίωσή του (Παπαγεωργίου, 2007). Υποστήριξε πως ο τόκος του κεφαλαίου και το κέρδος της επιχείρησης είναι προϊόντα της εργασίας του εργάτη από τον οποίο αφαιρούνται. Επιπλέον, η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των εργατών θα επιτευχθεί αν οι εργάτες γίνουν ταυτόχρονα και εργοδότες, για να μπορούν να απολαύσουν την προστιθέμενη αξία των κόπων τους και στο τέλος να λαμβάνουν ένα μέρος από τα κέρδη. Άλλα δύο βασικά σημεία της σκέψης του ήταν πως έπρεπε να υπάρχει καθολική ψηφοφορία εντός των συνεταιρισμών και ταυτόχρονα τα μέλη να πληρώνονται τον βασικό μισθό τους (Παπαγεωργίου, 2007). Υπήρξε αντίθετος στους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς γιατί θεωρούσε ότι οι εργάτες, ότι θα κέρδιζαν ως καταναλωτές, θα τα έχαναν ως παραγωγοί (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Ο Huber (1800-1869), γιατρός και καθηγητής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, θεωρείται πρόδρομος των καταναλωτικών συνεταιρισμών της Γερμανίας. Υποστήριξε πως απαραίτητη προϋπόθεση για την εξέλιξη του συνεργατισμού ήταν η καλλιέργεια των πνευματικών αξιών και όχι μόνο η εκδήλωση ενδιαφέροντος για τα υλικά αγαθά. Θεωρούσε τους συνεταιρισμούς ως «μέσα αυτοβοήθειας των μικρών δυνάμεων» μέσα από τους οποίους οι ασθενέστεροι είχαν τη δυνατότητα να εξαλείψουν τον ανταγωνισμό και τους ενδιάμεσους (μεσάζοντες) που ευθύνονταν για την αύξηση των τιμών (Καμενίδης, 2001). Σύμφωνα με τον Huber «οι συνεταιρισμοί θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα αποφασιστικό όργανο για την εξύψωση των ηθικών και πνευματικών δυνάμεων του τόπου, σαν αντίβαρο της υλικοτεχνικής πλευράς της ζωής» (Παπαγεωργίου, 2007).

Ο Raiffeisen (1818-1888) ασχολήθηκε με τη δημιουργία αγροτικών πιστωτικών συνεταιρισμών, τους οποίους διέκρινε σε τρεις βασικές υποκατηγορίες: (α) εμπορευματικούς συνεταιρισμούς, (β) συνεταιρισμούς παροχής υπηρεσιών και (γ) πιστωτικούς συνεταιρισμούς (Μαριάδης, 2003). Σήμερα το σύστημα του Raiffeisen βρίσκεται σε εφαρμογή σε όλο τον κόσμο και ελέγχεται από τη Διεθνή Ένωση Raiffeisen (International Raiffeisen Union – IRU). Οι βασικές αρχές του συστήματος είναι οι εξής: (α) η Αρχή της Αυτοβοήθειας, (β) η Αρχή της Αυτοδιοίκησης, (γ) η Αρχή της Αλληλέγγυας Ευθύνης, (δ) η Αρχή της Αμοιβαιότητας, (ε) η Τοπική Ακτίνα Δράσης, (στ) Όχι Αμοιβή των Αιρετών Στελεχών, (η) Όχι Διανομή των Κερδών, (θ) Ενίσχυση ηθικών στόχων, όχι μόνο οικονομικών, (ι) Αυτοέλεγχος (Μαριάδης, 2003).

1.4 Το Ελληνικό Συνεταιριστικό Κίνημα

Η έννοια του συνεργατισμού στην Ελλάδα αποτελεί μια πανάρχαια έννοια στο πλαίσιο της αναζήτησης μορφών συνεργασίας από τις κοινωνικές ομάδες με τρόπους που συνάδουν με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Ωστόσο, η πρώτη έμπρακτη εφαρμογή της συνεταιριστικής ιδέας στον ελλαδικό χώρο είναι η κοινοτικό-συνεταιριστική οργάνωση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής που γνώρισε τεράστια ανάπτυξη στον ορεινό ελληνικό χώρο στην υστεροβυζαντινή (1204-1430), αλλά κυρίως στην οθωμανική περίοδο.

1.4.1 Η συνεταιριστική παράδοση στον Ελλαδικό χώρο

Η ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος στην Ελλάδα καθυστέρησε εξαιτίας του οθωμανικού ζυγού. Χαρακτηριστικότερες πρόδρομες, άτυπες και εθιμικές μορφές συνεταιρισμού για τον ελλαδικό χώρο ήταν τα «Τσελιγκάτα», οι Ενώσεις Κοπαδιών και οι «Πατριές», οι οποίες δεν αποτελούν μόνο μια προδρομική μορφή του σημερινού συνεταιρισμού, αλλά προηγούνται ακόμη και των άλλων σημερινών μορφών συνεταιριστικής καθετοποίησης της παραγωγής. Ακολουθούν οι Συντροφίες 22 χωριών της κοιλάδας των Τεμπών που εμφανίστηκαν πολύ πριν το 1770 για να συγκροτήσουν την παγκόσμια γνωστή «Κοινή Συντροφιά» των Αμπελακιών το 1778 (Μαριάδης, 2003). Προηγήθηκαν ενδεχομένως οι δώδεκα συνεταιρισμοί των Μαντεμοχωριών Χαλκιδικής που ανάλαβαν στις αρχές του 18ου αιώνα την εκμετάλλευση των μεταλλείων για δικό τους λογαριασμό. Ακολούθησαν οι

«ναυτοσυντροφίες» των νησιών Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών, καθώς και ο Συνεταιρισμός των μεταξοπαραγωγών της Χίου, οι οποίοι αναπτύχθηκαν μεταξύ 1780 και 1800 (Λάμπος, 1999).

Ανάλογα δημιουργήθηκε το «Ελληνικό Ορεινό Χωριό» που εξελίχθηκε σε ένα σύστημα άμεσο-δημοκρατικά αυτοδιοικούμενων κοινοτήτων, που λέγονταν «Ελευθεροχώρια» ή «Κλεφτοχώρια» και στηρίζονταν σε μια μορφή κοινοτικο-συνεταιριστικής οικονομικής δραστηριότητας, που ξεκίνησε σαν «ένα είδος συνιδιοκτησίας των χωρικών γεωργών για την καλλιεργητική ανάπτυξη, την πληρωμή των φόρων, τα κοινά έργα κ.ά.», για να εξελιχθεί στα χρόνια της τουρκοκρατίας σε «μεγάλους παραγωγικούς συνεταιρισμούς για εργασίες γεωργικές, βιομηχανικές, εμπορικές και ναυτικές» (Λάμπος, 1999).

Τα Τσελιγκάτα

Πρόκειται για μια παραδοσιακή μορφή συνεργασίας των νομάδων του ορεινού κορμού της Ελλάδας, που ασχολούνται με την κτηνοτροφία και μετακινούνται από τις πεδιάδες στα βουνά (Όλυμπο, Πίνδο, Βέρμιο) και αντίστροφα κάθε χρόνο, χωρίς να διαθέτουν μόνιμες εγκαταστάσεις. Παλαιότεροι νομάδες τους είναι οι Σαρακατσάνοι και ακολουθούν οι Βλάχοι. Στο τσελιγκάτο, οι κτηνοτρόφοι έκαναν ένωση μικρών κοπαδιών αιγοπροβάτων, δημιουργώντας ένα μεγάλο κοπάδι το οποίο φρόντιζαν όλοι μαζί. Στη συγκεκριμένη μορφή συνεργασίας δεν υπήρχαν συγκεκριμένοι κανόνες, ούτε καταστατικά, αλλά η λειτουργία του εγχειρήματος βασιζόταν στην καλή πίστη. Επικεφαλής και αρχηγός της ομάδας ήταν ο «τσέλιγκας» που συνήθως ήταν ο κάτοχος του μεγαλύτερου κοπαδιού. Ο τσέλιγκας ήταν υπεύθυνος για τη συγκρότηση και τη λειτουργία του τσελιγκάτου, την ενοικίαση των βοσκοτόπων, την ανάθεση καθηκόντων, την παροχή των απαραίτητων αγαθών στις οικογένειες, τη διάθεση των προϊόντων της κοινής εκμετάλλευσης και τη φροντίδα για την εκπαίδευση των παιδιών. Στο τέλος της περιόδου, γινόταν η ετήσια εκκαθάριση των λογαριασμών, μέσω της γενικής συνέλευσης, με τη διανομή των κερδών να ακολουθεί τους κανόνες που συμφωνήθηκαν μεταξύ του τσέλιγκα και των σμιχτών.

Η Κοινή Συντροφιά των Αμπελακίων

Ιδρύθηκε το 1778 και αποτελεί την πιο γνωστή μορφή συνεργασίας στον ελλαδικό χώρο (Λάμπρος, 1999). Στον συνεταιρισμό συμμετείχαν περίπου 6.000 μέλη (άνδρες, γυναίκες και παιδιά) που ήταν αγρότες, εργάτες, τεχνίτες και έμποροι. Μέχρι τα μισά του 17ου αιώνα, τα Αμπελάκια, μια κοινότητα του Νομού Λάρισας κτισμένη στις πλαγιές του Κισσάβου, ήταν μια κτηνοτροφική και οινοπαραγωγική κοινότητα. Με την αύξηση του πληθυσμού, οι Αμπελακιώτες στράφηκαν στην παραγωγή κόκκινων νημάτων και κατά το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, οι μικρές οικιακές βιοτεχνίες κατασκευής και βαφής νημάτων αποφάσισαν να ενωθούν και να δημιουργήσουν τις λεγόμενες «συντροφίες», με στόχο να αυξήσουν την παραγωγή, να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές δυσκολίες και να επεκτείνουν τις εμπορικές δραστηριότητές τους στον ευρωπαϊκό χώρο. Στις «Συντροφίες», που αρχικά ήταν πέντε και αποτελούσαν ένα είδος ετερόρρυθμων εταιρειών, συμμετείχαν όλοι σχεδόν οι κάτοικοι της κοινότητας.

Το 1778 οι πέντε «συντροφίες» των Αμπελακίων συνενώθηκαν, αποτελώντας όλες μαζί αποτέλεσαν την Κοινή Συντροφία και Αδελφότητα των Αμπελακίων, στην οποία συμμετείχαν και άλλες κοινότητες της κοιλάδας των Τεμπών. Έτσι δημιουργήθηκε ένας οργανισμός κεφαλαίου και εργασίας με συνεργατική προσέγγιση στη φιλοσοφία του, στον τρόπο που λειτουργούσε, στην πρακτική που εφαρμόζε, στους σκοπούς που έθετε και γενικά σε όλες τις πτυχές της δραστηριότητάς του. Έδρα του οργανισμού παρέμεινε η κοινότητα των Αμπελακίων, ενώ μέλη του συνεταιρισμού αποτέλεσαν οι παραγωγοί βαμβακιού και ερυθρόδανου, καθώς και το εργατικό δυναμικό το οποίο απασχολούνταν στον οργανισμό. Σκοπός του συνεταιρισμού ήταν η οικονομική ενίσχυση των μελών του, αλλά και η πνευματική και ηθική καλλιέργειά τους.

Η Κοινή Συντροφία και Αδελφότητα των Αμπελακίων απέκτησε γρήγορα φήμη, λόγω των εξαιρετικής ποιότητας νημάτων που κατασκεύαζαν οι κάτοικοί του καθώς επίσης και της άριστης βαφής και επιτυχής εμπορίας τους, με συνέπεια να δημιουργήσουν ένα πρότυπο συνεργασίας και κοινωνικής δράσης. Ο συνεταιρισμός διένυσε μια περίοδο άνθισης και οικονομικής ευημερίας που έφτασε τα 31 χρόνια, έως το 1811, οπότε και διαλύθηκε. Η διάθεση των εμπορευμάτων τους γινόταν σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο με κύριο κέντρο τη Βιέννη στην Αυστρία, ενώ υπήρχαν παντού πρακτορεία που διένειμαν τα κόκκινα νήματα σε όλη την Ευρώπη (Κωνσταντινούπολη, Οδησός Τεργέστη, Αμβούργο, Άμστερνταμ κ.ά.).

Η διανομή των κερδών στα μέλη γινόταν ανάλογα με τη συμμετοχή του καθενός στην εργασία και στο κεφάλαιο, αφού αφαιρούνταν οι κάθε είδους δαπάνες και εισφορές για παραγωγικούς συντελεστές, συντήρηση σχολείων, νοσοκομείων, δρόμων κ.λπ. Τη διοίκηση του συνεταιρισμού ασκούσε πενταμελές διοικητικό συμβούλιο, ενώ τον έλεγχο δωδεκαμελής εξελεγκτική επιτροπή. Οι Αμπελακιώτες αξιοποίησαν την εξειδίκευσή τους στην παραγωγή ερυθρών νημάτων και δημιούργησαν κοινωνικές υπηρεσίες αναπτύσσοντας τη συνεταιριστική ιδεολογία. Πέραν της παραγωγικής τους δραστηριότητας, ο συνεταιρισμός Αμπελακίων είχε και αξιόλογη κοινωνική δράση. Κατά την περίοδο της ακμής τους στα Αμπελάκια ιδρύθηκαν σχολεία, νοσοκομεία, βιβλιοθήκες, εργαστήριο πειραματικής φυσικής και προσφέρονταν ειδικές ενισχύσεις στους φτωχούς, καθώς επίσης υπήρχε γιατρός σε κάθε χωριό που φρόντιζε για την υγεία των κατοίκων (Παπαγεωργίου, 2015).

Οι Συντροφοναύτες των νησιών Ύδρας, Σπετσών, Ψαρών

Ο συνεταιρισμός των Συντροφοναυτών ιδρύθηκε στα νησιά Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά, τα οποία είχαν τεράστια συμβολή στην απελευθέρωση από τους Τούρκους. Κατά την Τουρκοκρατία, μέσα από το θαλάσσιο αγώνα αναπτύχθηκε έντονα και το πνεύμα της συνεργασίας, όταν οι φτωχοί νησιώτες των νησιών συγκέντρωσαν κεφάλαιο για να ναυπηγήσουν ένα πλοίο. Οι ξυλουργοί πρόσφεραν την εργασία, οι έμποροι τα υλικά, με αποτέλεσμα όλοι τους να γίνουν συνέταιροι με δικαιώματα και κέρδη. Οι Συντροφοναύτες κατάφεραν την επέκταση των εμπορικών τους δραστηριοτήτων πέρα από τη Μεσόγειο, καθώς τα πλοία της Ύδρας περνούσαν το 1804 τον Ατλαντικό ωκεανό φτάνοντας μέχρι τη Ν. Αμερική, όπου πωλούσαν κρασί.

Η συνεταιριστική κίνηση μέχρι το 1914

Η Ελλάδα κατά τη διάρκεια της οθωμανικής επικυριαρχίας αναπτύσσει μια μακρά προσυνεταιριστική παράδοση με δικό της εθνικό δίκαιο (Μαυρόγιαννης, 1979). Μετά την απελευθέρωση, οι εθνικοί κανόνες δεν ενσωματώνονται στην έννομη τάξη του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Συνεπώς, μέχρι τη θέσπιση συνεταιριστικού δικαίου οι συνεταιρισμοί συστήνονται, λειτουργούν και οργανώνονται υπό τη νομική μορφή ανώνυμης εταιρίας, συλλόγων και σωματείων (Κασσαβέτης, 2005).

Με την ελληνική επανάσταση του 1821 η πορεία ανάπτυξης των συνεταιρισμών ανακόπηκε, με συνέπεια την αναχαίτιση και της διαδικασίας ολοκληρωμένης έκφρασης της συνεταιριστικής ιδέας σε σύγχρονες συνεταιριστικές μορφές. Από την ιστορική έρευνα διαπιστώνεται πως οι Έλληνες αγρότες οι οποίοι πριν, κατά και μετά την ελληνική επανάσταση απαιτούσαν την αγροτική μεταρρύθμιση, διεκδικούσαν, εκτός του μοιράσματος της γης στους καλλιεργητές, συλλογικές και συνεταιριστικές μορφές οργάνωσης της αγροτικής παραγωγής. Χαρακτηριστική περίπτωση της τάσης αυτής αποτελούν τα αγροτικά κινήματα των νησιών του Αιγαίου και κυρίως της Άνδρου, το οποίο έμεινε στην ιστορία ως το κίνημα του αγροτικού ηγέτη Δημήτρη Μπάλη.

Μετά την ήττα των αστικών στοιχείων της ελληνικής επανάστασης, που στόχευαν στην άμεση διεξαγωγή της αγροτικής μεταρρύθμισης και την πολιτική επικράτηση των μεγαλογαιοκτημόνων, η πορεία έκφρασης της συνεταιριστικής ιδέας συγκρατείται για μια αρκετά μεγάλη περίοδο, για να επανέλθει τη δεκαετία του 1870 με την εμφάνιση των καταναλωτικών συνεταιρισμών της Αθήνας. Οι σημαντικότεροι συνεταιρισμοί ήταν η «Εταιρεία του Εργατικού Λαού-Αυτοβοήθεια» (1869) και η «Ένωσις των Τιμίων Τεχνιτών, δευτέρα εν Αθήναις Εταιρία του Λαού» (1870), στον οποίο μετέχουν μαρμαρογλύπτες και ξυλογλύπτες. Ακολουθούν το «Σωματείο ο Εργάτης» της Κύμης Ευβοίας (1879), η «Εργατική Εταιρία των Τυπογράφων» (1882), η «Συνεταιριστική Αλλαλασφάλεια Ναυτικών Πλωμαρίου» (1882), ο «Γεωργικός Προμηθευτικός Σύλλογος Βυτίνης» (1893) και η «Ελληνική Στρατιωτική Ένωσις» (1890), με τους οποίους και κλείνει η περίοδος αυτή (Κοντογεώργιος, 2015; Αβδελίδης, 1987).

1.4.2 Περίοδος έκρηξης του Ελληνικού Συνεταιριστικού Κινήματος

Ιστορικά η περίοδος αυτή θεωρείται ότι ξεκινά το 1900, με την ίδρυση του «Μετοχικού Γεωργικού Συλλόγου Αλμυρού» και λήγει το 1914, με την ψήφιση του νόμου 602 «περί συνεταιρισμών». Καθοριστική για την εκκίνηση του συνεταιριστικού κινήματος υπήρξε η καθοδήγηση του δασκάλου Νίκου Μιχόπουλου (1878-1933) και του γεωπόνου Δημήτρη Γρηγοριάδη (1870-1907), που οδήγησε στην ίδρυση του πρώτου αγροτικού συνεταιρισμού Αλμυρού με 48 μέλη-γεωργούς. Ο Συνεταιρισμός Αλμυρού ιδρύθηκε ως σωματείο και όχι ως συνεταιρισμός, καθώς δεν υπήρχε ακόμη συνεταιριστική νομοθεσία. Η δράση του συνεταιρισμού ήταν αξιόλογη, καθώς ξεκίνησε με τη χορήγηση δανείων στους συνέταιρους και στη συνέχεια με την παροχή αλωνιστικών εργασιών (κατοχή μηχανημάτων)

(Κοντογεώργος, 2015). Τις καλές πρακτικές του πρωτοπόρου αυτού συνεταιρισμού μιμήθηκαν στη συνέχεια και άλλοι συνεταιρισμοί στην Ελλάδα (Παπαγεωργίου, 2015).

Την περίοδο αυτή το ελληνικό συνεταιριστικό κίνημα κάνει αισθητή την παρουσία του σε όλο τον ελλαδικό χώρο, διαμορφώνοντας σταδιακά τη σύγχρονη μορφή συνεταιρισμού. Αναπτύσσεται παράλληλα με το αγροτικό κίνημα, με κορυφαίες στιγμές του τη θυσία του Μαρίνου Αντύπα (1907) και την εξέγερση του Κιλελέρ (1910) και πιέζει για την διαμονή της γης στους καλλιεργητές της, διεκδικώντας μια ολοκληρωμένη αγροτική μεταρρύθμιση. Το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα δεν αμφισβητεί μόνο το μοντέλο της στρεβλής, εξαρτημένης και συμπληρωματικής ανάπτυξης της χώρας, αλλά απειλεί τον υφιστάμενο συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων καθώς και τα συμφέροντα που αυτός εκφράζει (Αβδελίδης, 1987). Ωστόσο, γενικά, μέχρι το 1914 ήταν περιορισμένο, διότι δεν υπήρχε συνεταιριστική νομοθεσία που να βοηθά την ίδρυση των συνεταιρισμών, το μορφωτικό επίπεδο δεν βοηθούσε στη συνεταιριστική δράση τους, ενώ στην ίδρυση συνεταιρισμών αντιδρούσαν και οι λίγοι αλλά ισχυροί έμποροι αγροτικών προϊόντων, γιατί έθιγε τα συμφέροντά τους (Κοντογεώργος, 2015).

Μεταξύ του 1909 και 1914, δημιουργήθηκε ένας σημαντικός αριθμός αγροτικών συνεταιρισμών. Μέχρι το 1913 υπήρχαν 87 αγροτικοί συνεταιρισμοί και 10 αστικοί συνεταιρισμοί. Το 1914 ψηφίζεται ο πρώτος νόμος περί αστικών και αγροτικών συνεταιρισμών. Ο Ν. 602/31.12.1914 ήταν βασισμένος στους δοκιμασμένους νόμους της Γερμανίας και της Αυστρίας με διάφορες προσαρμογές και αποδείχτηκε ιδιαίτερα πετυχημένος, καθώς καθιέρωσε απλές διαδικασίες για την ίδρυση ενός συνεταιρισμού, την καθοδήγηση και την εποπτεία των συνεταιρισμών από τον αρμόδιο Υπουργό. Ο νόμος αυτός όριζε ότι επτά μέλη μπορούν να ιδρύσουν συνεταιρισμό με τη σύσταση καταστατικού και την έγκρισή του από το Υπουργείο. Έτσι ως το 1915 που δημοσιεύτηκε ο νόμος 602/1914, είχαν ιδρυθεί συνολικά 152 αγροτικοί συνεταιρισμοί, με δράση κυρίως πιστωτική, εκτός του συνεταιρισμού Αλμυρού που χρησιμοποιούσε μηχανήματα αλωνισμού σιτηρών και καλαμποκιού, καθώς και τη «Μεγαρική Εταιρεία Οίνων και Οινοπνευμάτων», που έκανε συγκέντρωση και διάθεση γλεύκους στις οινοδεξαμενές που κατείχε (Κοντογεώργος, 2015).

1.4.3 Η συνεταιριστική κίνηση μετά το 1914

Μετά την ψήφιση του πρώτου Ελληνικού συνεταιριστικού νόμου αρχίζει ένας έντονος ρυθμός ανάπτυξης των συνεταιρισμών στην Ελλάδα (Πίνακας 1). Όταν η πρώτη συνεταιριστική νομοθεσία (για όλα τα είδη συνεταιρισμών) εδραιώθηκε το 1915, μόνο ελάχιστοι γεωπόνοι εκπαιδευμένοι στη δύση, είχαν ιδρύσει συνεταιρισμούς (Πιορούλος, 2000). Η νέα νομοθεσία ήταν κατά κύριο λόγο μια κυβερνητική πρωτοβουλία που στόχευε στην επίλυση ελλείψεων στον χώρο της αγοράς και στον περιορισμό της αισχροκέρδειας, η οποία αφθονούσε στην ελληνική επαρχία.

Πίνακας 1: Εξέλιξη του αριθμού των συνεταιρισμών στην Ελλάδα (1915-2005)

Έτος	Αριθμός Συνεταιρισμών	Αριθμός Μελών	Μέσος Αριθμός Μελών
1915	150	4.500	30
1920	1.171	58.500	50
1930	2.800	168.000	60
1939	4.959	405.495	82
1950	6.552	750.000	115
1961	7.543	746.000	99
1970	7.493	745.111	99
1976	6.981	697.954	100
1980	7.055	705.560	100
1984	7.817	929.297	119
1991	7.137	912.468	128
2005	6.350	746.812	118

Πηγή: Αγροτική Τράπεζα, Δ/ση Συν/σμών. Εκθέσεις πεπραγμένων στο Δαουτόπουλος, 2006

Επακολούθησε μια περίοδος ισχυρής ανάπτυξης γεωργικών και αγροτικών πιστωτικών συνεταιρισμών, ενδυναμωμένη από την ανταλλαγή πληθυσμού μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, περισσότερων από 2.000.000 γηγενών Ελλήνων που έφτασαν από την Τουρκία μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και την ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδας (ΑΤΕ) το 1929. Το 1915 οι συνεταιρισμοί στην Ελλάδα είναι 150, ενώ το 1922 φθάνουν τους 1.815 που σημαίνει ότι ο ετήσιος ρυθμός δημιουργίας τους ξεπερνά τους 200. Την περίοδο 1923-1937, η αγροτική μεταρρύθμιση δημιούργησε προϋποθέσεις για την ίδρυση χιλιάδων αγροτικών συνεταιρισμών, κυρίως στις περιοχές Μακεδονίας, Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας και Κρήτης. Μετά την μεταρρύθμιση του 1923, ο ρυθμός δημιουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών έγινε ταχύτερος, με ρεκόρ το 1925 όπου ιδρύθηκαν 1.433 συνεταιρισμοί. Το 1925 οι συνεταιρισμοί ανέρχονται σε 3.834 (Κλήμης, 1985).

Το 1917 άρχισαν να δημιουργούνται Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών, ενώ το 1919 ξεκίνησε η προσπάθεια διασύνδεσης σε πανελλήνιο επίπεδο (το 1924 υπήρχαν 44 ενώσεις πανελλαδικά). Το 1922 με πρωτοβουλία των ενώσεων της Πελοποννήσου ιδρύθηκε η «Πανελλήνιος Συνομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών» η οποία όμως ατόνησε. Η ίδρυση της ΑΤΕ το 1929 (Ν. 4332/1929) αποτέλεσε σημαντικό παράγον για τη μετέπειτα εξέλιξη των συνεταιρισμών. Έτσι, το 1935 επανιδρύθηκε η Πανελλήνιος Συνομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών, η οποία από το 1936 μετονομάστηκε σε Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ).

Στην αρχή της δεκαετίας του 1930 υπήρχαν περισσότεροι από 3.000 συνεταιρισμοί πρωτογενούς επιπέδου και 85 δευτερογενούς επιπέδου (Πιορουλός, 2000). Η οικονομική ανάπτυξη καθώς και η αυτονομία των Ελληνικών γεωργικών και αγροτικών πιστωτικών συνεταιρισμών υπήρξε τόσο σημαντική, ώστε αναζητήθηκαν άλλες ομάδες άσκησης πολιτικής πίεσης για να καταστείλουν την σημασία τους. Οι τροπολογίες στον νόμο για τους συνεταιρισμούς το 1930 προκάλεσαν μια σημαντική αποδυνάμωση της οικονομικής σημασίας τους, μειώνοντας την αυτονομία τους από το κράτος.

Το 1940 η Ελλάδα μπαίνει σε πόλεμο και οι συνεταιρισμοί είναι 6.568. Την περίοδο της κατοχής το συνεταιριστικό κίνημα πήρε μαζικό χαρακτήρα με τη δημιουργία καινούργιων συνεταιρισμών και την εγγραφή δεκάδων χιλιάδων νέων μελών. Θετικά παραδείγματα δράσης αποτελούν η Ένωση Συνεταιρισμών Λαρίσης Τιρνάβου Αγυιάς, η Ένωση Συνεταιρισμών Κατερίνης και οι Ενώσεις Συνεταιρισμών Νομού Έβρου. Κατά την περίοδο του πολέμου οι συνεταιρισμοί πρόσφεραν τη διαθέσιμη περιουσία τους σε κεφάλαια για την εθνική άμυνα. Η ανασυγκρότησή τους άρχισε με τον Ν. 389/1945 (Παπαγεωργίου, 2007).

Η μεταπολεμική προσπάθεια αναδιοργάνωσης του αγροτικού συνεταιριστικού κινήματος αφορά την περίοδο 1945-1967. Κατά τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο (1945-1949), οι γεωργικοί συνεταιρισμοί γνώρισαν τεράστια γεωγραφική εξάπλωση, κυρίως οριζοντίως (ίδρυση πολλών πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών) αλλά και καθέτως (δευτεροβάθμιες ενώσεις, συντεχνίες). Από τη δεκαετία του 1950 και μετά, όλες οι κατηγορίες συνεταιρισμών αναγνωρίζονται από το κράτος ως χρήσιμες και απαραίτητες μορφές συνεργασίας, ενώ την ίδια περίοδο παρατηρείται ανάπτυξη αλιευτικών και σπογγαλιευτικών συνεταιρισμών (ενσωμάτωση Δωδεκανήσων) (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015). Ενδεικτικά, μετά τον πόλεμο υπήρχαν 6.522 συνεταιρισμοί με 750.000 μέλη, 100 Ενώσεις Συνεταιρισμών και 2 Κοινοπραξίες Συνεταιριστικών Οργανώσεων. Το 1967 στην Ελλάδα λειτουργούν 7.692 συνεταιρισμοί (Κλήμης, 1985).

Κυριότερες συνεταιριστικές οργανώσεις

Μετά το 1914 και κυρίως μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, δημιουργήθηκαν αρκετές συνεταιριστικές οργανώσεις (κοινοπραξίες, εταιρίες, κ.ά.), οι οποίες ασχολήθηκαν αποφασιστικά με τη μεταποίηση και εμπορία των αγροτικών προϊόντων, καθώς και με ασφαλιστικές εργασίες. Μεταξύ αυτών οι σημαντικότερες είναι οι εξής (Κοντογεώργος, 2015; Παπαγεωργίου, 2007):

- Κεντρική Υπηρεσία Διαχειρίσεων Εγχωρίων Προϊόντων (ΚΥΔΕΠ): Ιδρύθηκε το 1940 και ασχολούνταν με τη διακίνηση των εγχωρίων προϊόντων (σιτηρών, βαμβακιού κ.ά.). Με τη διάλυσή της προέκυψαν οι Κεντρικές Συνεταιριστικές Ενώσεις ΚΕΣΠΥ για τη διαχείριση σπόρων και πολλαπλασιαστικού υλικού, η ΣΙΤΙΚΗ για τη διακίνηση των σιτηρών και η ΒΑΜΒΑΚΟΥΡΓΙΚΗ για τη διακίνηση του βαμβακιού (διαλύθηκαν).
- Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδος (ΣΕΚΕ): Ιδρύθηκε το 1947 και αποτέλεσε την πρώτη μεταπολεμική προσπάθεια συνεταιριστικής κίνησης για την από κοινού δράση συνεταιρισμών σε πανελλαδικό επίπεδο. Σκοπός της ήταν η υποστήριξη των μελών της στις από κοινού δράσεις που αναλαμβάνουν. Πρόκειται για μια επιτυχημένη αγροτοσυνεταιριστική οργάνωση, που ασχολείται με την εμπορία του καπνού, με αξιόλογα στελέχη (περιορισμένη δραστηριότητα).
- ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΚΗ: Ιδρύθηκε το 1949 και ασχολείται με την εμπορία του ελαιολάδου και τη μεταποίηση της ελιάς (περιορισμένη δραστηριότητα).
- Ελληνική Βιομηχανία Ζωοτροφών (ΕΛΒΙΖ): Ιδρύθηκε το 1963 και ασχολείται με την παραγωγή ζωοτροφών (πλειοψηφία στην ΑΤΕ-πουλήθηκε).
- ΔΩΔΩΝΗ: Ιδρύθηκε το 1963 στα Γιάννενα. Αγροτική βιομηχανία προϊόντων γάλακτος, τυριού, με εξαγωγές στο εξωτερικό (πλειοψηφία στην ΑΤΕ- πουλήθηκε).
- Συνεταιριστική Εταιρεία Καπνού (ΣΕΚΑΠ): Ιδρύθηκε το 1975 και ασχολείται με την παραγωγή τσιγάρων και με βιολογικό φίλτρο (πλειοψηφία στην ΑΤΕ-πουλήθηκε).
- Συνεταιριστική Εταιρεία Βιομηχανικής Ανάπτυξης Θράκης (ΣΕΒΑΘ): Ιδρύθηκε το 1975 και ασχολείται με τη μεταποίηση οπωροκηπευτικών στη Θράκη. (διαλύθηκε).
- ΣΥΝεταιριστική ΒΙΟμηχανία Σιτηρών (ΣΥΝ.ΒΙΟ.ΣΙ): Ασχολείται με την παραγωγή ψωμιού και άλλων ειδών, με έδρα τις Σέρρες.
- ΚΑΙΡ: Οινοποιητική βιομηχανία της Ρόδου που παράγει εξαιρετης ποιότητας σαμπάνια.

- ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ: Ιδρύθηκε το 1978 (λειτουργεί κανονικά).
- ΣΥΝεταιριστική Εταιρία Λιπασμάτων (ΣΥΝΕΛ): Ιδρύθηκε το 1981 σε συνεργασία με την ΑΤΕ με σκοπό τον πλήρη, έγκαιρο και με χαμηλές τιμές εφοδιασμό της ελληνικής γεωργίας με λιπάσματα (διαλύθηκε).
- ΣΥΝεταιριστική Εταιρία Διεθνών Μεταφορών (ΣΥΝΕΔΙΜ): Ιδρύθηκε το 1981 για την εξυπηρέτηση των μεταφορών των προϊόντων των συνεταιριστικών οργανώσεων στο εξωτερικό και τη μείωση του κόστους παραγωγής (διαλύθηκε).
- ΣΥΝεταιριστική Εταιρία ΔΙΑφημίσεων (ΣΥΝΕΔΙΑ): Ιδρύθηκε το 1981 για την αποτελεσματική προβολή (διαφήμιση, εκθέσεις κ.ά.) των αγροτικών προϊόντων των συνεταιρισμών (πλειοψηφία στην ΑΤΕ).

Το καταναλωτικό συνεταιριστικό κίνημα της Ελλάδας

Μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο το καταναλωτικό συνεταιριστικό κίνημα ήταν σε εμβρυακή κατάσταση, καθώς το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα είχε αναπτυχθεί με τη μορφή κυρίως των αγροτικών συνεταιρισμών. Συνεπώς, η ιστορία του καταναλωτικού κινήματος της Ελλάδας είναι σύντομη. Αρχίζει από τον Σεπτέμβριο του 1962, με την ίδρυση του πρώτου ανοιχτού καταναλωτικού συνεταιρισμού «Ο Καταναλωτής-CONSUM» στη Θεσσαλονίκη. Τρία χρόνια μετά, το 1965, ιδρύεται ο δεύτερος καταναλωτικός συνεταιρισμός «Ο Καταναλωτής-CONSUM» της Αθήνας. Τη δεκαετία του 1970 έγιναν δύο ακόμη καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, στα Άσπρα Σπίτια και στην Καβάλα, ενώ μέχρι το 1982 το καταναλωτικό συνεταιριστικό κίνημα ήταν υποχρεωμένο να κινηθεί σε αρνητικό περιβάλλον, όπως άλλωστε και το τραπεζικό σύστημα και η γενικότερη πολιτική.

Τη δεκαετία του 1980 παρουσιάζεται μία πραγματικά αξιόλογη ανάπτυξη των καταναλωτικών συνεταιρισμών, με την ανάπτυξη σημαντικών δραστηριοτήτων. Αρκετοί νέοι συνεταιρισμοί δημιουργούνται και αρχίζουν να λειτουργούν δικά τους καταστήματα, ενώ οι παλαιοί συνεταιρισμοί επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους. Χιλιάδες νέα μέλη εντάσσονται στο κίνημα και οι ίδιοι οι συνεταιρισμοί αναπτύσσουν σημαντικές πρωτοβουλίες. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί των πόλεων Θεσσαλονίκης, Πάτρας, Δράμας, Κατερίνης και Λάρισας, εκδίδουν δικά τους περιοδικά έντυπα. Ωστόσο, οι περισσότεροι από αυτούς διαλύθηκαν ή πωλήθηκαν μέχρι το 2003.

Μεταπολίτευση⁴

Στα χρόνια της μεταπολίτευσης κατοχυρώνεται το δικαίωμα των συνεταιρισμών στο άρθρο 12.5 του Συντάγματος του 1975, κατά το οποίο: «οι πάσης φύσεως γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί αυτοδιοικούνται κατά τους όρους του νόμου και του καταστατικού των, τελώντας υπό την προστασίαν και εποπτείαν του Κράτους, υποχρεωμένου να μεριμνά δια την ανάπτυξιν αυτών». Σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας εκδίδεται ένας αριθμός νομοθετημάτων προς αποκατάσταση της αρχής αυτοδιοίκησης των συνεταιρισμών, η οποία είχε πληγεί κατά τη διάρκεια της εξαετούς δικτατορίας.

Η κινητοποίηση των γεωργικών οργανώσεων και των συνεταιρισμών υπήρξε έντονη, κατά τη μεταπολίτευση, με κύρια επιδίωξη τη διατήρηση και επέκταση των προνομιακών τιμών στα περισσότερα γεωργικά προϊόντα που είχαν ισχύσει από το 1973. Η πολιτικοποίηση των γεωργών δημιούργησε νέες συνθήκες, οδηγώντας τους συνεταιρισμούς στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης αναφορικά με τη γεωργική πολιτική και τα ζητήματα ανάπτυξης. Τη δεκαετία του 1980, θεσμικές και νομοθετικές αλλαγές καθώς και η διάθεση επενδυτικών κεφαλαίων από το Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων στους γεωργικούς συνεταιρισμούς καθόρισαν την εξέλιξή τους τις δύο επόμενες δεκαετίες, διαμορφώνοντας κατά κάποιο τρόπο τη σύγχρονη φυσιογνωμία του γεωργικού συνεταιριστικού κινήματος στην Ελλάδα (Πατρώνης, 2000). Ταυτόχρονα, ο κρατικός προστατευτισμός αποτέλεσε την αιτία πολλών προβλημάτων (όπως η υπερδανειοδότηση) τα οποία σημάδεψαν τους συνεταιρισμούς και αποτέλεσαν τροχοπέδη για την ανάπτυξή τους (Σαφιλίου & Παπαδόπουλος, 2004).

Το 1979, η Ελλάδα κατήργησε τη μοναδική συνεταιριστική νομοθεσία και ενεπλάκη σε ένα σύστημα με διαφορετικούς παράλληλους νόμους, με την έγκριση του πρώτου αποκλειστικά αγροτικού συνεταιριστικού νόμου με ουσιώδεις τροπολογίες (1981), οι οποίες επέτρεψαν ξανά στους συνεταιρισμούς να χρησιμοποιούνται ως πολιτικά όργανα. Διαδοχικές νομικές αλλαγές κατέστησαν τους αγροτικούς συνεταιρισμούς ακόμα περισσότερο εξαρτώμενους από τις πολιτικές δυνάμεις, αναφορικά με την επιλογή των ηγετών τους (Πιόπουλος, 2000). Ως απόρροια, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποδυναμώθηκαν εκ νέου οικονομικά, όπως είχε συμβεί και τη δεκαετία του 1930, με συσσώρευση τεράστιων χρεών στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 και πτώση των μετοχών τους περίπου κατά 50% (Parageorgiou, 2010). Το 2009 ο αριθμός των συνεταιρισμών στην Ελλάδα ανερχόταν στους 6376 και είχαν 713.714 μέλη, έναντι των 948.965 μελών που είχαν το 1985 (Kokkidinis, 2010).

---

⁴ Με τον όρο μεταπολίτευση εννοείται η περίοδος της νεότερης ελληνικής ιστορίας μετά την πτώση της Χούντας των Συνταγματαρχών το 1974.

Η παρέμβαση που ασκήθηκε από τις πολιτικές δυνάμεις μπορούσε να βοηθήσει, προκειμένου να ξεπεραστούν οι δυσκολίες που συνάντησαν οι Ελληνικοί συνεταιρισμοί στην ίδρυση ενός ανεξάρτητου και αποτελεσματικού συνεταιριστικού κινήματος. Εκτός από την ΠΑΣΕΓΕΣ, την Εθνικού επιπέδου ομοσπονδία αγροτικών συνεταιρισμών, εμφανίζονται λίγες άλλες ομοσπονδίες των οποίων η αντιπροσωπευτικότητα και η σαφής λειτουργική ικανότητα δύσκολα εκτιμάται, όπως η Ομοσπονδία Συνεταιρισμών Ηλεκτρολόγων, η Ομοσπονδία Συνεταιρισμών Υδραυλικών ΠΟΣΕΥΔ, που ιδρύθηκε το 1980, η Ομοσπονδία Συνεταιρισμών Φαρμακοποιών που ιδρύθηκε το 1998 και η Πανελλήνια Ομοσπονδία Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης που ιδρύθηκε το 2011 (Νασιούλας, 2011).

Το 2011 αποτελεί ένα κρίσιμο σημείο για τους συνεταιρισμούς, καθώς η νομοθεσία περί αυτών τροποποιήθηκε για άλλη μια φορά, ορίζοντας την κατάργηση των Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών και τη μετατροπή τους σε πρωτοβάθμιους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς ή Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις.

1.5 Το εύρος του Παγκόσμιου Συνεταιριστικού Κινήματος

Ο συνεταιρισμός ξεκίνησε σαν μια οργάνωση των εργαζομένων, για να επεκταθεί σύντομα μαζί με την ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος πρώτα στις αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης και ύστερα σε ολόκληρο τον κόσμο. Το συνεταιριστικό κίνημα που αρχικά ξεκίνησε από τις βασικές οικιστικές μονάδες περιπλανώμενο για αιώνες στα περιθώρια των κοινωνιών, κατάφερε σταδιακά να συσπειρωθεί σε ευρύτερες περιφέρειες και πέρα από αυτές σε εθνικά επίπεδα, προκειμένου να συνειδητοποιήσει άμεσα την ανάγκη για μια διεθνή συνεταιριστική συνεργασία.

Η πρώτη απόπειρα έγινε το 1837 από τον Robert Owen, με την ίδρυση στο Λονδίνο της «Εταιρίας όλων των τάξεων, όλων των Εθνών», που πρόβλεπε τη δημιουργία μιας κεντρικής συνεταιριστικής οργάνωσης με παραρτήματα σε όλα τα μέρη του κόσμου. Ακολούθησε το 1867 μια δεύτερη προσπάθεια στο Παρίσι, το 1869 μια τρίτη στο Λονδίνο και μια τέταρτη στο συνεταιριστικό συνέδριο του Πλίμουθ το 1886, για να καταλήξουν στην ίδρυση της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης (ICA), τον Αύγουστο του 1895 στο Λονδίνο, μέσα από τις διαδικασίες του πρώτου Διεθνούς Συνεταιριστικού Συνέδριου (Λάμπος, 1999).

Σήμερα δεν υπάρχει γωνιά στον κόσμο που να μην υπάρχουν και να δρουν συνεταιρισμοί. Ο αριθμός τους ανέρχεται σε εκατοντάδες χιλιάδες σε όλον τον κόσμο, με εκατοντάδες εκατομμύρια μέλη. Οι συνεταιρισμοί, οργανωμένοι στις εθνικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις κατά χώρες και αυτές με τη σειρά τους στην ICA, αποτελούν μια τεράστια δύναμη, όχι μόνο οικονομική και κοινωνική αλλά και πολιτική (Σπάθης, 1995).

Στους κόλπους της ICA συμμετέχουν οι περισσότερες εθνικές συνεταιριστικές συνομοσπονδίες και συγκροούνται γόνιμα όλες οι τάσεις του συνεταιριστικού κινήματος. Οι στόχοι της προσδιορίζονται με σαφήνεια στο άρθρο 3 του καταστατικού της, σύμφωνα με τους οποίους η ICA:

- Είναι παγκόσμιος εκπρόσωπος των συνεταιριστικών οργανώσεων όλων των τύπων που αποδέχονται τις αρχές και τους στόχους της.
- Εργάζεται για τη διάδοση των αρχών και στόχων του συνεταιρισμού σε ολόκληρο τον κόσμο.
- Βοηθά την περαιτέρω ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος σε όλες τις χώρες.
- Υπερασπίζεται τα συμφέροντα του συνεταιριστικού κινήματος, οποιαδήποτε μορφή και αν έχει αυτό.
- Διατηρεί καλές σχέσεις ανάμεσα στις συνεταιριστικές οργανώσεις που αποτελούν μέλη της.
- Προάγει την οικονομική συνεργασία μεταξύ των συνεταιριστικών οργανώσεων όλων των μορφών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.
- Αγωνίζεται για τη διατήρηση της ειρήνης.
- Συμβάλλει στη βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών όλων των εργαζόμενων όλων των χωρών.

Το παγκόσμιο συνεταιριστικό κίνημα, από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα, γνώρισε τεράστια ανάπτυξη παρά τις αντίξοες συνθήκες αλλά και τις δικές τους αδυναμίες. Σήμερα αποτελεί δίχως αμφιβολία μια τεράστια δύναμη, με απεριόριστες δυνατότητες ανάπτυξης ενός καθοριστικού παράγοντα κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, δημοκρατικής και ειρηνικής συμβίωσης των ανθρώπων και των λαών (Λάμπρος, 1999).

Τα στατιστικά στοιχεία που ακολουθούν, αποδεικνύουν τη σημασία και τη συμβολή του Συνεταιριστικού Κινήματος στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη:

- Στις Ηνωμένες Πολιτείες, 1 στα 4 άτομα είναι μέλος ενός συνεταιρισμού
- Στον Καναδά, 4 στους 10 Καναδούς είναι μέλη τουλάχιστον μίας συνεταιριστικής επιχείρησης. Στο Κεμπέκ, περίπου το 70% του πληθυσμού είναι μέλη συνεταιρισμών, ενώ στο Σασκάτσουαν το 56%
- Στην Αργεντινή, υπάρχουν πάνω από 11.350 συνεταιριστικές επιχειρήσεις με 9,1 εκατομμύρια μέλη
- Στη Βραζιλία, πάνω από 5,6 εκατομμύρια άνθρωποι είναι μέλη των συνεταιρισμών
- Στην Κολομβία, πάνω από 8 εκατομμύρια άνθρωποι είναι μέλη των συνεταιρισμών
- Στην Κόστα Ρίκα, πάνω από το 10% του πληθυσμού, είναι μέλη των συνεταιρισμών
- Στην Κίνα, πάνω από 180 εκατομμύρια άνθρωποι είναι μέλη των συνεταιρισμών
- Στην Ιαπωνία, 1 στις 3 οικογένειες είναι μέλος ενός συνεταιρισμού
- Στη Μαλαισία, 5,9 εκατομμύρια άνθρωποι ή το 24% του συνολικού πληθυσμού είναι μέλη των συνεταιρισμών
- Στην Ινδονησία, το 27,5% των οικογενειών που εκπροσωπούν περίπου 80 εκατομμύρια άτομα είναι μέλη των συνεταιρισμών
- Στην Κένυα, 1 στους 5 είναι μέλος ενός συνεταιρισμού ή 5,9 εκατομμύρια άμεσα και 20 εκατομμύρια έμμεσα αντλούν τα προς το ζην από το Συνεταιριστικό Κίνημα
- Στην Ινδία, πάνω από 236 εκατομμύρια άνθρωποι είναι μέλη ενός συνεταιρισμού, ενώ οι καταναλωτικές ανάγκες για το 67% των αγροτικών νοικοκυριών καλύπτονται από τους συνεταιρισμούς
- Στη Νέα Ζηλανδία, το 40% του ενήλικου πληθυσμού είναι μέλη των συνεταιρισμών αλληλασφάλισης
- Στη Σιγκαπούρη, το 50% του πληθυσμού (1,6 εκατομμύρια άνθρωποι) είναι μέλη ενός συνεταιρισμού
- Στην Αφρική, το 40% των νοικοκυριών ανήκουν σε συνεταιρισμούς

- Στη Μεγάλη Βρετανία, πάνω από 9,8 εκατομμύρια άνθρωποι είναι μέλη των συνεταιρισμών
- Στο Βέλγιο, υπάρχουν πάνω από 30.000 συνεταιριστικές επιχειρήσεις
- Στη Νορβηγία, 1 στους 3 ανθρώπους είναι μέλος των συνεταιρισμών
- Στη Φινλανδία, στο S-Group έχουν την ιδιότητα του μέλους περίπου 1,5 εκατ. άτομα που αντιπροσωπεύουν το 62% των νοικοκυριών της χώρας
- Στη Γερμανία, περίπου 20 εκατομμύρια άτομα είναι μέλη των συνεταιρισμών, δηλαδή 1 στους 4 ανθρώπους

Οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις παρέχουν πάνω από 100 εκατ. θέσεις εργασίας σε όλο τον κόσμο, 20% περισσότερες από αυτές που προσφέρουν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις (ICA, 2013; ILO, 2010).

- Στον Καναδά, οι συνεταιρισμοί και οι πιστωτικές ενώσεις απασχολούν πάνω από 155.000 άτομα. Η Desjardins (αποταμιευτικός και πιστωτικός συνεταιρισμός) είναι ο μεγαλύτερος εργοδότης στην επαρχία του Κεμπέκ. Από το πρώτο τρίμηνο του 2012, κατατάσσεται 16^η σε καταθέσεις ανάμεσα σε 7.500 χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στη Βόρεια Αμερική και είναι 2^η στον δείκτη «Tier 1 Capital Ratio», ο οποίος βρίσκεται στο 16%.
- Στην Κολομβία, το συνεταιριστικό κίνημα διαθέτει 379.000 θέσεις εργασίας, παρέχοντας το 23% των θέσεων εργασίας στον τομέα της υγείας, το 18% των θέσεων εργασίας στον τομέα των μεταφορών, το 13% των εργαζόμενων στο βιομηχανικό τομέα, το 11% στον χρηματοπιστωτικό τομέα και το 9% στον γεωργικό τομέα
- Στην Ινδονησία, οι συνεταιρισμοί παρέχουν θέσεις εργασίας σε περίπου 288.000 άτομα
- Στην Κένυα, οι συνεταιρισμοί απασχολούν 300.000 άτομα και δημιουργούν εργασία έμμεσα για άλλα 2 εκατομμύρια μέσω της χρηματοδότησης και των ευκαιριών που δημιουργούν
- Στη Γαλλία, 21.000 συνεταιρισμοί παρέχουν πάνω από 4 εκατομμύρια θέσεις εργασίας
- Στη Γερμανία, 8.106 συνεταιρισμοί παρέχουν θέσεις εργασίας για 440.000 άτομα
- Στην Ιταλία, 70.400 συνεταιριστικές κοινωνίες απασχολούν σχεδόν 1 εκατομμύριο άτομα

2. Ο Συνεταιρισμός

2.1 Ορισμός Συνεταιρισμού

Είναι πολύ δύσκολο για τον οποιοδήποτε να προσδιορίσει τι είναι ο συνεταιρισμός, δίνοντας έναν ορισμό. Μέχρι πρόσφατα δεν υπήρχε ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για τον συνεταιρισμό που να είναι ευρέως αποδεκτός. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, ούτε πρόκειται για μια απροσδιόριστη έννοια, ούτε η σύλληψη και η εφαρμογή του διαφέρει μεταξύ των χωρών ή των τομέων ανάπτυξής του (Παπαγεωργίου, 2007). Στη διεθνή συνεταιριστική φιλολογία υπάρχουν πολλές δεκάδες ορισμών για την έννοια του συνεταιρισμού, που εστιάζουν σε διαφορετικά χαρακτηριστικά και σκοπούς του συνεταιρισμού. Ωστόσο, κανείς από αυτούς δεν αποδίδει το πραγματικό περιεχόμενο του συνεταιρισμού.

Ο συνεταιρισμός είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο πολύπλευρο και πολυσύνθετο, το οποίο δεν μπορεί να αποδοθεί εύκολα με έναν ορισμό. Από τους ορισμούς που έχουν διατυπωθεί, άλλοι στενεύουν το περιεχόμενο και τον χαρακτήρα του, άλλοι των πλαταίνουν και τον εξιδανικεύουν, ενώ άλλοι τον εξαφανίζουν. Πολλοί ορισμοί αναφέρονται στον συνεταιρισμό μόνο με οικονομικό περιεχόμενο, ενώ άλλοι με κοινωνικό. Σε ορισμένους χαρακτηρίζεται ως μια οργάνωση σοσιαλιστικής μορφής, ενώ σε άλλους ως οργάνωση ενδιάμεση ανάμεσα στην καπιταλιστική και στη σοσιαλιστική μορφή.

Σε κάθε περίπτωση, ο συνεταιρισμός αποτελεί μια ειδική μορφή οικονομικής οργάνωσης, που διαφέρει από τις άλλες καπιταλιστικές και κρατικές επιχειρήσεις αναφορικά με τη διάρθρωση της ιδιοκτησίας, τον τρόπο άσκησης της διοίκησης, τον τρόπο διανομής των πλεονασμάτων. Είναι μια επιχείρηση-οργάνωση που ανήκει στους χρήστες της και ελέγχεται από αυτούς. Ο συνεταιρισμός διαφέρει σε θέματα διοίκησης και οργάνωσης από τις άλλες μορφές επιχειρήσεων, γιατί λειτουργεί προς όφελος των μελών του και όχι της δημιουργίας κερδών σε όσους έχουν επενδύσει σε αυτόν. Στοχεύει στην παραγωγή και την προσφορά υπηρεσιών στα μέλη του, οι οποίες να ικανοποιούν τις οικονομικές και κοινωνικές τους ανάγκες.

Ωστόσο ο συνεταιρισμός δεν αποβλέπει μόνο στην ικανοποίηση των υλικών και οικονομικών αναγκών των μελών του, αλλά και των πνευματικών. Άλλωστε, πρόκειται για ένα μοντέλο ταυτόχρονης επιχείρησης και ένωσης ανθρώπων, σε μια από κοινού εργασία. Ο συνεταιρισμός, ως επιχείρηση, χρησιμοποιεί την ίδια τεχνική και τις ίδιες μεθόδους διαχείρισης και συμπεριφοράς, που χρησιμοποιούν και οι άλλες ιδιωτικές και κρατικές

επιχειρήσεις. Αντίστοιχα, ως συλλογική καπιταλιστική επιχείρηση, διέπεται από τους οικονομικούς νόμους του καπιταλισμού. Η συνεταιριστική δράση, όταν δεν προσαρμόζεται στα μονοπώλια και τις πολυεθνικές εταιρείες, περιορίζεται οπωσδήποτε από αυτά. Τα περιθώρια της οικονομικής δράσης του συνεταιρισμού περικλύονται από τον σκληρό ανταγωνισμό του εμπορικού και βιομηχανικού κεφαλαίου. Από την άλλη πλευρά, η οικονομική και πολιτιστική δράση του συγκρατείται από τον κρατικό παρεμβατισμό μέσω της συνεταιριστικής νομοθεσίας και άλλων μέσων.

Ο συνεταιρισμός είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο του καπιταλισμού, το δημιουργήθηκε από τις κοινωνικές αλλαγές. Αποτελεί δημιούργημα του ίδιου του λαού και όχι κανενός σοφού ή μεταρρυθμιστή. Με βάση τη διεθνή ελληνική συνεταιριστική εμπειρία, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του συνεταιρισμού είναι τα εξής:

- Είναι μια οργάνωση των εργαζομένων, με απώτερο σκοπό τη βελτίωση της οικονομικής του κατάστασης.
- Είναι μια συλλογική οικονομική οργάνωση, με βασικό στοιχείο της το πρόσωπο και όχι το κεφάλαιο.
- Είναι μια κατεξοχήν δημοκρατική οργάνωση.
- Είναι ένα μέσο πάλης των εργαζομένων για τις επαγγελματικές και εκπολιτιστικές τους διεκδικήσεις.
- Είναι ένα μέσο ενότητας των εργαζομένων.
- Είναι ένα μέσο προόδου και εκπολιτισμού στην αγροτική ύπαιθρο.
- Είναι ένα μέσο υπεράσπισης της ειρήνης.
- Διαδραματίζει σοβαρό εκπολιτιστικό και διαπαιδαγωγικό ρόλο ανάμεσα στις πλατειές μάζες των εργαζομένων και τις διαπαιδαγωγεί στο πνεύμα της συνεργασίας και της αλληλεγγύης.

Εστιάζοντας στο χαρακτήρα και το περιεχόμενο του συνεταιρισμού, σχηματίζεται μια σαφής εικόνα της μεγάλης σημασίας και του σοβαρού ρόλου των συνεταιρισμών γενικά στην κοινωνία και ειδικότερα στους εργαζομένους, καθώς επίσης και των αντιδράσεων, των δυσκολιών και των εμποδίων που συνάντησε και εξακολουθεί να συναντά το συνεταιριστικό κίνημα στο δρόμο της ανάπτυξής του (Αβδελίδης, 1986). Σε κάθε περίπτωση, τα οφέλη προς τα μέλη σε συνδυασμό με τις αρχές και αξίες στις οποίες στηρίζεται η λειτουργία των συνεταιρισμών, καθιστά τους συνεταιρισμούς μια εναλλακτική και ιδιαίτερη πρόταση επιχειρηματικότητας (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

2.2 Το Συνεταιριστικό Μοντέλο Επιχειρηματικότητας

Τα ιδιαίτερα σημεία του συνεταιριστικού μοντέλου επιχειρηματικότητας παρουσιάζονται συνοπτικά μέσω των τεσσάρων ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει το συνεταιριστικό κίνημα.

Οι συνεταιρισμοί έχουν αρχές

Σημείο αναφοράς του σύγχρονου συνεταιριστικού κινήματος είναι η δημιουργία του Συνεταιρισμού Ροτσντέιλ το 1844. Οι κανόνες συμπεριφοράς των συνεταίρων και οι κανόνες λειτουργίας που διατυπώθηκαν στο ιδρυτικό του καταστατικό, αποτέλεσαν υπόδειγμα για όλους τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς, που σταδιακά άρχισαν να ιδρύονται σε όλες τις χώρες του κόσμου. Σήμερα, αυτές οι κατευθυντήριες αρχές παραμένουν στο επίκεντρο, για τον ορισμό ενός συνεταιρισμού (Κοντογεώργης & Σεργάκη, 2015).

Οι συνεταιρισμοί έχουν ιδιαίτερη Συνεταιριστική νομοθεσία

Το ιδιαίτερο καθεστώς επιχειρηματικότητας των συνεταιρισμών προστατεύεται και ενισχύεται από την ιδιαίτερη νομοθεσία που έχει αναπτυχθεί με το πέρασμα των χρόνων στη νομοθεσία πολλών χωρών. Στην Ελλάδα το «δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι» κατοχυρώθηκε για πρώτη φορά με το άρθρο 11 του Συντάγματος του 1864 που όριζε ότι: «Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, τηρούντες τους νόμους του κράτους, οίτινες όμως ουδέποτε δύνανται να υπαγάγωσι το δικαίωμα τούτο εις προηγούμενην της κυβερνήσεως άδεια». Η αναθεώρηση του 1911 πρόσθεσε την εγγύηση της διαλύσεως «συνεταιρισμού» μόνο με δικαστική απόφαση λόγω παραβάσεως νόμου και τη διάταξη αυτή διατήρησε το άρθρο 14 του Συντάγματος του 1927. Το Σύνταγμα του 1952 προέβλεψε επίσης νομοθετικούς περιορισμούς του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι των δημοσίων υπαλλήλων και των υπαλλήλων των νομικών προσώπων και οργανισμών δημοσίου δικαίου, στους οποίους επίσης απαγόρευσε την απεργία. Επιπλέον, έθεσε τους γεωργικούς και αστικούς συνεταιρισμούς υπό κρατική προστασία και κήρυξε τους αναγκαστικούς συνεταιρισμούς σύμφωνους με το Σύνταγμα (άρθρο 107). Το Ισχύον Σύνταγμα δεν χρησιμοποιεί πια τους όρους «δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι» και «συνεταιρισμούς» με την έννοια της γενικής ενώσεως προσώπων, αλλά με το άρθρο¹² με τίτλο «Δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι» κατοχυρώνει ότι: «Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια» (Κοντογεώργης & Σεργάκη, 2015).

Η ιδιαίτερη νομοθεσία που ισχύει για τους συνεταιρισμούς μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη και προώθηση των συνεταιρισμών. Οργανισμοί όπως η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας έχουν ενδιαφερθεί για την προώθηση των συνεταιρισμών, η οποία αναγκαστικά περνά μέσα από τις ιδιαιτερότητες των νομοθεσιών των χωρών. Μάλιστα, η σύσταση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας προς τους νομοθέτες των χωρών αναφέρει ότι: «Οι κυβερνήσεις οφείλουν, στα πλαίσια αυτά, να υιοθετήσουν μια ευνοϊκή πολιτική και ένα νομικό καθεστώς, τα οποία να συμφωνούν με την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά των συνεταιρισμών, και να έχουν ως βάση τις συνεταιριστικές αρχές και αξίες με σκοπό να προωθήσουν τη διδασκαλία των συνεταιριστικών αρχών και των υφισταμένων πρακτικών εφαρμογής τους καθώς και της επιμόρφωσης που αφορά σε αυτές, σε όλα τα επίπεδα όλων των εθνικών συστημάτων παιδείας και κατάρτισης και σε ολόκληρη την κοινωνία» (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Ωστόσο, η νομοθεσία θα πρέπει να είναι τέτοια που πραγματικά να επιτρέπει την ανάπτυξη των συνεταιρισμών. Στην Ελλάδα έχουν ψηφιστεί αρκετοί νόμοι που αφορούν τη συνεταιριστική νομοθεσία. Η συχνή τροποποίηση ή ακόμα και η ολοκληρωτική αντικατάσταση της νομοθεσίας από το ελληνικό κράτος, αποτελεί αποδεικτικό της παρέμβασης και της κακής διαχείρισης των συνεταιρισμών από την πλευρά του κράτους (Παπαγεωργίου, 2007). Ο πρώτος νόμος για τους συνεταιρισμούς ψηφίστηκε το 1915 και ήταν ο Ν. 602. Ωστόσο, την περίοδο 1915-1970 υπήρξαν 946 νομοθετήματα σχετικά με τη μορφή και τη λειτουργία των συνεταιρισμών, ενώ τη δεκαετία 1984-1994 υπήρξαν ακόμη 230 νομοθετήματα για τη λειτουργία των συνεταιρισμών τα οποία διαμόρφωσαν ή ακόμη και αλλοίωσαν τα χαρακτηριστικά τους. Από την άλλη πλευρά, ο Ν. 2190/1920 για τις Ανώνυμες Εταιρείες εξακολουθεί να βρίσκεται ακόμη σε ισχύ, εξασφαλίζοντας ένα σταθερό περιβάλλον για την ανάπτυξή τους.

Η νομοθεσία που διέπει τους συνεταιρισμούς μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος, αποτελώντας ωστόσο τον μόνιμο μηχανισμό παρέμβασης του κράτους στα εσωτερικά θέματα των συνεταιρισμών, όπως χαρακτηριστικά έχει συμβεί στην περίπτωση της χώρας μας.

Οι συνεταιρισμοί είναι σημαντικοί

Η χρησιμότητα και η αποτελεσματικότητα των συνεταιρισμών σε όλους τους τομείς της οικονομίας τεκμηριώνεται από την ευρύτατη διάδοση και αποδοχή τους. Οι συνεταιρισμοί έχουν 1 δισεκατομμύριο μέλη σε όλο τον κόσμο, προσφέροντας απασχόληση σε περισσότερους από 100 εκατ. ανθρώπους (ICA, 2013). Στη μελέτη που ανέλαβε ICA (2013) βρέθηκαν οι 300 μεγαλύτεροι συνεταιρισμοί του κόσμου σε 25 χώρες από όλη την Ευρώπη, τη Βόρεια Αμερική και την Ασία. Οι συνεταιρισμοί αυτοί είχαν συνολικό ετήσιο κύκλο εργασιών ύψους τρισεκατομμυρίων δολαρίων, το 2010, ποσό το οποίο ισοδυναμεί με την 9^η μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Επιπλέον, η πλατιά διάδοση των συνεταιρισμών στην Ευρώπη, οι ποικιλόμορφες δραστηριότητές τους, η ικανότητα επιβίωσης σε συνθήκες οικονομικών κρίσεων, λόγω της μεγάλης προσαρμοστικότητάς τους στις εκάστοτε εναλλασσόμενες συνθήκες, προσδίδουν τεράστιο δυναμισμό στην ανάπτυξη της οικονομίας όσο κανένας άλλος κοινωνικο-οικονομικός θεσμός (Κρουσταλλάκη-Μπεβεράτου, 1990). Εκτός της συμβολής τους στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και στην οικονομική οργάνωση των φτωχότερων τάξεων στις αρχές του 20ου αιώνα, αξιοσημείωτη ήταν η συμβολή τους στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Ευρώπης μετά το 1945 και στην οικοδόμηση του μεταπολεμικού «κράτους πρόνοιας» (Girodot, 2000).

Οι συνεταιρισμοί αντιπροσωπεύουν περισσότερες από 160.000 επιχειρήσεις σε όλη την Ευρώπη, ανήκουν σε 123 εκατ. φυσικά πρόσωπα-μέλη και παρέχουν εργασία σε 5,8 εκατ. πολίτες. Κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης από το 2007, πολλοί συνεταιρισμοί αποδείχθηκαν περισσότερο ανθεκτικοί από τα άλλα είδη των επιχειρήσεων. Ενδεικτικά, στην πρώην Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 χωρών, οι συνεταιρισμοί είχαν επίπεδο απασχόλησης το 2009-2010 κατά 31,5% υψηλότερο συγκριτικά με την περίοδο 2002-2003. Στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες οι αγροτικοί συνεταιρισμοί διαχειρίζονται το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής παραγωγής, αποτελώντας τους φορείς στήριξης και ανάπτυξης των γεωργικών εισοδημάτων (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Οι συνεταιρισμοί είναι διαφορετικοί

Η τριπλή ιδιότητα των μελών (ιδιοκτήτες, επιβλέποντες, χρήστες και άρα ωφελούμενοι από το συνεταιρισμό) έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση διαφορετικών αρχών διοίκησης και λειτουργίας των συνεταιρισμών. Κύριος στόχος των δραστηριοτήτων τους είναι η βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής θέσης των μελών του συνεταιρισμού, σε αντίθεση με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις που λειτουργούν προς όφελος των μετόχων-επενδυτών τους. Με απλά λόγια, ο συνεταιρισμός αποσκοπεί στο να μεγιστοποιήσει τις ωφέλειες που παρέχει στα μέλη του, ενώ η ιδιωτική επιχείρηση να μεγιστοποιήσει τα κέρδη και τις αποδόσεις των επενδυτών της. Αυτό καθιστά τους στόχους λειτουργίας ενός συνεταιρισμού ακόμη πιο περίπλοκους, γιατί αφενός θα πρέπει να μεγιστοποιήσει τα οφέλη για τα μέλη του και κατ' επέκταση την κοινωνία στην οποία λειτουργούν και υπάρχουν, αφετέρου θα πρέπει να μπορεί να λειτουργήσει με βιώσιμο τρόπο ως επιχείρηση.

Οι συνεταιρισμοί, ως ένας εναλλακτικός τρόπος επιχειρηματικότητας, είναι μια έννοια παρεξηγημένη, κυρίως εξαιτίας του γεγονότος ότι συνδυάζουν επιχειρηματικότητα με κοινωνική διάσταση αλλά και εξαιτίας του ότι, ειδικά στην Ελλάδα, έχουν αποτύχει να διατηρήσουν μια βιώσιμη οικονομική πορεία με αποτέλεσμα να αδυνατούν να προσφέρουν στα μέλη τους εκείνα που πραγματικά θα μπορούσαν να κάνουν. Οι συνεταιρισμοί μπορούν να παίζουν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας, λειτουργώντας με επιτυχία σε όλες σχεδόν τις αγορές. Επίσης μπορούν να προσφέρουν σημαντικές ωφέλειες στα μέλη τους, ακόμη και σε περιόδους οικονομικής κρίσης, όπως αυτή που βιώνει η ελληνική οικονομία τα τελευταία χρόνια.

2.3 Χαρακτηριστικά συνεταιρισμών

Ουσιαστικά, η εγγραφή ενός μέλους σε έναν συνεταιρισμό σημαίνει την παράλληλη αποδοχή του καταστατικού και ως εκ τούτου την ανάληψη των υποχρεώσεων που έχουν και τα υπόλοιπα μέλη του. Σύμφωνα με τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση, οι αρχές που έθεσαν τη συνάρτηση του συνεταιρισμού και επομένως τα βασικά χαρακτηριστικά του είναι τα εξής (Κορρές, 1999):

- Το κεφάλαιο που προμηθεύουν τα μέλη του συνεταιρισμού αμείβεται με σταθερό επιτόκιο. Αυτό σημαίνει ότι οι συνεταιριστικές μερίδες θα πρέπει να απολαμβάνουν μόνο ένα περιορισμένο επιτόκιο.

- Οι συνεταιριστικές οργανώσεις πρέπει να είναι δημοκρατικοί οργανισμοί και να κατευθύνονται από πρόσωπα εκλεγόμενα ή οριζόμενα με τρόπο αποδεκτό από τα μέλη και υπόλογο σε αυτά.
- Η διαχείριση των συνεταιρισμών θα γίνεται από την αιρετή διοίκηση και από μία περιοδικά ελεγχόμενη επιτροπή. Για το λόγο αυτό, η λογιστική κατάσταση και οι ισολογισμοί θα παρουσιάζονται συχνά στα μέλη τους.
- Ένα προκαθορισμένο ποσοστό από τα κέρδη θα χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς, υπό την έννοια ότι όλες οι συνεταιριστικές οργανώσεις οφείλουν να προνοούν για την εκπαίδευση των μελών τους, των στελεχών και των υπαλλήλων τους.
- Οι συνεταιριστικές οργανώσεις, για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των συμμετεχόντων σε αυτές πρέπει να συνεργάζονται ενεργά με άλλους συνεταιρισμούς τόσο σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, όσο και σε διεθνές.
- Η συμμετοχή των μελών σε μία συνεταιριστική οργάνωση θα πρέπει να είναι εθελοντική, χωρίς τεχνητούς περιορισμούς από οποιοσδήποτε κοινωνικές ομάδες. Αυτό σημαίνει ότι δεν εξετάζονται ούτε οι πολιτικές, ούτε οι θρησκευτικές πεποιθήσεις των μελών τους.
- Πλεονάσματα και αποταμιεύσεις προερχόμενες από τις δραστηριότητες της οργάνωσης, θα πρέπει να διανέμονται με τρόπο που να απαλλάσσει από οποιαδήποτε ωφέλεια του ενός σε βάρος του άλλου. Μάλιστα, η διανομή μπορεί να γίνεται με απόφαση των μελών, με βάση την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού, στην παροχή των κοινών υπηρεσιών, στη διανομή στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές και την οργάνωσή τους.

Στο πλαίσιο, τα κυριότερα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τους συνεταιρισμούς είναι τα εξής (Καμενίδης, 2005):

- Ο συνεταιρισμός είναι μια οικονομική οργάνωση: Ουσιαστικά, αποτελεί μια οικονομική/ επιχειρηματική μονάδα, καθώς πραγματοποιεί διάφορες οικονομικές δραστηριότητες όπως είναι η παραγωγή, η μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων, η προμήθεια και διάθεση καταναλωτικών και βιομηχανικών αγαθών, οι πιστωτικές και ασφαλιστικές εργασίες κ.λπ. Συνεπώς, δεν πρόκειται για ένα συνδικαλιστικό σωματείο ούτε για ένα δημόσιο κοινωνικό ίδρυμα, αλλά για μια οικονομική μονάδα.

- Ο συνεταιρισμός είναι μια συλλογική μονάδα: Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό προκύπτει από την ένωση προσώπων και όχι κεφαλαίων. Για το λόγο αυτό, η συνεταιριστική μερίδα έχει περιορισμένη αμοιβή που είναι συνήθως κάτω από τον τόκο των τραπεζών.
- Ο συνεταιρισμός είναι ένωση προσώπων και όχι κεφαλαίων: Δεδομένου ότι η δημιουργία και η λειτουργία του συνεταιρισμού στηρίζεται στα πρόσωπα και όχι στα κεφάλαια, το ύψος της συνεταιριστικής μερίδας και αμοιβής είναι σχετικά περιορισμένο, ενώ ο όγκος συναλλαγής των μελών με το συνεταιρισμό όχι μόνο δεν είναι περιορισμένος αλλά απεναντίας ενθαρρύνεται να είναι μεγάλος.
- Οι σκοποί των συνεταιρισμών είναι ταυτόχρονα οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτιστικοί: Πρόκειται για ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που θέτει τους συνεταιρισμούς να μην επιδιώκουν μόνο οικονομικούς σκοπούς, αλλά την ταυτόχρονη βελτίωση της κοινωνικής και πολιτιστικής τους θέσης.

2.4 Αρχές και Αξίες των συνεταιρισμών

Ο συνεταιρισμός αποτελεί μια ιδιόμορφη οργάνωση και προκειμένου να επιβιώσει είναι υποχρεωμένος να διατηρεί μια ανάλογη το λιγότερο επιχειρηματική αποτελεσματικότητα με τους ανταγωνιστές του,. Ωστόσο, παρά τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς του, ακολουθεί ορισμένες αρχές και αξίες που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία του.

Οι συνεταιριστικές αξίες είναι ένα σύνολο ανθρώπινων ιδεωδών και αξιών που ενσωματώνονται στη λειτουργία των συνεταιρισμών, υποστηρίζοντας τον πυρήνα της συνεταιριστικής ιδέας. Ουσιαστικά, οι αξίες που ασπάζονται οι συνεταιρισμοί είναι σύμφυτες με τη φυσιολογία τους, με την ιστορική τους εξέλιξη, αλλά και με τη συνταγή επιτυχίας τους, όπως προκύπτει από τη διεθνή εμπειρία της λειτουργίας τους. Στο πλαίσιο αυτό και σύμφωνα με τη διατύπωση που υιοθετήθηκε από 31^ο Συνέδριο της Διεθνούς Συνεταιριστικής Συμμαχίας (ICA) που έγινε τον Σεπτέμβριο του 1995 στο Μάντσεστερ της Αγγλίας: «Οι συνεταιρισμοί στηρίζονται στις αξίες της αυτοβοήθειας, της αυτεθύνης, της δημοκρατίας, της ισότητας, της ισοτιμίας και της αλληλεγγύης. Ακολουθώντας την παράδοση των πρωτεργατών, τα μέλη των συνεταιρισμών στηρίζονται στις ηθικές αξίες της εντιμότητας, της διαφάνειας, της κοινωνικής υπευθυνότητας και της φροντίδας για τους άλλους» (Παπαγεωργίου, 2007).

2.4.1 Το ηθικό υπόβαθρο των συνεταιρισμών

Η *αυτοβοήθεια* αποτελεί αξία για τους συνεταιρισμούς που υποδηλώνει την ανάληψη πρωτοβουλίας από τους ίδιους τους ενδιαφερομένους για τη βελτίωση της θέσης τους. Μάλιστα, από τα πρώτα βήματά τους οι συνεταιρισμοί στήριζαν τις προσδοκίες τους στις δικές τους δυνάμεις, οι οποίες εφόσον αξιοποιηθούν με σύνεση και επιμονή στους στόχους μπορούν να προσδώσουν μεγαλύτερη ισχύ στους συνεταιρισμούς από το απλό άθροισμα των επιμέρους μικρών συνεργαζόμενων οικονομικών δυνάμεων.

Η *αυτευθύνη* υποδηλώνει την διαχείριση εκ μέρους των συνεταιρισμών των υποθέσεών τους με δική τους ευθύνη τόσο για τα θετικά όσο και για τα αρνητικά αποτελέσματα των αποφάσεών τους. Ως γνωστόν, οι συνεταιρισμοί δε στηρίζονται σε ενισχύσεις τρίτων προσώπων ή σε προνομιακή μεταχείριση και δεν κατευθύνονται από τρίτους, στους οποίους θα αποδίδουν ευθύνες για την πορεία των υποθέσεών τους. Θέλοντας να παραμένουν ανεξάρτητοι και αυτόνομοι, αποφασίζοντας οι ίδιοι για τις υποθέσεις τους, είναι αυτονόητο ότι αναλαμβάνουν και την ευθύνη των επιλογών τους.

Η αξία της *δημοκρατίας* αποτελεί χαρακτηριστική επιλογή των συνεταιρισμών και απόδειξη της ανθρωποκεντρικότητας του συνεταιριστικού θεσμού, ο οποίος ελέγχει και υποτάσσει την οικονομική λειτουργία στον άνθρωπο, τον οποίο τοποθετεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός του, αναγνωρίζοντας στο πρόσωπό του δικαιώματα και υποχρεώσεις. Η δημοκρατία αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο της συνεταιριστικής ιδέας και εκφράζεται με τη θεμελιώδη συνεταιριστική αρχή της «δημοκρατικής διοίκησης των συνεταιρισμών», η οποία εκδηλώνεται: (α) στις δημοκρατικές διαδικασίες εκλογής διοικητικών συμβουλίων, (β) στην κατανομή αξιωμάτων μεταξύ των εκλεγμένα μελών του Δ.Σ. και (γ) στις γενικές συνελεύσεις, όπου οι αποφάσεις παίρνονται επίσης με βάση την αρχή της πλειοψηφίας.

Η *ισότητα* αποτελεί τη σχέση που διέπει τα μέλη ενός συνεταιρισμού και ισχύει ανεξαρτήτως της οικονομικής και κοινωνικής τους κατάστασης ή οποιονδήποτε άλλων χαρακτηριστικών (φύλου, θρησκευματος, μόρφωσης, πολιτικών πεποιθήσεων κ.ά.) που μπορούν να αποτελέσουν βάση διακρίσεων. Υπό αυτή την έννοια, όλοι όσοι επιθυμούν και ενδιαφέρονται έχουν τη δυνατότητα απόκτησης μιας θέσης στο συνεταιρισμό, χωρίς διακρίσεις, εφόσον συναποδέχονται την από κοινού επιδίωξη των κοινών στόχων που έχουν τεθεί. Στο πλαίσιο αυτό, ο συνεταιρισμός εξασφαλίζει ίση μεταχείριση προς όλα τα μέλη, τόσο ως προς τη διαδικασία λήψης αποφάσεων όσο και ως προς τη χρησιμοποίηση των υπηρεσιών του.

Με την *ισοτιμία* ο συνεταιρισμός υποδηλώνει την απόδοση στα μέλη του ισότιμου της συμβολής τους στην κατεύθυνση της κοινής τους προσπάθειας. Οι συνεταιρισμός

ενδιαφέρεται εμπράκτως για τη βελτίωση της συνολικής ευημερίας των μελών του και επιπλέον, όταν είναι εφικτό, διευρύνει το ενδιαφέρον και τις προσπάθειες για το κοινωνικό σύνολο, ειδικότερα της τοπικής κοινωνίας στην οποία λειτουργεί και αναπτύσσει τις δραστηριότητές του. Ωστόσο, η επίτευξη των στόχων του αποτελεί συνάρτηση της συμμετοχής των μελών του στις οικονομικές δραστηριότητές του. Συνεπώς, ο συνεταιρισμός θα πρέπει να αποδίδει στα μέλη του, με ισότιμο τρόπο, το παραγόμενο όφελος ή ένα μέρος του, αποφεύγοντας την εκμετάλλευση ωφελημάτων από ορισμένα μέλη σε βάρος εκείνων που τα παράγουν.

Η *αλληλεγγύη* αποτελεί την κατακλείδα των αξιών για τη λειτουργία των συνεταιρισμών, καθώς πρόκειται για βαθιά ανθρώπινη και κοινωνική αξία για την πρόοδο των κοινωνιών, η οποία εκτείνεται πέρα από τα στενά όρια του ατομικού συμφέροντος. Η αλληλεγγύη προτάσσει και εξυπηρετεί τα συμφέροντα όλων, αναδεικνύει ποιοτικά την ανθρώπινη ύπαρξη και είναι απαλλαγμένη από χαρακτηριστικά ανταποδοτικότητας. Οι συνεταιρισμοί διεκδικούν τη μοναδικότητα σε σχέση με τη δέσμευσή τους για υποταγή του οικονομικό τους συμφέρον σε αξίες που προσδίδουν ποιοτικά στοιχεία στην οικονομική ζωή και αποβλέπουν σε κοινωνική αναβάθμιση. Για το λόγο αυτό, οι συνεταιρισμοί θεωρούνται ενώσεις προσώπων και όχι κεφαλαίων. Αυτός είναι και από ένας από τους σημαντικότερους λόγους για τους οποίους διάφορα ψηφίσματα του Ευρωκοινοβουλίου και της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ συνιστούν στις κυβερνήσεις τη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών.

Η *εντιμότητα* αποτελεί υπαρξιακή προϋπόθεση των συνεταιρισμών στις συναλλαγές τους τόσο με τα μέλη όσο και με τρίτους (π.χ. πελάτες και άλλοι συνεργάτες). Οι συνεταιρισμοί υπόκεινται στον διαρκή έλεγχο των μελών, τα οποία οφείλουν, και έχουν το δικαίωμα, ελέγχου της πορείας της επιχείρησής τους, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση και αξιολόγηση των επιλογών της. Συνολικά, η λειτουργία τους θα πρέπει να γίνεται κάτω από συνθήκες *διαφάνειας*. Επίσης, θεμελιώδη λίθο στη λειτουργία των συνεταιρισμών αποτελεί η *κοινωνική υπευθυνότητά* τους. Πρόκειται για μια διαφορετική μορφή επιχειρηματικότητας, βασισμένη πρώτα στον άνθρωπο και τις αξίες που διέπουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, απόρροια του ότι οι συνεταιρισμοί είναι επιχειρήσεις που προκύπτουν από τη συνεργασία των ανθρώπων και όχι από τη συνένωση κεφαλαίων. Επομένως, η *φροντίδα* για τους άλλους αποτελεί μία προέκταση της αλληλεγγύης, η οποία αναφέρεται γενικά στο σύνολο των ανθρώπων της τοπικής κοινωνίας.

2.4.2 Βασικές Συνεταιριστικές Αρχές

Συνεταιριστικές αρχές ή συνεταιριστικοί κανόνες, ονομάζονται οι κατευθυντήριες γραμμές για την ίδρυση, οργάνωση, διοίκηση, διαχείριση και λειτουργία των συνεταιρισμών (Καμενίδης, 2005). Στην ουσία, για να χαρακτηριστεί μια οργάνωση ως συνεταιρισμός πρέπει να λειτουργεί με βάση τις συνεταιριστικές αρχές. Πάντως, από τη φύση τους οι αρχές αυτές δεν αποτελούν κάποιο είδος συνεταιριστικού δόγματος, ούτε έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα, καθώς δεν πρόκειται για αποφάσεις κάποιου διεθνούς διοικητικού οργάνου, αλλά αποτελούν δημιούργημα των συνεταιριστικών οργανώσεων των κρατών-μελών της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης. Είναι υποδεικνυόμενες κατευθύνσεις γενικής φύσεως, αποτελώντας το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα προσδιορίζονται οι λειτουργικές πρακτικές των συνεταιρισμών (Βενέτη, 2010).

Ωστόσο, πρέπει να τονισθεί πως οι συνεταιριστικές αρχές παίρνουν τη μορφή κανόνων δικαίων, όταν περιλαμβάνονται σε ειδικά διαμορφωμένο νόμο, όπως είναι ο Συνεταιριστικός Νόμος. Σε κάθε περίπτωση, οι συνεταιριστικές αρχές ενσωματώνουν τις υψηλές ηθικές αξίες της ελευθερίας, της ισότητας, της δημοκρατίας και της αλληλεγγύης, με συνέπεια οι συνεταιρισμοί να αποτελούν μαζικότητα:

- *Ελευθερία* με την έννοια της ελεύθερης συνεργασίας (όχι της αναγκαστικής συνεργασίας).
- *Ισότητα και δημοκρατία*, με την έννοια της ίσης θέσης, των ίσων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μελών, καθώς και του περιορισμού της δύναμης του κεφαλαίου με τη σύνδεση του δικαιώματος ψήφου και της διανομής των κερδών με άλλα κριτήρια από εκείνο της συμμετοχής στο κεφάλαιο.
- *Δικαιοσύνη*, με την έννοια της δίκαιης διανομής των εσόδων και της δίκαιης κατανομής των βαρών (δηλαδή αποκλεισμός πλουτισμού του ενός σε βάρος του άλλου, δυσμείνεια προς τη διανομή αποθεματικών του ενεργητικού κατά τη διάλυση του συνεταιρισμού) (Κιντής, 2004).

Η ιδεολογική βάση των συνεταιριστικών αρχών βρίσκεται στις αρχές του ιστορικού Συνεταιρισμού Ροτσντέιλ (1844), του πρώτου πραγματικού-σύγχρονου συνεταιρισμού, ο οποίος θεωρείται και η απαρχή του συνεταιριστικού κινήματος στον κόσμο. Οι βασικές διεθνείς συνεταιριστικές αρχές είναι επτά (7) και υιοθετήθηκαν στο παγκόσμιο συνεταιριστικό συνέδριο του Μάντσεστερ (1995).

Εικόνα 1: Οι Συνεταιριστικές Αρχές

Πηγή: Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015

Οι συνεταιριστικές αρχές, που αφορούν τους σύγχρονους συνεταιρισμούς και ισχύουν ακόμη και σήμερα, διατυπώθηκαν ως εξής:

Αρχή 1η: «Εθελοντική και Ελεύθερη Συμμετοχή»

«Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις, ανοιχτές σε όλα τα άτομα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και επιθυμούν να αποδεχτούν τις ευθύνες του μέλους, χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκείας».

Η αρχή αυτή πηγάζει από την «ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι», ενός εκ των συνταγματικά καθιερωμένου ατομικού δικαιώματος του ανθρώπου. Αυτό σημαίνει ότι ο συνεταιρισμός δεν αποτελεί όργανο για την εξυπηρέτηση των ολίγων. Η συμμετοχή ενός ατόμου είναι εθελοντική, δηλαδή ένα άτομο γίνεται μέλος του συνεταιρισμού κατόπιν δικής του ελεύθερης σκέψης, κρίσης και απόφασης και όχι κάτω από οποιαδήποτε άμεσες ή έμμεσες συνθήκες πίεσης. Επιπλέον, η είσοδος ενός ατόμου σε συνεταιρισμό, στον οποιοδήποτε επιθυμεί να γίνει μέλος, είναι ελεύθερη και εφικτή χωρίς διακρίσεις ή τεχνητά εμπόδια, αρκεί να εκπληρώνει τις βασικές προϋποθέσεις και να αποδέχεται τις καταστατικές αρχές ίδρυσης και λειτουργίας του συνεταιρισμού (Κορρές, 1999).

Οι έννοιες «εθελοντική» και «ελεύθερη» συμμετοχή είναι συναφείς, δεν είναι όμως ταυτόσημες. Η έννοια της εθελοντικής συμμετοχής αναφέρεται στο άτομο, το υποψήφιο μέλος, ενώ η έννοια της ελεύθερης συμμετοχής, αναφέρεται στη συμπεριφορά του συνεταιρισμού προς τα υποψήφια μέλη. Η αρχή της εθελοντικής συμμετοχής βασίζεται στην

αυτοβοήθεια, ενώ η αρχή της ελεύθερης συμμετοχής στην αλληλοβοήθεια (αλληλεγγύη) των μελών του συνεταιρισμού, εκφράζοντας το αλτρουιστικό πνεύμα του συνεργατισμού, αφού τα κεφάλαια που έχουν δημιουργηθεί από τα υπάρχοντα μέλη των συνεταιρισμών τίθενται στη διάθεση και των νέων μελών. Επιπλέον, η ελευθερία εισόδου στους συνεταιρισμούς συνδέεται πάντα με την ελευθερία εξόδου (αρχή της «ανοιχτής πόρτας»), ωστόσο τα κριτήρια εισόδου δύναται να εξασφαλίσουν στην είσοδο στο συνεταιρισμό ατόμων που έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Στα κριτήρια αυτά συγκαταλέγεται για παράδειγμα η είσοδος βιοτεχνών στο βιοτεχνικό συνεταιρισμό, είτε γεωργών στον αγροτικό συνεταιρισμό, μέσω κριτηρίου που προβλέπει την άσκηση του επαγγέλματος ως κύριο ή δευτερεύον επάγγελμα. Στο ίδιο ύφος, δύναται να καθορίζεται ότι κάθε εισερχόμενο μέλος πρέπει να προταθεί από δύο υπάρχοντα μέλη προκειμένου να γίνει αποδεκτό και για να αποτελεί εγγύηση του νέου μέλους, καθώς αυτόματα αποκτά το δικαίωμα της εκλογής στη διοίκηση του συνεταιρισμού (Κιντής, 2004).

Αρχή 2η: «Δημοκρατική Διοίκηση εκ μέρους των μελών»

«Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις, που διοικούνται και ελέγχονται από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στη λήψη αποφάσεων».

Άνδρες και γυναίκες προσφέρουν υπηρεσίες ως αιρετοί εκπρόσωποι και είναι υπόλογοι στα μέλη (Κίντης, 2004). Στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου, ενώ στους συνεταιρισμούς ανώτερου βαθμού οργανώνονται επίσης με δημοκρατικό τρόπο. Η αρχή της «δημοκρατικής διοίκησης» των συνεταιρισμών είναι η πιο βασική αρχή του συνεργατισμού, καθώς δεν μπορεί μια οργάνωση να θεωρηθεί ως συνεταιρισμός, να προωθεί τα συμφέροντα των μελών και να ικανοποιεί τις ανάγκες τους χωρίς να λειτουργεί δημοκρατικά, δηλαδή να διοικείται και να ελέγχεται δημοκρατικά. Εκφράζεται και υλοποιείται κυρίως με τους εξής τρόπους » (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015):

- Με τη διοίκηση των συνεταιρισμών από αιρετά όργανα, δηλαδή από εκλεγμένα διοικητικά συμβούλια τα οποία έχουν εκλεγεί από τα μέλη τους με δημοκρατικές διαδικασίες (δε νοείται συνεταιρισμός χωρίς εκλεγμένη διοίκηση). Όλοι έχουν το δικαίωμα να εκλεγούν στα όργανα της διοίκησης και του ελέγχου του συνεταιρισμού.
- Με την ισοψηφία στο δικαίωμα λήψης αποφάσεων, δηλαδή με την ισότητα στις ψηφοφορίες, όταν παίρνονται αποφάσεις. Για τον λόγο αυτό η αρχή αυτή είναι γνωστή

και ως αρχή της «μία ψήφου», καθώς κάθε μέλος του συνεταιρισμού έχει δικαίωμα μιας ψήφου στις διάφορες διαδικασίες του συνεταιρισμού. Εξάλλου, η ισοψηφία μεταξύ των μελών του συνεταιρισμού συμβαδίζει με τον χαρακτήρα τους, καθώς αποτελούν ενώσεις προσώπων και όχι κεφαλαίων, ενώ εξασφαλίζει τον έλεγχο της συνεταιριστικής δραστηριότητας στα χέρια όλων των συνεταιίρων, αποτρέποντας την εκχώρηση του ελέγχου στους λίγους που έχουν πολλά κεφάλαια ή περισσότερες συναλλαγές με τον συνεταιρισμό.

- Με την πλειοψηφία στη λήψη αποφάσεων, που είναι βασική αρχή της δημοκρατίας. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, οι αποφάσεις παίρνονται πλειοψηφικά, ενώ εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση λήψης αποφάσεων (εκλογή Διοικητικού Συμβουλίου, συνεδριάσεις Δ.Σ. και Γενικής Συνέλευσης).

Κυρίαρχο όργανο για τον καθορισμό των κατευθύνσεων του συνεταιρισμού είναι η Γενική Συνέλευση, όπου μετέχουν όλα τα μέλη του συνεταιρισμού. Το Διοικητικό Συμβούλιο εκλέγεται με καθολική ψηφοφορία, ενώ κατανέμονται τα αξιώματα του προέδρου, αντιπροέδρου κ.λπ. Τα αδρανή μέλη, δηλαδή αυτά που ενώ είναι γραμμένα δε μετέχουν στις ψηφοφορίες, δημιουργούν πρόβλημα στην ουσιαστική λειτουργία του συνεταιρισμού. Στην κατεύθυνση αυτή, η συμμετοχή των μελών στη Γενική Συνέλευση αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για τη σωστή λειτουργία στη λήψη αποφάσεων καθώς και δικαίωμα των μελών. Επιπλέον, ο δημοκρατικός χαρακτήρας ολοκληρώνεται με την επαρκή και ολοκληρωμένη πληροφόρηση, καθώς επίσης και την ενιαία μεταχείριση των μελών του συνεταιρισμού (Κορρές, 1999).

Αρχή 3η: «Οικονομική συμμετοχή των μελών»

«Τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού».

Τα μέλη του συνεταιρισμού καταβάλλουν ένα χρηματικό ποσό (συνεταιριστική μερίδα) για τη δημιουργία του κεφαλαίου του συνεταιρισμού που είναι απαραίτητο για τη λειτουργία του. Η αξία μιας συνεταιριστικής μερίδας συνήθως είναι μικρή, για να έχουν τη δυνατότητα να την πληρώσουν περισσότερα εν δυνάμει μέλη, καθώς και ίδια για όλα τα μέλη, δηλαδή η συμμετοχή των μελών είναι ισότιμη, για την εξασφάλιση της ισότητας και της δικαιοσύνης ανάμεσα στα μέλη του συνεταιρισμού.

Η οικονομική συμμετοχή των μελών στους συνεταιρισμούς γίνεται για να εξασφαλιστεί η αυτονομία και η ανεξαρτησία τους, καθώς ως οικονομικές μονάδες, οι συνεταιρισμοί χρειάζονται κεφάλαια για να λειτουργήσουν. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη συνήθως απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν προκειμένου να γίνουν μέλη. Με βάση τον ορισμό τους, οι συνεταιρισμοί αποτελούν ένωση ασθενών δυνάμεων και δεν αποβλέπουν στην αξιοποίηση του κεφαλαίου. Υπό αυτήν την έννοια, ο όρος «κέρδος» αποτελεί μια ξένη έννοια για τον συνεταιρισμό, ενώ σύμφωνα με την συνεταιριστική ιδέα η αρχή της περιορισμένης αμοιβής του κεφαλαίου αποτελεί ένα μέσο ορθολογικότερης διανομής του εισοδήματος. Με βάση την συγκεκριμένη αρχή, ο τόκος αποτελεί αμοιβή για όσους διαθέτουν κεφάλαιο και συντελεί στην αύξηση του πλούτου της. Η συγκεκριμένη πηγή πλουτισμού δεν αναγνωρίζεται από την ιδέα του συνεταιρισμού, καθώς ο συνεταιρισμός αποβλέπει στην κοινή προσπάθεια για τη βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής θέσης των μελών του (Κορρές, 1999).

Αναφορικά με τη χρήση των πλεονασμάτων, δηλαδή των χρημάτων που περισσεύουν λόγω της αποδοτικής λειτουργίας του συνεταιρισμού στο χρονικό διάστημα μιας διαχειριστικής περιόδου (συνήθως ένα έτος), η χρησιμοποίησή τους εξαρτάται σε κάθε περίπτωση από την απόφαση των μελών του συνεταιρισμού. Τα μέλη διαθέτουν πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους τους ακόλουθους σκοπούς (Κιντής, 2004):

- (α) Ανάπτυξη του συνεταιρισμού (π.χ. επενδύσεις κ.ά.), πιθανόν με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία ένα μέρος τουλάχιστον θα είναι αδιανέμητο.
- (β) Διανομή (απόδοση) στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό.
- (γ) Υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη (κοινωνικές, πολιτιστικές κ.ά.).

Δεδομένου ότι τα πλεονάσματα διαχείρισης πραγματοποιήθηκαν από τη συμμετοχή των μελών στις δραστηριότητες του συνεταιρισμού, είναι σαφές πως η διανομή του πλεονάσματος θα γίνει βάση της δραστηριότητας, με συνέπεια την επιβράβευση των κοινών δραστηριοποιήσεων από το συνεταιρισμό (Κορρές, 1999).

Αρχή 4η: «Αυτονομία και Ανεξαρτησία»

«Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις και ανεξάρτητες από το Κράτος, τα κόμματα και άλλους φορείς».

Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Στην περίπτωση που συνάπτουν συμφωνίες με άλλους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων, ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, ακολουθούν κανόνες που διασφαλίζουν τη δημοκρατική διοίκηση από τα μέλη και διατηρούν παράλληλα τη συνεταιριστική αυτονομία (Κιντής, 2004).

Η αυτονομία και ανεξαρτησία των συνεταιρισμών αναφέρεται (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015):

- Στη διοίκηση του συνεταιρισμού, δηλαδή στην εκλογή των μελών του Δ.Σ. του συνεταιρισμού που γίνεται αποκλειστικά και μόνο από τα μέλη του και όχι με διορισμό από την κυβέρνηση ή άλλον κρατικό φορέα.
- Στη λειτουργία του συνεταιρισμού, δηλαδή το είδος και το μέγεθος των δραστηριοτήτων του είναι στην αρμοδιότητα του Δ.Σ. που λειτουργεί αυτόνομα και ανεξάρτητα από εξωτερικές παρεμβάσεις.
- Στον έλεγχο του συνεταιρισμού, δηλαδή η νομιμότητα των ενεργειών του γίνεται αυτόνομα από τη γενική συνέλευση ή άλλο συνεταιριστικό ή μη μηχανισμό.

Προϋπόθεση απόκτησης και διατήρησης της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας των συνεταιρισμών είναι η οικονομική τους αυτοδυναμία, η οποία συνεπάγεται απόκτηση ισχύος, ενός στοιχείου που προκαλεί τις αντιδράσεις των ανταγωνιστών και δεν εξυπηρετεί εκείνους τους φορείς της εξουσίας που θεωρούν ότι με αυτόν τον τρόπο περιορίζεται η δική τους ισχύς και η δυνατότητα που θέλουν να αποκτήσουν στη χειραγώγηση των συνεταιρισμών. Πάντως, η αυτονομία και η ανεξαρτησία των συνεταιρισμών δε συνεπάγεται την αποστασιοποίησή τους από τους φορείς άσκησης εξουσίας. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να συνεργάζονται με κάθε είδους κυβερνητικό ή μη κυβερνητικό οργανισμό, εφόσον η συνεργασία αυτή εξυπηρετεί τα μέλη των συνεταιρισμών και υπό τον όρο ότι η συνεργασία αυτή υπακούει σε συγκεκριμένους όρους, χωρίς να δημιουργεί συνθήκες εξάρτησης του συνεταιρισμού. Ως εκ τούτου, η πολιτική ανεξαρτησία που έχουν οι συνεταιρισμοί αποτελεί ένα καθόλα σημαντικό στοιχείο της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας τους (Παπαγεωργίου, 2007). Οι συνεταιρισμοί είναι ανεξάρτητοι από το κράτος (κυβέρνηση, δημόσιους οργανισμούς κ.ά.), τα κόμματα και άλλους φορείς αναφορικά με τη διοίκηση και τη λειτουργία τους.

Αρχή 5η: «Εκπαίδευση, Πρακτική Εξάσκηση και Πληροφόρηση»

«Οι συνεταιρισμοί θα πρέπει να παρέχουν εκπαίδευση στα αιρετά και υπαλληλικά στελέχη τους καθώς και στα μέλη τους και πληροφόρηση στο κοινό για συνεταιριστικά και άλλα θέματα».

Η αρχή της «εκπαίδευσης, πρακτικής εξάσκησης και πληροφόρησης» είναι παλιά, αλλά κάθε φορά επαναπροσδιορίζεται ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες της εποχής, ενώ σημαντική θεωρείται η συμβολή της στην αποδοτική λειτουργία των συνεταιρισμών και στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015). Πρωταρχική επιδίωξη αποτελεί η βελτίωση του ανθρώπου και υπό αυτήν την έννοια η βελτίωση της οικονομικής θέσης είναι το μέσο επίτευξης του συγκεκριμένου αυτού σκοπού. Η προβολή της αξίας της ανθρώπινης προσωπικότητας που απορρέει από το συνεργατισμό, η έννοια της αλληλεγγύης που μεταφέρεται και εφαρμόζεται στην πράξη, καθώς επίσης και η χρησιμοποίηση των δημοκρατικών διαδικασιών αποτελούν τα στοιχεία εκείνα που πρέπει να είναι γνωστά όχι μόνο στα μέλη, αλλά και στα μη-μέλη του συνεταιρισμού.

Ο κύριος στόχος της αρχής είναι η μετάδοση γνώσεων στους ενδιαφερομένους (αιρετά και υπαλληλικά στελέχη, μέλη και κοινό), προκειμένου να είναι σε θέση να λαμβάνουν τις ορθότερες αποφάσεις για την αποδοτικότερη λειτουργία των συνεταιρισμών:

- Τα αιρετά μέλη του Δ.Σ. αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις, για τον αποτελεσματικό έλεγχο του συνεταιρισμού (δευτερευόντως για να διοικούν).
- Τα διευθυντικά και υπόλοιπα στελέχη αποκτούν συνεταιριστική εκπαίδευση, πρακτική εξάσκηση, με στόχο την παραγωγικότερη και αποδοτικότερη διοίκηση και λειτουργία του συνεταιρισμού.
- Τα μέλη αποκτούν στοιχειώδη συνεταιριστική εκπαίδευση, για τη λήψη σωστότερων αποφάσεων προς όφελος των συνεταιρισμών αλλά και των ιδίων.
- Το κοινό δύναται να αποκτήσει επαρκή και κατάλληλη πληροφόρηση για τα πλεονεκτήματα των συνεταιρισμών, η οποία είναι θεμελιώδης για την προώθηση της συνεταιριστικής ιδέας και κατ' επέκταση απαραίτητη για την επιβίωση των συνεταιρισμών, καθώς καθιστά ευκολότερη διαδικασία την απόφαση συμμετοχής σε έναν συνεταιρισμό (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Αρχή 6η: «Συνεργασία μεταξύ Συνεταιρισμών»

«Η συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών επιβάλλεται για να αυξάνεται ο συνολικός όγκος των εργασιών τους και έτσι να λειτουργούν αποδοτικότερα».

Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με τη μέγιστη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση όταν συνεργάζονται μεταξύ τους δια μέσου οργανώσεων τοπικού, εθνικού, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου. Μάλιστα, οι ίδιοι λόγοι που οδήγησαν τον άνθρωπο στη δημιουργία συνεταιρισμών αποτελούν λόγους για τη συνεργασία μεταξύ των συνεταιριστικών οργανώσεων (Κιντής, 2004).

Η αρχή αυτή θεωρείται σημαντική για την επιτυχία και την επιβίωση των συνεταιρισμών. Με αυτό τον τρόπο αναγνωρίζεται η ανάγκη της περαιτέρω συνένωσης συνεταιρισμών, η οποία συμβάλλει στην ενίσχυση του μεγέθους και, συνεπώς, της ανάπτυξής τους.

Οι βασικές μορφές που μπορεί να πάρει η συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών είναι (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015):

- Διασυνεταιριστική συνεργασία (μεταξύ διαφορετικών συνεταιρισμών): συνεργασία συνεταιρισμών διαφορετικού σκοπού ή δραστηριότητας (π.χ. καταναλωτικού και παραγωγικού συνεταιρισμού), που βρίσκονται εντός μιας περιοχής (νομός, περιφέρεια, χώρα).
- Διατοπική συνεργασία (μεταξύ συνεταιρισμών του ίδιου σκοπού σε διαφορετικούς τόπους): συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών (αγροτικών ή/και καταναλωτικών), που λειτουργούν σε διάφορους νομούς της χώρας ή σε διάφορες χώρες.
- Συνδυασμός των δύο παραπάνω συνεργασιών (διασυνεταιριστικά και διατοπικά): συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών διαφορετικού σκοπού και σε διαφορετικές τοποθεσίες.

Με τις συνεργασίες αυτές οι συνεταιρισμοί έχουν τη δυνατότητα να πετύχουν την ανάπτυξή τους με πιο αποτελεσματικές διαδικασίες, χωρίς να αποκλίνουν καθόλου από τις αρχές τους. Το βασικό πλεονέκτημα της συνεργασίας μεταξύ των συνεταιρισμών είναι η αύξηση του συνολικού όγκου των εργασιών τους, εκφραζόμενη στα εξής επιμέρους πλεονεκτήματα (Κοντογεώργης & Σεργάλη, 2015):

- Ισχυροποίηση της διαπραγματευτικής δύναμης των συνεταιρισμών.
- Επίτευξη «οικονομίας μεγέθους» στις δραστηριότητές τους.
- Δυνατότητα επενδύσεων

- Δυνατότητα απασχόλησης εξειδικευμένων στελεχών στους συνεταιρισμούς, συνήθως υψηλόμισθων.
- Δυνατότητα ανάληψης προωθητικών και διαφημιστικών εκστρατειών (που συνήθως είναι πολύ δαπανηρές και δεν εφαρμόζονται από συνεταιρισμούς μέσου μεγέθους).

Επιπλέον, η διασυνεταιριστική συνεργασία έχει ακόμη μια ενδιαφέρουσα διάσταση αναφορικά με την υποβοήθηση των πιο αναπτυγμένων συνεταιριστικών οργανώσεων προς τις λιγότερες αναπτυγμένες συνεταιριστικές οργανώσεις (Κορρές, 1999).

Αρχή 7η: «Ενδιαφέρον για την Κοινότητα»

«Οι συνεταιρισμοί πρέπει να ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη της κοινότητας μέσα στην οποία λειτουργούν».

Οι συνεταιρισμοί ενδιαφέρονται και εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους με πολιτικές που εγκρίνονται από τα μέλη τους (Κιντής, 2004). Είναι σαφές πως τα μέλη των συνεταιρισμών είναι ταυτόχρονα και μέλη της κοινότητας στην οποία ζουν και αναπτύσσουν τις οικονομικές τους δραστηριότητες και, συνεπώς, ενδιαφέρονται για τον ευρύτερο περίγυρο από τον οποίο επηρεάζονται. Ουσιαστική, η εξασφάλιση βιώσιμης ανάπτυξης της κοινότητας μέσα στην οποία λειτουργεί ο συνεταιρισμός, επηρεάζει και τους στόχους του συνεταιρισμού αλλά και την ποιότητα ζωής των ίδιων των μελών, παράλληλα με τη γενικότερη βελτίωση.

Σε κάθε περίπτωση, η μορφή με την οποία μπορεί να εκδηλωθεί το ενδιαφέρον των συνεταιρισμών για την κοινότητα μπορεί να είναι ποικίλη και εντασσόμενη σε πολλά και διαφορετικά πεδία. Στο πλαίσιο αυτό, παραδείγματα για την αντιμετώπιση σύγχρονων προβλημάτων μπορεί να είναι (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015):

- Διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος (φυσικού ή αστικού) της κοινότητας.
- Αειφορική διαχείριση της αγροτικής παραγωγής.
- Σεβασμός του κοινωνικού περιβάλλοντος της κοινότητας, με προγράμματα επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων (π.χ. αλκοολισμός, ναρκωτικά κ.ά.).
- Απασχόληση των μελών της κοινότητας, με τη δημιουργία παραγωγικών μονάδων (αγροτικών, βιοτεχνικών κ.ά.).

2.5 Νομικό πλαίσιο δράσης

Ο συνεταιρισμός δεν αποτελεί δημιούργημα του νόμου, καθώς διατηρεί μια σημαντική οικονομική και κοινωνιολογική έννοια. Εξάλλου, ως οικονομική και κοινωνική οργάνωση, ο συνεταιρισμός λειτούργησε διεθνώς πολύ πριν της νομικής του θεσμοθέτησης, με βάση τις συνεταιριστικές αρχές. Σε κάθε περίπτωση η κείμενη νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς διαμορφώθηκε στηριζόμενη στις ιδιαιτερότητες της συνεταιριστικής οργάνωσης (Κορρές, 1999).

Το υπόβαθρο του πνεύματος και των αρχών του συνεταιριστικού δικαίου είναι συνεταιριστικές αξίες και αρχές. Ωστόσο, οι συνεταιριστικές αρχές μπορούν να κάμπτονται στις περιπτώσεις που αυτό κρίνεται αναγκαίο για την επίτευξη των σκοπών του συνεταιρισμού. Επιπλέον, ο νόμος επιτρέπει την ελευθερία του καταστατικού, στο οποίο μπορούν να ενυπάρχουν κάποιες διαφοροποιήσεις από τις βασικές συνεταιριστικές αρχές. Στην κατεύθυνση αυτή, ο νόμος και το καταστατικό έχουν τη δυνατότητα περιορισμού των συνεταιριστικών αρχών, σε καμία όμως περίπτωση τη δυνατότητα κατάργησής τους. Συνεπώς, ο συνεταιριστικός θεσμός, στην ουσία του, δεν μπορεί να θιγεί από τον νόμο ή το καταστατικό (Κιντής, 2004).

Είναι γεγονός ότι η προσαρμογή του συνεταιριστικού θεσμού στις σύγχρονες ανάγκες έχει καταστήσει αναγκαία την μετρίαση κάποιων στοιχείων του συνεταιρισμού. Υπό αυτήν την έννοια, κατέστη αναγκαία η εισαγωγή της συνέλευσης των αντιπροσώπων, η δημιουργία συνεταιριστικών ενώσεων, οι συγχωνεύσεις συνεταιριστικών οργανώσεων κ.λπ. Ουσιαστικά, η αναγκαιότητα προσαρμογής των συνεταιρισμών δεν υποδηλώνει ότι ο συνεταιρισμός αντιμετωπίζει κρίσιμα προβλήματα ως ειδική οικονομική και νομική μορφή, τουναντίον σημαίνει ότι το συνεταιριστικό σύστημα εξελίσσεται με συνέπεια την απαίτηση των απαραίτητων αλλαγών για τη διαμόρφωση ενός υγιούς και καινοτόμου συνεταιριστικού συστήματος, το οποίο σε κάθε περίπτωση θα ανταποκρίνεται στις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες που επιφέρει το σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον (Δαλαμήτρα & Μαυρίδης, 2014).

2.6 Σκοποί συνεταιρισμών

Ο κύριος σκοπός των συνεταιρισμών είναι η ευημερία των μελών τους, δηλαδή η ταυτόχρονη βελτίωση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής θέσης τους.

Περιεχόμενο

Στους βασικούς σκοπούς των συνεταιρισμών συγκαταλέγονται οι εξής (Καμενίδης, 2005):

- Προσφορά περισσότερων υπηρεσιών στα μέλη τους.
- Προσφορά καλύτερων υπηρεσιών στα μέλη τους.
- Προσφορά διαφόρων υπηρεσιών στα μέλη τους στο ελάχιστο δυνατό κόστος, για την αύξηση των πραγματικών εισοδημάτων των μελών τους.
- Εξασφάλιση κοινωνικής δικαιοσύνης στα μέλη τους.
- Διαφύλαξη της υγείας των καταναλωτών, με τη διάθεση αγνών και ανόθευτων προϊόντων σε αυτούς.
- Ανύψωση του μορφωτικού επιπέδου των μελών τους, χάρη στην συνεχή εκπαίδευσή τους.

Τρόποι επίτευξης

Αποτελούν τις διάφορες δραστηριότητες που μπορούν να αναπτύξουν οι συνεταιρισμοί, οι οποίες αναφέρονται ρητά στα ανάλογα καταστατικά και στους νόμους περί συνεταιρισμών. Ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής (Καμενίδης, 2005):

- Η προμήθεια και διανομή γεωργικών εφοδίων στους αγρότες προκειμένου περί αγροτικών συνεταιρισμών, ή η προμήθεια και διάθεση καταναλωτικών αγαθών στους καταναλωτές προκειμένου για καταναλωτικούς συνεταιρισμούς.
- Η συλλογική καλλιέργεια και παραγωγή αγροτικών προϊόντων.
- Η μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων.
- Η άσκηση πιστωτικών εργασιών.
- Η παροχή ασφάλισης στα προϊόντα και μόνιμα περιουσιακά στοιχεία των μελών τους.

Μέτρα επίτευξης

Τα μέσα με τα οποία μπορούν να πραγματοποιηθούν οι διάφορες δραστηριότητες των συνεταιρισμών για την επίτευξη των στόχων τους είναι οι εξής (Καμενίδης, 2005):

- Τα διαλογητήρια-συσκευαστήρια των προϊόντων, όπου γίνεται η τυποποίηση και η συσκευασία τους.
- Τα εργοστάσια μεταποίησης αγροτικών προϊόντων.
- Οι αποθήκες-ψυγεία, όπου εναποθηκεύονται τα προϊόντα μέχρι να προωθηθούν στην αγορά.
- Τα μεταφορικά μέσα με τα οποία γίνεται η διακίνηση των προϊόντων από τους τόπους παραγωγής στα κέντρα κατανάλωσης.
- Τα καταστήματα λιανοπώλησης καταναλωτικών και βιομηχανικών αγαθών κ.λπ.

Μηχανισμοί επίτευξης

Για την επίτευξη των στόχων των συνεταιρισμών απαιτούνται ειδικοί μηχανισμοί, ανάλογα με τη φύση της συνεταιριστικής δραστηριότητας (Καμενίδης, 2005):

- Η ισχυροποίηση της διαπραγματευτικής δύναμης του συνεταιρισμού αποτελεί θετική εξέλιξη, όταν η δραστηριότητα τον περιορίζει στη διαπραγμάτευση με τρίτους των όρων του εμπορίου κατά τις συναλλαγές του. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαπραγματευτική δύναμη ενός συνεταιρισμού, τόσο καλύτερες τιμές μπορεί να πετύχει για τα προϊόντα που πουλά ή αγοράζει. Επομένως, μέσω της ισχυρής διαπραγματευτικής δύναμης μπορεί πιο αποτελεσματικά να συμβάλλει στην αποτροπή της εκμετάλλευσης των μελών του, αλλά και στην ουσιαστική ευημερία τους.
- Η επίτευξη μεγαλύτερων «οικονομικών μεγέθους» κατά την πραγματοποίηση μιας οποιαδήποτε δραστηριότητας του συνεταιρισμού. Η επίτευξη μεγαλύτερων οικονομικών κλίμακας, δύναται να συμβάλλουν στη μείωση του συνολικού κόστους και, συνεπώς, στη βελτίωση της αποδοτικότητας του συνεταιρισμού. Η μαζική παραγωγή δημιουργεί προϋποθέσεις για ανταγωνιστικότητα, με αποτέλεσμα αυξημένα εισοδήματα των μελών του συνεταιρισμού.

Προϋποθέσεις επίτευξης

Οι βασικότερες προϋποθέσεις για την επίτευξη των στόχων των συνεταιρισμών είναι οι εξής (Καμενίδης, 2005):

- Ο μεγάλος αριθμός μελών του συνεταιρισμού αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση καθώς πρόκειται για καθοριστικό παράγοντα που συμβάλλει στην αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης του συνεταιρισμού.
- Ο μεγάλος όγκος συναλλαγών του κάθε μέλους με το συνεταιρισμό, αποτελεί εργαλείο για τη δημιουργία «οικονομιών μεγέθους».
- Η ορθολογική οργάνωση και αξιοκρατική στελέχωση του συνεταιρισμού, με την οποία επιτυγχάνεται η αποδοτική λειτουργία του συνεταιρισμού, με αποτέλεσμα την προσφορά του μεγαλύτερου δυνατού έργου έργο με χαμηλότερο κόστος.
- Η επαρκής χρηματοδότηση του συνεταιρισμού, που συμβάλλει στην απρόσκοπτη ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του, με συνέπεια να διατηρεί τη δυνατότητα υλοποίησης των αρμοδιοτήτων τους, έγκαιρα και πετυχημένα.

2.7 Κατηγορίες συνεταιρισμών

Η διάκριση των συνεταιρισμών σε κατηγορίες εξυπηρετεί κυρίως τη συστηματική κατάταξή τους, χωρίς να αποτελεί στοιχείο διαφοροποίησής τους αναφορικά με την ουσία της συνεργασίας. Εξάλλου, ο ίδιος συνεταιρισμός μπορεί να εντάσσεται σε διαφορετική κατηγορία όταν μεταβάλλονται τα κριτήρια ταξινόμησης. Για παράδειγμα, όταν οι συνεταιρισμοί ταξινομηθούν ανάλογα με το αντικείμενο της δραστηριότητάς τους, ένας συνεταιρισμός που ασκεί την αγροτική πίστη θα υπαχθεί στους πιστωτικούς συνεταιρισμούς, ενώ όταν οι ίδιοι συνεταιρισμοί κατατάσσονται με βάση την επαγγελματική ομάδα στην οποία ανήκουν τα μέλη, ο ίδιος συνεταιρισμός θα υπαχθεί στους γεωργικούς συνεταιρισμούς.

Καθιερωμένος και κοινά αποδεκτός τρόπος ταξινόμησης των συνεταιρισμών δεν υπάρχει. Οι ταξινομήσεις τους εξαρτώνται από το σκοπό για τον οποίο γίνονται και από την σημασία που έχουν σε κάθε χώρα οι διάφοροι τύποι συνεταιρισμών, ανάλογα με τη δομή της οικονομίας, των παραγωγικών τομέων, καθώς και την ανάπτυξη του συνεργατισμού στις επιμέρους κατευθύνσεις. Στις ευρωπαϊκές χώρες μάλιστα, παρατηρείται συχνά η εμφάνιση

συνεταιρισμών που ασκούν τραπεζικές εργασίες, μέσω της ίδρυσης περιφερειακών ή εθνικού επιπέδου συνεταιριστικών τραπεζών. Στο πλαίσιο αυτό, η δημιουργία των συνεταιρισμών με διαφορετικές κατευθύνσεις αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση των σχετικών αναγκών.

Τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία γίνεται η γενική κατάταξη των συνεταιρισμών είναι τα εξής (Κορρές, 1999; Παπαγεωργίου, 1985):

(α) Ανάλογα με τις ομάδες που εξυπηρετούν

Οι συνεταιρισμοί διακρίνονται συνήθως σε αγροτικούς (ή γεωργικούς), καταναλωτικούς και συνεταιρισμούς εργατών.

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούνται από αγρότες που επιδιώκουν, μέσω του συνεταιρισμού, την εξασφάλιση του εφοδιασμού τους με τα αναγκαία είδη υπό καλύτερους όρους, τη μεταποίηση και διάθεση των προϊόντων τους σε καλύτερες τιμές, την εξασφάλιση κεφαλαίων με καλύτερους όρους για δάνεια στα μέλη τους ή και το συνδυασμό όλων αυτών των σκοπών και την παραγωγή ακόμη από κοινού, προκειμένου να εξασφαλίσουν το σύνολο των πλεονεκτημάτων. Στις χώρες με ανεπτυγμένη συνεταιριστική κίνηση, παρατηρείται μεγάλη ποικιλία συνεταιρισμών που έχουν ιδρυθεί για την εξυπηρέτηση των επιμέρους αναγκών των παραγωγών.

Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν συσπειρώσεις των καταναλωτών, οι οποίες επιδιώκουν τον εφοδιασμό των μελών τους και του ευρύτερου κοινού με καταναλωτικά αγαθά σε καλή ποιότητα και χαμηλές τιμές ή την προσφορά υπηρεσιών (υγείας, ασφάλισης, αναψυχής κ.ά.) με καλύτερους όρους.

Οι συνεταιρισμοί εργατών, που σε μερικές χώρες είναι πολύ διαδεδομένοι, αποτελούν οργανώσεις που μπορούν να αναλαμβάνουν την παραγωγή βιομηχανικών ή βιοτεχνικών προϊόντων ή την προσφορά υπηρεσιών.

(β) Ανάλογα με το χώρο δραστηριοποίησής τους

Οι συνεταιρισμοί διακρίνονται σε τοπικούς, περιφερειακούς, εθνικούς και διεθνείς. Οι τοπικοί συνεταιρισμοί αναπτύσσουν δραστηριότητα σε μια μικρή περιοχή (π.χ. μιας κοινότητας ή γειτονικών κοινοτήτων), ενώ οι περιφερειακοί καλύπτουν το χώρο πολλών τοπικών συνεταιρισμών (μιας ευρείας περιφέρειας). Οι εθνικοί συνεταιρισμοί καλύπτουν το σύνολο της χώρας και οι διεθνείς το χώρο δύο ή περισσότερων χωρών, με συχνή εξειδίκευση της αποστολής τους (π.χ. τραπεζικές εργασίες, εμπορικές ή προμηθευτικές εργασίες κ.ά.).

Στην Ελλάδα, στις περισσότερες περιπτώσεις, η διάκριση των συνεταιρισμών με βάση το εύρος του χώρου δραστηριοποίησής αντιστοιχεί και προς τη διάκρισή τους σε βαθμίδες. Έτσι, οι τοπικοί συνεταιρισμοί είναι πρωτοβάθμιοι (έχουν μέλη φυσικά πρόσωπα), οι περιφερειακοί είναι δευτεροβάθμιοι και ονομάζονται ενώσεις συνεταιρισμών (έχουν μέλη πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς) και οι εθνικού επιπέδου είναι τριτοβάθμιοι και ονομάζονται κεντρικές ενώσεις συνεταιρισμών (έχουν μέλη τις ενώσεις συνεταιρισμών).

(γ) Ανάλογα με το κύριο αντικείμενό τους

Οι συνεταιρισμοί διακρίνονται σε συνεταιρισμούς παραγωγής, προμήθειας, εμπορίας και προσφοράς υπηρεσιών. Οι συνεταιρισμοί παραγωγής έχουν ως κύριο έργο τους την από κοινού παραγωγή προϊόντων, ενώ οι συνεταιρισμοί προμήθειας (ή προμηθευτικοί) τον από κοινού εφοδιασμό των μελών τους με τα αναγκαία παραγωγικά μέσα. Οι συνεταιρισμοί εμπορίας έχουν ως κύριο έργο την από κοινού διάθεση των προϊόντων των μελών και οι συνεταιρισμοί προσφοράς υπηρεσιών τη διευκόλυνση των μελών τους στην παραγωγική τους προσπάθεια (δάνεια, μεταφορές, ασφαλίσσεις κ.ά.). Σύνθεση αυτών των κατηγοριών αποτελούν οι συνεταιρισμοί πολλαπλού σκοπού, οι οποίοι περιλαμβάνουν περισσότερα από ένα ή/και το σύνολο των παραπάνω αντικειμένων.

(δ) Ανάλογα με τη νομική τους μορφή

Η νομική μορφή αναφέρεται στο είδος της νομοθεσίας που αφορά τους συνεταιρισμούς. Σε ορισμένες χώρες υπάρχει δυνατότητα επιλογής μεταξύ νομικών κανόνων που ισχύουν για τους συνεταιρισμούς, οι οποίοι συνδέονται με διαφορετικούς συνδυασμούς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Για παράδειγμα, οι συνεταιρισμοί, προκειμένου να είναι σε θέση απολαβής ορισμένων πλεονεκτημάτων (π.χ. ειδικά αναπτυξιακά κίνητρα), πρέπει να υπόκεινται σε μερικούς πρόσθετους περιορισμούς (π.χ. δέσμευση μελών για παραμονή ορισμένου χρόνου στο συνεταιρισμό). Πάραυτα, έχουν δυνατότητα να μην επιλέξουν αυτόν το συνδυασμό.

Ταξινόμηση με βάση τη νομική μορφή είναι επίσης δυνατή όταν υπάρχει χωριστή νομοθεσία για τις διάφορες κατηγορίες των συνεταιρισμών (π.χ. αγροτικών, αστικών, οικοδομικών κ.ά.) με διαφορές σε σημαντικές διατάξεις τους.

(ε) *Ανάλογα με τον τρόπο ίδρυσής τους*

Ο συνεταιρισμός αποτελεί οργάνωση που ιδρύεται με απόφαση των μελών και στηρίζεται στην ελεύθερη βούλησή τους. Ωστόσο υπάρχουν περιπτώσεις σύστασης συνεταιρισμών βάσει ειδικών νόμων. Οι πρώτοι χαρακτηρίζονται ως ελεύθεροι, ενώ οι δεύτεροι ως αναγκαστικοί συνεταιρισμοί. Οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί μπορούν να διαβαθμιστούν ανάλογα με τις συνθήκες συστάσεώς τους σε: (α) απόλυτα αναγκαστικούς, όταν η γνώμη των ενδιαφερομένων ατόμων δεν λαμβάνεται υπόψη, (β) σχετικά αναγκαστικούς, όταν στην απόφαση της πλειοψηφίας για ίδρυση συνεταιρισμού επιβάλλεται υποταγή και υποχρεωτική συμμετοχή της μειοψηφίας και (γ) σε παρέχοντες δικαιώματα στους συμμετέχοντες, δηλαδή όσοι δεν εγγράφονται ως μέλη δεν έχουν δικαίωμα απολαβής ορισμένων παροχών.

Η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση (ΔΣΕ) κατατάσσει τους συνεταιρισμούς σε επτά (7) βασικές κατηγορίες: (α) καταναλωτικούς, (β) παραγωγικούς και βιοτεχνικούς εργαζομένων, (γ) οικοδομικούς, (δ) αγροτικούς, (ε) πιστωτικούς, (στ) αλιευτικούς και (ζ) διάφορους (στην κατηγορία αυτή υπάγονται όλα τα άλλα είδη που δεν εντάσσονται στις προηγούμενες κατηγορίες, όπως ασφαλιστικοί, τουριστικοί, υπηρεσιών κ.ά.). Είναι προφανές πως η κατάταξη της ΔΣΕ δε διαχωρίζει απόλυτα όλα τα είδη των συνεταιρισμών, καθώς ορισμένα μπορεί να συνυπάρχουν με άλλα (π.χ. ένας συνεταιρισμός μπορεί να είναι ταυτόχρονα αγροτικός, πιστωτικός και καταναλωτικός ή οικοδομικός και παραγωγικός).

Η ορθότερη κατάταξη είναι αυτή που καθιέρωσαν νομοθετικά ορισμένες χώρες (μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα). Πρόκειται για το Ν.1541/1985 για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς και το Ν.1667/1986 για τους αστικούς συνεταιρισμούς. Σύμφωνα με αυτή την ταξινόμηση, οι συνεταιρισμοί διακρίνονται σε δύο (2) βασικές κατηγορίες: τους αγροτικούς και τους αστικούς συνεταιρισμούς και ακολούθως σε υποκατηγορίες ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό και αντικείμενό τους. Ο διαχωρισμός αυτός δικαιολογείται, καθώς τα βασικά προβλήματα με τα οποία ασχολούνται οι αγρότες και οι αγροτικοί συνεταιρισμοί διαφέρουν από εκείνα των συνεταιρισμών των επαγγελματιοβιοτεχνών εργατών κ.λπ. (Κοσμόπουλος, 1991).

Αγροτικοί συνεταιρισμοί

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν μέρος της συνεχούς εξέλιξης του αγροτικού χώρου. Είναι βιώσιμες επιχειρήσεις με υπηρεσίες που απευθύνονται στους αγρότες και έχουν ως σκοπό την αλληλοβοήθεια μεταξύ των αγροτών. Βοηθούν τους καλλιεργητές με τεχνικές προώθησης πωλήσεων της σοδειάς τους, με την απόκτηση καταναλωτικών αγαθών και γεωργικών πρώτων υλών, καθώς επίσης και στη διαχείριση της αγροτικής πίστωσης. Οι αγρότες μπορούν επίσης να σχηματίσουν έναν συνεταιρισμό διανομής, για τη συγκέντρωση και εμπορία αγροτικών προϊόντων. Με τη μείωση του αριθμού μεσαζόντων, οι παραγωγοί είναι σε θέση σύναψης μιας πολύ καλύτερης συμφωνίας με τους εμπόρους ή απλά έχουν τη δυνατότητα και χωρίς τις υπηρεσίες τους να συνάψουν απευθείας σύμβαση με οποιοδήποτε αγοραστή επιθυμούν.

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί διακρίνονται σε ελεύθερους και αναγκαστικούς συνεταιρισμούς. Οι ελεύθεροι συνεταιρισμοί αποτελούν την πλειοψηφία και διακρίνονται με βάση το καταστατικό τους. Στη κατηγορία αυτή υπάγονται:

- Οι προμηθευτικοί συνεταιρισμοί, με επιδίωξη την πώληση των προϊόντων τους και την εξασφάλιση καλύτερων δυνατών όρων κατά τη διάθεση των προϊόντων των μελών τους.
- Οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί, για την προώθηση της συνεργασίας των μελών τους σε μία ή περισσότερες φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας. Ως παραγωγικοί συνεταιρισμοί χαρακτηρίζονται οι ολιγάριθμοι συνεταιρισμοί ομαδικής καλλιέργειας και εκτροφής ζώων που προέρχονται από τη συνένωση των εκμεταλλεύσεων των μελών σε μία κοινή εκμετάλλευση.
- Οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί, με κύρια επιδίωξη την εξεύρεση κεφαλαίων για τη δανειοδότηση των μελών τους.
- Οι αλιευτικοί συνεταιρισμοί, που προϋποθέτουν ομαδική εργασία και διεύθυνση των συνεταιρισμών.
- Οι συνεταιρισμοί διαφόρων σκοπών, στους οποίους περιλαμβάνονται κυρίως οι μελισσοκομικοί συνεταιρισμοί ή συνεταιρισμοί εξαγοράς και ενοικίασης γης.

Οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί καθιερώθηκαν με νομοθεσία και αναφέρονται σε συγκεκριμένα προϊόντα ορισμένων περιοχών είτε σε καθορισμένες δραστηριότητες. Στη συγκεκριμένη κατηγορία περιλαμβάνονται:

- Οι συνεταιρισμοί των παραγωγών μαστίχας Χίου
- Οι οινοποιητικοί συνεταιρισμοί, όπως κρασιών της Σάμου καθώς και άλλων περιοχών
- Οι συνεταιρισμοί προστασίας των προϊόντων Σαντορίνης
- Οι συνεταιρισμοί των παραγωγών κίτρων της Κρήτης
- Οι συνεταιρισμοί των παραγωγών κρόκου
- Οι συνεταιρισμοί για την διαχείριση των λιβαδιών και των δασών

Ωστόσο, η κατηγορία των αναγκαστικών συνεταιρισμών δε δύναται συσχέτισης με το γνήσιο συνεταιριστικό κίνημα και νοθεύει την έννοια και το σκοπό του συνεταιρισμού, ελλείπει των βασικών χαρακτηριστικών του, αλλά πάνω απ' όλα της δημοκρατικής σύστασης και λειτουργίας (Αβδελίδης, 1981).

Αστικοί συνεταιρισμοί

Οι συνεταιρισμοί προσφέρουν υπηρεσίες σε καταναλωτές και προμηθευτικές ομάδες ατόμων. Κύρια δραστηριότητά τους είναι η προαγωγή και προώθηση των κοινών επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους. Στους αστικούς συνεταιρισμούς υπάγονται όλοι οι μη αγροτικοί συνεταιρισμοί, οι οποίοι διαχωρίζονται στις εξής κατηγορίες:

- Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, που επιδιώκουν να προδώσουν μεγαλύτερη αγοραστική δύναμη στο εισόδημα των μελών τους, μέσω προμήθειάς τους με αγαθά και υπηρεσίες σε καλύτερη ποιότητα και σε χαμηλότερο κόστος.
- Οι επαγγελματοβιοτεχνικοί συνεταιρισμοί, που ιδρύονται από τους επαγγελματίες και τους βιοτέχνες, όπου στην απλούστερη μορφή τους αναλαμβάνουν τον εφοδιασμό των μελών τους σε πρώτες ύλες ή προϊόντα που χρειάζονται για την άσκηση των επαγγελμάτων τους, υποκαθιστώντας με τον τρόπο αυτό το ιδιωτικό εμπόριο και αποφεύγοντας τις διαμεσολαβητικές επιβαρύνσεις.
- Οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί, που επιδιώκουν την από κοινού αγορά γης και την από κοινού κατασκευή κατοικιών για τα μέλη που καταθέτουν τις οικονομίες τους στο συνεταιρισμό, για το σκοπό αυτό.

- Οι συνεταιρισμοί εργατών, όπου τα μέλη μπορούν να είναι εργαζόμενοι και επιχειρηματίες ταυτόχρονα, προσφέροντας το κεφάλαιο του συνεταιρισμού και την εργοδοσία τους για παραγωγή προϊόντων και διάθεσή τους στην αγορά, για να μην περιλαμβάνονται τρίτοι στη διαδικασία αυτή.

Στους αστικούς συνεταιρισμούς υπάγονται μεταξύ άλλων:

- Οι συνεταιρισμοί φαρμακοποιών
- Οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί και οι συνεταιριστικές τράπεζες
- Οι συνεταιρισμοί ηλεκτρολόγων
- Οι συνεταιρισμοί υδραυλικών
- Οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί
- Οι εταιρίες λαϊκής βάσης ή λαϊκές εταιρίες

3. Συνεταιριστική Νομοθεσία

3.1 Κράτος και συνεταιρισμοί

Από την αρχή της δεκαετίας του 1980, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες και στις υπό μετάβαση χώρες, έχει επιβεβαιωθεί ένας επαναπροσδιορισμός του ρόλου του κράτους, καθώς το τελευταίο δεν είναι πλέον κυρίαρχο και ορατό στην οικονομική και κοινωνική ζωή, αλλά επιλέγει να αποσυρθεί από ορισμένες δραστηριότητες, συχνά κάτω από εξωτερικές πιέσεις (π.χ. προγράμματα διορθωτικών αλλαγών). Οι συνεταιρισμοί αισθάνθηκαν τα αποτελέσματα αυτής της κρατικής απόσυρσης και βρέθηκαν για άλλη μια φορά στο προσκήνιο. Ωστόσο, μερικές φορές συμβαίνει να είναι δύσκολο να επωφεληθούν από τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες που παρουσιάζονται. Σε κάθε περίπτωση η δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξή τους, παραμένει υποχρέωση του κράτους.

Οι δημόσιες αρχές δεν μπορούν να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη των συνεταιρισμών χωρίς αρχικά να αναγνωρίσουν τον συνεταιριστικό θεσμό ως τέτοιο. Η αναγνώριση αυτή επιτυγχάνεται με την κατάρτιση νομοθεσίας που προσαρμόζεται στις ειδικές ανάγκες των συνεταιρισμών. Δυστυχώς, η ιδιαίτερη και διαφορετική φύση αυτής της μορφής οργάνωσης δεν λαμβάνεται πάντοτε υπόψη από την εθνική νομοθετική εξουσία. Η σχετικά ευρεία σφαίρα δραστηριοτήτων των συνεταιρισμών επιτρέπει την υπόθεση ότι οι συνεταιρισμοί είναι δημόσιου συμφέροντος, ειδικά όταν ληφθεί υπόψη η έβδομη συνεταιριστική αρχή της συμμετοχής των συνεταιρισμών στις κοινότητές τους. Επομένως φαίνεται λογικό να αναμένεται από τις αρχές η ενθάρρυνση της ανάπτυξης των συνεταιρισμών και η αναγνώρισή τους ως ωφέλιμων για το ευρύ κοινό. Από την άλλη Μολονότι το κράτος αναμένεται να ενθαρρύνει την συνεταιριστική ανάπτυξη, είναι επίσης ουσιαστικό να μην παρεμβαίνει συνολικά στη διαχείριση των συνεταιρισμών. Τα όποια κίνητρα δίνουν οι αρχές πρέπει να είναι προσωρινά και μεταβατικά με μια σαφή μέριμνα για ανεξαρτησία.

Στις περισσότερες χώρες του κόσμου υπάρχει ειδική νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς, η οποία ισχύει συνήθως για όλες τις κατηγορίες των συνεταιρισμών. Οι κανόνες των συνεταιρισμών σε όλες τις χώρες ορίζονται από τα καταστατικά τους και οι συνεταιρισμοί μπορούν να έχουν ποικίλες νομικές μορφές εταιρειών περιορισμένης είτε απεριόριστης ευθύνης. Ωστόσο, κατά τη θέσπιση νομοθεσιών θα πρέπει να διασφαλίζεται η τήρηση των αρχών των συνεταιρισμών, προκειμένου να διατηρείται αναλλοίωτη η φυσιογνωμία τους. Οι αρχές του συνεργατισμού είναι διεθνείς και ενιαίες για όλες τις κατηγορίες των συνεταιρισμών.

Η ανάπτυξη και προώθηση των συνεταιρισμών μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ιδιαίτερης νομοθεσίας που ισχύει για τους συνεταιρισμούς. Συνεπώς, ζητούμενο από τη νομοθεσία που αφορά τους συνεταιρισμούς είναι να είναι σύμφωνοι με τις αρχές τους, απλοί και κατανοητοί, προκειμένου να είναι λειτουργικοί και να προωθούν τη γρήγορη και χωρίς εμπόδια ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος. Η νομοθεσία που διέπει τους συνεταιρισμούς, και μέσω αυτής ο νόμος, μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος, αποτελώντας το μόνο και πλέον κατάλληλο πλαίσιο στήριξης και προώθησης της ανάπτυξης συνεταιρισμών σε μια οικονομία και ουσιαστικά, μέσω αυτής, της εδραίωσης των συνεταιρισμών. Η συνεταιριστική νομοθεσία βοηθά στην ρύθμιση των δραστηριοτήτων των συνεταιρισμών, στον καθορισμό του τρόπου ίδρυσης ενός συνεταιρισμού, στις πρακτικές λειτουργίας του κ.λπ. Για παράδειγμα, η συνεταιριστική νομοθεσία ρυθμίζει την νομική και εταιρική προσωπικότητα ενός συνεταιρισμού. Αυτές βοηθούν αντίστοιχα τις συνεταιριστικές κοινωνίες να διατηρούν μια ευδιάκριτη ταυτότητα έναντι άλλων ιδιωτικών επιχειρήσεων και να παρέχουν τις κατάλληλες συνθήκες στα μέλη για τη σύναψη συμβάσεων με τρίτους. Από την άλλη πλευρά όμως, η νομοθεσία αποτελεί τον μόνιμο μηχανισμό παρέμβασης του κράτους στα εσωτερικά θέματα των συνεταιρισμών, όπως χαρακτηριστικά έχει συμβεί στην περίπτωση της Ελλάδας.

3.2 Περιεχόμενο ενός συνεταιριστικού νόμου

Ως νομικά πρόσωπα, οι συνεταιρισμοί πρέπει να υπόκεινται στη νομοθεσία. Η δομή τους, η λειτουργία και ειδικά η θέση τους έναντι τρίτων θα πρέπει να ρυθμίζονται. Τα ακόλουθα κύρια θέματα ενός συνεταιριστικού νόμου αφορούν όλους τους τύπους των συνεταιρισμών. Η προσέγγιση αυτή δεν πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι θα πρέπει να υπάρχει ένας και μόνο νόμος, για όλους τους τύπους των συνεταιρισμών. Άλλες επιλογές είναι εξίσου έγκυρες.

Τα κύρια περιεχόμενα ενός συνεταιριστικού νόμου είναι τα εξής⁵:

- Πρόλογος: προσδιορίζει τις κατευθυντήριες γραμμές για την ερμηνεία του νόμου.
- Γενικές διατάξεις: περιέχει τους ορισμούς των όρων που χρησιμοποιούνται στο νόμο, την εφαρμογή άλλων κανόνων, τον ορισμό των συνεταιρισμών ως πεδίο εφαρμογής του νόμου, καθώς και τις συνεταιριστικές αρχές.
- Συγκρότηση (σχηματισμός), εγγραφή και δημοσίευση: υποδεικνύει τις διαδικασίες ίδρυσης ενός συνεταιρισμού (ιδιότητα των μελών, αριθμός μελών, περιορισμοί ηλικίας). Στο τμήμα σχετικά με τον σχηματισμό περιέχονται επίσης οι κατευθυντήριες γραμμές για τη διαδικασία καταχώρησης του συνεταιρισμού σε μητρώα των αρμόδιων αρχών και τα αποτελέσματα αυτής της καταχώρησης, καθώς επίσης οι κανόνες αποδοχής και παραίτησης των μελών και οι προϋποθέσεις αποκλεισμού και αναστολής της ιδιότητας μέλους.
- Σύνθεση μελών (υποχρεώσεις και δικαιώματα μελών): αναφέρεται στις ατομικές υποχρεώσεις των μελών όταν προσχωρούν στο συνεταιρισμό (σεβασμός των κανονισμών, ενεργός συμμετοχή στη ζωή της οργάνωσης), τις οικονομικές υποχρεώσεις των μελών (συνεισφορά ενός καθορισμένου αριθμού μεριδίων), καθώς και τα ατομικά και οικονομικά δικαιώματά τους (συμμετοχή στις Γενικές Συνελεύσεις, χρήση των υπηρεσιών που παρέχονται από το συνεταιρισμό, λήψη μερισμάτων).
- Όργανα/επιτροπές και διαχείριση της συνεταιριστικής κοινωνίας: ένας κατάλογος που αναφέρει τα διάφορα όργανα του συνεταιρισμού μαζί με την σύνθεση και τις αρμοδιότητές τους (Γενική Συνέλευση, Διοικητικό Συμβούλιο, Εποπτική Επιτροπή).

---

⁵ ILO: «Guidelines for Cooperative Legislation, third edition revised», Γενεύη (2012). Κατευθυντήριες γραμμές για την Συνεταιριστική Νομοθεσία, τρίτη έκδοση αναθεωρημένη, Διεθνές Γραφείο Εργασίας, Δίκτυο Κ.Α.Π.Α.

- Χρηματοδότηση, απολογισμοί και διανομή των πλεονασμάτων (σχηματισμός κεφαλαίου, λογαριασμοί, διανομή περιουσιακών στοιχείων και κάλυψη ζημιών): λαμβάνοντας υπόψη τη μέριμνα για την αυτονομία των συνεταιριστικών κοινωνιών, ο νόμος πρέπει να διευκρινίζει και να καθορίζει τους κανόνες σχετικά με τους εσωτερικούς και εξωτερικούς οικονομικούς πόρους του συνεταιρισμού, δηλαδή έναν ορισμό και μια περιγραφή του μεριδίου, τις σχέσεις με τα μη-μέλη, έναν καθορισμό του αποθεματικού κεφαλαίου, τρόπους διανομής του πλεονάσματος στο τέλος του δημοσιονομικού έτους και των συναλλαγών με τους χρήστες.
- Λογιστικός έλεγχος: μια διαδικασία ελέγχου της ευθύνης και της διαχείρισης μιας επιχείρησης, καθώς και του τρόπου που ανταποκρίνεται στους στόχους της, μέσω της εποπτείας της προστασίας των συμφερόντων των τρίτων, των διοικητών και των μελών. Ο έλεγχος μπορεί να είναι εσωτερικός (από τα μέλη που εκλέγονται στη Γενική Συνέλευση) ή εξωτερικός (από μία ένωση, ομοσπονδία, συνομοσπονδία ή ιδιώτες ελεγκτές). Η συχνότητα των εσωτερικών και εξωτερικών ελέγχων πρέπει να καθορίζεται σαφώς στο νόμο.
- Διάλυση (μορφές διάλυσης): ο νόμος ασχολείται και με τα μέτρα που λαμβάνονται μετά από την διάλυση χωρίς εκκαθάριση (συγχώνευση, διάσπαση και μετατροπή) και την διάλυση με εκκαθάριση.
- Απλοποιημένες συνεταιριστικές δομές: για να ευνοηθεί η ταχεία ανάπτυξη των συνεταιρισμών ως μέρος συνολικών δημόσιων αναπτυξιακών προγραμμάτων, ο νόμος θα μπορούσε να προβλέπει την παροχή μιας μορφής οργάνωσης λιγότερο σύνθετης από τον παραδοσιακό συνεταιρισμό.
- Οριζόντια και κάθετη ολοκλήρωση (οργανώσεις κορυφής): η ελευθερία δημιουργίας ενώσεων περιλαμβάνει το δικαίωμα των συνεταιρισμών να συνεργάζονται οριζόντια και κάθετα για το σχηματισμό ενώσεων, ομοσπονδιών ή/και συνομοσπονδιών. Ο συνεταιριστικός νόμος πρέπει να καθορίζει την νομική μορφή των διαφόρων βαθμίδων και να προσδιορίζει τις δραστηριότητες που θα πρέπει να ασκεί κάθε βαθμίδα.
- Επίλυση διαφορών (διευθέτηση αντιδικιών): διευκρινίζεται ο τρόπος με τον οποίο εξετάζονται και επιλύονται οι αντιδικίες σε συνεταιριστικά θέματα.
- Διάφορα (μεταβατικές και τελικές διατάξεις): στο τμήμα αυτό περιέχονται πληροφορίες για τις νομικές ποινικές κυρώσεις που υφίστανται από συγκεκριμένες πράξεις, καθώς και διατάξεις που διευκρινίζουν πώς ο νόμος πρέπει να τεθεί σε ισχύ κ.λπ.

3.3 Ιστορική εξέλιξη της Συνεταιριστικής Νομοθεσίας

Η συνεταιριστική νομοθεσία στη χώρα μας αρχίζει το 1915, αν και η συνεταιριστική δράση στην Ελλάδα με την σύγχρονη σχεδόν μορφή της εμφανίστηκε πολύ νωρίτερα. Μέχρι σήμερα έχουν ψηφιστεί έξι (6) συνεταιριστικοί νόμοι. Από αυτούς, ένας αφορά και τα δύο είδη συνεταιρισμών (αγροτικούς και αστικούς), τέσσερις αναφέρονται στους αγροτικούς συνεταιρισμούς και ένας μόνο αφορά τους αστικούς συνεταιρισμούς.

Νόμος 602/1915: «Περί Συνεταιρισμών»

Αποτελεί τον πρώτο συνεταιριστικό νόμο του Ελληνικού κράτους και αναφέρεται στην ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία κάθε είδους συνεταιρισμού, αγροτικού και αστικού. Το συγκεκριμένο νομοθέτημα ενθάρρυνε την δημιουργία νέων συνεταιρισμών, παρέχοντας παράλληλα τη δυνατότητα στις λειτουργούσες, κάτω από άλλες νομικές μορφές, συνεταιριστικές οργανώσεις να αποκτήσουν τη νομική προσωπικότητα του συνεταιρισμού. Βασικός στόχος του νομοθέτη ήταν ο μετασχηματισμός της ελληνικής κοινωνίας και συγκεκριμένα η βελτίωση της θέσης των ευάλωτων κοινωνικών τάξεων, μέσω της ανάπτυξης των συνεταιρισμών. Ειδικότερα, η ίδρυση προμηθευτικών, παραγωγικών ή καταναλωτικών συνεταιρισμών μπορούσε να οδηγήσει στην κατάργηση των μεσαζόντων που αισχροκερδούσαν σε βάρος των άνω ομάδων. Η κατάργηση αυτή δεν αφορούσε μόνο στην πώληση προϊόντων από τον παραγωγό προς τον καταναλωτή, αλλά και την προμήθεια των απαιτούμενων υλών και μηχανών απευθείας από τους παραγωγούς/κατασκευαστές προς τους γεωργούς ή τους βιοτέχνες. Παράλληλα, η σύσταση πιστωτικών συνεταιρισμών θα μπορούσε να λύσει το πρόβλημα χρηματοδότησης των αγροτών, χωρίς οι τελευταίοι να αναγκάζονται στην καταφυγή τοκογλυφικών λύσεων. Επιπλέον, ο νομοθέτης έκρινε ότι η ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος θα ωφελήσει και την εργατική τάξη, η οποία θα μπορούσε πλέον να απασχολείται στις διάφορες συνεταιριστικές επιχειρήσεις ή να ιδρύει τις δικές της.

Ο νόμος περιείχε 95 άρθρα και τα κυριότερα χαρακτηριστικά του ήταν τα εξής:

- Οι συνεταιρισμοί είχαν περιορισμούς στις δραστηριότητές τους, πραγματοποιώντας μόνο αυτές που προβλέπονταν από το καταστατικό τους και μόνο μέχρι του ποσού που δηλωνόταν από τους παραγωγούς (θεωρείται μειονέκτημα του νόμου).
- Για τη σύσταση ενός συνεταιρισμού απαιτούνταν τουλάχιστον επτά (7) άτομα.

- Επιτρέπονταν δύο ή περισσότεροι συνεταιρισμοί στον ίδιο Δήμο ή Κοινότητα, αλλά για τη σύσταση δεύτερου και τρίτου συνεταιρισμού απαιτούνταν 25 άτομα.
- Μέλη του συνεταιρισμού μπορούσαν να γίνουν φυσικά πρόσωπα άνω των 18 ετών που κατοικούσαν μόνιμα στην έδρα του συνεταιρισμού ή διατηρούσαν ακίνητα στην περιφέρεια του συνεταιρισμού.
- Το Διοικητικό Συμβούλιο (ΔΣ) εκλεγόταν από τη γενική συνέλευση των μελών μέσα από ενιαίο ψηφοδέλτιο. Επιπλέον, το ΔΣ μπορούσε να παραχωρεί αρμοδιότητες σε υπηρεσιακά όργανα του συνεταιρισμού, σύμφωνα με το καταστατικό του συνεταιρισμού.
- Η θέση στο ΔΣ ήταν τιμητική χωρίς καμιά αμοιβή για τις υπηρεσίες που πρόσφεραν όσοι αναλάμβαναν ρόλο σε αυτό.

Τα βασικά στοιχεία του νόμου αντλήθηκαν από τον αντίστοιχο πρώτο Γερμανικό Συνεταιριστικό Νόμο του 1889, με τις απαραίτητες προσαρμογές που απαιτούσε η ελληνική πραγματικότητα, περιέχοντας ένα πλήθος διατάξεων που διέπουν την συνεταιριστική επιχείρηση. Ο πρώτος συνεταιριστικός νόμος αφορούσε τους συνεταιρισμούς κάθε μορφής και το περιεχόμενό του χαρακτηρίζεται ως προοδευτικό, καθώς οι περισσότερες διατάξεις του συνάδουν με τις θεμελιώδεις διεθνείς συνεταιριστικές αρχές, όπως η αρχή της «ανοικτής πόρτας» και η δημοκρατική διοίκηση του συνεταιρισμού από τα μέλη του (Κασσαβέτης, 1995). Μετά από πολλές τροποποιήσεις, ο νόμος αυτός ισχύει μέχρι το 1979, αποτελώντας έναν από τους μακροβιότερους ελληνικούς συνεταιριστικούς νόμους με σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη του αγροτικού κυρίως συνεταιριστικού κινήματος (Κασσαβέτης, 2005).

Νόμος 921/1979: «Περί Γεωργικών Συνεταιρισμών»

Ο νόμος αφορά την ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία μόνο των γεωργικών συνεταιρισμών και θεσπίστηκε κατόπιν απαίτησης του αγροτικού κόσμου και των αγροτοσυνεταιριστικών οργανώσεών τους για βελτίωση του Ν. 602/1915 και προσαρμογή του προς τις νέες συνθήκες της αγροτικής οικονομίας της χώρας. Το έτος όπου ψηφίζεται, συμφωνείται η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), γεγονός μείζονος πολιτικής σημασίας, το οποίο επιταχύνει τη διαδικασία ψήφισης του νόμου και επηρεάζει τη διαμόρφωση του περιεχομένου του με βάση τις διεθνείς συνεταιριστικές αρχές και τη συνεταιριστική νομοθεσία των χωρών της ΕΟΚ (Μαυρόγιαννης, 1981).

Αποκλειστικό πεδίο εφαρμογής του συγκεκριμένου νόμου είναι οι γεωργικοί συνεταιρισμοί, με συνέπεια τη διάσπαση του ενιαίου νομοθετικού πλαισίου περί συνεταιρισμών που έθετε σε ισχύ ο Ν. 602/1915. Ουσιαστικά ο νέος νόμος θεσμοθετεί αυτό που συνέβη στην πράξη, δηλαδή την αποκλειστική εφαρμογή του Ν. 602/1915 από την αγροτική τάξη. Απαρτίζεται από 71 άρθρα και στα κυριότερα χαρακτηριστικά του περιλαμβάνονται τα εξής:

- Επιτρέπει τους γεωργικούς συνεταιρισμούς να «αναλάβουν κάθε δραστηριότητα που ανάγεται στα πλαίσια του γεωργικού επαγγέλματος και προβλέπεται από το καταστατικό τους για την εξυπηρέτηση και προαγωγή της ιδιωτικής οικονομίας και την εξύψωση του κοινωνικού, επαγγελματικού και πολιτιστικού επιπέδου των γεωργών-μελών τους».
- Για τη σύσταση του γεωργικού συνεταιρισμού απαιτούνται τουλάχιστον 10 άτομα, όμως για τη σύσταση και δεύτερου συνεταιρισμού στο ίδιο χωριό απαιτούνται 100 άτομα.
- Επιτρέπει (δεν απαγορεύει) περισσότερους από έναν γεωργικούς συνεταιρισμούς σε ένα χωριό ή περισσότερες από μία Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών σε έναν Νομό.
- Μέλη του συνεταιρισμού μπορούν να γίνουν φυσικά πρόσωπα άνω των 18 ετών που ασκούν τη γεωργία ως κύριο ή ως δευτερεύον επάγγελμα.

Με την θέσπιση του Ν. 921/1979 ο νομοθέτης στοχεύει σε μια ευρύτερη και ποιοτικότερη ανάπτυξη των γεωργικών συνεταιρισμών, επιτρέποντας την επέκταση των δραστηριοτήτων τους στους τομείς εμπορίας και βιομηχανίας, συμβάλλοντας στη δημιουργία μορφωμένων στελεχών και προσαρμόζοντας τους εγχώριους συνεταιριστικούς κανόνες στα ευρωπαϊκά δεδομένα. Σύμφωνα με τον νομοθέτη, η συνεταιριστική ανάπτυξη δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά μέσο ενίσχυσης και εκσυγχρονισμού της ελληνικής γεωργίας. Παράλληλα, δια μέσου των γεωργικών συνεταιρισμών, επιδιώκεται ο περιορισμός θεμελιωδών προβλημάτων της υπαίθρου, όπως η υποαπασχόληση και το χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα, καθώς και μια οικονομική αποκέντρωση (Μαυρόγιαννης, 1981).

Με την ισχύ του νόμου αφαιρέθηκε από τον Ν. 4640/1930 (που είχε τροποποιήσει τον Ν. 602/1914) το άρθρο 56 που απαγόρευε σε όσους διετέλεσαν ή υπέβαλαν υποψηφιότητα βουλευτή ή δημάρχου, επί μία τριετία να είναι υποψήφιοι για συνεταιριστικό αξίωμα. Η αφαίρεση αυτής της διάταξης εξάλειψε τα στοιχεία που του διασφάλιζαν την αυτενέργεια στον αγροτικό χώρο. Έτσι, το μικρόβιο του κομματισμού φώλιασε στα σπλάχνα του συνεταιρισμού, χάνοντας τα αυθεντικά χαρακτηριστικά της αλληλοβοήθειας και της αλληλεγγύης (Σελλιανάκης, 2015).

Ο συγκεκριμένος νόμος υπήρξε ιδιαίτερα βραχύβιος καθώς εφαρμόστηκε για μια εξαετία, κατά τη διάρκεια της οποίας υπέστη 18 τροποποιήσεις. Στο διάστημα της ισχύς του σημειώθηκε μια μικρή αύξηση τόσο του αριθμού των γεωργικών συνεταιρισμών όσο και των μελών τους, οι οποίοι ωστόσο παρέμειναν μικρού μεγέθους (Κασσαβέτης, 2005).

Νόμος 1541/1985: «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις»

Την δεκαετία του 1980 το πολιτικό σκηνικό της χώρας αλλάζει, καθώς η μέχρι τότε κυβερνώσα συντηρητική παράταξη χάνει τις εκλογές και την εξουσία αναλαμβάνει, για πρώτη φορά, το σοσιαλιστικό κόμμα. Βασική επιδίωξη του κυβερνώντος κόμματος είναι η θέσπιση μιας νέας νομοθεσίας περί αγροτικών συνεταιρισμών, προς αντικατάσταση της ισχύουσας. Έτσι, ο τότε ισχύον συνεταιριστικός νόμος 921/1979 αρχικά τροποποιείται με τον Ν. 1257/1982 και στην συνέχεια καταργείται με τον Ν. 1541/1985.

Ο Ν.1257/1982 «για την αποκατάσταση της δημοκρατικής λειτουργίας των Συνεταιριστικών Οργανώσεων», δεν θεωρείται αυτόνομος νόμος, αλλά τροποποιητικός του Ν. 921/1979, καθώς αφορά την τροποποίηση ορισμένων μόνο άρθρων του νόμου που αναφέρονται κυρίως στην εκλογική διαδικασία ανάδειξης διοικητικών και εποπτικών συμβουλίων. Με τον νόμο αυτό ουσιαστικά οι συνεταιρισμοί μετατόπισαν το ενδιαφέρον τους από τις οικονομικές δραστηριότητες στις πολιτικές αντιπαραθέσεις (Πιόρουλος, 2000). Ο νόμος αντικαταστάθηκε από τον Ν. 1541/1985, ο οποίος θεσμοθέτησε ακόμα περισσότερο την κυβερνητική παρέμβαση σε συνεταιρισμούς καθορίζοντας σε υπερβολικό βαθμό λεπτομέρειες σχετικά με την εσωτερική τους οργάνωση (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

Ο Ν. 1541/1985 αποτελεί τον νέο νόμο-πλαίσιο περί αγροτικών συνεταιρισμών, που ρυθμίζει την σύσταση, την λειτουργία και την οργάνωσή τους. Είναι ο δεύτερος νόμος που αφορά αποκλειστικά τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, αντικαθιστώντας τον προγενέστερο γεωργοσυνεταιριστικό Ν. 921/1979. Απαρτίζεται από 79 άρθρα και τα κυριότερα χαρακτηριστικά του είναι τα εξής:

- Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί μπορούν να αναλάβουν οποιαδήποτε δραστηριότητα που αποσκοπεί στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη.
- Για τη σύσταση απαιτούνται τουλάχιστον 50 άτομα και μόνο για την σύσταση συνεταιρισμού ειδικού σκοπού, ο ελάχιστος αριθμός ιδρυτικών μελών είναι 20.

- Δεν απαιτείται ίδρυση και δεύτερου αγροτικού συνεταιρισμού στο ίδιο χωριό ή δεύτερης ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών στον ίδιο νομό. Σε όσα χωριά υπάρχουν περισσότεροι από ένας συνεταιρισμοί και σε όσους νομούς περισσότερες από μία Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών συγχωνεύονται. Από τον κανόνα υπάρχουν εξαιρέσεις όταν συντρέχουν ειδικοί λόγοι.
- Μέλη του συνεταιρισμού μπορούν να γίνουν φυσικά πρόσωπα που διακρίνονται σε τακτικά και ειδικά μέλη. Δεν επιτρέπεται σε νομικά πρόσωπα να γίνουν μέλη.
- Για την ανάδειξη μελών ΔΣ ή του εποπτικού συμβουλίου χρησιμοποιείται το σύστημα των συνδυασμών και δικαίωμα εκλογής έχουν μόνον τα τακτικά μέλη.
- Η εκπροσώπηση των μελών του συνεταιρισμού στις γενικές συνελεύσεις είναι μόνο αυτοπρόσωπη. Απαγορεύεται η εξουσιοδότηση.

Στόχος του Ν. 1541/1985 είναι η επίλυση βασικών προβλημάτων των αγροτικών συνεταιρισμών, τα οποία απέτυχε να διευθετήσει ο Ν. 921/1979. Ειδικότερα, οι πολυάριθμοι αλλά μικρού μεγέθους αγροτικοί συνεταιρισμοί καλούνται με το νέο νόμο σε αναγκαστικές συσπειρώσεις, προκειμένου να δημιουργηθούν λιγότεροι αριθμητικά αλλά ισχυρότεροι επιχειρηματικά συνεταιρισμοί. Παράλληλα, επιδιώκεται η εμβάθυνση της δημοκρατικής αρχής με την απόλυτη ισότητα της ψήφου των συνεταιριστών και την καθιέρωση της απλής αναλογικής. Η επέκταση της δράσης των αγροτικών συνεταιρισμών σε άλλους τομείς, όπως η προμήθεια γεωργικών εφοδίων, με τη δημιουργία συνεταιριστικών οργανισμών αποτελεί έναν ακόμη στόχο του νέου νομοθετήματος.

Κατά τη διάρκεια της οκταετούς εφαρμογής του συγκεκριμένου νόμου πραγματοποιούνται 114 τροποποιήσεις, αριθμός υπερβολικά μεγάλος ακόμη και για τα ελληνικά δεδομένα, χωρίς ωστόσο να υλοποιούνται οι επιθυμητοί στόχοι (Λαμπροπούλου-Δημητριάδου, 1995). Η βασική προτεραιότητα του νομοθέτη για την προώθηση αναγκαστικών συνεταιριστικών συσπειρώσεων συναντά ισχυρή κοινωνική αντίσταση από μέρους των συνεταιρισμένων αγροτών, με συνέπεια την ανενέργεια των σχετικών διατάξεων. Από την άλλη πλευρά, η εφαρμογή των διατάξεων σχετικά με την εκλογή των διοικητικών συνεταιριστικών οργάνων με συνδυασμούς, οδηγεί στην κομματικοποίηση και τον κρατικό εναγκαλισμό του αγροτικού συνεταιριστικού κινήματος, κατά παράβαση διεθνών συνεταιριστικών αρχών, όπως η αρχή της συνεταιριστικής αυτοδιοίκησης και ανεξαρτησίας (Κλήμη-Καμινάρη, 2003).

Νόμος 1667/1986: «Αστικοί Συνεταιρισμοί και άλλες διατάξεις»

Αναφέρεται στην ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία μόνο των αστικών συνεταιρισμών (καταναλωτικών, βιοτεχνικών, οικοδομικών, τουριστικών κ.ά.). Αποτελεί τον πρώτο και μοναδικό συνεταιριστικό νόμο που αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο στους αστικούς συνεταιρισμούς. Μέχρι τη δημοσίευση του νόμου στα τέλη του 1986, η σύσταση, οργάνωση και λειτουργία των αστικών συνεταιρισμών διέπονταν από τον Ν. 602/1915.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Ν. 1667/1986: «Αστικός συνεταιρισμός είναι εκούσια ένωση προσώπων με οικονομικό σκοπό, η οποία, χωρίς να αναπτύσσει δραστηριότητες αγροτικής οικονομίας, αποβλέπει ιδίως με τη συνεργασία των μελών του στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των μελών του και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους γενικά μέσα σε μια κοινή επιχείρηση» (Αλεξόπουλος, 1999).

Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του νόμου είναι ότι:

- Οι αστικοί συνεταιρισμοί είναι κυρίως παραγωγικοί, καταναλωτικοί, προμηθευτικοί, πιστωτικοί, μεταφορικοί και τουριστικοί.
- Στις δραστηριότητές τους περιλαμβάνονται κυρίως: (α) η κοινή οργάνωση παραγωγής, (β) η προμήθεια αγαθών προς κάλυψη επαγγελματικών, βιοτικών και άλλων αναγκών των μελών τους, (γ) η παροχή τεχνικής ή οργανωτικής βοήθειας στα μέλη για την αύξηση ή βελτίωση της παραγωγής τους, (δ) η μεταποίηση ή διάθεση προϊόντων των μελών τους, (ε) η παροχή δανείων, εγγυήσεων, ασφαλειών ή άλλων οικονομικών διευκολύνσεων στα μέλη τους, (στ) η επαγγελματική, συνεταιριστική και πολιτιστική εκπαίδευση και (ζ) η ικανοποίηση κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών.
- Για τη σύσταση αστικού συνεταιρισμού απαιτούνται τουλάχιστον 15 πρόσωπα και η εγγραφή νέων μελών εγκρίνεται από την επόμενη γενική συνέλευση.
- Η εκλογή μελών του Διοικητικού και Εποπτικού Συμβουλίου γίνεται είτε με ενιαίο ψηφοδέλτιο ή με ψηφοδέλτια συνδυασμών.
- Η εποπτεία των αστικών συνεταιρισμών ανήκει στο Υπουργείο Οικονομικών

Ο Ν.1667/1986 ρυθμίζει ένα ευρύ φάσμα συνεταιρικών κατηγοριοποιήσεων σε αστικά πλαίσια, περιλαμβανομένων παραγωγών, καταναλωτών, προμηθευτών και τους τομείς πίστωσης και τουρισμού. Επιπλέον, οι συνεταιρισμοί ηλεκτρολόγων, υδραυλικών, γυναικείοι συνεταιρισμοί αγροτουρισμού και φαρμακοποιών έχουν ιδρυθεί με τον νόμο αυτό.

Νόμος 2169/1993: «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις και άλλες διατάξεις»

Η εφαρμογή του Ν.1541/1985 δημιούργησε περισσότερα προβλήματα από αυτά που κλήθηκε να επιλύσει, με σημαντικότερο ίσως τον άκρατο κομματισμό των συνεταιριστικών διοικήσεων (Λαμπροπούλου-Δημητριάδου, 1995). Για τον λόγο αυτό τέθηκε ως ανάγκη η αντικατάστασή του με ένα νέο γενικό νόμο περί αγροτικών συνεταιρισμών. Το νέο νομοσχέδιο κατατίθεται στη Βουλή, υπερψηφίζεται από διαφορετική κοινοβουλευτική πλειοψηφία, σε σχέση με εκείνη του Ν. 1541/1985, και δημοσιεύεται στις 10/09/1993 ως Ν. 2169/1993. Βασικό χαρακτηριστικό του νόμου είναι η θέσπιση γενικών και όχι λεπτομερειακών κανόνων, συμπορευόμενων με τις διεθνείς συνεταιριστικές αρχές.

Ο συγκεκριμένος νόμος εφαρμόστηκε μόνο για λίγους μήνες. Απαρτίζεται από 56 άρθρα, τα οποία αναφέρονται σε όλα τα θέματα των αγροτικών συνεταιρισμών (ίδρυση, σκοπός, νομική μορφή, δραστηριότητες, μέλη, οργάνωση, λειτουργία, κ.ά.). Αφορά αποκλειστικά τους αγροτικούς συνεταιρισμούς και αποτελεί ουσιαστικά παλινδρόμηση των διατάξεων του Ν. 921/1979, δίνοντας πίσω στους συνεταιρισμούς τη δυνατότητα ρύθμισης των περισσότερων εσωτερικών τους υποθέσεων με εσωτερικούς κανονισμούς, ενώ επαναφέρει τον αριθμό των ιδρυτικών μελών στα προ του Ν. 1541/1985 επίπεδα, προβλέποντας ότι επαρκούν 20 μέλη για τη νόμιμη σύσταση ενός αγροτικού συνεταιρισμού.

Παράλληλα, ο νέος νόμος επανεισάγει διατάξεις σχετικές με την κτήση πολλαπλών μερίδων/ψηφών, προς κάλυψη των κεφαλαιακών αναγκών του συνεταιρισμού από τα μέλη του. Σημείο ζωτικής σημασίας στο νέο νομοθέτημα αποτελεί η κατάργηση του εκλογικού συστήματος ανάδειξης της συνεταιριστικής διοίκησης με συνδυασμούς και η αντικατάστασή του με εκείνο του ενιαίου ψηφοδελτίου, ενώ το ζήτημα των υποχρεωτικών ομαδοποιήσεων των αγροτικών συνεταιρισμών, που προκάλεσε δριμύτατες αντιδράσεις, καταργείται. Έτσι οι συνεταιριστές έχουν το δικαίωμα σύστασης και δεύτερου συνεταιρισμού στον ίδιο δήμο ή δεύτερης ένωσης στον ίδιο νομό. Παράλληλα ο νόμος θεσπίζει και νέες διατάξεις όπως το ασυμβίβαστο μεταξύ πολιτικών αξιωμάτων (βουλευτή, δημάρχου ή προέδρου κοινότητας) και διοικητικών θέσεων στον συνεταιρισμό.

Σύμφωνα με το νόμο, οι Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις μπορούν να αναλάβουν οποιαδήποτε δραστηριότητα για την επίτευξη του σκοπού τους, δηλαδή:

- Παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία των αγροτικών προϊόντων
- Παραγωγή και προμήθεια των γεωργικών εφοδίων
- Κατασκευή και προμήθεια των μέσων αγροτικής παραγωγής και βιοτικής ανάγκης

Η νομοθετική παρέμβαση του 1993 αποτελεί μια αξιόλογη προσπάθεια, αφενός αποκατάστασης της ελευθερίας σύστασης αγροτικών συνεταιρισμών, αφετέρου επαναφοράς της πολιτική ουδετερότητας και ανεξαρτησίας τους. Στη συνέχεια όμως ο Ν. 2169/1993 τροποποιείται με τον Ν. 2181/1994, με αποτέλεσμα την αναβίωση αρκετών διατάξεων του καταργηθέντος Ν. 1541/1985. Συγκεκριμένα με το Ν. 2181/1994 επανέρχονται μεταξύ άλλων οι περιορισμοί της ελευθερίας σύστασης συνεταιρισμών και το εκλογικό σύστημα των συνδυασμών, ενώ παράλληλα αίρεται το ασυμβίβαστο μεταξύ βουλευτή/δήμαρχου και συνεταιριστικής διοίκησης. Συνεπώς οι διεθνείς συνεταιριστικές αρχές αγνοούνται εκ νέου, ενώ οι στενές σχέσεις μεταξύ κράτους, κομμάτων και συνεταιρισμών δεν ανακόπτονται.

Νόμος 2810/2000: «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις»

Η έκδοση του ισχύοντος νόμου περί αγροτικών συνεταιρισμών λαμβάνει χώρα τον Μάρτιο του 2000, έτος με συμβολική σημασία για το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα, καθώς συμπληρώνονται 100 χρόνια από την ίδρυση του πρώτου συνεταιρισμού. Ο Ν. 2810/2000 είναι ο πιο πρόσφατος νόμος και αφορά μόνο τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, παρουσιάζοντας εξέλιξη βασικών σημείων της νομοθεσίας. Πρόκειται για νόμο σταθμό για τη νεώτερη συνεταιριστική νομοθεσία, στη σύνταξη του οποίου συμμετείχαν και πανεπιστημιακοί (Καμενίδης, 2001), με σκοπό την ανασυγκρότηση των συνεταιριστικών οργανώσεων (Παπαγεωργίου, 2007). Αποτελεί προϊόν ευρείας συζήτησης μεταξύ των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων και άλλων ενδιαφερόμενων φορέων (Υπουργείο Γεωργίας, Πανεπιστήμια, ΠΑΣΕΓΕΣ, κ.ά.). Ο νόμος αυτός επαναφέρει αρκετές ρυθμίσεις από τον Ν. 602/1915, λαμβάνοντας υπόψη τις εμπειρίες του παρελθόντος και τη σύγχρονη πραγματικότητα. Αποτελείται από 42 άρθρα.

Για τη διαμόρφωση του συγκεκριμένου νόμου, ο νομοθέτης λαμβάνει υπόψη εγχώριους κανόνες περί συνεταιρισμών (το άρθρο 12.5 του ισχύοντος Συντάγματος του 1975/86), ευρωπαϊκούς κανόνες (το Σχέδιο Καταστατικού του Ευρωπαϊκού Συνεταιρισμού), καθώς και διεθνή κείμενα (τις διεθνείς συνεταιριστικές αρχές και τις εκθέσεις περί συνεταιρισμών του ΟΗΕ). Βασική επιδίωξή του είναι η πρόταξη του επιχειρηματικού χαρακτήρα του συνεταιρισμού, που επιβάλλει την ισότιμη νομοθετική μεταχείρισή του με τις λοιπές εμπορικές επιχειρήσεις. Οι εμπειρίες του παρελθόντος κατέδειξαν ότι η διακριτική μεταχείριση των συνεταιρισμών, όπως προωθήθηκε από προηγούμενες συνεταιριστικές νομοθεσίες, λειτούργησε στην πράξη σε βάρος τους. Πρόθεση του νομοθέτη είναι η εξάλειψη

των άνω διακρίσεων, για την προαγωγή της ανταγωνιστικότητας και αποτελεσματικότητας των συνεταιριστικών επιχειρήσεων στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Με βάση τους παραπάνω στόχους, θεσπίζεται ένα γενικό και ελαστικό νομικό πλαίσιο λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών, αφήνοντας σημαντικά περιθώρια κανονιστικής ελευθερίας στους συνεταιριστές.

Θεμέλιος λίθος του συνεταιρισμού αποτέλεσαν οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί, όπως αυτοί καθορίζονταν από τον Ν. 2810/2000. Σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου, ο ορισμός είχε ως εξής: «Η Αγροτική Συνεταιριστική Οργάνωση (Α.Σ.Ο.) είναι αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει, με την αμοιβαία βοήθεια των μελών της, την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους μέσω μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης. Οι Α.Σ.Ο αναπτύσσουν κάθε είδους δραστηριότητα για την επίτευξη των σκοπών τους στο πλαίσιο του νόμου και του καταστατικού τους». Ουσιαστικά, ο ορισμός είναι σχεδόν ταυτόσημος με τον ορισμό που περιέχεται στη Δήλωση της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης για την Ταυτότητα των Συνεταιρισμών, δίνοντας με τον τρόπο αυτό λύση στο πρόβλημα της πολυμορφίας των ορισμών για τους συνεταιρισμούς που υπήρχαν όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς.

Όπως αναφέρεται ρητά: «Για τη σύσταση του αγροτικού συνεταιρισμού απαιτείται η σύνταξη καταστατικού και η υπογραφή από επτά μέλη τουλάχιστον, που συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις του άρθρου 5 του νόμου καθώς και η έγκρισή του από το Ειρηνοδικείο της έδρας του συνεταιρισμού». Με βάση το συγκεκριμένο άρθρο γίνεται αντιληπτό ότι χρειάστηκαν είκοσι χρόνια αναφορικά με τη θέσπιση του ελάχιστου αριθμού ιδρυτικών μελών των αγροτικών συνεταιρισμών, ώστε να διαλυθούν οι ψευδαισθήσεις ότι με τον καθορισμό μεγάλου αριθμού ιδρυτικών μελών αποφεύγεται η πολυδιάσπαση και δημιουργούνται μεγάλοι συνεταιρισμοί (Δαλαμήτρα & Μαυρίδης, 2014).

Μέλη του αγροτικού συνεταιρισμού μπορούν να γίνουν φυσικά πρόσωπα που έχουν πλήρη ικανότητα για δικαιοπραξία, απασχολούνται σε κλάδο ή δραστηριότητα σχετική με αυτή του συνεταιρισμού, πληρούν τους όρους τους καταστατικού και αποδέχονται να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του. Εφόσον προβλέπεται από το καταστατικό, μπορεί να γίνουν μέλη του συνεταιρισμού και νομικά πρόσωπα που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα που εξυπηρετείται από τις δραστηριότητες του συνεταιρισμού. Η τελική απόφαση λαμβανόταν από τη γενική συνέλευση, ενώ το ύψος μερίδας καθοριζόταν από το εκάστοτε καταστατικό. Ο αριθμός ψήφων που αναλογούσαν σε κάθε μέλος ήταν μέχρι τρεις, ενώ η εποπτεία ασκούνταν από τον εκάστοτε Υπουργό Γεωργίας και κατόπιν δικιάς του εντολής μπορούσε

να ανατεθεί σε ορκωτούς ελεγκτές, οικονομολόγους ή άλλους ειδικούς επιστήμονες (Παπαγεωργίου, 2007).

Επιπλέον, ο νόμος αυτός επανέφερε τη σύσταση συνεταιρισμού με 7 μέλη, ξαναφέροντας μετά από έναν κύκλο 85 χρόνων τη διατύπωση του νόμου του 1915. Η παραδοχή είναι ότι δεν είναι τα πολλά μέλη που κάνουν έναν συνεταιρισμό υγιή και εύρωστο, αλλά η δυναμική, η αλληλεγγύη, η συνεκτικότητα και η καλή συνεργασία μεταξύ των μελών του. Σε σχέση με το προϊσχύον δίκαιο, η οργανωτική δομή του συνεταιρισμού αλλάζει, καθώς τη διοίκηση ασκεί το Διοικητικό Συμβούλιο, χωρίς να προβλέπεται η σύσταση Εποπτικού Συμβουλίου, ενώ το εκλογικό σύστημα ανάδειξης της διοίκησης του συνεταιρισμού είναι εκείνο του ενιαίου ψηφοδελτίου, με περιορισμένο όμως αριθμό σταυρών. Επίσης υπό το πρίσμα του νέου νόμου, οι συγχωνεύσεις μεταξύ συνεταιρισμών είναι εθελούσιες, ενθαρρύνονται όμως από τον νομοθέτη μέσω της παροχής κινήτρων.

Η νέα νομοθετική παρέμβαση αξιολογείται θετικά, στο μέτρο που απομακρύνεται από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος και λαμβάνει υπόψη τόσο το ευρωπαϊκό και διεθνές συνεταιριστικό πλαίσιο, αλλά και τις σύγχρονες οικονομικές ανάγκες των συνεταιρισμών (Παπαγεωργίου, 2001). Συγκεκριμένα η δραστική μείωση του απαιτούμενου αριθμού ιδρυτικών μελών αποτελεί μια ορθή επιλογή του νομοθέτη, συμβάλλοντας στη δημιουργία αγροτικών συνεταιρισμών, κυρίως παραγωγικών, που κατά το σύνθημα είναι μικρού μεγέθους. Παράλληλα, η συγκεκριμένη διάταξη είναι εναρμονισμένη με τα αντίστοιχα όρια που θέτουν οι ευρωπαϊκές νομοθεσίες. Αντιθέτως, οι νομοθετικές απόπειρες του παρελθόντος, που προέβλεπαν υψηλό αριθμό μελών, με στόχο τη δημιουργία μεγάλων και ισχυρών συνεταιρισμών δεν απέδωσαν καρπούς στην πράξη. Αυτό οφείλεται κυρίως στον χαρακτήρα του συνεταιρισμού ως μορφή εθελούσιας συνεργασίας, η οποία δεν μπορεί να αποτελέσει προϊόν εξαναγκασμού. Στο πλαίσιο της λογικής αυτής, ο νόμος ενθαρρύνει τυχόν συγχωνεύσεις μεταξύ συνεταιρισμών με παροχή κινήτρων και προνομίων, χωρίς όμως να τις εξαναγκάζει (Παπαγεωργίου, 2001).

Ο Ν. 2810/2000 αφήνει περιθώρια στους συνεταιίρους, μέσω του καταστατικού τους, για ρύθμιση του ύψους και του αριθμού των μερίδων, καθώς και των αντίστοιχων ψήφων ή των συνεπαγόμενων προνομίων. Οι πρόσθετες υποχρεωτικές μερίδες με τις πρόσθετες ψήφους αποτελούν μια περιορισμένη απόκλιση και όχι κατάργηση της αρχής «ένα μέλος μια ψήφος», καθώς ο νομοθέτης θέτει τις τρεις ψήφους ως ανώτατο όριο ψήφων ανά μέλος στον συνεταιρισμό. Με τον τρόπο αυτό αποκλείεται το ενδεχόμενο μονοπώλησης του συνεταιριστικού κεφαλαίου και των ψήφων από τη μειοψηφία των μελών. Μάλιστα το ύψος

των συναλλαγών του μέλους με τον συνεταιρισμό ως κριτήριο για την κτήση πρόσθετων μερίδων-ψηφών, αφενός ενθαρρύνει τα μέλη να κάνουν σταθερή χρήση των συνεταιριστικών υπηρεσιών, αφετέρου τα επιβραβεύει, αυξάνοντας το βάρος της γνώμης τους. Επιπλέον, τόσο οι πρόσθετες όσο και οι προαιρετικές μερίδες αποτελούν μια μέθοδο αντιμετώπισης των κεφαλαιακών αναγκών του συνεταιρισμού, οι οποίες είναι ιδιαίτερα έντονες από τα σύγχρονα οικονομικά δεδομένα. Με αυτή τη δυνατότητα ο συνεταιρισμός δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τον τραπεζικό δανεισμό ή τις κρατικές επιχορηγήσεις για την εξεύρεση των απαραίτητων κεφαλαίων (Κιντής, 2004).

Το εκλογικό σύστημα ανάδειξης της διοίκησης του συνεταιρισμού αποτέλεσε στο παρελθόν σημείο συνεχών παλινδρομήσεων μεταξύ των συνδυασμών και του ενιαίου ψηφοδελτίου. Στο παρόντα νόμο επιλέγεται το σύστημα ενιαίου ψηφοδελτίου και απορρίπτονται οι συνδυασμοί, καθώς οι τελευταίοι -κατά τον νομοθέτη- λειτούργησαν στο παρελθόν σε βάρος της ενότητας του συνεταιρισμού. Ωστόσο, κατά μια άποψη, ο περιορισμένος αριθμός σταυρών του ψηφοδελτίου που προβλέπει ο Ν. 2810/2000, ενθαρρύνει τις εσωτερικές διασπάσεις, όχι όμως με τόσο άμεσο και εμφανή τρόπο, όπως στην περίπτωση των συνδυασμών (Κλήμη-Καμινάρη, 2003).

Ο Ν. 2810/2000 αποτελεί το βασικό συνεταιριστικό πλαίσιο των αγροτικών συνεταιρισμών, εξακολουθεί να ισχύει μέχρι σήμερα, επιφέροντας με τη μακροβιότητά του μια ασφάλεια δικαίου και νομοθετική σταθερότητα, ευνοώντας την ανάπτυξη του αγροτικού συνεταιριστικού κινήματος. Ωστόσο, δέχεται περιορισμένες σε έκταση τροποποιήσεις αναφορικά με επιμέρους ζητήματά του. Ειδικότερα με την έκδοση του Ν. 3147/2003 προβλέπεται μεταξύ άλλων η κτήση της συνεταιριστικής ιδιότητας υπό τον όρο καταβολής της συνεταιριστικής μερίδας, η δυνατότητα σχηματισμού γενικής συνέλευσης αντιπροσώπων, καθώς και η συμπληρωματική εφαρμογή των διατάξεων Εμπορικού Δικαίου και του Αστικού Κώδικα για τις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις. Ακολουθεί η ψήφιση του Ν. 3399/2005, ο οποίος προσθέτει νέες διατάξεις στον βασικό συνεταιριστικό νόμο 2810/2000, όπως η οικονομική ενίσχυση συγχωνευόμενων δευτεροβάθμιων αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων (άρθρο 6). Μετά από ένα χρόνο εκδίδεται ο Ν. 3508/2006 για «ρυθμίσεις θεμάτων του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων», στο άρθρο 4 του οποίου προβλέπεται παράταση της διοίκησης των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων και στο άρθρο 5 η συμμετοχή της ΠΑΣΕΓΕΣ σε νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Νεότερες τροποποιήσεις στην αγροτική συνεταιριστική νομοθεσία εισάγονται με τον Ν. 3698/2008 (άρθρο 30) για «ρυθμίσεις θεμάτων κτηνοτροφίας και άλλες διατάξεις»,

όπου αναφέρεται η καταβολή εισφορών των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων προς το πρώην Ταμείο Συντάξεων Επικουρικής Ασφάλισης Προσωπικού Γεωργικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

3.4 Η Ισχύουσα Συνεταιριστική Νομοθεσία

Ο τελευταίος συνεταιριστικός νόμος στην Ελλάδα, ο οποίος και διέπει μέχρι σήμερα τη λειτουργία τους, είναι ο Ν.4015/2011 «θεσμικό πλαίσιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τις συλλογικές οργανώσεις και την επιχειρηματικότητα του αγροτικού κόσμου – οργάνωση της εποπτείας του Κράτους», ο οποίος τροποποιεί σε αρκετά σημεία την υφιστάμενη αγροτική συνεταιριστική νομοθεσία. Αφορμή για την κατάθεση του νόμου αποτέλεσαν η αναγνώριση των προβλημάτων στη λειτουργία των συνεταιρισμών, τα συσσωρευμένα χρέη, καθώς και η ύπαρξη συνεταιρισμών «σφραγίδων» που υπήρχαν μόνο στα χαρτιά. Μάλιστα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της υποχρεωτικής απογραφής ο αριθμός των συνεταιρισμών που δεν ενεγράφησαν, έφτασε τους 2.750 σε σύνολο 6.330 (ποσοστό 43%) (Κοντογιώργης & Σεργάκη, 2015)

Η περίοδος κατά την οποία διαμορφώνεται και τελικά ψηφίζεται ο τροποποιητικός αυτός νόμος είναι ιδιαίτερα ταραχώδης. Το πρόβλημα του δημοσιονομικού χρέους της Ελλάδας, που προκύπτει το 2010, οδηγεί την κυβέρνηση στην προσφυγή στον μηχανισμό στήριξης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας υπό τον όρο δημοσιονομικής εξυγίανσης της χώρας, με συνέπεια την έκδοση μιας σωρείας νομοθετικών μέτρων λιτότητας και περικοπών που αλλάζουν το νομικό τοπίο της χώρας. Κάτω από αυτό το κλίμα και ενώ ακόμη η ψήφιση του μεσοπρόθεσμου (που εισάγει νέες περικοπές και επαχθή μέτρα) είναι ακόμη νωπή, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης επιχειρεί μέσω του Ν. 4015/2011 μια αναδιάρθρωση της ελληνικής γεωργίας, τομέα-κλειδί για την έξοδο της χώρας από την κρίση. Επιπλέον, οι νέες αυτές μεταρρυθμίσεις προετοιμάζουν το έδαφος για τις αλλαγές που θα επιφέρει η Κοινή Αγροτική Πολιτική για το διάστημα 2014-2020.

Ο συγκεκριμένος νόμος στην εισηγητική του έκθεση μνημονεύει τα σημαντικότερα προβλήματα του αγροτικού συνεταιριστικού κινήματος. Σε αυτά συγκαταλέγονται η ύπαρξη αδρανών, υπερχρεωμένων συνεταιρισμών και η λειτουργία δευτεροβάθμιων συνεταιριστικών οργανώσεων χωρίς σαφή προσανατολισμό και ουσιαστικό ρόλο. Κατά τον νομοθέτη, προβληματικές επίσης υπήρξαν οι σχέσεις μεταξύ κράτους, πολιτικών κομμάτων και συνεταιρισμών, καθώς και η διαχείριση των εθνικών και ευρωπαϊκών κονδυλίων. Τα προβλήματα αυτά επιδιώκει να επιλύσει ο νέος νόμος, καθότι «διέλαθαν από το ρυθμιστικό ορίζοντα του Ν. 2810/2000» (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015). Βασική επιδίωξη του νέου νομοθετήματος είναι η δημιουργία οικονομικά υγιών και ανταγωνιστικών συνεταιρισμών με σημαντική παρουσία στην παγκοσμιοποιημένη αγορά. Πέρα από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, ο Ν.4015/2011 προβλέπει νέες μορφές και θεσμούς συλλογικής αγροτικής επιχειρηματικής δράσης, μέσα από τους οποίους επιδιώκεται η σταθεροποίηση των τιμών των αγροτικών προϊόντων, η προστασία του αγροτικού εισοδήματος, καθώς και η σύνδεση του παραγωγού με τον καταναλωτή.

Ο νομοθέτης προβλέπει την ύπαρξη μόνο πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών. Οι υφιστάμενες Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΑΣ) όφειλαν να μετατραπούν υποχρεωτικά σε πρωτοβάθμιους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς (ΑΣ) ή σε Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ), που έχουν τη νομική μορφή των ανωνύμων εταιρειών (ΑΕ). Επίσης, καταργήθηκαν οι Ενώσεις και οι Κοινοπραξίες Αγροτικών Συνεταιρισμών και μετατρέπονται σε Συλλογικές Αγροτικές Οργανώσεις (ΣΑΟ).

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου, στην κατηγορία των αγροτικών συλλογικών οργανώσεων εντάσσονται, πέρα από τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς, οι Ομάδες Παραγωγών (ΟΠ) και οι Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ):

- Αγροτικοί Συνεταιρισμοί (ΑΣ): πρωτοβάθμιοι αγροτικοί συνεταιρισμοί, που λειτουργούν σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 2810/2000 και έχουν ως μέλη φυσικά πρόσωπα.
- Ομάδα Παραγωγών (ΟΠ): κάθε ένωση που συγκροτούν παραγωγοί αγροτικών προϊόντων, που έχει νομική οντότητα ή αποτελεί σαφώς οριζόμενο μέρος νομικής οντότητας (π.χ. ΑΣ ή μέρος ΑΣ), με αντικείμενο δραστηριότητας ένα συγκεκριμένο προϊόν ή μια ομάδα ομοειδών προϊόντων και ανταποκρίνεται στις σχετικές διατάξεις του εθνικού και κοινοτικού δικαίου. Η ΟΠ είναι υπεύθυνη για: (α) την οργάνωση της παραγωγής συγκεκριμένων κατά περίπτωση αγροτικών προϊόντων, κυρίως του αγροδιατροφικού τομέα, (β) την ανάληψη της προμήθειας εισροών και εφοδίων και (γ) την παροχή υπηρεσιών τυποποίησης, αποθήκευσης και διάθεσης αγροτικών προϊόντων.

- Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ): οι ΑΕ που συγκροτούνται κατά πλειοψηφία από ΑΣ και έχουν διατομεακό και διακλαδικό αντικείμενο, στο πλαίσιο του οποίου: (α) αναλαμβάνουν επιχειρηματική δραστηριότητα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο αναφορικά με την παραγωγή, τυποποίηση, αποθήκευση, βιομηχανική επεξεργασία πρώτου και δεύτερου βαθμού και εμπορία αγροτικών προϊόντων, (β) αναλαμβάνουν την παραγωγή και προμήθεια εισροών και εφοδίων και (γ) συνάπτουν για τους ανωτέρω σκοπούς διεθνικές συνεργασίες και συμπράξεις με φορείς παρόμοιου σκοπού.

Η σημαντικότερη ίσως μεταβολή, την οποία το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης επιδιώκει να επιφέρει στον Ν. 2810/2000 με το νομοσχέδιο του 2011, είναι η κατάργηση του δεύτερου και τρίτου βαθμού στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, διατηρώντας μόνο τον πρώτο βαθμό. Κατά συνέπεια, οι Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΑΣ) για να συνεχίσουν να λειτουργούν νομότυπα, θα πρέπει να μετατραπούν εντός προβλεπόμενης προθεσμίας σε πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς ή σε αγροτικές εταιρικές συμπράξεις. Ανάλογη διάταξη θεσπίζεται και για τις τριτοβάθμιες Κεντρικές Συνεταιριστικές Ενώσεις (ΚΕΣΣΕ) και τις Κοινοπραξίες Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων (ΚΑΣΟ), οι οποίες έχουν ιδρυθεί και λειτουργούσαν με βάση τον Ν. 2810/2000, οι οποίες οφείλουν να μετατραπούν είτε σε κλαδικούς πρωτοβάθμιους αγροτικούς συνεταιρισμούς, και μάλιστα μόνον ένας κλαδικός Αγροτικός Συνεταιρισμός (ΑΣ) μπορεί να λειτουργεί σε εθνικό επίπεδο για τους παραγωγούς του αντίστοιχου ομοειδούς προϊόντος, είτε σε Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ). Διαφορετικά δεν αναγνωρίζονται και δεν καταχωρούνται στο Εθνικό Μητρώο Συλλογικών Αγροτικών Οργανώσεων που δημιουργήθηκε. Επιπλέον, οι Συνεταιριστικές Εταιρείες έπρεπε να μετατρέπονται σε ΑΕΣ και καταχωρήθηκαν και αυτές στο Μητρώο, εφόσον στη μετοχική τους σύνθεση μετείχαν κατά πλειοψηφία ΑΣ. Η ΑΕΣ περιβάλλεται υποχρεωτικά από τη νομική μορφή της κεφαλαιουχικής εταιρείας (ΑΕ).

Η μόνη τριτοβάθμια συνεταιριστική οργάνωση, που διατηρείται υπό το πρίσμα του νέου νόμου, είναι η ΠΑΣΕΓΕΣ, της οποίας όμως τροποποιείται ο τρόπος χρηματοδότησης, το όργανο εκλογής της καθώς και τα μέλη που την απαρτίζουν. Σύμφωνα με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2011), η ΠΑΣΕΓΕΣ, υπό το πρίσμα του άρθρου 7 Ν. 4015/2011, απαρτίζεται μόνο από πρωτοβάθμιους αγροτικούς συνεταιρισμούς, καθώς οι δευτεροβάθμιοι και τριτοβάθμιοι πρόκειται να καταργηθούν. Ο αποκλεισμός των ενώσεων αγροτικών συνεταιρισμών, που θα μετατραπούν σε αγροτικές εταιρικές συμπράξεις, θα περιορίσει τη δύναμη εκπροσώπησης της ΠΑΣΕΓΕΣ, καθώς πλέον δεν θα αποτελεί την εθνική και συντονιστική οργάνωση των συνεταιρισμών. Αναφορικά με τη χρηματοδότησή της,

σημειώνεται ότι μειώνεται το ποσοστό οικονομικής ενίσχυσής της από τον ΕΛΓΑ (από 2.5 σε 2%) με βάση το άρθρο 14.2 του Ν. 4015/2011. Παράλληλα, το άρθρο 14.1 του ίδιου νόμου προβλέπει τη δυνατότητα χρηματοδότησής της από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων για ζητήματα συνεταιριστικής εκπαίδευσης. Επίσης, με βάση το άρθρο 7.7 του Ν. 4015/2011, η εκλογή της γενικής της συνέλευσης και της διοίκησής της λαμβάνει χώρα από το Πανελλήνιο Συνέδριο Αντιπροσώπων, το οποίο αναδεικνύεται από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς- μέλη της. Οι διατάξεις για την εκλογή των οργάνων της ΠΑΣΕΓΕΣ «καταργούν την αντιπροσωπευτικότητα και τις βασικές αρχές του αστικού κώδικα λήψης των αποφάσεων από θεσμοθετημένα αντιπροσωπευτικά όργανα». Κατά συνέπεια η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή προτείνει τη διατήρηση του υφιστάμενου νομοθετικού καθεστώτος εκλογής (264η Γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, 2011).

Επιπλέον, ο νέος νόμος μεταβάλλει αρκετές από τις διατάξεις σύστασης και λειτουργίας ενός αγροτικού συνεταιρισμού. Ειδικότερα, για τη σύσταση αγροτικού συνεταιρισμού απαιτείται η σύνταξη καταστατικού και η υπογραφή του από 20 τουλάχιστον φυσικά πρόσωπα (αύξηση των ιδρυτικών μελών από 7), με την αιτιολόγηση ότι με τον τρόπο αυτό θα αποφευχθεί ο κατακερματισμός των συνεταιριστικών δυνάμεων. Από την εφαρμογή των νέων ρυθμίσεων εξαιρούνται οι γυναικείοι συνεταιρισμοί (αγροτουριστικοί, αγροβιοτεχνικοί, οικοτεχνικοί) και οι δασικοί, οι οποίοι συνεχίζουν να λειτουργούν σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.2810/2000.

Ένα ακόμη σημείο της αγροτικής συνεταιριστικής νομοθεσίας, που αναθεωρείται, είναι η διάταξη περί των συμμετεχόντων σε έναν αγροτικό συνεταιρισμό, καθώς μέλη δεν μπορούν να γίνουν νομικά πρόσωπα αλλά μόνο φυσικά. Ο αποκλεισμός των λοιπών νομικών προσώπων από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς αποτελεί βασική θέση του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, το οποίο επιδιώκει να περιορίσει έτσι το φαινόμενο των συνεταιρισμών-σφραγίδων. Κατ' εξαίρεση ένας άλλος αγροτικός συνεταιρισμός μπορεί να έχει συνεταιριστική μερίδα ενός αγροτικού συνεταιρισμού, η οποία ωστόσο δεν μπορεί να υπερβαίνει το 3% των συνεταιριστικών μερίδων των φυσικών προσώπων. Το συνεταιριστικό κεφάλαιο και η συνεταιριστική μερίδα τροποποιήθηκαν σε σχέση με τον Ν. 2810/2000 και για το μεν πρώτο θα πρέπει να είναι κατ' ελάχιστο 30.000€, ενώ η δεύτερη αντιστοιχεί στο «ελάχιστο χρηματικό ποσό συμμετοχής κάθε μέλους στο κεφάλαιο του συνεταιρισμού» και καθορίζεται από το εκάστοτε καταστατικό του κάθε συνεταιρισμού.

Ο Ν.602/1915 «Περί Συνεταιρισμών» είχε εισαγάγει τον αριθμό επτά που ήταν, και είναι, ο επικρατέστερος σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σημειώνεται ότι το Καταστατικό για τον Ευρωπαϊκό Συνεταιρισμό ορίζει ως ελάχιστο αριθμό μελών τα 5 φυσικά πρόσωπα, τα οποία πρέπει να προέρχονται από δύο τουλάχιστον διαφορετικά κράτη. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλοι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί δεν έχουν τον ίδιο σκοπό και το ίδιο έργο να επιτελέσουν. Συνεπώς, θα πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα (μέσω του καταστατικού) δημιουργίας και συνεταιρισμών με μικρότερο αριθμό μελών ανάλογα με τον σκοπό, τις κοινές επιδιώξεις και τη δυνατότητα λήψης από κοινού αποφάσεων καθοριστικών για τη βελτίωση της οικονομικής θέσης των μελών του.

Από την άλλη πλευρά, βέβαια, ζητούμενο είναι το μεγάλο μέγεθος των συνεταιρισμών. Το μέγεθος (αναφορικά με τον αριθμό των μελών αλλά και του συνεταιριστικού κεφαλαίου) κρίνει κατά πόσο θα μπορέσει να λειτουργήσει ανταγωνιστικά ένας συνεταιρισμός σε μια αγορά. Ωστόσο η απόφαση να γίνει κάποιος μέλος σε έναν συνεταιρισμό θα πρέπει να είναι σύμφωνη με τις αρχές των συνεταιρισμών (ελεύθερη και εθελοντική). Η συμμετοχή επίσης, μέσω των συναλλαγών με τον συνεταιρισμό, στις δραστηριότητές του θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα της δέσμευσης των μελών στον συνεταιρισμό τους και όχι αποτέλεσμα νομοθετικής ρύθμισης. Συνεπώς, η νομοθεσία δεν θα πρέπει να αποκλείει τη δυνατότητα δημιουργίας ενός καταστατικού που να παρέχει κίνητρα (ή αντίστοιχα να επιβάλλει ποινές) προώθησης των συναλλαγών των μελών με τον συνεταιρισμό. Επιπλέον, όσο περισσότερο τα μέλη κατανοούν τη δύναμη της συνεργασίας, τόσο περισσότερο δεσμεύονται στο καταστατικό, με σκοπό την ισχυροποίηση της οργάνωσής τους και τη λειτουργία με όρους ανταγωνιστικότητας και υπευθυνότητας.

Συνεπώς, οι αναγκαστικές συγχωνεύσεις είναι ασυμβίβαστες με τον συνεταιριστικό θεσμό που στηρίζεται αποκλειστικά στον εθελοντισμό. Ο Ν.1541/1985 είχε προσπαθήσει να επιβάλει αναγκαστικές συγχωνεύσεις, αλλά τελικά προκλήθηκαν μεγαλύτερες αναστατώσεις και δικαστικές προσφυγές με αποτέλεσμα την ανάκληση των σχετικών διατάξεών του. Επιπλέον, με τις αναγκαστικές συγχωνεύσεις, που εισήγαγε ο νόμος, ανατρέπεται η αρχή της αυτοδιοίκησης των συνεταιρισμών και το συνταγματικό δικαίωμα αυτοκαθορισμού τους. Άλλωστε, οι συνεταιρισμοί, ως επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται ανταγωνιστικά στην αγορά, όταν θέλουν να επιτύχουν διαπραγματευτική δύναμη, οικονομίες κλίμακας και μεγέθους προκειμένου να είναι ανταγωνιστικοί, πρέπει να έχουν την ελευθερία να συνεργάζονται μεταξύ τους και να κάνουν επιχειρηματικές επιλογές, όπως ακριβώς μεγεθύνονται οι κεφαλαιουχικές εταιρείες μέσα από συγχωνεύσεις ή/και επεκτάσεις. Αυτό

σημαίνει ότι η απόφαση είτε συγχώνευσης είτε σχηματισμού δευτεροβάθμιων συνεταιριστικών οργανώσεων, θα πρέπει αποτελεί επιλογή των ίδιων των συνεταιρισμών. Συνεπώς, οι συγκεκριμένες διατάξεις του νόμου δεν τηρούν τις διεθνείς συνεταιριστικές αρχές, στις οποίες περιλαμβάνεται η αυτονομία και ανεξαρτησία των συνεταιρισμών, καθώς και η αρχή της συνεργασίας μεταξύ συνεταιρισμών.

Ένα ακόμη σημείο που θα πρέπει να διασαφηνιστεί είναι το καθεστώς των Ομάδων Παραγωγών (ΟΠ). Στον Ν. 4015/2011 οι ΟΠ εκλαμβάνονται ως ένας θεσμός διαφορετικός και διακριτός από τον θεσμό των συνεταιρισμών. Ωστόσο οι ΟΠ, δεν αποτελούν ξεχωριστό θεσμό συνεργασίας, καθώς όπως ορίζουν οι Κανονισμοί της ΕΕ, η ΟΠ οφείλει να έχει νομική προσωπικότητα χωρίς να προσδιορίζεται αν θα πρέπει να είναι συνεταιρισμός ή άλλη νομική μορφή επιχείρησης. Επομένως, ως ΟΠ μπορούν να αναγνωριστούν τόσο οι συνεταιρισμοί που έχουν στο καταστατικό τους τα απαιτούμενα από τους κοινοτικούς κανονισμούς χαρακτηριστικά, όσο και οποιαδήποτε άλλη νομική οντότητα με αυτά τα χαρακτηριστικά. Σε ολόκληρη την ΕΕ η συντριπτική πλειονότητα των ΟΠ είναι συνεταιρισμοί ή ενώσεις συνεταιρισμών. Συνεπώς, οι ΟΠ μπορούν να αποτελούν δραστηριότητα των αγροτικών συνεταιρισμών και το ισχύον εθνικό και κοινοτικό νομικό πλαίσιο είναι απολύτως επαρκές για τη λειτουργία τους. Για τον λόγο αυτό, ήδη τα σχετικά άρθρα του Ν. 4015/2011 που αναφέρονταν στις ΟΠ ως θεσμό διακριτό από τον συνεταιριστικό θεσμό, καταργήθηκαν με τον Ν. 4171/2013.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Κλήμη-Καμινάρη (2015): «Ο Ν.4015/2011 χαρακτηρίζεται ως ένας κακός νόμος μιας δεν μπόρεσε να αντιληφθεί την έννοια και την ιδιαιτερότητα του συνεταιριστικού θεσμού, που απαιτεί ειδικούς νομοθετικούς χειρισμούς. Επιπλέον, ο νομοθέτης αγνόησε και δεν έλαβε υπόψη κανόνες για τους οποίους δεσμεύθηκε η χώρα να εφαρμόζει, ούτε τα ισχύοντα σε άλλες χώρες. Παρέβλεψε το γεγονός ότι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί είναι ιδιωτικές οικονομικές επιχειρήσεις και εισήγαγε αναγκαστικού χαρακτήρα διατάξεις, που αντί να μεριμνούν για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών, όπως επιτάσσει το Σύνταγμα, αντίθετα τους διαφοροποιεί προς το χειρότερο σε σύγκριση με τις συμβατικές ιδιωτικές επιχειρήσεις και με τις άλλες κατηγορίες συνεταιρισμών. Από τον νομοθέτη διέφυγε ακόμη και η κορυφαία αντίφαση ότι στην πραγματικότητα απαγορεύει τη συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών, αφού δεν επιτρέπει τον συνεταιρισμό συνεταιρισμών (δηλαδή την ένωση συνεταιρισμών), που αποτελεί το μέσον για την επίτευξη οικονομικών κλίμακας από τους συνεταιρισμούς. Αντίθετα, επιβάλλει στους συνεταιρισμούς να ιδρύουν ανώνυμες εταιρείες, όταν θέλουν να συνεργαστούν μεταξύ τους. Αυτό δεν συνιστά μέριμνα

για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών, που επιτάσσει το Σύνταγμα, αλλά μέριμνα για την ανάπτυξη ανωνύμων εταιρειών. Ο αυτοσχεδιασμός που επιχειρήθηκε υπήρξε ατυχής και είναι δυστύχημα το ότι δεν έχει ακόμη επιχειρηθεί αποκατάσταση του θεσμού στις παγκοσμίως αποδεκτές συνεταιριστικές αρχές».

Ο Ν. 4015/2011 υπέστη αρκετές διορθώσεις, απόρροια των προβλημάτων και των ατελειών που εμφανίζει. Από την περίοδο που πρωτοπαρουσιάστηκε, μέχρι το τέλος Αυγούστου 2014 (λιγότερο από 3 χρόνια) έγιναν 10 τροποποιήσεις. Οι πλέον ουσιαστικές διορθώσεις είναι αυτές του Ν. 4277/2014 με τίτλο «Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας-Αττικής και άλλες διατάξεις», που επαναφέρουν την έννοια του πλεονάσματος, του οποίου η φορολόγηση στους συνεταιρισμούς δεν νοείται, ο περιορισμός του αρχικού κεφαλαίου εκκίνησης από τις 30.000€ στις 10.000€, καθώς και η μείωση του ελάχιστου αριθμού μελών από τα 20 στα 10 φυσικά πρόσωπα. Σημαντική διόρθωση, που δεν έχει γίνει ακόμη, αποτελεί η επαναφορά της δυνατότητας των συνεταιρισμών στην ίδρυση ενώσεων συνεταιρισμών.

Μια εξίσου σημαντική μεταβολή εντοπίζεται στο ζήτημα της συμμετοχής αγροτικών συνεταιρισμών ως μέλη σε άλλον αγροτικό συνεταιρισμό. Μια τέτοια συμμετοχή επιτρέπεται καταρχήν από τον νέο νόμο χωρίς κάποιον περιορισμό. Η πρόβλεψη του 3% ως του επιτρεπτού συνόλου μερίδων που μπορούσαν να κατέχουν οι αγροτικοί συνεταιρισμοί-μέλη, πλέον καταργείται. Κατά συνέπεια, επαφίεται στο καταστατικό και στη βούληση των συνεταιριστών αν θα επιτρέψουν και υπό ποιους όρους την είσοδο άλλων αγροτικών συνεταιρισμών ως μέλη ή αν θα την αποκλείσουν. Ένα ακόμη σημείο που αναθεωρείται με τον Ν. 4277/2014 αφορά στη συνεταιριστική διοίκηση και συγκεκριμένα στη μείωση της ελάχιστης νόμιμης σύνθεσης του Διοικητικού Συμβουλίου, από τα πέντε στα τρία μέλη.

Αναφορικά με τις διατάξεις περί συνεταιριστικών μετατροπών και συγχωνεύσεων, σημειώνεται ότι παρατείνεται εκ νέου η προθεσμία ολοκλήρωσής τους μέχρι τις 30/9/2014, ενώ παράλληλα απαιτείται αυξημένη και όχι απλή πλειοψηφία για την απόφαση συγχώνευσης αγροτικών συνεταιρισμών και μετατροπής των ενώσεων αγροτικών συνεταιρισμών. Αλλαγές παρατηρούνται και στις ΚΑΣΟ και ΚΕΣΕ, οι οποίες, υπό το πρίσμα του νέου νόμου, δεν μετατρέπονται σε Κλαδικούς Συνεταιρισμούς αλλά σε Αγροτικούς Συνεταιρισμούς (ΑΣ) ή Ανώνυμες Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ), όπως ισχύει και με τις Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΑΣ). Όσον αφορά στις διατάξεις περί ΠΑΣΕΓΕΣ, στα μέλη της δεν ανήκουν μόνο οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, όπως όριζε το προϊσχύον καθεστώς, αλλά πλέον και οι δασικοί συνεταιρισμοί, οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί και οι ανώνυμες εταιρικές συμπράξεις. Στα όργανα της ΠΑΣΕΓΕΣ, πέρα από τη Γενική Συνέλευση

και το Διοικητικό Συμβούλιο, προστίθεται και το Εποπτικό Συμβούλιο, ενώ θεωρείται αναδρομικά κατηγορημένο το Πειθαρχικό Συμβούλιο. Σύμφωνα με τον νέο νόμο αναθεωρείται και ο τρόπος ανάδειξης της διοίκησης της ΠΑΣΕΓΕΣ, καθώς δεν εκλέγεται από το Πανελλήνιο Συνέδριο Αντιπροσώπων, όπως όριζε ο Ν. 4015/2011, αλλά από τη Γενική Συνέλευση, η στελέχωση της οποίας γίνεται από αντιπροσώπους των παραπάνω συνεταιριστικών οργανώσεων, που έχουν αξιολογηθεί από την Εποπτική Αρχή ως ενεργοί.

Συμπερασματικά, ο Ν. 4277/2014 αποτελεί ένα βήμα βελτίωσης του υφιστάμενου νομικού πλαισίου περί αγροτικών συνεταιρισμών. Ειδικότερα, η μείωση του κατώτατου αριθμού μελών και κεφαλαίου διευκολύνει την ίδρυση νέων αγροτικών συνεταιρισμών μικρού μεγέθους. Κατά λογική ακολουθία μειώνεται και η ελάχιστη σύνθεση του Διοικητικού Συμβουλίου στα τρία μέλη. Παράλληλα, η δυνατότητα των συνεταιριστών να επιτρέψουν ή να απαγορεύσουν δια του καταστατικού τους την συμμετοχή αγροτικών συνεταιρισμών ως μέλη στο συνεταιρισμό τους, ενισχύει την καταστατική ελευθερία και αρχή αυτοδιοίκησης του συνεταιρισμού. Στην περίπτωση μάλιστα που επιτραπεί μια τέτοια είσοδος, τότε προάγεται η συνεργασία και διευκολύνεται η οικονομική ενίσχυση μεταξύ των διαφόρων αγροτικών συνεταιρισμών. Μια ακόμη εύστοχη νομοθετική μεταβολή αφορά στην πρόβλεψη αυξημένης κι όχι απλής πλειοψηφίας για την απόφαση συγχώνευσης ή μετατροπής μιας συνεταιριστικής οργάνωσης. Ο λόγος έγκειται στον εξαιρετικά κρίσιμο χαρακτήρα μιας τέτοιας απόφασης, η οποία πρέπει να λαμβάνεται με τη μέγιστη δυνατή παρουσία και συναίνεση. Στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις ανήκει και η κατάργηση του κλαδικού συνεταιρισμού, διότι οι προϋποθέσεις λειτουργίας του με βάση τον Ν.4015/2011 (ένας μόνο κλαδικός συνεταιρισμός σε επίπεδο επικράτειας για όλους τους παραγωγούς ενός προϊόντος) καθιστούσε αδύνατη τη δημιουργία του. Ωστόσο, προβληματισμό γεννά το άρθρο 61.6 Ν. 4277/2014, το οποίο συμπεριλαμβάνει στα μέλη της ΠΑΣΕΓΕΣ τις ανώνυμες εταιρικές συμπράξεις. Οι οργανώσεις αυτές ναι μεν αποτελούνται από αγροτικούς συνεταιρισμούς, έχουν εντούτοις την νομική υπόσταση ανώνυμης εταιρίας, η οποία διαφέρει σημαντικά από τη συνεταιριστική δομή. Συνεπώς τίθεται το εύλογο ερώτημα μήπως η συνύπαρξη ανωνύμων εταιριών και συνεταιρισμών δημιουργήσει εσωτερικές συγκρούσεις και αντικρουόμενα συμφέροντα στο εσωτερικό της ΠΑΣΕΓΕΣ. Επίσης, η κατάργηση του Πανελλήνιου Συνεδρίου Αντιπροσώπων και η ανάδειξη της διοίκησης από τη Γενική Συνέλευση Αντιπροσώπων αποτελεί ορθότερη επιλογή, συνεπέστερη προς το σύστημα αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας έναντι της ανάδειξης της Γενικής Συνέλευσης και της διοίκησης από ένα τρίτο όργανο (το Πανελλήνιο Συνέδριο Αντιπροσώπων).

Μέσα από τις παραπάνω παρατηρήσεις αναδεικνύονται τα θετικά σημεία του νέου νόμου, όπως και ορισμένες αδυναμίες του. Ωστόσο, παρά το σημαντικό βήμα εξορθολογισμού που έγινε, εξακολουθούν να παραμένουν καίρια ζητήματα προς επίλυση, όπως η απουσία συνεταιριστικής δομής συνεργασίας μεταξύ συνεταιρισμών. Πέρα, όμως, από τα στενά όρια του Ν. 4277/2014 παρατηρείται, γενικότερα, ότι το ισχύον νομικό πλαίσιο περί αγροτικών συνεταιρισμών έχει γίνει ιδιαίτερα διδαλώδες. Τρία διαφορετικά νομοθετήματα ισχύουν παράλληλα, ο Ν. 2810/2000, ο Ν. 4015/2011 και ο πρόσφατος Ν. 4277/2014, τα οποία έχουν θεσπιστεί υπό διαφορετικές χρονικές συγκυρίες, έχοντας διαφορετικούς βασικούς στόχους και προερχόμενα από διαφορετικούς συσχετισμούς δυνάμεων, γεγονός το οποίο θέτει ένα ερώτημα ως προς την εσωτερική συνοχή και τελική αποτελεσματικότητα της αγροτικής συνεταιριστικής νομοθεσίας. Παράλληλα, σημειώνεται ότι οι όποιες μεταβολές αφορούν συχνά στα ίδια ζητήματα, (π.χ. αριθμός μελών ή μετατροπές συνεταιρισμών) τα οποία καταργούνται αρχικά και εν συνεχεία επαναθεσπίζονται, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός ασταθούς νομικού περιβάλλοντος για την ευδοκίμηση του συνεταιριστικού κινήματος.

3.5 Οργάνωση, δομή και λειτουργία συνεταιρισμών

Η δομή, η οργάνωση και η λειτουργία των συνεταιριστικών οργανώσεων βασίζεται στο Διοικητικό Συμβούλιο, στο Εποπτικό Συμβούλιο, στη Γενική Διεύθυνση και στη λειτουργία των επιμέρους τμημάτων (Κορρές, 1999). Ουσιαστικά, ο συνεταιρισμός αποτελεί μια ειδικής φύσης οικονομική οργάνωση όπου πρέπει να διοικείται από κάποια όργανα που αποσκοπούν στην επιτυχία των σκοπών του. Οι συνεταιρισμοί έχουν ιδιαίτερη ανάγκη από καλά οργανωμένη διοίκηση, λόγω των ποικίλων δραστηριοτήτων τους. Τα κύρια όργανα που μετέχουν στη διενέργεια των δραστηριοτήτων ενός συνεταιρισμού είναι η Γενική Συνέλευση (Γ.Σ.), το Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.) και το Εποπτικό Συμβούλιο (Κορρές, 1999).

Γενική Συνέλευση

Αποτελεί το ανώτατο όργανο του συνεταιρισμού και απαρτίζεται από όλα τα μέλη, τα οποία μετέχουν και ψηφίζουν αυτοπροσώπως (κάθε μέλος έχει μία ψήφο). Η Γενική Συνέλευση παίρνει αποφάσεις για τη γενική πολιτική που θα εφαρμόσει ο συνεταιρισμός, χωρίς όμως να ασχολείται με λεπτομέρειες που είναι ευθύνη του διοικητικού συμβουλίου. Σε κάθε περίπτωση ο νόμος και το καταστατικό είναι αυτά που ορίζουν θέματα για τα οποία έχει αρμοδιότητα η Γενική Συνέλευση.

Ορισμένες αποκλειστικές αρμοδιότητες της Γενικής Συνέλευσης είναι:

- Η ψήφιση και η τροποποίηση του καταστατικού
- Η συγχώνευση, η μετατροπή, η παράταση της διάρκειας και η διάλυση του συνεταιρισμού
- Η έγκριση του ισολογισμού και των αποτελεσμάτων χρήσης
- Η έγκριση διάθεσης των πλεονασμάτων διαχείρισης
- Η εκλογή και η ανάκληση του Διοικητικού και Εποπτικού Συμβουλίου, καθώς επίσης και των εκπροσώπων του συνεταιρισμού σε άλλες οργανώσεις

Η Γενική Συνέλευση μπορεί με απόφασή της να μεταβιβάζει στο Διοικητικό Συμβούλιο την άσκηση των αρμοδιοτήτων της για την αγορά ή πώληση ακινήτου και τη σύναψη δανείου για το σκοπό αυτό, όπως επίσης και να το εξουσιοδοτεί, μέσα στα πλαίσια του προϋπολογισμού που εγκρίθηκε, για τη μεταφορά κονδυλίων από έναν λογαριασμό σε άλλον. Συγκαλείται από το Διοικητικό Συμβούλιο σε τακτική συνεδρίαση μία φορά το χρόνο, είτε όταν παρίσταται ανάγκη και οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται κατά πλειοψηφία ή κατά αυξημένη πλειοψηφία όταν αφορά σημαντικά θέματα.

Διοικητικό Συμβούλιο

Αποτελείται από λίγα μέλη που εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση και εκ των πραγμάτων είναι πιο ευέλικτο και μπορεί να παίρνει αποφάσεις ταχύτερα κάτι που είναι αναγκαίο στην κατεύθυνση παρακολούθησης των συχνών μεταβολών στην οικονομική ζωή. Ο αριθμός των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου είναι πάντα περιττός και δεν μπορεί να είναι μικρότερος από πέντε για τους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς και τις ενώσεις. Η διάρκεια της θητείας τους ορίζεται από το καταστατικό και δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη των τεσσάρων (4) ούτε μικρότερη των δύο (2) ετών. Οι σύμβουλοι είναι επανεκλέξιμοι και ανακαλούνται ελεύθερα από τη Γενική Συνέλευση. Σε ορισμένες περιπτώσεις στα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου περιλαμβάνεται και ένας εκπρόσωπος των εργαζομένων, ιδιαιτέρως στις μεγάλες οργανώσεις (π.χ. πρωτοβάθμιες Α.Σ.Ο.).

Το Διοικητικό Συμβούλιο εκπροσωπεί το συνεταιρισμό, δικαστικά και εξώδικα, σύμφωνα με το καταστατικό και αποφασίζει για όλα τα θέματα που αφορούν τη διοίκηση και διαχείριση του συνεταιρισμού μέσα στα πλαίσια του νόμου, του καταστατικού και των αποφάσεων της Γενικής Συνέλευσης. Μπορεί να μεταβιβάζει σε ένα από τα μέλη του ή σε υπάλληλό του ή σε οποιοδήποτε τρίτο, την άσκηση ορισμένων αρμοδιοτήτων του ή να αναθέτει τη διεξαγωγή

ορισμένων εργασιών και την υπογραφή των σχετικών πράξεων και εγγράφων. Συνεδριάζει υποχρεωτικά μια φορά το μήνα και οι συνεδριάσεις του μπορούν να είναι δημόσιες κατά τους όρους του καταστατικού. Βρίσκεται σε απαρτία όταν τα παρόντα μέλη του είναι περισσότερα από τα απόντα, ενώ αποφασίζει με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών του.

Εποπτικό Συμβούλιο

Αφορά το όργανο που ασκεί την εποπτεία και τον έλεγχο της διοίκησης και της διαχείρισης των υποθέσεων των συνεταιριστικών οργανώσεων. Το Εποπτικό Συμβούλιο παρακολουθεί και κρίνει τη δραστηριότητα του Διοικητικού Συμβουλίου και ενημερώνει τη Γενική Συνέλευση για τον έλεγχο της δραστηριότητας του συνεταιρισμού και της οικονομικής διαχείρισης. Ο διαχειριστικός έλεγχος έχει ως στόχο να διαπιστωθεί το κατά πόσο τηρούνται οι προβλεπόμενοι κανόνες. Πρόκειται για κανόνες που βασίζονται στο συνεταιριστικό νόμο, στο καταστατικό και στον κανονισμό του συνεταιρισμού.

Σε κάθε περίπτωση, ο εσωτερικός κανονισμός περιγράφει την αναλυτική οργάνωση του συνεταιρισμού και τη διάρθρωσή του σε τμήματα. Μάλιστα, σε περιπτώσεις μεγάλων συνεταιρισμών γίνεται σαφές πως ο συνεταιρισμός καθορίζει τις όρους και τις αμοιβές των υπαλλήλων, την προαγωγή, την πρόσληψη, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των υπαλλήλων του. Στην κατεύθυνση αυτή, η οργάνωση του συνεταιρισμού προβλέπει την υποδιαίρεση σε τμήματα, με τρόπο που να λαμβάνονται υπόψη όλες οι ανάγκες της συνεταιριστικής οργάνωσης. Ουσιαστικά, ο αριθμός των τμημάτων θα πρέπει να είναι ανάλογος με το μέγεθος της συνεταιριστικής οργάνωσης και με τον κύκλο εργασιών της. Στο πλαίσιο αυτό σε κάθε τμήμα καθορίζεται με ακρίβεια το όριο δικαιοδοσίας και το περιεχόμενο κάθε τμήματος, καθώς και οι αρμοδιότητες των υπαλλήλων.

Γενικότερα κατά τη διάρθρωση των συνεταιρισμών παρατηρούνται τα εξής τμήματα (Κορρές, 1999):

- Γενική Διεύθυνση: ασκείται από τον Γενικό Διευθυντή ή τον Διευθύνων Σύμβουλο. Ο Διευθυντής είναι υποχρεωμένος να ενημερώνει συχνά και με ακρίβεια το Συμβούλιο για την πορεία των εργασιών και την εξέλιξη των προγραμμάτων.
- Οικονομική Υπηρεσία – Λογιστήριο: είναι υπεύθυνα για την λογιστική διαχείριση. Ελέγχουν τους λογαριασμούς των συνεταιίρων, των πελατών, παρακολουθούν τις λογιστικές συναλλαγές, την κοστολόγηση, την τήρηση στατιστικών στοιχείων και την μηχανογράφηση των συναλλαγών.

- Τεχνικό Τμήμα: αναλαμβάνει τη συντήρηση και τον εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεων, με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας των προσφερόμενων προϊόντων και των παρεχόμενων υπηρεσιών.
- Τμήμα Προμηθειών: είναι υπεύθυνο για την προμήθεια των πρώτων υλών και των βοηθητικών υλών καθώς επίσης και του εξοπλισμού. Πρέπει να ενημερώνεται για την κατάσταση στην αγορά αλλά και τους προμηθευτές.
- Τμήμα παραγωγής: είναι απαραίτητο όταν ο συνεταιρισμός ασχολείται με διάφορες μεταποιητικές εργασίες. Ασχολείται με τα θέματα της τυποποίησης, της συσκευασίας, του προγραμματισμού, του ελέγχου και της ποιότητας της παραγωγής.
- Τμήμα μάρκετινγκ: ασχολείται με την έρευνα της αγοράς, το σχεδιασμό των νέων προϊόντων, τις δημόσιες σχέσεις, τη διαφήμιση και την προβολή των δράσεων της συνεταιριστικής οργάνωσης.
- Τμήμα Προσωπικού: εφαρμόζει την πολιτική οργάνωσης και είναι υπεύθυνο για την επίλυση των προβλημάτων των εργαζομένων. Ασχολείται με την επιλογή του προσωπικού, τις αμοιβές αυτού, την υπογραφή συλλογικών συμβάσεων κ.λπ.
- Γραμματεία: είναι υπεύθυνη για τη διεκπεραίωση της αλληλογραφίας, την κοινοποίηση των αποφάσεων της διεύθυνσης και της διοίκησης, την τήρηση πρακτικών συνεδρίου κ.ά.
- Νομικός Σύμβουλος: είναι υπεύθυνος για την παροχή νομικών συμβουλών σε θέματα συναλλαγών, εισπράξεων, φορολογικών θεμάτων και καταστατικού.

3.6 Διοίκηση συνεταιρισμών

Ο συνεταιρισμός οφείλει να διαθέτει ανταγωνιστική διάρθρωση προκειμένου να μπορεί να εξασφαλίσει την επιβιώσή του και, συνεπώς, απαιτούνται μηχανισμοί ανάλογοι με τους αντίστοιχους των επιχειρήσεων. Εξάλλου, η προς τα έξω εικόνα των συνεταιρισμών δε διαφέρει από εκείνη που έχουν άλλες μορφές επιχειρήσεων (Παπαγεωργίου, 2007). Η διαφορά είναι ότι οι ιδιοκτήτες του συνεταιρισμού είναι τα ίδια πρόσωπα που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του, γεγονός που σημαίνει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των πελατών είναι οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες του συνεταιρισμού. Στο πλαίσιο αυτό, τα τρία επίπεδα διοίκησης των συνεταιρισμών είναι η γενική συνέλευση των μελών, το διοικητικό συμβούλιο και ο γενικός διευθυντής.

Γίνεται σαφές πως όσο πιο συγκεκριμένες και καθορισμένες είναι οι αρμοδιότητες καθενός από τα όργανα του συνεταιρισμού, τόσο περισσότερο καθίσταται δυνατή η σωστή και αποτελεσματική λειτουργία του. Στο πλαίσιο αυτό απαιτούνται ισότιμες σχέσεις μεταξύ των μελών αλλά και προκαθορισμένες αρμοδιότητες. Τα κύρια συστήματα διοίκησης/διαχείρισης των συνεταιρισμών είναι δύο και διακρίνονται στο δυαδικό και το μονιστικό σύστημα. Μάλιστα, η διάκριση αυτή γίνεται βάσει των αρμοδιοτήτων που υπάρχουν στα επιμέρους όργανα.

Δυαδικό Σύστημα

Στο δυαδικό σύστημα υπάρχει: (α) μία γενική συνέλευση των μελών, (β) ένα διευθυντικό όργανο και (γ) ένα εποπτικό όργανο. Ουσιαστικά, το διευθυντικό όργανο αποτελείται από ένα ή περισσότερα άτομα, τα οποία επιλέγονται και ανακαλούνται είτε από το εποπτικό όργανο είτε από τη γενική συνέλευση. Μάλιστα, το όργανο αυτό είναι αρμόδιο για τη διοίκηση και την εκπροσώπηση της συνεταιριστικής οργάνωσης έναντι τρίτων. Στην περίπτωση που στο όργανο αυτό μετέχουν περισσότερα άτομα, ένα εξ αυτών εκλέγεται από αυτά πρόεδρος, που είναι υπεύθυνος για τη σύγκληση του διευθυντικού οργάνου και την διεύθυνση των εργασιών του (Παπαγεωργίου, 2007).

Το εποπτικό όργανο έχει ως αρμοδιότητα τον έλεγχο της διοίκησης που ασκεί το διευθυντικό όργανο, εκπροσωπώντας την συνεταιριστική οργάνωση έναντι του διευθυντικού οργάνου. Τα μέλη του στην ουσία ορίζονται και ανακαλούνται από τη γενική συνέλευση. Στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Συνεταιριστικής Εταιρείας μπορεί να προβλέπεται η συμμετοχή και των μελών που δεν είναι χρήστες των υπηρεσιών του συνεταιρισμού, μέχρι του ¼ του συνολικού αριθμού των μελών του εποπτικού οργάνου. Σε κάθε περίπτωση, το εποπτικό όργανο εκλέγει τον πρόεδρο, ο οποίος συγκαλεί το όργανο και διεύθυνει τις συνεδριάσεις του. Πάντως, το καταστατικό οφείλει να ορίζει τις κατηγορίες πράξεων για τις οποίες απαιτείται έγκριση του εποπτικού οργάνου ή της γενικής συνέλευσης προς το διευθυντικό στέλεχος (Δαλαμήτρα & Μαυρίδης, 2014).

Μονιστικό Σύστημα

Στο μονιστικό σύστημα προβλέπεται η ύπαρξη διοικητικού οργάνου (διοικητικού συμβουλίου), το οποίο είναι αρμόδιο για τη διοίκηση και την εκπροσώπηση της συνεταιριστικής οργάνωσης έναντι τρίτων. Μάλιστα, για την τρέχουσα διαχείριση μπορεί να προβλέπεται ως υπεύθυνος ένας διευθυντής. Η επιλογή των μελών στο διοικητικό όργανο γίνεται από τη γενική συνέλευση, ενώ η εκλογή και διεύθυνση των εργασιών του γίνεται μεταξύ των μελών του. Σε κάθε περίπτωση το καταστατικό οφείλει να ορίζει τις κατηγορίες πράξεων για τις οποίες απαιτείται ρητή απόφαση του διοικητικού οργάνου ή έγκριση της γενικής συνέλευσης (Δαλαμήτρα & Μαυρίδης, 2014).

3.7 Σχέση μελών-συνεταιρισμού

Η πορεία του συνεταιρισμού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ συνεταιρισμού και μελών. Η διάθεση και συμπεριφορά των μελών έναντι του συνεταιρισμού εξαρτάται κυρίως από τους εξής παράγοντες (Παπαγεωργίου, 2007):

- Συνεταιριστική αγωγή: Αποτελεί την πεποίθηση των μελών αναφορικά με το μακροχρόνιο όφελος που μπορούν να έχουν από τη συμμετοχή τους στο συνεταιρισμό. Η συγκεκριμένη πεποίθηση αναφορικά με την αποτελεσματικότητα της συνεταιριστικής δράσης αποτελεί ένα βασικό συστατικό για το συνεργατισμό. Ειδικότερα, κατά την έναρξη των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού απαιτείται η ισχυρή πεποίθηση με προσανατολισμό την επιτυχία που θα επιτευχθεί μέσω της κοινής προσπάθειας των μελών. Η πεποίθηση αυτή είναι απότοκος της ανάγκης που υπάρχει για τη δημιουργία και την ανάπτυξη του συνεταιρισμού, αλλά σε κάθε περίπτωση η πίστη αυτή δε σημαίνει άκριτη αποδοχή των ενεργειών της διοίκησης του συνεταιρισμού, απλώς υποδηλώνει καλή πίστη στην πορεία του συνεταιρισμού.
- Βαθμός εξάρτησης οικονομικών συμφερόντων των μελών από την οργάνωση: Είναι σαφές πως όσο περισσότερους τομείς των αναγκών των μελών εξυπηρετεί η συνεταιριστική οργάνωση και όσο περισσότερο τα οικονομικά της αποτελέσματα επηρεάζουν τις οικονομίες των μελών, τόσο μεγαλύτερο είναι το ενδιαφέρον των μελών για τον συνεταιρισμό.

- Βαθμός επιθετικότητας των ανταγωνιστών: Η αντίθεση των ανταγωνισμών του συνεταιρισμού στις επιδιώξεις του είναι θεμιτός και στηρίζεται στην αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών. Ο συνεταιρισμός ουσιαστικά υποβοηθείται διότι είναι υποχρεωμένος να επιδείξει την ίδια ή και περισσότερη αποτελεσματικότητα. Στις περιπτώσεις έντονης αντίθεσης των ανταγωνιστών, η συμπεριφορά των μελών μπορεί να γίνει απροσδιόριστη. Αυτό συμβαίνει διότι λόγω των συνεταιριστικών αρχών γίνονται αντιληπτές οι προθέσεις των ανταγωνιστών και αυξάνεται η ένταση, ενώ αν δε γίνουν ορατές οι επιδιώξεις των ανταγωνιστών τότε αποδυναμώνεται ο δεσμός των μελών με τον συνεταιρισμό, υποβοηθώντας ουσιαστικά την επικράτηση των ανταγωνιστών.

Από την πλευρά του νομικού προσώπου του συνεταιρισμού, υπάρχουν συμπεριφορές που δύναται να προσδιοριστούν ως «διαθέσεις» του συνεταιρισμού έναντι των μελών του. Στο πλαίσιο αυτό υπάρχουν δύο ακραίες περιπτώσεις και συγκεκριμένα η μεγιστοποίηση των μακροχρόνιων ωφελειών των μελών που αποτελεί περίπτωση μεγιστοποίησης των ωφελειών της ίδιας της συνεταιριστικής οργάνωσης και της μεγιστοποίησης των βραχυχρόνιων ωφελειών των μελών:

- Μεγιστοποίηση των ωφελειών της συνεταιριστικής οργάνωσης: Πρόκειται για συμπεριφορά του συνεταιρισμού που εκδηλώνεται μέσω της τιμολογιακής πολιτικής καθώς επίσης και μέσω άλλων ενεργειών. Στην περίπτωση της τιμολογιακής πολιτικής επιδιώκεται η μεγαλύτερη από το κόστος επιβάρυνση των μελών της με σκοπό τη δημιουργία πλεονασμάτων διαχείρισης, που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την εξάπλωση του συνεταιρισμού. Επίσης, στόχος είναι η μείωση του ανά μονάδα κόστους των προσφερόμενων υπηρεσιών και ως εκ τούτου στη βελτίωση των οικονομικών αποτελεσμάτων, γεγονός που σε πολλές των περιπτώσεων στρέφει το συνεταιρισμό στην ικανοποίηση των μεγάλων πελατών που αφήνουν αυξημένα κέρδη (στην κατεύθυνση αυτή δημιουργούνται και ιδιαίτερες σχέσεις με πελάτες που είναι μη μέλη του συνεταιρισμού). Στην περίπτωση που δε διανέμονται πλεονάσματα στα μέλη, τα μέλη δε διαπιστώνουν απτά οφέλη από τη συμμετοχή τους στο συνεταιρισμό και στην περίπτωση αυτή ελλοχεύει ο κίνδυνος της αποχώρησής τους (Παπαγεωργίου, 2007).
- Μεγιστοποίηση των ωφελειών των μελών της συνεταιριστικής οργάνωσης: Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο συνεταιρισμός ακολουθεί μια τελείως διαφορετική πολιτική. Στις σχέσεις με τα μέλη ακολουθεί πολιτική τιμολόγησης των υπηρεσιών στο κόστος με αποτέλεσμα τα οφέλη να μεταφέρονται εξολοκλήρου και αυτόματα στα μέλη τους. Αν για πρακτικούς λόγους δεν εφαρμόζεται αυτό, τότε στο τέλος της χρήσης

αποδίδει πλεονάσματα στα μέλη τους σύμφωνα με τις συνεταιριστικές αρχές. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν επιδιώκονται ιδιαίτερες σχέσεις με τα μη μέλη της οργάνωσης, τακτική που συντελεί στην επιβεβαίωση των μελών για τα οφέλη που απολαμβάνουν από τη συμμετοχή τους στο συνεταιρισμό (Παπαγεωργίου, 2007).

3.8 Συνεταιριστική εκπαίδευση

Η συνεταιριστική εκπαίδευση για τους συνεταιρισμούς αποτελεί μία κύρια δραστηριότητα που ταυτόχρονα εμπεριέχεται στις βασικές αρχές του συνεταιρισμού. Επιπλέον, σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία γίνεται σαφές πως προκειμένου οι συνεταιριστικές δραστηριότητες να έχουν γερά θεμέλια, πρέπει να αναπτύσσουν τη συνεταιριστική εκπαίδευση, καθώς αυτή παρέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες και συμβάλλει στην κατανόηση του συνεταιριστικού θεσμού (Παπαγεωργίου, 2007). Σκοπός της είναι η παροχή γνώσεων, διότι γνώση σημαίνει δύναμη και δύναμη σημαίνει επιτυχημένη διαπραγματευτική ικανότητα των μελών του συνεταιρισμού (Καούρα, 2005).

Στην Ελλάδα, δεν είναι τελείως κατανοητή η συμβολή της συνεταιριστικής εκπαίδευσης από την πλευρά του κράτους. Συγκεκριμένα, ο θεσμός των σχολικών συνεταιρισμών είχε εντυπωσιακά ηθικά και υλικά επιτεύγματα, ωστόσο δεν ενθαρρύνθηκε περαιτέρω και όποια δείγματα υπάρχουν οφείλονται στην ενεργό συμμετοχή και το ζήλο που καταδεικνύουν οι δάσκαλοι για τη διατήρησή τους, ειδικότερα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, μαθήματα συνεργατισμού διδάσκονται μόνο στα Τεχνικά Λύκεια και συγκεκριμένα στα μαθήματα που σχετίζονται με τις γεωργοκτηνοτροφικές δραστηριότητες, ενώ γίνεται σαφές πως ο συνεταιριστικός τρόπος δράσης μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε οικονομική δραστηριότητα και όχι μόνον στη γεωργική.

Στα Τ.Ε.Ι. στον τομέα της Διοίκησης και της Οικονομίας έχουν αναπτυχθεί Τμήματα Συνεταιριστικών Οργανώσεων και Εκμεταλλεύσεων, στα οποία διδάσκονται συνεταιριστικά μαθήματα. Στα Α.Ε.Ι. διδάσκεται η Συνεταιριστική Οικονομία στο τμήμα Γεωπονίας του ΑΠΘ., στο τμήμα Γεωργικής Οικονομίας, στο τμήμα Δημόσιας Διοίκησης και στα Τμήματα Οργάνωσης και Διοίκησης Γεωργικών εκμεταλλεύσεων και Αγροτικής Ανάπτυξης. Επίσης, ανάλογο μάθημα διδάσκεται στο Τμήμα Οικιακής Οικονομίας, ενώ το συνεταιριστικό δίκαιο διδάσκεται ως τμήμα του εμπορικού δικαίου.

Από την πλευρά των συνεταιρισμών, εκπαίδευση προσφέρεται στη Συνεταιριστική Σχολή Θεσσαλονίκης της ΠΑΣΕΓΕΣ. Η συγκεκριμένη σχολή προσφέρει συνεταιριστική εκπαίδευση στους νεοπροσλαμβανόμενους συνεταιριστικούς υπαλλήλους επιπέδου αποφοίτων Λυκείου, διοργανώνοντας και ειδικά σεμινάρια για στελέχη διαφόρων επιπέδων, είτε αιρετά είτε υπηρεσιακά. Πάντως, μια απόδειξη της ανεπαρκούς κατανόησης της σημασίας της συνεταιριστικής εκπαίδευσης αποτελεί η μικρή και μετ' εμποδίων αποστολή υπαλληλικών στελεχών στα εκπαιδευτικά προγράμματα που διενεργούνται. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να τονισθεί πως η συνεταιριστική επιμόρφωση ακόμη δεν έχει εισχωρήσει ουσιαστικά στο επίπεδο των αιρετών διοικήσεων συνεταιριστικών οργάνωσεων (Παπαγεωργίου, 2007).

4. Προβλήματα και Προοπτικές

4.1 Εισαγωγή

Οι συνεταιρισμοί αποτέλεσαν και αποτελούν μέχρι σήμερα μέρος των εκάστοτε οικονομικών μετασχηματισμών. Αιτίες για την ύπαρξή τους είναι οι οικονομικές εντάσεις και αλλαγές, όπως η βιομηχανοποίηση το 1880 και η παγκοσμιοποίηση το 2001. Επίσης οι συνεταιρισμοί, όπως όλοι οι οργανισμοί αντανακλούν την ευρύτερη πορεία μιας κοινωνίας. Τα μέλη και οι καθοδηγητές ενός συνεταιρισμού δεν μπορούν να αντιληφθούν έναν συνεταιρισμό εάν δεν αντιληφθούν την ευρύτερη οικονομία και κοινωνία, της οποίας ο συνεταιρισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι (Merret & Walzer, 2004).

Στις ανεπτυγμένες χώρες, όπου το συνεταιριστικό κίνημα στηρίχθηκε τόσο υλικά όσο και ηθικά από την πολιτεία, οι συνεταιρισμοί αποτέλεσαν το πιο συγκροτημένο και αποτελεσματικό υποκείμενο περιφερειακής πολιτικής και ανάπτυξης, καθώς κατάφεραν στα πλαίσια της σύνθετης και συνδυασμένης παραγωγής μεγάλης κλίμακας να εξασφαλίσουν μεταξύ άλλων και μεγάλες οικονομίες μεγέθους και οικονομίες κλίμακας. Έτσι μέσω του ιδίου ελέγχου της εμπορίας των προϊόντων τους κατόρθωσαν να συσσωρεύουν, να κρατούν μέσα στην περιφέρεια και να ξαναρίχνουν στη διερεύνηση της παραγωγικής τους βάσης ένα ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό του παραγόμενου στην περιφέρεια αγροτικού πλεονάσματος (Λάμπρος, 1999). Αντιθέτως στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, οι συνεταιρισμοί αντιμετώπισαν την αδιαφορία της πολιτείας γεγονός που αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα ανάπτυξης ή περιορισμού σε δραστηριότητες που δεν ενδιέφεραν το κεφάλαιο, αφού δεν απέδιδαν κέρδος ή παρουσίαζαν αυξημένο επιχειρηματικό κίνδυνο.

4.2 Προβλήματα των συνεταιρισμών

Η πορεία του συνεταιριστικού κινήματος στη χώρα μας από το ξεκίνημά του έως σήμερα έχει επιδείξει μια σειρά σημαντικών επιτυχιών, αλλά και αποτυχημένων προσπαθειών. Πρόκειται για μια εξέλιξη με φυσιολογική πορεία, αν αναλογιστεί κανείς πως οι συνεταιρισμοί ουσιαστικά αποτελούν οικονομικές επιχειρήσεις που είναι ανοιχτές στις συγκυρίες και στον ανταγωνισμό και, όπως συμβαίνει σε όλες τις οικονομικές μονάδες, μπορεί να αποτύχουν (Προβατάς, 1998). Λειτουργώντας στα πλαίσια της ελεύθερης οικονομίας, κάθε συνεταιρισμός καλείται να αντιμετωπίσει δύο ομάδες προβλημάτων: (α) τα εσωτερικά και (β) τα εξωτερικά προβλήματα. Τα εσωτερικά καθορίζονται και επηρεάζονται από τη δομή και τις στρατηγικές που έχουν υιοθετηθεί από τον κάθε συνεταιρισμό, ενώ τα εξωτερικά προκαλούνται από εξωγενείς παράγοντες που μεταβάλλουν διαρκώς το περιβάλλον εντός του οποίου δραστηριοποιείται ο συνεταιρισμός, επηρεάζοντας με τον τρόπο αυτό συνεχώς τη λειτουργία του (Δαουτόπουλος, 2006).

Η Ελλάδα διατηρεί έναν από τους μεγαλύτερους αριθμούς συνεταιρισμών στην Ευρώπη, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι φτωχοί λειτουργικά και τα μέλη τους δεν απολαμβάνουν τα οφέλη των συνεταιρισμών όπως αυτά αναφέρονται στη θεωρία (Πιόρουλος, 2000). Οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους οι συνεταιρισμοί αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα είναι η ανυπαρξία κατάλληλης οργάνωσης, η μη στελέχωσή τους με εξειδικευμένη στελέχη, η ανάμιξη της διοίκησης στο έργο της διαχείρισης, η έλλειψη βαθειάς συνεταιριστικής εκπαίδευσης, καθώς και η περιορισμένη πλέον χρηματοδότησή τους (Καμενίδης, 2001).

Μερικά από τα προβλήματα είναι κοινά στους συνεταιρισμούς όλου του κόσμου, ενώ άλλα χαρακτηρίζουν μόνο τους ελληνικούς συνεταιρισμούς. Τα βασικά προβλήματα που εμποδίζουν την ανάπτυξη των συνεταιρισμών και την προσφορά μεγαλύτερου ωφέλιμου έργου είναι τα εξής (Αγγελίδου, 2006; Αβδελίδης, 1989):

- Υπεράριθμοι υπάλληλοι: ο σχετικά μεγάλος αριθμός υπαλλήλων τους συγκριτικά με τις δραστηριότητες που επιτελούν είναι ένα σοβαρό πρόβλημα των ελληνικών συνεταιρισμών. Άμεση συνέπεια της απασχόλησης υπεράριθμων υπαλλήλων στους συνεταιρισμούς, είναι η δυσανάλογη αύξηση του κόστους λειτουργίας τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι ζημιές είναι σχεδόν βέβαιες.

- Η έλλειψη υψηλής στάθμης υπαλληλικών στελεχών: μολονότι οι ελληνικοί συνεταιρισμοί έχουν συνήθως υπεράριθμους υπαλλήλους, παρατηρείται μεγάλη έλλειψη υπαλληλικών στελεχών που είναι πτυχιούχοι πανεπιστημίου και ακόμη μεγαλύτερη έλλειψη εξειδικευμένων επιστημόνων με μεταπτυχιακές σπουδές.
- Το χαμηλό επίπεδο οικονομικών γνώσεων των αιρετών: αποτελεί σχεδόν κανόνα με λίγες μόνο εξαιρέσεις, τα αιρετά μέλη των συνεταιρισμών να διαθέτουν λίγες ή καθόλου οικονομικές γνώσεις. Απόρροια αυτών είναι ότι οι αιρετοί δεν μπορούν να κατανοούν εύκολα και καλά τις οικονομικές συνέπειες για την πορεία των συνεταιρισμών, που μπορεί να έχουν οι διάφορες αποφάσεις οικονομικού περιεχομένου που παίρνουν.
- Ο κομματισμός των διοικήσεων των συνεταιρισμών: πρόκειται για πραγματικό ανασταλτικό παράγοντα της ανάπτυξης και της προόδου των συνεταιρισμών. Στον κομματισμό των διοικήσεων συνέβαλαν και τα χωριστά ψηφοδέλτια εκλογής τους.
- Η υπαλληλική συμπεριφορά των αιρετών: στις περισσότερες περιπτώσεις τα στελέχη αναλαμβάνουν μόνοι τους την εκτέλεση διαχειριστικού έργου και μάλιστα εξειδικευμένου, το οποίο αρκετές φορές ισοδυναμεί σε μεγάλα χρηματικά ποσά. Συνέπεια αυτής της πρακτικής είναι να γίνονται συχνά σημαντικά λάθη και ανεπιτυχείς συναλλαγές, με όλες τις αρνητικές επιδράσεις στη λειτουργία των συνεταιρισμών που διοικούν.
- Η καθυστέρηση στη λήψη αποφάσεων: πρόκειται για άλλη μια αδυναμία των συνεταιρισμών σε σύγκριση με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Αυτό συμβαίνει γιατί στους συνεταιρισμούς τις αποφάσεις τις παίρνουν τα διοικητικά συμβούλια, τα οποία δεν συνεδριάζουν τακτικά. Ωστόσο, πολλές φορές απαιτείται η λήψη αποφάσεων γρήγορα για την αξιοποίηση των κατάλληλων συνθηκών της στιγμής εκείνης.
- Ο μεγάλος αριθμός μικροπαραγωγών-μελών των πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών, οι οποίοι στη συνέχεια συνθέτουν την Ένωση: αυτό έχει ως συνέπεια τη δυσκολία συντονισμού τους και επομένως τη δυσκολία συγκέντρωσης μεγάλης ποσότητας προϊόντων για μεταποίηση ή εμπορία.
- Η καθολικότητα λειτουργίας των συνεταιρισμών: αποτελεί ένα σημαντικό κοινωνικό έργο που προσφέρουν οι συνεταιρισμοί το οποίο, όμως, συνεπάγεται σημαντικό κόστος. Εξαιτίας τέτοιων και άλλων γεγονότων οι συνέταιροι δεν μπορούν να δημιουργήσουν αρκετά πλεονάσματα ή λειτουργούν ζημιογόνα, με αποτέλεσμα να μη δίνουν επιστρεφόμενα στα μέλη τους.

- Η αναγκαιότητα τήρησης επακριβών στοιχείων: η συγκεκριμένη τακτική των συνεταιρισμών συνεπάγεται υψηλότερο κόστος λειτουργίας, καθώς φορολογείται όλη η αξία των εμπορικών συναλλαγών τους, με αποτέλεσμα τη δύσκολη δημιουργία πλεονασμάτων για διανομή στα μέλη τους.
- Η μη πιστή και αυστηρή εφαρμογή των νόμων από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις: οδηγεί στη σημαντική μείωση της ανταγωνιστικότητας των συνεταιρισμών σε σχέση με τις ομοειδείς ιδιωτικές επιχειρήσεις, με την επιβίωσή τους να καθίσταται προβληματική.
- Η μη ορθολογική οργάνωση των πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών: η οργάνωση των πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών παρουσιάζει σοβαρές αδυναμίες, με κυριότερες εξ αυτών, την πολυμορφία τους, το πολύ μικρό μέγεθός τους, την απουσία του συνεταιρισμού σε πολλές αγροτικές περιοχές, καθώς και τη μη συμμετοχή ενός μεγάλου μέρους των αγροτών. Τις ίδιες περίπου αδυναμίες παρουσιάζει και η οργάνωση των δευτεροβάθμιων ενώσεων συνεταιρισμών.
- Η συνεταιριστική νομοθεσία είναι αναχρονιστική: η νομοθεσία των συνεταιρισμών δεν ανταποκρίνεται στις σημερινές συνθήκες και εμποδίζει την ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος.
- Η συνεταιριστική εκπαίδευση και η ενημέρωση: η συνεταιριστική εκπαίδευση είναι σχεδόν ανύπαρκτη και η ενημέρωση ασήμαντη. Πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα συνεταιριστικά θέματα.

Ιδιαίτερα, τα τελευταία χρόνια, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί βρέθηκαν σε ένα περιβάλλον έντονου ανταγωνισμού. Σε αυτό συνέβαλλαν μεταξύ άλλων οι τεχνολογικές εξελίξεις, η παγκοσμιοποίηση των αγορών και η εκβιομηχάνιση της γεωργίας. Για την αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων απαραίτητη κρίνεται η εξεύρεση και η επένδυση σημαντικών κεφαλαίων από τους συνεταιρισμούς. Συνεπώς, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των συνεταιρισμών αποτελεί η αδυναμία τους στην παροχή κινήτρων στα μέλη τους, προκειμένου αυτά να επενδύσουν σημαντικά ποσά στην επιθετική ανάπτυξη του συνεταιρισμού τους (Ηλιόπουλος, 2004).

Η δυσκολία συσσώρευσης κεφαλαίου στους συνεταιρισμούς οφείλεται στη μικρή αποταμιευτική ικανότητα των μελών τους σε συνδυασμό με το αβέβαιο και χαμηλό εισόδημα του Έλληνα αγρότη, το οποίο αποτελεί κυρίως αποτέλεσμα των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής γεωργίας. Κατά κανόνα οι συνεταιριστικές μονάδες διατηρούν υψηλό βαθμό δανειακής επιβάρυνσης με περιορισμένη ρευστότητα για την αντιμετώπιση και εκμετάλλευση της αγοράς.

Η πολλαπλότητα του σκοπού σε πολλές από τις συνεταιριστικές μονάδες σε συνδυασμό με την έλλειψη ικανού και εξειδικευμένου προσωπικού οδηγεί στον κατακερματισμό των δραστηριοτήτων τους με αποτέλεσμα αυξημένα έξοδα διαχείρισης, χαμηλή παραγωγικότητα, υψηλό κόστος παραγωγής, χαμηλή απασχόληση και απόδοση κεφαλαίων και ανύπαρκτη έως ασήμαντη εμπορική δραστηριότητα (Νικολίκος και συν., 1986). Σε σχετική έρευνα για τις μικρομεσαίες αγροτικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα, οι Lamprinou και συν (2006), εντοπίζουν τρία προβλήματα αναφορικά με την κακή κατάσταση των συνεταιρισμών: (α) την έλλειψη συνεταιριστικού πνεύματος, (β) τα προβλήματα στις κυβερνητικές πολιτικές και παρεμβάσεις και (γ) την προβληματική δομή στην εμπορία γεωργικών προϊόντων.

Συνοψίζοντας, τα αρνητικά χαρακτηριστικά των ελληνικών συνεταιρισμών και του περιβάλλοντος στο οποίο λειτουργούν είναι τα εξής (Ηλιόπουλος, 2004):

- Έλλειψη συνεταιριστικής κουλτούρας
- Κομματικοποίηση και ανάμειξη του κράτους στις εσωτερικές υποθέσεις των συνεταιρισμών
- Έλλειψη κρατικής πολιτικής ανάπτυξης υγιών συνεταιριστικών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών
- Έλλειψη συνεταιριστικής εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα
- Ανυπαρξία ουσιαστικής έρευνας στα κρίσιμα και ουσιαστικότερα διοικητικά, οργανωτικά και χρηματοοικονομικά προβλήματα των συνεταιρισμών

Τα προβλήματα αυτά αντικατοπτρίζονται στις συχνές αλλαγές και αλληπάλληλες τροποποιήσεις του νομοθετικού πλαισίου, το οποίο διέπει τη λειτουργία των συνεταιρισμών. Μάλιστα, όπως αναφέρεται σε σχετική μελέτη της Λαμπροπούλου-Δημητριάδου (1995), οι συνεταιριστικοί νόμοι είναι οι βραχυβιότεροι ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναφορικά με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, πολλοί από αυτούς είναι υπερχρεωμένοι στην Αγροτική Τράπεζα, ενώ άλλοι έχουν περιορίσει τη δραστηριότητά τους πουλώντας ή ενοικιάζοντας περιουσιακά τους στοιχεία (Δαουτόπουλος, 2006).

4.3 Προοπτικές των συνεταιρισμών

Ο σύγχρονος συνεταιριστικός θεσμός κατορθώνει να διατηρείται αναλλοίωτος για περισσότερα από 160 χρόνια, παρουσιάζοντας μια αξιοσημείωτη προσαρμογή στις εκάστοτε συνθήκες που παρουσιάζονται στο οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι. Ο πυρήνας των αξιών και οι στόχοι του θεσμού, η προσήλωση στην αλληλεγγύη και η συνεργασία προς όφελος των συνεργαζομένων με ελεύθερη βούληση και δημοκρατικό τρόπο, αποτελούν μοναδικό στοιχείο για την εξέλιξη των συνεταιρισμών. Μολονότι οι συνεταιριστικές αρχές είναι αναλλοίωτες, οι κοινωνίες στις οποίες εκδηλώνεται το συνεταιριστικό φαινόμενο εξελίσσονται και η εξέλιξή τους συνοδεύεται από διαφοροποιήσεις σε θέματα που επηρεάζουν τους συνεταιρισμούς (Παπαγεωργίου, 2007).

Ο βασικός λόγος της ίδρυσης των πρώτων συνεταιριστικών οργανώσεων, όπως ιστορικά έχει διαπιστωθεί, αποτέλεσε η ικανοποίηση των κύριων αναγκών και της επιβίωσης των οικονομικά ασθενέστερων. Ωστόσο στη σύγχρονη οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα ζητούμενο δεν είναι η επιβίωση, αλλά η βελτίωση της οικονομικής θέσης για τις μικρότερες σε μέγεθος οικονομικές μονάδες και επιχειρήσεις, ιδιαίτερα του αγροτικού τομέα. Στην προσπάθεια βελτίωσης της οικονομικής θέσης, κάποιοι οδηγήθηκαν στην αναζήτηση και άλλων μορφών συνεργατικής επιχείρησης, η οποία πιθανόν θα τους εξυπηρετούσε αλλά επιπλέον θα ήταν σε θέση να ξεπεράσει τα όποια προβλήματα είχαν εμφανιστεί στους παραδοσιακούς συνεταιρισμούς. Αφετηρία των προσπαθειών για νέους πειραματισμούς και νέες εφαρμογές στον τομέα των συνεταιρισμών αποτέλεσαν κυρίως ο περιορισμός του ρόλου της γεωργίας και η διεύρυνση του ρόλου των υπηρεσιών που μεσολαβούν μεταξύ παραγωγού και τελικού καταναλωτή, το έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον, η ανάγκη συγκρότησης μεγαλύτερων εταιρειών, η έντονη απαίτηση για ευρεία διακίνηση αγαθών και υπηρεσιών κ.λπ. (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015).

4.3.1 Παραδοσιακοί Συνεταιρισμοί (ΠΣ)

Στην Ελλάδα εφαρμόζεται κυρίως το παραδοσιακό μοντέλο συνεταιρισμού, το οποίο παρουσιάζει τα εξής βασικά χαρακτηριστικά (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015):

- Η ιδιοκτησία, όπως και ο έλεγχος του συνεταιρισμού, ανήκει στους παραγωγούς-μέλη
- Ελεύθερη συμμετοχή στον συνεταιρισμό και καταβολή ενός ελάχιστου συνεταιριστικού κεφαλαίου (συνεταιριστική μερίδα) από όποιον επιθυμεί να γίνει μέλος του

- Το μεγαλύτερο μέρος των κεφαλαίων κίνησης προέρχεται από το συνεταιριστικό κεφάλαιο καθώς και από τις παρακρατήσεις που γίνονται στις συναλλαγές των μελών με τον συνεταιρισμό
- Επικράτηση του συστήματος «ένα μέλος-μία ψήφος» για τις αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης
- Ισχύουσα κοινοκτημοσύνη μεταξύ των μελών του συνεταιρισμού (μη ξεκάθαρα ορισμένα δικαιώματα ιδιοκτησίας των μελών)
- Μη μεταβιβάσιμες και μη εμπορεύσιμες συνεταιριστικές μερίδες

Τα ανωτέρω χαρακτηριστικά κατατάσσουν τους ελληνικούς αγροτικούς συνεταιρισμούς στην αμυντική συνεταιριστική επιχειρηματικότητα, με κύριο στόχο την εξασφάλιση ή τη βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος των μελών, στο επίπεδο της αγροτικής τους εκμετάλλευσης. Τα σημαντικότερα προβλήματα του εν λόγω μοντέλου σχετίζονται κυρίως με το μέγεθος, την οργάνωση, τις υποδομές, τη χρηματοοικονομική κατάσταση, τις σχέσεις διοίκησης-μελών, τη χαμηλή εξωστρέφεια, την ελλιπή συνεργασία με το λιανεμπόριο και τον χαμηλό δείκτη καινοτομικής συμπεριφοράς (Sergaki & Semos, 2006). Τα προβλήματα αυτά έχουν άμεσο αντίκτυπο στην ανταγωνιστικότητα των συνεταιρισμών αλλά και στην ανάπτυξη της υπαίθρου, καθώς περιορίζουν την οικονομική βιωσιμότητα αυτών των περιοχών. Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων έχουν προταθεί οι εναλλακτικές μορφές συλλογικής επιχειρηματικότητας όπως οι «Συνεταιρισμοί Νέας Γενιάς», ένα καινοτόμο μοντέλο Αγροτικού Συνεταιρισμού που δημιουργήθηκε και εξαπλώθηκε στις ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

4.3.2 Συνεταιρισμοί Νέας Γενιάς (ΣΝΓ)

Πρόκειται για καθετοποιημένες συλλογικές επιχειρήσεις των παραγωγών, οι οποίες δραστηριοποιούνται στον κλάδο των τροφίμων (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2015). Στους συνεταιρισμούς αυτούς οι παραγωγοί προσαρμόζουν τα βασικά οργανωτικά χαρακτηριστικά του Παραδοσιακού Συνεταιρισμού σε εκείνα των Ιδιωτικών Επιχειρήσεων (IOF). Τα μέλη δημιουργούν και προστιθέμενη αξία και την εισπράττουν οι ίδιοι, σε αντίθεση με παλαιότερα, που την εισέπρατταν οι μη συνεταιριστικές βιομηχανίες. Στους Συνεταιρισμούς Νέας Γενιάς έχουν τεθεί κάποιοι πρόσθετοι κανόνες προκειμένου να μην επιτρέπεται η απομάκρυνσή τους από τις βασικές αρχές, αξίες και τους λειτουργικούς κανόνες που διέπουν το συνεταιριστικό θεσμό (Παπαγεωργίου, 2007; Schank & Fulton, 2005; Ηλιόπουλος, 2004).

Οι Συνεταιρισμοί Νέας Γενιάς αποτελούν πλέον έναν πρότυπο συνεταιρισμών, το οποίο όμως οικοδομήθηκε σταδιακά. Τα γενικά κοινά χαρακτηριστικά της νέας προοπτικής των συνεταιρισμών παρατίθενται παρακάτω (Δαλαμήτρα & Μαυρίδης, 2014; Παπαγεωργίου, 2007):

- Μέσω της συνεργασίας οι παραγωγοί επιδιώκουν την επέκταση των δραστηριοτήτων τους στην μεταποίηση, με σκοπό να αυξήσουν την προστιθέμενη αξία των προϊόντων τους και κατά συνέπεια το εισόδημα που προέρχεται από αυτή τη διαδικασία. Σε κάθε περίπτωση ο αριθμός των ατόμων που συμμετέχουν πρέπει να είναι αντίστοιχος με τη δυναμικότητα της μεταποιητικής μονάδας την οποία σκοπεύουν να εγκαταστήσουν. Ο συνεταιρισμός που ιδρύεται δεν υποχρεούται να δεχθεί πρόσθετα μέλη, εκτός εάν τα υφιστάμενα μέλη αποφασίσουν την επέκταση των εγκαταστάσεων για πρόσθετες ποσότητες των υφιστάμενων μελών.
- Το κεφάλαιο του συνεταιρισμού προέρχεται από τα μέλη, σε αναλογία με τις ποσότητες που δηλώνει κάθε μέλος ότι θα μεταποιήσει στη συνεταιριστική μονάδα (διαίρεση του κεφαλαίου σε μερίδες). Κάθε μερίδα αντιστοιχεί με δικαίωμα και παράλληλα σε υποχρέωση του μέλους για παράδοση ορισμένης ποσότητας προϊόντος στο συνεταιρισμό. Ως δικαίωμα διασφαλίζει το μέλος, που προσδοκά πρόσθετα οφέλη, για τα οποία μετέχει στο συνεταιρισμό καταβάλλοντας αντίστοιχα ποσά, ενώ ως υποχρέωση διασφαλίζει το συνεταιρισμό ότι το μέλος δε θα παραδώσει μικρότερη ποσότητα, εξαιτίας της οποίας ο εξοπλισμός του συνεταιρισμού δε θα αξιοποιηθεί πλήρως ή ο συνεταιρισμός θα βρεθεί εκτεθειμένος προς τους πελάτες του. Σε περίπτωση που το μέλος δεν μπορεί να προσκομίσει την ποσότητα για την οποία έχει δεσμευτεί, ο συνεταιρισμός έχει το δικαίωμα προμήθειας της ποσότητας αυτής από την αγορά, καταλογίζοντας στο μέλος οποιοδήποτε αυξημένο κόστος. Αυτό σημαίνει ότι το μέλος έχει κάθε συμφέρον να αποκτήσει τόσες μερίδες, όσες σε κανονικές συνθήκες αντιστοιχούν στην παραγωγή του.
- Η τιμή που επιτυγχάνει ο συνεταιρισμός για τα προϊόντα εκκαθαρίζεται, λαμβάνοντας υπόψη τις επιβαρύνσεις της μεταποίησης και αποδίδεται στα μέλη, με εξαίρεση μικρό μέρος παρακράτησης για τη δημιουργία αποθεματικού. Αυτό σημαίνει ότι εγκαταλείπεται η τρίτη επιλογή που προβλέπεται από τις συνεταιριστικές αρχές, που αναφέρεται στη χρήση του πλεονάσματος για άλλους σκοπούς για τους οποίους συμφωνούν τα μέλη. Η απόδοση του συνόλου του πλεονάσματος στα μέλη ισχυροποιεί τους δεσμούς των μελών με το συνεταιρισμό. Για πρόσθετες επενδύσεις επέκτασης, ο συνεταιρισμός δεν καταφεύγει στον τραπεζικό δανεισμό αλλά στην έκδοση νέων μερίδων.

- Οι μερίδες των συνεταιρισμών νέας γενιάς είναι διαπραγματεύσιμες και μεταβιβάσιμες είτε προς άλλα μέλη είτε προς τρίτους, ύστερα από έγκριση του διοικητικού συμβουλίου. Προνομιούχες μερίδες είναι δυνατό να εκδίδονται από το συνεταιρισμό και να είναι διαθέσιμες σε μέλη και μη μέλη, ενώ δε συνδέονται με δικαιώματα ψήφου.
- Οι συνεταιρισμοί νέας γενιάς εφαρμόζουν τον κανόνα της δημοκρατικής διοίκησης. Κάθε μέλος έχει μία ψήφο, αλλά υπάρχει η δυνατότητα απόκτησης περισσότερων της μιας ψήφων μέχρι ενός περιορισμένου αριθμού για τη δημιουργία σχετικής αντιστοιχίας με τον όγκο των συναλλαγών.

Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται σαφές πως οι Συνεταιρισμοί Νέας Γενιάς έχουν χαρακτηριστικά επιχειρηματικού προσανατολισμού. Οι σχέσεις του μέλους με το συνεταιρισμό είναι αυστηρά καθορισμένες και κάθε απόκλιση από τις προκαθορισμένες σχέσεις συνεπάγεται την επιβολή συνεπειών. Τα στοιχεία της αλληλεγγύης, της αλληλοβοήθειας, της υπευθυνότητας, της κατανόησης και των λοιπών χαρακτηριστικών των συνεταιρισμών περιορίζονται και στη θέση τους υπεισέρχονται κανόνες, όπως ακολούθως (Benos et al., 2015; Παπαγεωργίου, 2007; Schank & Fulton, 2005; Ηλιόπουλος, 2004):

- Παράδοση Προϊόντων: Ο συνεταιρισμός νέας γενιάς δε ζητά από τα μέλη να κατανοήσουν το συμφέρον τους και να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματα που έχει η συλλογική ενέργεια, καθώς δεν αφήνει στη δική τους προαίρεση να προσκομίσουν ή όχι το προϊόν και σε οποιαδήποτε ποσότητα επιθυμούν. Υπό την έννοια αυτή, δεσμεύει τα μέλη να προσκομίσουν την συμφωνημένη ποσότητα, ειδάλλως υποχρεούνται να καταβάλουν στο συνεταιρισμό τις δαπάνες στις οποίες θα υποβληθεί για την προμήθεια των ποσοτήτων αυτών από την ελεύθερη αγορά. Αυτό σημαίνει ότι ο συνεταιρισμός γνωρίζει εκ των προτέρων την ποσότητα που θα παράγει και κατά συνέπεια μπορεί να συνάψει από πριν συμβάσεις παράδοσης σύμφωνα με τις επιθυμίες του αγοραστή.
- Μερίδες ανάλογα με την ποσότητα: Πρόκειται για πρακτική των συνεταιρισμών, αναφορικά με τη συμμετοχή των μελών στο κεφάλαιο και αφορά την καταβολή της συνεταιριστικής μερίδας από τα μέλη, η οποία είναι συνήθως μικρού ύψους, προκειμένου και τα αδύναμα οικονομικά μέλη να μπορούν να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές απαιτήσεις. Τα πρόσθετα αναγκαία ποσά για επενδύσεις και για τη λειτουργία του, ο συνεταιρισμός τα δανείζεται από τραπεζικά ιδρύματα ή από τα μέλη του, καταβάλλοντας τον αντίστοιχο τόκο. Στην ουσία, πρόκειται για ευνοϊκό χειρισμό για τα μέλη του συνεταιρισμού, κυρίως για τα μέλη που χρησιμοποιούν τις εγκαταστάσεις του

συνεταιρισμού, καθώς απολαμβάνουν υπηρεσίες χωρίς να απαιτείται η δέσμευση κεφαλαίου μεγάλου ύψους. Στους συνεταιρισμούς νέας γενιάς το αναγκαίο κεφάλαιο για τις επενδύσεις καλύπτεται εξ ολοκλήρου από τα μέλη και κατανέμεται ανάλογα με την ποσότητα την οποία δικαιούται κάθε μέλος να παραδώσει για μεταποίηση και διάθεση. Με τον τρόπο αυτό, κάθε μέλος συμμετέχει στο επενδυτικό κεφάλαιο κατά το ποσοστό χρήσης της επένδυσης, με συνέπεια το πρόσθετο όφελος που απολαμβάνει να προέρχεται από τη συλλογικότητα της ενέργειας (χαμηλότερο μέσο κόστος επεξεργασίας, επίτευξη υψηλότερων τιμών διάθεσης κ.ά.).

- Διαπραγματεύσιμες και προνομιούχες μερίδες: Δεν υπάρχει πάγιος και συγκεκριμένος τρόπος χειρισμού του θέματος των μεριδίων από τους συνεταιρισμούς, ειδικότερα αναφορικά με το ποσό που καταβάλει το κάθε μέλος κατά την εγγραφή και το ποσό που λαμβάνει κατά την αποχώρηση. Οι τρεις συνηθέστεροι τρόποι είναι οι εξής: (α) επιστροφή της ονομαστικής αξίας της μετοχής στο μέλος, (β) διαχρονική μεταβολή της ονομαστικής αξίας της μερίδας με καθορισμένο κριτήριο, οπότε κατά την αποχώρησή του το μέλος απολαμβάνει την αναπροσαρμοσμένη αξία της μερίδας και (γ) επιστροφή της πραγματικής αξίας της μερίδας στο μέλος, όπως προκύπτει από την πιο πρόσφατη αποτίμηση της πραγματικής αξίας της συνεταιριστικής επιχείρησης. Οι συνεταιρισμοί νέας γενιάς υιοθετούν διαπραγματεύσιμες μερίδες, οι οποίες υπόκεινται σε μια διαρκή αποτίμηση της αξίας τους από την αγορά, η οποία δεν είναι αναγκαστικά ταυτόσημη με τη λογιστική αποτίμηση, καθώς περιλαμβάνει και τις προσδοκίες των αγοραστών και των πωλητών. Στην περίπτωση αυτή δεν τίθεται θέμα προσδιορισμού της τιμής της μερίδας κατά την αποχώρηση των μελών, αφού η τιμή της μερίδας διαμορφώνεται στην αγορά. Οι προνομιούχες μερίδες χωρίς ψήφο, που χρησιμοποιούνται από τους συνεταίρους νέας γενιάς, έχουν χρησιμοποιηθεί από τους συνεταιρισμούς γενικότερα στο παρελθόν, με περισσότερη ή λιγότερη επιτυχία, ανάλογα με την πορεία των συνεταιρισμών που τις προσφέρουν και τα προνόμια που τις συνοδεύουν.
- Μερίδες και ψήφοι: Στους συνεταιρισμούς νέας γενιάς εφαρμόζεται ο κανόνας της μια ψήφου κατά μέλος με τη δυνατότητα απόκλισης, δηλαδή χορήγησης περιορισμένου αριθμού ψήφων, πέραν της μιας, στους μεγάλους χρήστες των εγκαταστάσεων ή των υπηρεσιών του συνεταιρισμού, από τους οποίους κατά κανόνα απαιτείται και αυξημένος αριθμός μεριδίων.

- Απόδοση σχεδόν του συνόλου του πλεονάσματος στα μέλη και ψήφοι: Σε αρκετές περιπτώσεις συνεταιρισμών νέας γενιάς το ενδιαφέρον για την τοπική κοινότητα είναι περιορισμένο στα επίπεδα που εμφανίζεται και στις ιδιωτικές επιχειρήσεις κεφαλαίου.

Τα σημαντικότερα οφέλη για τα μέλη των Συνεταιρισμών Νέας Γενιάς σχετίζονται κυρίως με την οργανωτική δομή και τη στρατηγική που ακολουθούν. Μερικά σημαντικά χαρακτηριστικά τους συγκριτικά με έναν Παραδοσιακό Συνεταιρισμό αποτελούν το μειωμένο κόστος λειτουργίας, η βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και των υπηρεσιών, καθώς και η μεγαλύτερη ενδο-εταιρική αποτελεσματικότητα. Εξαιτίας του υψηλού αρχικού κεφαλαίου που καταθέτουν τα μέλη διατηρούν μεγαλύτερη ευελιξία στη χρηματοδότηση επενδύσεων και στην εφαρμογή της κατάλληλης στρατηγικής που θα τους βοηθήσει να κινηθούν με περισσότερες αξιώσεις στην ανταγωνιστική αγορά. Επίσης, μπορούν να επιτευχθούν μεγαλύτερες οικονομίες κλίμακας και ισχυρότερη διαπραγματευτική δύναμη.

Ο Συνεταιρισμός Νέας Γενιάς έχει περισσότερες δεσμεύσεις για τα μέλη του σε σχέση με τον Παραδοσιακό Συνεταιρισμό. Η μεγαλύτερη δέσμευση σχετίζεται με τη χρήση συμβολαίων παράδοσης προϊόντος (delivery rights) που υπογράφουν όλοι οι παραγωγοί με τον συνεταιρισμό. Για τους παραγωγούς, η συμφωνία παράδοσης προϊόντος (delivery contracts) προσφέρει μια εξασφαλισμένη αγορά για το προϊόν τους, επιτρέποντας τον καλύτερο προγραμματισμό της παραγωγής τους. Τα συμβόλαια αυτά περιλαμβάνουν ρήτρες που δεσμεύουν τόσο τον παραγωγό όσο και τον συνεταιρισμό σε περίπτωση μονομερούς αθέτησης των συμφωνηθέντων όρων. Ως απόρροια των δεσμεύσεων που αναλαμβάνουν τόσο τα μέλη όσο και ο συνεταιρισμός, μειώνεται η πιθανή καιροσκοπική συμπεριφορά των μελών ή/και του συνεταιρισμού και εξασφαλίζεται μια συγκεκριμένη ποιότητα για τα προϊόντα που διακινούνται στον συνεταιρισμό.

Πίνακας 2: Διαφορές των Συνεταιριστικών Αρχών ανάμεσα στους Παραδοσιακούς Συνεταιρισμούς και τους Συνεταιρισμούς Νέας Γενιάς

Συνεταιριστικές Αρχές	Συνεταιριστική Οργάνωση (παραδοσιακής μορφής)	Συνεταιρισμός Νέας Γενιάς
Εθελοντική και ανοικτή συμμετοχή	NAI	Η ιδιότητα του μέλους περιορίζεται μόνο σε εκείνους που αγόρασαν τις μετοχές δικαιωμάτων παράδοσης
Δημοκρατικός έλεγχος των Μελών	NAI	NAI
Οικονομική συμμετοχή των μελών	NAI	Τα κέρδη μοιράζονται στα μέλη σύμφωνα με τα δικαιώματα παράδοσης που κατέχουν
Αυτονομία και ανεξαρτησία	NAI	NAI
Εκπαίδευση, κατάρτιση και πληροφόρηση	NAI	NAI
Συνεργασία μεταξύ συνεργατικών οργανώσεων	NAI	NAI
Ενδιαφέρον για την Κοινότητα	NAI	Σε επίπεδα ιδιωτικών επιχειρήσεων

Πηγή: Ηρακλέους (2007)

Οι Συνεταιρισμοί Νέας Γενιάς έχουν υιοθετηθεί σε πολλές χώρες με αναπτυγμένο αγροτικό τομέα (π.χ. ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλία, Δανία, Ολλανδία). Έτσι, παρατηρήθηκε το φαινόμενο που ονομάστηκε «Συνεταιριστικός Πυρετός». Στη χώρα μας, αυτές οι Εναλλακτικές Μορφές Συλλογικής Οργάνωσης (ΕΜΣΟ) ξεκίνησαν από παραγωγούς γεωργικών προϊόντων, δίνοντας ουσιαστικά τη διέξοδο σε μία προσπάθεια ανόρθωσης της δημόσιας εικόνας των αγροτικών συνεταιρισμών, τουλάχιστον όσον αφορά τα θέματα που εξαρτώνται από τους ίδιους τους συνεταιρισμούς (Παπαγεωργίου, 2007).

Στην Ελλάδα, η επιτυχημένη δημιουργία Συνεταιρισμών Νέας Γενιάς ή η μετατροπή Παραδοσιακών Συνεταιρισμών σε Συνεταιρισμούς Νέας Γενιάς εξαρτάται τόσο από τους ίδιους τους συνεταιρισμούς, όσο και από το κράτος. Σε κάθε περίπτωση, ο σημαντικότερος παράγοντας είναι η θέληση των μελών των συνεταιρισμών για την αντιμετώπιση των προβλημάτων με τις δικές τους δυνάμεις. Οι λόγοι για τους οποίους μπορούν να επιτύχουν στην Ελλάδα είναι οι εξής (Δαλαμήτρα & Μαυρίδης, 2014):

- Η συμμετοχή κάθε μέλους στο επενδύμενο κεφάλαιο, ανάλογα με τις ποσότητες που δεσμεύεται να παραδώσει, θα καταστήσει τα μέλη περισσότερο υπεύθυνα
- Η αυστηρή σύμβαση παράδοσης ποσοτήτων για τις οποίες το μέλος έχει δεσμευτεί θα το καταστήσει καλύτερο παραγωγό, αφού σε διαφορετική περίπτωση οι επιπτώσεις θα είναι σοβαρές
- Η απόδοση σχεδόν του συνόλου του πλεονάσματος στα μέλη αποτελεί ισχυρό κίνητρο, καθώς καθιστά με άμεσο τρόπο εμφανή τα αποτελέσματα του συνεταιρισμού
- Οι διαπραγματεύσιμες μερίδες αποτελούν ένα ακόμη κίνητρο να μεριμνούν τα μέλη για την υποβοήθηση της επιτυχίας του συνεταιρισμού, αφού η επιτυχία του συνεταιρισμού συνεπάγεται ανατίμηση των μερίδων και κατά συνέπεια πρόσθετο όφελος για το μέλος

4.4 Συνεταιριστική Ανάπτυξη

Οι συνεταιρισμοί συμβάλλουν ουσιαστικά στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, ειδικότερα στην αγροτική οικονομική ανάπτυξη, και κατά συνέπεια και στην περιφερειακή ανάπτυξη, απόρροια του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού έργου που προσφέρουν με τις διάφορες οικονομικές δραστηριότητες που πραγματοποιούν (Καμενίδης, 2005). Μολονότι ο συνεταιρισμός δε στηρίζεται στο κεφάλαιο για την ανάπτυξή του, μια ελάχιστη εισφορά των μελών για τη δημιουργία του αρχικού κεφαλαίου κρίνεται απαραίτητη, ιδιαίτερα σε αναπτυσσόμενες οικονομίες, όπου ο δανεισμός είναι επαχθής. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός του συνεταιρισμού είναι η συνένωση των ατομικών προσπαθειών των μικρών οικονομικών μονάδων και η παροχή αποτελεσματικότητας σε αυτούς, χαρακτηριστικό που δε διαθέτουν κάθε ένας χωριστά. Μάλιστα, όταν οι οικονομικές μονάδες διατηρούν αξιόλογο μέγεθος, τότε η ανάγκη για συνεργασία είναι λιγότερο αισθητή.

Υπό άλλη έννοια, σκοπός των συνεταιρισμών είναι η επίτευξη αποτελεσματικότητας στις δραστηριότητες που έχουν ανάγκη τα μέλη, στην οποία δεν μπορούν αυτόνομα να ανταποκριθούν. Οι συνεταιρισμοί δεν αποτελούν ευκαιριακές ή κερδοσκοπικές οργανώσεις, ενώ όταν η οικονομική συγκυρία προκαλεί σοβαρές διακυμάνσεις και οι οικονομικές δραστηριότητες περικλείουν σοβαρές αβεβαιότητες απαιτώντας ριψοκίνδυνες αποφάσεις, η συνεταιριστική δραστηριότητα βλάπτεται, γεγονός που υποδηλώνει ότι αφενός απαιτείται δυνατότητα πρόβλεψης των επικείμενων οικονομικών εξελίξεων και αφετέρου πολιτική σταθερότητα καθώς πρόκειται για παράγοντα που ευνοεί τη συνεταιριστική ανάπτυξη (Παπαγεωργίου, 2007).

4.4.1 Συνεταιρισμοί και Ανάπτυξη

Ως οικονομική ανάπτυξη θεωρείται η διαδικασία κατά την οποία μια οικονομία επεκτείνει την παραγωγική δραστηριότητά της, χρησιμοποιώντας και αξιοποιώντας ορθολογικά τους διαθέσιμους οικονομικούς πόρους. Μέσω της οικονομικής ανάπτυξης επιτυγχάνεται:

- Αύξηση του εθνικού εισοδήματος και του κατά κεφαλήν εισοδήματος, καθώς και δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος μεταξύ των πολιτών
- Αύξηση της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού (τόσο των ανέργων όσο και των υποαπασχολούμενων εργατικών χεριών της χώρας)

- Ανύψωση του κοινωνικού και πολιτιστικού επιπέδου των κατοίκων της χώρας (βελτίωση της ευημερίας των πολιτών)

Αντίστοιχα, στην περίπτωση των γεωργικών συνεταιρισμών παρατηρείται:

- Αύξηση του εισοδήματος των αγροτών και δικαιότερη κατανομή αυτού
- Αύξηση απασχόλησης ανέργων και υποαπασχολούμενων αγροτών
- Ανύψωση κοινωνικού και πολιτιστικού επιπέδου των αγροτών με απώτερο σκοπό τη βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου

Οι παράγοντες ή τα μέσα της αγροτικής και οικονομικής ανάπτυξης είναι κυρίως τα εξής:

- Οι ανθρώπινοι πόροι, που αποτελούν την κινητήρια δύναμη όλων των άλλων
- Οι φυσικοί πόροι, ιδιαίτερα η γεωργική γη και το νερό
- Το κεφάλαιο, τόσο το πάγιο όσο και το κυκλοφοριακό
- Η τεχνολογία, καθώς επηρεάζει ουσιαστικά την ποσότητα και την ποιότητα των παραγόμενων και των διακινούμενων αγροτικών προϊόντων

Οι αναπτυξιακοί παράγοντες που συμβάλλουν στην αγροτική ανάπτυξη είναι οι εξής:

- Η ενημέρωση για τα ζητούμενα αγροτικά προϊόντα και τα διαθέσιμα μέσα παραγωγής
- Η οργάνωση του συνεταιρισμού
- Η εκπαίδευση των αγροτών, γιατί τους καθιστά αποδοτικότερους
- Η έρευνα, για την εξεύρεση νέων τεχνικών και μεθόδων παραγωγής
- Η χρηματοδότηση, επαρκής, φθηνή και έγκαιρη

Οι συνεταιρισμοί συντελούν ουσιαστικά στην αγροτική και οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, καθώς συμβάλλουν στην αύξηση ή τη βελτίωση όλων των συστατικών στοιχείων της (Καμενίδης, 2005). Επομένως οι συνεταιριστικές οργανώσεις συμβάλλουν στην αύξηση του εισοδήματος των αγροτών για τους εξής λόγους (Δαλαμήτρα & Μαυρίδης, 2014):

- Δημιουργούν προστιθέμενη αξία στα αγροτικά προϊόντα με την μεταποίηση όπου πραγματοποιούν
- Αυξάνουν την ποσότητα πώλησης των αγροτικών προϊόντων με την αποδοτική οργάνωση της εμπορίας τους
- Αυξάνουν την τιμή πώλησης των αγροτικών προϊόντων λόγω της ισχυρής διαπραγματευτικής δύναμης του συνεταιρισμού

- Μειώνουν το κόστος παραγωγής αγροτικών προϊόντων, καθώς επιτυγχάνουν φθηνότερη προμήθεια γεωργικών εφοδίων και με την από κοινού χρήση των γεωργικών μηχανημάτων

Καθίσταται σαφές πως στην περίπτωση που ο συνεταιρισμός μπορέσει να επιβληθεί σε έναν κλάδο, τότε οι ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις θα αναγκαστούν να προσαρμοστούν τόσο από την άποψη ποιότητας των προσφερόμενων αγαθών, όσο και από την άποψη των τιμών. Επομένως, η επίδραση του συνεταιρισμού εξυγιαίνει τις συνθήκες αγοράς, έχοντας εξέχουσα σημασία στις εξαγωγές και την περιφερειακή ανάπτυξη. Επιπλέον, με τη βοήθεια του συνεταιρισμού αξιοποιούνται παραγωγικοί πόροι της περιοχής συμβάλλοντας στη σημαντική περιφερειακή αναβάθμιση και στην τοπική ανάπτυξη (Παπαγεωργίου, 2007).

4.4.2 Έννοια και περιεχόμενο Συνεταιριστικής Ανάπτυξης

Με τον όρο «Συνεταιριστική Ανάπτυξη» συνήθως εννοείται η αύξηση του μεγέθους των συνεταιρισμών, η οποία εκφράζεται με τα εξής στοιχεία (Καούρα, 2005):

- Την αύξηση του αριθμού των μελών τους
- Την αύξηση του όγκου της επιχειρηματικής δραστηριότητάς τους
- Την αύξηση του αριθμού των εργοστασίων ή των καταστημάτων
- Την αύξηση του αριθμού των εργαζομένων στους συνεταιρισμούς
- Την αύξηση του μεριδίου της αγοράς
- Την αύξηση των κερδών των συνεταιρισμών
- Την αύξηση του αριθμού των συνεταιρισμών που δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν σε μια ορισμένη περιοχή και σε ορισμένο χρονικό διάστημα (όταν γίνεται αναφορά στη συνεταιριστική ανάπτυξη μιας χώρας ή μιας περιοχής)

Με βάση τα ανωτέρω, η συνεταιριστική ανάπτυξη εκφράζεται σε χρηματικές μονάδες (πωλήσεις, κέρδη) ή σε μη χρηματικές μονάδες (αριθμός μελών). Το μέγεθος στις συνεταιριστικές οργανώσεις ενέχει αυξημένο βαθμό σπουδαιότητας, καθώς το οικονομικό μέγεθος (δηλαδή το μέγεθος των οικονομικών δραστηριοτήτων) αποτελεί έναν δείκτη του βαθμού ανταγωνιστικότητας ενός συνεταιρισμού. Το μικρό μέγεθος συμβαδίζει με αδυναμίες, με συνέπεια να αναζητούνται τρόποι και μέσα που θα οδηγήσουν στη μεγέθυνση των συνεταιριστικών οργανώσεων, για την επίτευξη της βελτίωσης και της ισχυροποίησης της θέσης τους.

Η μεγέθυνση αυτή μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την αύξηση των μελών τους με ταυτόχρονη επέκταση των οικονομικών τους δραστηριοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό, η εγγραφή νέων μελών, η επέκταση των δραστηριοτήτων ή/και οι συγχωνεύσεις συνεταιρισμών μπορούν να συμβάλουν θετικά σε αυτήν την προσπάθεια. Σε γενικές γραμμές η συνεχής μεγέθυνση αποτελεί σταθερό στόχο των συνεταιρισμών, όμως πρέπει να διευκρινιστεί πως όταν το μεγάλο οικονομικό μέγεθος επιτυγχάνεται με μικρό αριθμό φυσικών προσώπων, τότε τα οφέλη του συνεταιρισμού τα απολαμβάνουν ολίγοι και συνεπώς δεν εξυπηρετείται η συνεταιριστική φιλοσοφία (Παπαγεωργίου, 2007).

4.4.3 Λόγοι Συνεταιριστικής Ανάπτυξης

Η συνεταιριστική ανάπτυξη είναι αναγκαία για την αποδοτικότερη λειτουργία των συνεταιρισμών και την επιβίωσή τους. Οι λόγοι που την καθιστούν απαραίτητη είναι οι εξής (Αγγελίδου, 2006; Καούρα, 2005):

- Η αξιοποίηση νέας τεχνολογίας στην παραγωγική δραστηριότητα των συνεταιρισμών
- Η απασχόληση ικανότερων και εξειδικευμένων στελεχών, που είναι συνήθως υψηλότερα αμειβόμενοι
- Η εμφάνιση ανταγωνιστικών επιχειρήσεων στον κλάδο και κατά συνέπεια η ανάγκη επιβίωσης των συνεταιρισμών
- Η προσαρμογή στις νέες απαιτήσεις της αγοράς (π.χ. οικολογική συσκευασία)
- Η επίτευξη οικονομιών μεγέθους ή κλίμακας στις οικονομικές δραστηριότητες των συνεταιρισμών (π.χ. μεταποίηση αγροτικών προϊόντων) για τη μείωση του κόστους λειτουργίας τους
- Η ορθολογικότερη οργάνωση των συνεταιριστικών επιχειρήσεων με τα κατάλληλα στελέχη
- Η αύξηση της ζήτησης των προϊόντων που παράγουν και προσφέρουν οι συνεταιρισμοί, καθώς και η αναγκαιότητα ικανοποίησης της αυξημένης ζήτησης

4.4.4 Στρατηγικές Συνεταιριστικής Ανάπτυξης

Για την επίτευξη της συνεταιριστικής ανάπτυξης, οι συνεταιρισμοί χρησιμοποιούν διάφορες στρατηγικές. Ορισμένες από αυτές χρησιμοποιούνται μόνο για ένα είδος συνεταιρισμού, ενώ κάποιες άλλες είναι κοινές για όλα τα είδη των συνεταιρισμών.

Οι κυριότερες στρατηγικές συνεταιριστικής ανάπτυξης που μπορούν να χρησιμοποιήσουν όλοι οι συνεταιρισμοί είναι οι εξής (Καμενίδης, 2005):

Η συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών

Πρόκειται για μια συνηθισμένη στρατηγική που δημιουργεί ενώσεις συνεταιρισμών ή ομοσπονδίες ενώσεων συνεταιρισμών. Συνεργασία μπορεί να υπάρξει μεταξύ συνεταιρισμών που έχουν τον ίδιο σκοπό (π.χ. αγροτικοί) και βρίσκονται στην ίδια περιοχή ή χώρα, αλλά και μεταξύ διαφορετικών συνεταιρισμών, όπως αγροτικών και καταναλωτικών, που βρίσκονται στην ίδια περιοχή ή χώρα και μεταξύ ομοειδών συνεταιρισμών (π.χ. καταναλωτικών) διαφορετικών χωρών, με απλή συμφωνία. Σε κάθε περίπτωση, σκοπός είναι η μεγέθυνση της δραστηριότητάς τους με αποτέλεσμα την αποδοτικότερη λειτουργία τους τόσο στην αύξηση της ποσότητας και της τιμής των πωλήσεων των προϊόντων για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, όσο και στη μείωση της τιμής αγοράς καταναλωτικών αγαθών για τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς.

Η συγχώνευση συνεταιρισμών

Αποτελεί μια πολύ αποτελεσματική στρατηγική συνεταιριστικής ανάπτυξης, εφόσον πολλοί συνεταιρισμοί μιας περιοχής ενωθούν και γίνουν ένας συνεταιρισμός με μία διοίκηση. Η συγχώνευση των συνεταιρισμών είναι πολύ δύσκολο να επιτευχθεί, γιατί συνήθως υπάρχει απροθυμία είτε από την πλευρά των διοικήσεων είτε από την πλευρά των μελών.

Η κατασκευή νέων παραγωγικών εγκαταστάσεων

Η επέκταση των παραγωγικών μονάδων ή η κατασκευή νέων μονάδων (π.χ. εργοστασίων μεταποίησης) είναι πολύ συνηθισμένη και αποτελεσματική στρατηγική για κάθε είδος συνεταιρισμού.

Η επέκταση των δραστηριοτήτων

Η επέκταση των συνεταιρισμών σε νέες δραστηριότητες με τις ίδιες εγκαταστάσεις ή με κάποιες αλλαγές είναι άλλος ένας τρόπος συνεταιριστικής ανάπτυξης. Για παράδειγμα ένα εργοστάσιο μεταποίησης ενός αγροτικού προϊόντος μπορεί να προχωρήσει στη μεταποίηση και άλλων αγροτικών προϊόντων με μικρές δαπάνες.

Η παροχή επιστρεφόμενων και μερισμάτων

Τα επιστρεφόμενα (επιστροφή μέρους των κερδών) και τα μερίσματα (χορήγηση τόκου στη συνεταιριστική μερίδα) στα μέλη των συνεταιρισμών, ενθαρρύνουν και άλλα άτομα να γίνουν μέλη ή να αυξήσουν τις συναλλαγές τους με τους συνεταιρισμούς.

Η εκπαίδευση των στελεχών και η ενημέρωση των μελών

Αποτελούν αποδοτικές πολιτικές συνεταιριστικής ανάπτυξης γιατί τα στελέχη μαθαίνουν να εργάζονται παραγωγικότερα, τα μέλη να συμμετέχουν μαζικότερα και κατά συνέπεια οι συνεταιρισμοί να λειτουργούν αποδοτικότερα. Οι συγκεκριμένες πολιτικές συντελούν στην αύξηση του μεγέθους των συνεταιρισμών.

Φορολογικές απαλλαγές των συνεταιρισμών

Οι φορολογικές απαλλαγές των συνεταιρισμών στην αξία των αγοραζόμενων μηχανημάτων και στα έσοδα που αποκτούν από τις συναλλαγές τους είναι μια πολιτική συνεταιριστικής ανάπτυξης από την πλευρά του κράτους. Με τον τρόπο αυτό μειώνεται το κόστος λειτουργίας των συνεταιρισμών, παρέχοντας τους τη δυνατότητα να προσφέρουν περισσότερες ωφέλειες στα μέλη τους, αλλά και σε ολόκληρη την κοινωνία.

Για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών είναι αναγκαία η ύπαρξη θεσμικού πλαισίου που θα επιτρέπει την ενεργοποίησή τους καθώς και την εύρυθμη και ορθολογική λειτουργία τους. Ωστόσο, η ύπαρξη ενός ικανοποιητικού θεσμικού πλαισίου δεν αρκεί από μόνη της, για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων. Η ανάπτυξη των συνεταιρισμών συνδέεται άμεσα με την ενεργοποίηση των αγροτών. Υπό αυτή την έννοια η παροχή συγκεκριμένων οικονομικών κινήτρων αποτελεί ένα απαραίτητο έναυσμα για την απεμπλοκή των συνεταιρισμών από την ήδη υφιστάμενη κατάσταση και την προοδευτική δραστηριοποίησή τους σε διαρκώς διευρυνόμενες πρωτοβουλίες. Στο μέτρο αυτό απαιτείται ένα σύνολο θεσμικών ρυθμίσεων

που θα απορροφώνται αρμονικά από το κοινωνικό σώμα των συνεταιρισμένων αγροτών και θα μετουσιώνονται σε συνεταιριστική κοινωνικοοικονομική πρακτική (Χριστοδούλου, 1987).

Η συνεταιριστική πολιτική του κράτους, περιλαμβάνει όλα εκείνα τα μέτρα τα οποία παίρνουν διάφορες κρατικές ή ημικρατικές υπηρεσίες για τη δημιουργία της απαραίτητης υλικοτεχνικής υποδομής και του κατάλληλου στελεχειακού δυναμικού στους συνεταιρισμούς, ούτως ώστε να συμβάλλουν στην ανάπτυξη και την αποδοτικότερη λειτουργία τους.

Το σύνολο σχεδόν των κρατικών μέτρων ανάπτυξης των συνεταιρισμών είναι οικονομικά κίνητρα παραγωγικών επενδύσεων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της κοινής Αγροτικής Πολιτικής ασκεί σημαντική πολιτική για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών. Οι Συνεταιριστικές Οργανώσεις, προκειμένου να επιτύχουν την ανάπτυξή τους και συνεπώς την αποδοτικότερη λειτουργία τους, εφαρμόζουν διάφορες πολιτικές ή στρατηγικές (Καμενίδης, 2005).

5. Συνεταιρισμοί στα πλαίσια της Κοινωνικής και Αλληλεγγύας Οικονομίας

5.1 Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια και ειδικά την περίοδο της οικονομικής κρίσης εμφανίζονται επιτακτικά στην ελληνική επικράτεια πρακτικές αλληλεγγύης και κοινωνικής αυτενέργειας. Η δημιουργία συνεργατικών παραγωγικών μονάδων και δομών κοινωνικής αλληλεγγύης αποτελούν κοινωνικές πρωτοβουλίες, οι οποίες ανάγονται σε βάθος της ιστορικής διαδρομής της ελληνικής κοινωνίας και ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, διαδραμάτισαν και εξακολουθούν να διαδραματίζουν έναν σημαντικό ρόλο για την κάλυψη παραγωγικών και κοινωνικών αναγκών.

Οι προαναφερόμενες δραστηριότητες, διεθνώς περιγραφόμενες ως «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία» (ΚΑΛΟ), περιλαμβάνουν συνεταιριστικές και συνεργατικές μορφές παραγωγής προϊόντων ή προσφοράς υπηρεσιών, οι οποίες αναπτύσσονται είτε στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς είτε μεταξύ δικτύσεων εκτός της τυπικής ιδιωτικής αγοράς. Επίσης περιλαμβάνουν δραστηριότητες που αναπτύσσονται από ενώσεις προσώπων σε τοπικό επίπεδο, οι οποίες μέσω της εθελοντικής προσφοράς των συμμετεχόντων επιδιώκουν την κάλυψη μη ικανοποιούμενων, από το κράτος ή την ιδιωτική αγορά, κοινωνικών αναγκών των ατόμων που συμμετέχουν στις προαναφερθείσες ενώσεις, διεκδικώντας ταυτόχρονα την αυξανόμενη κοινωνική συμμετοχή σε αυτές ή την ενεργή κρατική υποστήριξη είτε προς τις ίδιες είτε προς τις κοινωνικές ανάγκες που επιδιώκουν να καλύψουν.

Συνεπώς, ως ΚΑΛΟ περιγράφεται το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μια δημοκρατική, ισότιμη, αλληλέγγυα και συνεργατική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, καθώς αναπτύσσονται με απόλυτο σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον και την αξία του ανθρώπου.

5.2 Εννοιολογική προσέγγιση της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας

Ο όρος «κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία» παραπέμπει στη συνεταιριστική παράδοση της ηπειρωτικής Ευρώπης (Αδάμ & Παπαθεοδώρου, 2010). Ως « τρίτος τομέας » της οικονομίας, όρος με ευρεία αποδοχή, ο οποίος απαρτίζεται από επιχειρήσεις και οργανισμούς, που δεν ανήκουν στον παραδοσιακό ιδιωτικό τομέα κερδοσκοπικού χαρακτήρα, αλλά ούτε και στο δημόσιο τομέα, αναδείχθηκε και ήρθε στο προσκήνιο διεθνώς στα μέσα του 1970. Οι οργανισμοί αυτοί μπορούν να έχουν ρόλο συμβουλευτικό, πρωτοπόρο, ανακατανομής πόρων και παραγωγικό (Borzaga & Santuari, 2000; Archambault, 1996).

Με τον όρο «κοινωνική οικονομία» (économie sociale) ή αλληλέγγυα οικονομία (économie solidaire) εννοείται μια οικονομία ενταγμένη στην κοινωνία που εξυπηρετεί τις πραγματικές ανάγκες της και συνεπώς μια οικονομία ανθρώπινων και οικολογικών μεγεθών, βασισμένη από ποσοτική άποψη αναγκαστικά στο «μικρό» και στο «τοπικό», ενώ από ποιοτική άποψη στην άμεση δημοκρατία και την ισοκατανομή της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Πρόκειται για έναν άλλο χώρο οικονομικής δραστηριότητας, πέρα από την ανταγωνιστική οικονομία, ο οποίος μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά για το εισόδημα και την απασχόληση, για την αντιμετώπιση της ανεργίας, της δυσπραγίας και της φτώχειας. Ωστόσο, όπως υποστηρίζεται, ο όρος δεν αποτελεί επεξεργασμένη επιστημονική έννοια, αλλά όρο της πρακτικής γνώσης (Χαραλάμπους, 2000). Η ουσία της ΚΑΛΟ εστιάζει στις υπαρκτές ανάγκες του παρόντος, ιδιαίτερα όσον αφορά την απασχόληση έχοντας ως αποστολή την κάλυψη αυτών των αναγκών όπου και αν εμφανίζονται.

Οι μορφές οργάνωσης και λειτουργίας των παραγωγικών μονάδων ή δομών αλληλεγγύης της ΚΑΛΟ, διαφοροποιούνται από τις αυστηρά ιεραρχικές δραστηριότητες της τυπικής ιδιωτικής αγοράς, οι οποίες μετατρέπουν σε υπέρτατη αξία τη διαρκώς διευρυνόμενη κερδοφορία των ιδιωτικών κεφαλαίων, που χαρακτηρίζει το κυρίαρχο σε παγκόσμιο επίπεδο μοντέλο οικονομικής δραστηριότητας. Αντιθέτως, οι δραστηριότητες της ΚΑΛΟ καθορίζονται στην εσωτερική τους λειτουργία από δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, από ισότιμες μορφές οργάνωσης της εργασίας και της διοίκησης του φορέα στον οποίο αυτή παρέχεται, από την παροχή ίσων ή ελαφρώς διαφοροποιημένων εισοδημάτων, καθώς και περιορισμένα ποσοστά διανεμόμενων κερδών. Παράλληλα, η εξωτερική τους δραστηριότητα, ενώ αναμφίβολα αποσκοπεί στην οικονομική βιωσιμότητα, στοχεύει κυρίως στην κάλυψη κοινωνικών αναγκών, μέσω της προστασίας της αειφορίας του φυσικού περιβάλλοντος και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, ασχέτως της οικονομικής ή κοινωνικής του θέσης.

5.3 Χαρακτηριστικά της κοινωνικής και αλληλέγγυας Οικονομίας

Η ΚΑΛΟ αποτελεί ένα χώρο σύγκλισης πρακτικών δημοκρατίας και αλληλεγγύης οι οποίες δεν επικεντρώνουν στη συσσώρευση κέρδους. Πρόκειται για μια οικονομική διάσταση, δημοκρατικά σχεδιασμένη που βρίσκεται υπό διαρκή κοινωνικό έλεγχο. Μαζί με τις υπόλοιπες μορφές συμμετοχικής δημοκρατικής οργάνωσης και εκπροσώπησης, είναι ισχυρός παράγοντας εκδημοκρατισμού της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης, αλλά και διεκδίκησης ή συγκρότησης θεσμών κάλυψης παραγωγής προϊόντων ή παροχής υπηρεσιών, προσβάσιμες σε όλους τους πολίτες, ασχέτως φύλου, εθνικότητας, θρησκείας ή οικονομικής κατάστασης. Αναφέρεται σε έναν τομέα οικονομικής δραστηριότητας που αναπτύσσεται αυτόνομα από τον κρατικό και τον κερδοσκοπικό ιδιωτικό (επιδιώκει ωστόσο να τους επηρεάσει), θέτοντας στο κέντρο του τον άνθρωπο και τις ανάγκες του και όχι το κέρδος, προτάσσοντας εναλλακτικά μοντέλα παραγωγής και κατανάλωσης, στα οποία συμμετέχουν χωρίς διακρίσεις όλοι οι πολίτες και οι κάτοικοι της χώρας, προωθώντας τις συμμετοχικές και δημοκρατικές διαδικασίες στις οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις, στον αντίποδα του κοινωνικού ανταγωνισμού και του ατομισμού.

Η επέκταση της ΚΑΛΟ σε διεθνές επίπεδο, ειδικότερα σε κοινωνίες που έχουν διανύσει ή διανύουν περιόδους κρίσης, έχει πάρει συμπληρωματικές μορφές συγκριτικά με τους υπάρχοντες οικονομικούς και κοινωνικούς θεσμούς, ή/και μορφές αυτόνομης οργάνωσης με σκοπό την επιβίωση κοινωνικά περιθωριοποιημένων πληθυσμών. Η ιστορία της στην Ευρώπη αφορά κυρίως εγχειρήματα που στόχευαν στην κάλυψη αναγκών σε απασχόληση και κοινωνικές υπηρεσίες, λειτουργώντας συμπληρωματικά σε σχέση με την κυρίαρχη οικονομική δυναμική και το κοινωνικό κράτος, αξιοποιώντας τόσο την αναπτυξιακή τάση, όσο και τους διαθέσιμους δημόσιους πόρους. Στις περισσότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής, η ΚΑΛΟ συγκροτήθηκε σε μεγάλο βαθμό από κοινωνικές πρωτοβουλίες οι οποίες κάλυψαν κοινωνικές ανάγκες σε συνθήκες ραγδαίας έντασης των κοινωνικών ανισοτήτων και αποδυνάμωσης του κοινωνικού κράτους και του κράτους δικαίου. Τόσο στην Ευρώπη όσο και στη Λατινική Αμερική, οι δραστηριότητες της ΚΑΛΟ αποδείχθηκαν ανθεκτικότερες σε συνθήκες χρηματοπιστωτικής κρίσης σε σχέση με τις επιχειρήσεις της τυπικής ιδιωτικής αγοράς, αποτελώντας έναν ισχυρό και αποτελεσματικό παράγοντα καταπολέμησης των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων.

5.4 Εξέλιξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας Οικονομίας

Η κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία δεν γεννήθηκε πρόσφατα επειδή τώρα συζητείται αυτός ο όρος. Υπήρχε με τη μορφή της αχρήματης οικονομίας και συναλλαγών στις παραδοσιακές κοινωνίες, καθώς και με τη μορφή της φιλανθρωπίας και του εθελοντισμού. Ωστόσο στις σύγχρονες οικονομίες συνδέεται με την κοινωνική επιχειρηματικότητα και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης (Egymanthos, 2011). Στις παραδοσιακές αγροτικές οικονομίες υπήρχε πάντα μια άτυπη μορφή ανταλλαγών σε είδος, εργασία και μέσα παραγωγής, που διευκόλυνε τους χωρικούς με αντικειμενικά πολύ περιορισμένα χρήματα. Με τον τρόπο αυτό αντάλλαζαν όχι μόνο προϊόντα, αλλά και χρόνο εργασίας μεταξύ τους, προσφέροντας εθελοντική εργασία για κοινά έργα για τα οποία δε γινόταν βέβαια καμιά καταγραφή.

Στις μέρες μας υπάρχει η θεσμική κοινωνική οικονομία της αλληλεγγύης μέσω των κοινωνικών επιχειρήσεων μη κερδοσκοπικού τομέα που δημιουργεί διαρκή απασχόληση και εισοδήματα για τους εργαζομένους ή τους συνεταιριζόμενους και αυτό ονομάζεται κοινωνική επιχειρηματικότητα. Πρόκειται για έναν αναγνωρισμένο κλάδο σε ευρωπαϊκό επίπεδο με χρηματοδοτικά εργαλεία, όπως το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.) και άλλες κοινοτικές πρωτοβουλίες για την απασχόληση, τη δια βίου μάθηση, τον πολιτισμό και το περιβάλλον. Στην Αγγλία υπάρχει Υφυπουργείο Κοινωνικής Οικονομίας, ενώ στη Γερμανία υπάρχει στο σύνολο της οικονομίας και η διάσταση της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς.

Η «κοινωνική οικονομία» ως συγκροτημένη και αναγκαία στρατηγική κατεύθυνση, διαμορφώθηκε στη Διάσκεψη υπουργών Κοινωνικής Πολιτικής των κρατών μελών του ΟΟΣΑ τον Ιούνιο του 1998. Πυρήνας της κατεύθυνσης που έδωσε η Διάσκεψη, αποτέλεσε η δημιουργία «του κράτους το οποίο ρυθμίζει το κοινωνικό περιβάλλον αντί του κράτους που χορηγεί κοινωνικές παροχές». Στο πρόγραμμα LEED του ΟΟΣΑ (OECD) αναλύεται εκτενώς η φύση και ο ρόλος του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, του μη κερδοσκοπικού τομέα, των κοινωνικών επιχειρήσεων και αναφέρονται οι καινοτόμες πρακτικές και πολιτικές. Επιπλέον, στα κείμενα του ΟΟΣΑ τονίζεται η διάδραση κοινωνικής οικονομίας και τοπικής ανάπτυξης προκειμένου να παραχθούν ανταγωνιστικές οικονομίες.

Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη είναι υποστηρικτικός και συμπληρωματικός του κοινοτικού κεκτημένου στα πλαίσια των στόχων της στρατηγικής της Λισσαβόνας, που αφορά στην εδραίωση της κοινωνικής συνοχής ως παράγοντα ανταγωνιστικότητας. Ήδη, από το 1994, η αναζήτηση ενός νέου προτύπου «βιώσιμης ανάπτυξης» αποτέλεσε αντικείμενο προβληματισμού στο πλαίσιο του 10ου

κεφαλαίου του Λευκού Βιβλίου για την «Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα και Απασχόληση», από όπου προκύπτει η αναγκαιότητα διερεύνησης του ρόλου που μπορεί να διαδραματίσει η κοινωνική οικονομία στην προώθηση της βελτίωσης της ποιότητας ζωής των πολιτών. Σύμφωνα με τις αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής του Λουξεμβούργου για την Απασχόληση, η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας αποτελεί έναν εκ των τεσσάρων πυλώνων της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση. Ειδικότερα, στο πλαίσιο του συγκεκριμένου πυλώνα γίνεται ρητή αναφορά στην αναγκαιότητα ανάληψης συγκεκριμένης δράσης από τα κράτη μέλη για την προώθηση της απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας σε τοπικό επίπεδο (Χρυσάκης και συν., 2002).

Επιπλέον, με τη θέσπιση των νέων κανονισμών των Διαρθρωτικών Ταμείων και ιδιαίτερα του Ε.Κ.Τ., του νέου Προγράμματος Πλαισίου για την Έρευνα κ.λπ., ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας συμπεριλαμβάνεται πλέον ως επιμέρους στρατηγικός στόχος για την απασχόληση (Ghillardotti, 2002). Ωστόσο, η συνεισφορά δεν θα πρέπει να περιορίζεται στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, αλλά και στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής. Οι επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας αναζητούν την ισορροπία ανάμεσα στη δημιουργία πόρων και στη συνοχή της κοινωνίας, κυρίως μέσω καινοτόμων μορφών αλληλεγγύης, αναδιανομής και παρέμβασης σε τομείς όπου κρίνονται ελλείψεις και παραμελημένοι από τις κρατικές αρχές. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσδοκά στην ενσωμάτωση των παραπάνω σε ένα ενιαίο νομοθετικό ευρωπαϊκό πλαίσιο. Η προστιθέμενη αξία των επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας στα πλαίσια της Στρατηγικής της Λισσαβόνας εκτείνεται και στην οροθέτηση τρόπων διακυβέρνησης, οι οποίοι θα εναρμονίζονται με τις σύγχρονες αντιλήψεις κοινωνικής οργάνωσης όπως τη δημοκρατική λειτουργία, τη συνεργασία μεταξύ του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, καθώς και την ανάπτυξη οικονομικών και κοινωνικών κριτηρίων αξιολόγησης των αποτελεσμάτων τους.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας απασχολεί σήμερα πάνω από 11 εκατομμύρια εργαζόμενους, αντιπροσωπεύοντας το 6% της συνολικής απασχόλησης. Στη Γαλλία, η Κοινωνική Οικονομία αντιπροσωπεύει το 10% του ΑΕΠ και το 12% της απασχόλησης. Στη Μεγάλη Βρετανία υπάρχουν πάνω από 68.000 κοινωνικές επιχειρήσεις, συμβάλλοντας με 24 δις. λίρες στην οικονομία και απασχολώντας 800.000 εργαζόμενους (The Annual Survey of Small Businesses, UK., 2010). Στην Ισπανία, μία από τις μεγαλύτερες κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ευρώπη απασχολεί πάνω από 83.000 άτομα σε 256 εταιρείες με κύκλο εργασιών άνω των 14 δις. € το 2011.

Ορισμένα κράτη μέλη σκοπεύουν στην περαιτέρω εκμετάλλευση της δυνατότητας δημιουργίας θέσεων εργασίας της κοινωνικής οικονομίας, η οποία σε πολλές χώρες (Αυστρία, Γερμανία) αντιστοιχεί ήδη σε μεγάλο μερίδιο του εθνικού ΑΕγχΠ. Στο Βέλγιο αυτό επιτυγχάνεται μέσα από ένα σύστημα συγχρηματοδότησης από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Στη Σουηδία προσφέρεται χρηματοδοτική στήριξη σε κέντρα παροχής πληροφοριών και συμβουλών προκειμένου να ενθαρρυνθεί η ίδρυση συνεταιριστικών επιχειρήσεων και να προωθηθεί η επιχειρηματικότητα στην κοινωνική οικονομία. Καθίσταται σαφές ότι η κοινωνική οικονομία δεν πρέπει να θεωρείται απλώς μέσο για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, αλλά και μέσο κάλυψης των αναγκών για κοινωνικές υπηρεσίες και βοήθεια που δεν καλύπτονται από την οικονομία της αγοράς (COM, 2003).

5.4.1 Παραδείγματα εφαρμογών κοινωνικής οικονομίας στον ευρωπαϊκό χώρο

Στις αρχές του 1990 το μοναδικό κράτος μέλος με ειδική νομοθεσία, όσον αφορά στις κοινωνικές επιχειρήσεις, ήταν η Ιταλία. Το 1995 το Βέλγιο συνέταξε σχετικό νόμο και αργότερα ακολούθησαν η Γαλλία, Πορτογαλία, Φινλανδία και Λιθουανία. Στη Γερμανία θεσπίστηκε νόμος για τις επιχειρήσεις οι οποίες απασχολούσαν άτομα με βαριές αναπηρίες, ενώ σε πολλές άλλες χώρες αναπτύσσεται σχετικός διάλογος αναφορικά με τη δυνατότητα θέσπισης νόμων όπως είναι για παράδειγμα η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου (Κρατσιώτη, 2010).

- Στο Ηνωμένο Βασίλειο υπάρχουν κοινωνικές επιχειρήσεις στον τομέα παραγωγής βιολογικών προϊόντων, προστασίας του περιβάλλοντος, παροχής προσωπικών υπηρεσιών, με στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Επίσης παρατηρείται αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για τα κέντρα επιχειρηματικότητας της κοινότητας (community businesses) τα οποία αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών και απασχόλησης.
- Στην Ολλανδία στο ίδιο μοντέλο οργάνωσης συστήνονται συνοικιακές αναπτυξιακές επιχειρήσεις ή συμπράξεις, με αντικείμενο προσανατολιζόμενο στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ποιότητα της ζωής των πολιτών.
- Στη Σουηδία υπάρχουν κοινωνικοί συνεταιρισμοί στους τομείς της εκπαίδευσης ενηλίκων, του πολιτισμού, της ψυχαγωγίας, της παροχής προσωπικών υπηρεσιών ειδικότερα σε άτομα με ειδικές ανάγκες.

- Το Φινλανδικό μοντέλο συστήνει εργατικούς συνεταιρισμούς με σκοπό την παροχή υπηρεσιών κατάρτισης και κοινωνικών υπηρεσιών, ενισχύοντας το αίσθημα του εθελοντισμού και δημιουργώντας προϋποθέσεις ενσωμάτωσης κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων για ένταξή τους στην αγορά εργασίας.
- Στην Αυστρία η κοινωνική οικονομία εμφανίζεται με την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και ειδικότερα στη φροντίδα των παιδιών στο σπίτι από υπεύθυνους (child-minder). Το 80% των μελών αυτών των ομάδων είναι κυρίως άτομα με ειδικές ομάδες.
- Στην Ιρλανδία δημιουργούνται αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί και συνεταιρισμοί για άτομα με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες, με τη συμμετοχή ποικίλων εταίρων όπως ΜΚΟ, κοινωνικές επιχειρήσεις, πιστωτικές ενώσεις, τοπικοί αναπτυξιακοί οργανισμοί.
- Στο Λουξεμβούργο έχουν συσταθεί οργανισμοί ενσωμάτωσης μέσω οικονομικών δραστηριοτήτων με στόχο την ένταξη γυναικών και μακροχρόνια ανέργων στην αγορά εργασίας. Δραστηριοποιούνται κυρίως στους τομείς της εργασιακής ενσωμάτωσης, του πολιτισμού, της γεωργίας, του περιβάλλοντος.
- Στη Γερμανία αναπτύσσονται πρωτοβουλίες εργασιακής ενσωμάτωσης και δημιουργίας θέσεων εργασίας, ως απόρροια της κρίσης της ανεργίας. Στόχος είναι η ενεργοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου και η καταπολέμηση της ανεργίας μέσω της προσφοράς εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ευκαιριών για απασχόληση ορισμένου χρόνου.
- Στη Γαλλία έχουν αναπτυχθεί πρωτοβουλίες εργασιακής ενσωμάτωσης ευάλωτων οικονομικά κα κοινωνικά ομάδων με τη μορφή τοπικών κυρίως συνδέσμων (regies de quartier) καθώς και παροχής προσωπικών υπηρεσιών κοινωνικού σκοπού (σε παιδιά, ηλικιωμένους) με ιδιαίτερη δραστηριοποίηση εθελοντών (γονέων, εκπαιδευτικών).
- Στο Βέλγιο αναπτύσσονται κυρίως πρωτοβουλίες «επιχειρήσεων κοινωνικού σκοπού» με το Νόμο του 1995. Σε άλλες περιοχές του Βελγίου θεσμοθετήθηκαν επιχειρήσεις «Κατάρτισης μέσω της Απασχόλησης» καθώς και επιχειρήσεις «Ενσωμάτωσης στην Απασχόληση», οι οποίες στοχεύουν στην ενσωμάτωση ανέργων ατόμων στην αγορά εργασίας παρέχοντας συμβόλαια απασχόλησης

5.5 Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία στην Ελλάδα

Οι δραστηριότητες της ΚΑΛΟ διατηρούν μια μακρά ιστορία και στην Ελλάδα, η οποία προσδιορίζεται χρονικά ήδη στην περίοδο του Μεσοπολέμου, και παρά την εμφάνιση εκφυλιστικών φαινομένων εξαιτίας της εδραίωσης πελατειακών μεθόδων κατά τις τελευταίες δεκαετίες, συνεχίζουν να υφίστανται και να αναπτύσσονται επιτυχημένα παραδείγματα κοινωνικών, αγροτικών ή αστικών συνεταιρισμών, ενώ η δραστηριότητά τους έχει επεκταθεί στον προμηθευτικό και τον αγροτοδιατροφικό τομέα.

Στην περαιτέρω ανάπτυξη τέτοιων πρακτικών, ανασταλτικό ρόλο διαδραμάτισε η απουσία σύγχρονου θεσμικού πλαισίου το οποίο θα διευκολύνει την ανάπτυξη δραστηριοτήτων ΚΑΛΟ αλλά και η κακή φήμη των συνεταιρισμών, απόρροια των πελατειακών εκτροπών του πρόσφατου παρελθόντος. Ωστόσο, η οικονομική κρίση συνοδεύτηκε από την εμφάνιση διαφόρων εγχειρημάτων ΚΑΛΟ είτε με τη μορφή συνεταιριστικών πρωτοβουλιών είτε με τη μορφή δομών αλληλεγγύης για την κάλυψη ζωτικών αναγκών σε ότι αφορά κυρίως στη στέγαση, στη διατροφή, στην εκπαίδευση ή στην προσφορά ιατρικής φροντίδας. Η εξέλιξη αυτή πήρε πρωτοφανείς διαστάσεις για τα εγχώρια δεδομένα, χωρίς όμως να έχει προσεγγίσει τα μεγέθη που καλύπτουν ανάλογες δραστηριότητες σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στον Πίνακα 3 απεικονίζεται μια περίληψη του 2012 αναφορικά με τους αριθμούς των δομών κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, τους εργαζομένους σε αυτές και των μελών τους. Εάν εξαιρεθούν οι σύνδεσμοι/σωματεία (περίπου 50.000) και το ευρύ φάσμα των δραστηριοτήτων και των στόχων τους, καθίσταται αμφιλεγόμενο το να υποτεθεί ότι όλοι ανήκουν στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, όπως είναι διεθνώς κατανοητή ως έννοια, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί εμφανίζονται ως η κύρια κατηγορία, ακολουθούμενοι από τους οικιστικούς συνεταιρισμούς, τους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς και τις συνεταιριστικές τράπεζες. Οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί ιδρύθηκαν κυρίως από γυναίκες σε αγροτικές περιοχές και κύριος στόχος τους είναι η επανάκτηση ανθρώπινων και πολιτιστικών πόρων, ώστε να ενισχύσουν την εναλλακτική ανάπτυξη, η οποία θα μπορεί να επιφέρει κέρδη και να συμβάλει στην κοινωνική ενσωμάτωση ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Ένα σημαντικό ποσοστό απαρτίζεται από συνεταιρισμούς μικρών επιχειρήσεων (υδραυλικοί, ηλεκτρολόγοι), ενώ οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) ήταν μόλις 16. Στον παρακάτω πίνακα δεν περιλαμβάνονται τα νέα είδη των συνεταιρισμών τα οποία αναπτύχθηκαν κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών.

Πίνακας 3: Η Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα (2012)

Η Κοινωνική Οικονομία στην ΕΛΛΑΔΑ 2012	αριθμός επιχειρήσεων	αριθμός θέσεων εργασίας	αριθμός μελών
Συνεταιρισμοί κι άλλες παρόμοιες επιχειρήσεις - ΣΥΝΟΛΟ	7.197	14.983	1.052.785
- Συνεταιριστικές τράπεζες	25	1.238	196.179
- Αγροτικοί Συνεταιρισμοί	6.376	11.300	713.714
- Οικιστικοί συνεταιρισμοί	545	n/a	120.242
- Συνεταιρισμοί ηλεκτρολόγων	23	200	600
- Συνεταιρισμοί Υδραυλικών	33	200	2.500
- Αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί γυναικών	130	100	2.000
- Συνεταιρισμοί φαρμακοποιών	41	1500	5.500
- Περιορισμένης ευθύνης κοινωνικοί συνεταιρισμοί	16	400	2.000
- Συνεταιρισμοί αμοιβαίας ασφάλισης	7	40	10.000
- Ναυτικοί Συνεταιρισμοί αμοιβαίας ασφάλισης	1	5	50
Ταμεία αμοιβαίας ασφάλισης και άλλες παρόμοιες μορφές - ΣΥΝΟΛΟ	11	1.140	180.000
- Ταμεία Αλληλοβοήθειας	4	1.100	150.000
- Ταμεία επαγγελματικής ασφάλισης	7	40	30.000
Ενώσεις, ιδρύματα και άλλοι μη κερδοσκοπικοί και εθελοντικοί οργανισμοί - ΣΥΝΟΛΟ	50.600	101.000	1.500.000
- Ενώσεις γενικά	50.000	100.000	1.500.000
- Ιδρύματα	600	1000	-
- Αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες	n/a	n/a	n/a
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - ΣΥΝΟΛΟ			

Πηγή: Nasioulas, 2012

Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί φαίνεται ότι είναι σχεδόν ανύπαρκτοι μέχρι πρόσφατα. Ένας από τους λίγους παλαιούς συνεταιρισμούς καταναλωτών είναι ο INKA, που ιδρύθηκε το 1979 στην Κρήτη με το πρώτο σούπερ μάρκετ, ξεκινώντας με 6 εργαζομένους και τώρα διατηρεί 25 παραρτήματα με 606 εργαζόμενους και ετήσιο εισόδημα που προσεγγίζει τα €150 εκατ. Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί φαίνεται να έχουν πολλαπλασιαστεί κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών. Ενδεικτικά αναφέρεται η ίδρυση του καταναλωτικού συνεταιρισμού «Ελληνική Γη» σε ένα προάστιο βόρεια των Αθηνών, με 230 μέλη που φαίνεται να επεκτείνεται διαρκώς, όπως επίσης και ο «Βίος Coop», που φαίνεται να δημιουργείται στην Θεσσαλονίκη. Άλλοι πρόσφατα ιδρυθέντες καταναλωτικοί συνεταιρισμοί είναι οι «ΘΑΛΕΙΝ» και «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΟΝ», και οι δύο σε έναν Αθηναϊκό οικισμό (CICOPA, 2013).

Από το 2008, μία ομάδα εργατικών συνεταιρισμών έχει ιδρυθεί σε μεγάλες πόλεις. Αναφέρονται ενδεικτικά στην Αθήνα το «Παγκάκι», το «Συγκρουόμενο» και το «Ευρωπαϊκό Χωριό» που είναι καφετέριες, το «Συν Άλλοις» το οποίο είναι εισαγωγέας και πωλητής εμπορεύσιμων αγαθών, το «Συν Άπειρο» ένα κοσμηματοπωλείο, οι «Εκδόσεις των Συναδέλφων» ένας εκδότης/βιβλιοπωλείο, το «Στην Πρίζα» ένα κατάστημα επιδιόρθωσης υπολογιστών, τις «Συλλογικές Ταχυμεταφορές» και το «Ποιοί Είμαστε» (CICOPA, 2013). Στη Θεσσαλονίκη η «BIOME», μία εταιρεία παραγωγής χημικών προϊόντων στον τομέα της

οικοδομής, προκάλεσε την γραφή εθνικών και διεθνών επικεφαλίδων εφημερίδων, αφότου έκλεισε τον Φεβρουάριο του 2013 και οι εργαζόμενοί της συνέχισαν την παραγωγή μέχρι και σήμερα, προφανώς για να επιβιώσουν, υπό νέα διοίκηση. Παρόλο που λειτουργεί ως εργατικός συνεταιρισμός, το προσωπικό της «BIOME» δεν έχει καμία αρμόζουσα νομική κάλυψη.

Σε μια περίοδο κατά την οποία η νέα γενιά παρότι χαρακτηρίζεται από υψηλού επιπέδου μόρφωση και τεχνογνωσία, αναγκάζεται να μεταναστεύσει, και που η κοινωνική πλειοψηφία αντιμετωπίζει τις συνέπειες της εφαρμογής της υποτίμησης της εργασίας, ενώ η κρατική και ιδιωτική επένδυση είναι ελλειπείς, η ΚΑΛΟ μπορεί να αποτελέσει ένα εργαλείο δίκαιης οικονομικής ανάπτυξης, μέσα από την κοινωνική κινητοποίηση και την αξιοποίηση της αργούσας δημόσιας και ιδιωτικής περιουσίας.

5.5.1 Υπάρχουσα σχετική νομοθεσία

Πέντε διαφορετικοί συνεταιριστικοί νόμοι έχουν εντοπιστεί να είναι σε ισχύ στην Ελλάδα σήμερα:

- Ο Νόμος 1667/1986 για τους «Αστικούς συνεταιρισμούς και άλλες διατάξεις»
- Ο Νόμος 2716/1999 για τον «Εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις»
- Ο Νόμος 2810/2000 για τους «Αγροτικούς συνεταιριστικούς οργανισμούς»
- Ο Νόμος 4019/2011 για την «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και άλλες διατάξεις»
- Ο Νόμος 4430/2016 για την «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις»

Παρά το γεγονός ότι μόνο δύο από τους ανωτέρω νόμους εμπεριέχουν στον τίτλο τους τη λέξη «συνεταιρισμός» και οι πέντε είναι συνεταιριστικοί νόμοι, με την έννοια ότι η μοναδική μορφή επιχείρησης που προβλέπεται και ιδρύεται μέσω του νόμου είναι ο συνεταιρισμός. Ο όρος «συνεταιρισμός» χρησιμοποιείται ξεκάθαρα σε όλα τα άρθρα που αφορούν την έναρξη, τον τρόπο λειτουργίας, τον έλεγχο και τη διάλυση, ενώ και όλες οι κατώτατες διατάξεις που κανονίζουν τη λειτουργία των συνεταιρισμών είναι σαφώς διατυπωμένες.

Με τον Ν.2716/1999 για τον «Εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλων παροχών» θεσμοθετήθηκαν οι «Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης» (Κοι.Σ.Π.Ε.) με σκοπό την οικονομική, κοινωνική και επαγγελματική ενσωμάτωση ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Πρόκειται για πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου με περιορισμένη ευθύνη των μελών τους. Αποτελούν μια ιδιαίτερη μορφή συνεταιρισμού και η ανάπτυξη και εποπτεία τους ανήκει στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΥΠΕΚΑΑ). Οι συνεταιρισμοί αποκλειστικά αυτού του συγκεκριμένου είδους κοινωνικής μέριμνας αυτόματα επανεγγράφονται βάσει των διατάξεων του Ν.4430/2016 για την «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις», ο οποίος αντικαθιστά τον παλαιότερο νόμο.

Οι τρεις κοινωνικοί συνεταιριστικοί νόμοι (Ν.2716/1999, Ν.4019/2011, Ν.4430/2016) βασίζονται στο Ν.1667/1986 για τους αστικούς συνεταιρισμούς, εκτός από συγκεκριμένες διατάξεις οι οποίες εσωκλείονται σε αυτούς. Συνεπώς, ο Ν.1667/1986 μπορεί να θεωρηθεί ως ο βασικός νόμος για μη αγροτικούς συνεταιρισμούς. Παρόλα αυτά οι κατηγοριοποιήσεις των εργατικών, κοινωνικών και συνεταιρισμών βιοτεχνών δεν είναι καθαρά διατυπωμένες στο νόμο για τους αστικούς συνεταιρισμούς. Ενώ οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί ξεκάθαρα καλύπτονται από τον Ν.4019/2011 και τον πλέον πρόσφατο Ν.4430/2016, είναι πιθανή η ίδρυση εργατικών συνεταιρισμών με την ίδια νομοθεσία και πράγματι αρκετοί Ελληνικοί εργατικοί συνεταιρισμοί έχουν χρησιμοποιήσει αυτήν την ίδια.

5.5.2 Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις

Με τον Ν.4019/2011 για την «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και άλλες διατάξεις» θεσμοθετήθηκε μια νέα μορφή επιχείρησης, η «Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση» (Κοιν.Σ.Επ.) με αποκλειστικό καταστατικό σκοπό την κοινωνική ωφέλεια, ενώ ευνοεί τη δημοκρατική συμμετοχή των μελών της και τη διαφάνεια της λειτουργίας της. Η Κοιν.Σ.Επ. είναι μια επιχείρηση η οποία ανήκει στα μέλη της και διοικείται ισότιμα από αυτά. Είναι αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ νόμου την εμπορική ιδιότητα. Η λειτουργία της βασίζεται στην επιδίωξη συλλογικού οφέλους, ενώ το κέρδος της προκύπτει από δράσεις που εξυπηρετούν αποκλειστικά το κοινωνικό συμφέρον. Επιτυχημένα παραδείγματα Κοιν.Σ.Επ. σε όλο τον κόσμο καταδεικνύουν ότι προσφέρουν τη δυνατότητα στους ανθρώπους να εργάζονται μαζί και να συστήνουν βιώσιμες επιχειρήσεις οι οποίες δημιουργούν θέσεις εργασίας και προάγουν την ευημερία της κοινωνίας.

Ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό που εξυπηρετούν, οι Κοιν.Σ.Επ. διακρίνονται σε τρεις (3) κατηγορίες:

- «Ένταξης»: Αποσκοπούν στην οικονομική και κοινωνική ένταξη των ατόμων που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού, δηλαδή άτομα με αναπηρίες (σωματικές, ψυχικές, νοητικές, αισθητηριακές), εξαρτημένοι ή απεξαρτημένοι, οροθετικοί, φυλακισμένοι/αποφυλακισμένοι και ανήλικοι παραβάτες. Ποσοστό 40% κατ' ελάχιστο των εργαζομένων σε αυτές τις επιχειρήσεις θα πρέπει να ανήκουν υποχρεωτικά στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού. Οι Κοι.Σ.Π.Ε. θεωρούνται αυτοδικαίως Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης.
- «Κοινωνικής φροντίδας»: Αποσκοπούν στην παραγωγή και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικού-προνοιακού χαρακτήρα σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, όπως ηλικιωμένοι, βρέφη, παιδιά, άτομα με αναπηρία και άτομα με χρόνιες παθήσεις.
- «Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού»: Αποσκοπούν στην παραγωγή προϊόντων και παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών της συλλογικότητας (πολιτισμός, περιβάλλον, οικολογία, εκπαίδευση, παροχές κοινής ωφέλειας, αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων κ.ά.) που προάγουν το τοπικό και συλλογικό συμφέρον, στην προώθηση της απασχόλησης, στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και της τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία που παρουσιάστηκαν στο συνέδριο «2014 Θεσσαλονίκη Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Νεολαίας», έχουν δημιουργηθεί 470 Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις. Οι Κοιν.Σ.Επ. που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα επικεντρώνονται κυρίως στον πολιτισμό, το περιβάλλον και την εκπαίδευση ενώ αναμένεται να δοθεί βαρύτητα στις παραγωγικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις.

5.5.3 Νόμος 4430/2016: «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις»

Το νέο θεσμικό πλαίσιο ορίζει ως ΚΑΛΟ «το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μια εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον». Με το νέο σχέδιο νόμου διευρύνεται το πεδίο εφαρμογής της ΚΑΛΟ πέραν του προνοιακού και ενταξιακού χαρακτήρα (όπου έδινε έμφαση ο Ν.4019/2011) σε όλο το φάσμα της οικονομικής δραστηριότητας.

Στο άρθρο 13 ορίζονται οι Κοιν.Σ.Επ. ως εκείνοι οι αστικοί συνεταιρισμοί του Ν.1667/1986, όπως ισχύει, που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη συλλογική και την κοινωνική ωφέλεια, δηλαδή αφενός την από κοινού εξυπηρέτηση των αναγκών των μελών τους, μέσα από τη δημιουργία ισότιμων σχέσεων παραγωγής, τη δημιουργία θέσεων σταθερής και αξιοπρεπούς εργασίας και τη συμφιλίωση προσωπικής, οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και αφετέρου την εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών τοπικού ή ευρύτερου χαρακτήρα αξιοποιώντας την κοινωνική καινοτομία, μέσα από δραστηριότητες «βιώσιμης ανάπτυξης» ή παροχής «κοινωνικών υπηρεσιών γενικού ενδιαφέροντος» ή παροχής υπηρεσιών ένταξης ευάλωτων ή ειδικών ομάδων.

Ως «βιώσιμη ανάπτυξη» ορίζονται οι οικονομικές δραστηριότητες, εμπορικές ή ανταλλακτικές, που προωθούν την αειφορία του περιβάλλοντος, την κοινωνική και οικονομική ισότητα καθώς και την ισότητα των φύλων, προστατεύουν και αναπτύσσουν τα κοινά αγαθά και προωθούν τη διαγενεακή και πολυπολιτισμική συμφιλίωση, δίνοντας έμφαση στις ιδιαιτερότητες των τοπικών κοινωνιών. Αντίστοιχα ως «κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος» ορίζονται οι υπηρεσίες που είναι προσβάσιμες σε όλους, προάγουν την ποιότητα ζωής και παρέχουν κοινωνική προστασία σε ομάδες όπως ηλικιωμένοι, βρέφη, παιδιά, άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις και περιλαμβάνουν την εκπαίδευση, την υγεία, την κοινωνική στέγαση, την κοινωνική σίτιση, την παιδική φροντίδα, τη μακροχρόνια φροντίδα και τις υπηρεσίες κοινωνικής αρωγής, χωρίς, ωστόσο, να υποκαθιστούν τις γενικές υποχρεώσεις του κράτους στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής.

Η Κοιν. Σ.Επ. διακρίνεται πλέον σε δύο μεγάλες κατηγορίες ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό της, εκείνης της «Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης» και εκείνης της «Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής ωφέλειας», αντίστοιχα. Οι Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, διακρίνονται με τη σειρά τους σε «Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων», στις οποίες ποσοστό 30% κατ' ελάχιστον των εργαζομένων σε αυτές ανήκουν υποχρεωτικά στις κοινωνικές ομάδες αυτών των περιπτώσεων (το ποσοστό αυτό βρίσκεται σε συμφωνία με ό,τι προβλέπεται στις σχετικές ευρωπαϊκές οδηγίες 2014/24/ΕΕ και 2014/25/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου) και σε «Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων», στις οποίες ποσοστό 50% κατ' ελάχιστον των εργαζομένων σε αυτές ανήκουν υποχρεωτικά στις κοινωνικές ομάδες αυτών των περιπτώσεων.

Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης εντάσσονται στο νομοθετικό πλαίσιο των Κοιν.Σ.Επ. Αυτό σημαίνει ότι οι υπάρχοντες Κοι.Σ.Π.Ε. αλλά και αυτοί που θα συσταθούν διέπονται άνευ ετέρου και χωρίς λήψη σχετικής απόφασης από το ίδιο το νομικό πρόσωπο ή από άλλο φορέα, από τις διατάξεις του παρόντος νομοσχεδίου.

Τα μέλη που συστήνουν μια Κοιν.Σ.Επ., ανεξάρτητα από το σύνολο των συνεταιριστικών μερίδων που κατέχει ο καθένας, διαθέτουν μία ψήφο, ενώ δεν έχουν καμία συμμετοχή στα κέρδη, εκτός αν είναι και εργαζόμενοι σε αυτή. Τα κέρδη διατίθενται ποσοστιαία, ετησίως ως εξής: (α) 5% για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού, (β) μέχρι 35% διανέμεται στους εργαζομένους ως κίνητρο παραγωγικότητας και ισχυρής συμμετοχής στην εκπλήρωση των σκοπών της επιχείρησης, (γ) 10%-30% για δράσεις κοινωνικής ωφέλειας, (δ) το υπόλοιπο διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη γενικότερη διεύρυνση της παραγωγικής του δυνατότητας.

Με το Ν.4430/2016 εισάγεται μια νέα νομική μορφή, αυτή του «Συνεταιρισμού Εργαζομένων» (Συν.Εργ.) η θεσμοθέτηση των οποίων απαντά στην κοινωνική πραγματικότητα της λειτουργίας πληθώρας τέτοιων εγχειρημάτων, που μέχρι σήμερα χρησιμοποιούσαν άλλα νομικά σχήματα (Κοιν.Σ.Επ., Αστικός Συνεταιρισμός, Ο.Ε.) ελλείπει του κατάλληλου. Παράλληλα δημιουργεί το νομικό σχήμα για την μεταβίβαση πτωχευμένων ιδιωτικών επιχειρήσεων στους εργαζομένους τους. Οι Συν.Εργ. είναι Αστικοί Συνεταιρισμοί του Ν.1667/1986, οι οποίοι έχουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα, παράγουν «συλλογική ωφέλεια», και έχουν ως μέλη αποκλειστικά και μόνο φυσικά πρόσωπα, τα οποία επιθυμούν να βιοποριστούν με συλλογικό και αυτόνομο τρόπο, παράγοντας από κοινού αγαθά και υπηρεσίες για τρίτους.

Ως «συλλογική ωφέλεια» ορίζεται η από κοινού εξυπηρέτηση των αναγκών των μελών του φορέα ΚΑΛΟ, μέσα από τη διαμόρφωση ισότιμων σχέσεων παραγωγής, τη δημιουργία θέσεων σταθερής και αξιοπρεπούς εργασίας, τη συμφιλίωση προσωπικής, οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.

Τα μέλη του Συν.Εργ. διαθέτουν μία (1) υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, ως ελάχιστη συμμετοχή στο κεφάλαιο του και είναι ίση για όλα τα μέλη. Ωστόσο, εισάγεται και η δυνατότητα συμμετοχής έως και τριών(3) προαιρετικών μερίδων, η οποία λειτουργεί προς την κατεύθυνση της οικονομικής ενίσχυσης του Συν.Εργ. από πρόσωπα που έχουν ατή τη διάθεση ή/και δυνατότητα. Αυτό γίνεται όμως χωρίς να αναγνωρίζονται επιπλέον δικαιώματα στον αποκτώντα τις προαιρετικές μερίδες, καθώς η αρχή της ίσης συμμετοχής των μελών δεν διασπάται. Έτσι, παρά τις προαιρετικές μερίδες, τα δικαιώματα των μελών επί της διοίκησης και συμμετοχής στο Συν.Εργ. παραμένουν ίσα.

Οι φορείς ΚΑΛΟ έχουν πρόσβαση σε εξειδικευμένα προγράμματα χρηματοδότησης από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας και το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, εντάσσονται σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας, σε προγράμματα του ΟΑΕΔ για τη στήριξη της εργασίας και σε ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης κ.λπ. Μπορούν επίσης να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις με το Δημόσιο, τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, καθώς και τους ΟΤΑ α' και β' βαθμού.

Με το νέο θεσμικό πλαίσιο ενισχύεται η σύμπραξη των φορέων ΚΑΛΟ για οικονομικούς σκοπούς, ενώ δημιουργούνται τα κίνητρα για τη δικτύωση των συνεργατικών επιχειρημάτων, μέσω της θεσμοθέτησης των ενώσεων φορέων ΚΑΛΟ. Συγκεκριμένα, δύο ή περισσότεροι φορείς ΚΑΛΟ μπορούν να ιδρύσουν ένα δευτέρου ή ανωτέρου βαθμού συνεταιρισμό για την ανάληψη μιας οικονομικής δραστηριότητας προς το συμφέρον των φορέων μελών τους. Μέλη του δευτέρου ή ανωτέρου βαθμού συνεταιρισμού μπορούν να είναι και φυσικά πρόσωπα. Δέκα (10) τουλάχιστον φορείς ΚΑΛΟ μπορούν να συστήσουν Ένωση Φορέων ΚΑΛΟ. Η Ένωση αυτή δε μπορεί να έχει εμπορική ιδιότητα και σκοπός της είναι η προαγωγή και διάδοση των δραστηριοτήτων συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας των μελών της, καθώς και η ανάπτυξη των αρχών της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.

Σκοπός του παρόντος νόμου είναι η δημιουργία ενός ευνοϊκού και σταθερού περιβάλλοντος που θα διευκολύνει την ανάπτυξη του τομέα και των φορέων της ΚΑΛΟ, προκειμένου να καθίσταται δυνατή η ανάληψη πρωτοβουλιών από όλους τους πολίτες σε όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες.

5.6 Κριτική θεώρηση

Με το νόμο για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία θεσμοθετείται ένα κανονιστικό πλαίσιο για την ανάπτυξη ενός εναλλακτικού μοντέλου οικονομικής δραστηριότητας. Ο Ν.4430/2016 παρέχει τη δυνατότητα παραγωγικής, κοινωνικής και οικολογικής ανασυγκρότησης, ως παράγοντας ανάδειξης αναγκών και δυνατοτήτων από την ίδια την κοινωνία, αλλά και ως παράγοντας ανταπόκρισης στις κατευθύνσεις των σχετικών επιλογών της πολιτείας. Η επιδιωκόμενη κοινωνική και οικονομική ανασυγκρότηση δεν μπορεί να στηριχθεί αποκλειστικά στις επιδιώξεις των ιδιωτικών πρωτοβουλιών, οι οποίες για πολλές δεκαετίες και μέχρι σήμερα δεν έχουν καταφέρει να χαράξουν μια βιώσιμη προοπτική για το παραγωγικό δυναμικό της χώρας.

Η δημιουργία ενός ισχυρού τομέα ΚΑΛΟ θα αποτελέσει επίσης έναν παράγοντα αναβάθμισης του ρόλου της εργασίας, αλλά και της σημασίας των δημοκρατικών θεσμών. Από τη στιγμή που η λογική των παραγωγικών, κοινωνικών και οικολογικών αναγκών, θα υποστηριχθεί και θα αξιοποιηθεί από έναν μεγάλο αριθμό εγχειρημάτων παραγωγής προϊόντων ή παροχής υπηρεσιών, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση στο πλαίσιο δημοκρατικών διαδικασιών του ανθρώπινου δυναμικού, που μέχρι σήμερα παραμένει αναξιοποίητο, θα επιτευχθούν σημαντικές αλλαγές στους τρόπους προσέγγισης των συνισταμένων της οικονομικής δραστηριότητας. Οι επιδιώξεις της αντιστοίχισης αναγκών και επιλογών, του σχεδιασμού και της διοίκησης μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες σε επίπεδο θεσμών όπως και σε επίπεδο παραγωγικών μονάδων, του σεβασμού του ρόλου της εργασίας και της εξασφάλισης αξιοπρεπών συνθηκών ζωής και εργασίας για το ανθρώπινο δυναμικό, αποτελούν μέρος της πολιτικής ανάπτυξης της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα.

Στο πλαίσιο αυτό, η στήριξη της ανάπτυξης της ΚΑΛΟ κρίνεται απαραίτητη καθώς:

- Τα χαρακτηριστικά της ΚΑΛΟ, σύμφωνα και με την διεθνή εμπειρία, την καθιστούν προνομιακό φορέα παραγωγικής ανασυγκρότησης όχι με την έννοια της επαναφοράς ενός οικονομικού μοντέλου που στηρίζεται στην ευημερία των λίγων, αλλά ως ένα νέο τρόπο μετασχηματισμού των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων, ειδικότερα κάτω από συνθήκες αποεπένδυσης των ιδιωτικών κεφαλαίων και περιορισμένων δυνατοτήτων δημοσίων αναπτυξιακών παρεμβάσεων. Η ΚΑΛΟ έχει αποδείξει ότι μπορεί να κινητοποιεί κοινωνικούς πόρους με μεγάλη αποδοτικότητα αναφορικά με τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ενδογενή ανάπτυξη παραγωγικού ιστού.

- Το οικονομικό οικοσύστημα που δημιουργεί η ΚΑΛΟ διακρίνεται από σταθερότητα, διαχρονικότητα και μεγάλη ανθεκτικότητα σε εξωτερικές κρίσεις. Αυτό σημαίνει ότι η επένδυση στην ΚΑΛΟ δεν αποσκοπεί σε μια προσωρινή και εύθραυστη άμβλυνση των συνεπειών της κρίσης, αλλά στην θωράκιση των κοινωνικών στρωμάτων που θα εμπλέξει απέναντι σε ένα εξαιρετικά ασταθές και αβέβαιο διεθνές περιβάλλον.
- Συγκροτεί οικονομικά περιβάλλοντα που επιφέρουν πολλαπλά οφέλη σε όλους τους εμπλεκόμενους (χειραφετημένη και ασφαλής εργασία, παροχή αποκλειστικά επωφελούς κοινωνικού έργου, υψηλή ποιότητα παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, σεβασμός στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και φαινομένων αποκλεισμού). Συνεπώς, δημιουργεί και επεκτείνει διεθνώς τη βάση από την οποία θα μπορούσε να προκύψει η μετάβαση σε ένα πιο δίκαιο, περιβαλλοντικά βιώσιμο και δημοκρατικό οικονομικό σύστημα.

6. Συνεταιριστικό Επιχειρείν

6.1 Εισαγωγή

Σύμφωνα με την έκθεση του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (ILO) «Resilience of the Co-operative Business Model in Times of Crisis» (Ανθεκτικότητα του Συνεταιριστικού Επιχειρηματικού Μοντέλου σε περιόδους κρίσης) (ILO, 2010), οι συνεταιρισμοί δείχνουν μια τάση να αντιστέκονται στις κρίσεις μέσα στην πορεία της ιστορίας. Αυτό ισχύει και για την παρούσα κρίση, καθώς οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις ευημερούν και αυξάνουν τον κύκλο εργασιών τους, επιφέροντας διπλά οφέλη σύμφωνα με τον ρόλο που διαδραματίζουν, κοινωνικό και επιχειρηματικό. Ξεχωρίζουν οι αναφορές στην συμβολή των συνεταιριστικών επιχειρήσεων στην αναχαίτιση κρίσεων όπως στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης του 1930, στην Γερμανία και την Ιαπωνία, καθώς και στην Σουηδική και Φιλανδική κρίση κατά τη κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Η Διεθνή Κοινότητα, ήδη από το 1995 στην Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για την Κοινωνική Ανάπτυξη στην Κοπεγχάγη, αναγνώρισε τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα των συνεταιρισμών, καθώς και τη συμβολή τους:

- Στην εξάλειψη της φτώχειας
- Στη δημιουργία πλήρους και παραγωγικής απασχόλησης
- Στην προώθηση της τοπικής οικονομίας και της κοινωνικής ανάπτυξης
- Στην ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης
- Στη δίκαιη και βιώσιμη παγκοσμιοποίηση χωρίς αποκλεισμούς
- Στην μεγαλύτερη λογοδοσία

Η Ελληνική Κυβέρνηση έχει αποδεχθεί την Σύσταση 193/2002 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας σχετικά με την προώθηση και προβολή των συνεταιρισμών. Σύμφωνα με την Έκθεση «Ανθεκτικότητα του Συνεταιριστικού Επιχειρηματικού Μοντέλου σε περιόδους κρίσης» (ILO, 2010) οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν μεγαλύτερη διάρκεια ζωής από άλλες μορφές επιχειρήσεων, καθώς δε διαθέτουν τυχοδιωκτικά χαρακτηριστικά και στηρίζονται από τον κόσμο για το κοινωνικό τους έργο.

Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα της επιστολής της ICA προς το G20 στις 22/10/2008 σύμφωνα με το οποίο: «Δεν είναι τυχαίο ότι οι επιτυχημένες και σταθερές οικονομίες παγκοσμίως συμβαίνει να είναι και οι περισσότερο αναπτυγμένες συνεταιριστικά οικονομίες στον κόσμο». Επίσης δεν είναι τυχαίο ότι οι περισσότερο αναπτυγμένες συνεταιριστικές οικονομίες στον κόσμο διαθέτουν μια εύρωστη συνεταιριστική εκπαίδευση και Κέντρα Υποστήριξης Ίδρυσης Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων.

Οι σύγχρονοι συνεταιρισμοί τηρούν την παράδοση του πρώτου σύγχρονου συνεταιρισμού του Rochdale, ο οποίος αφιέρωνε το 3% του πλεονάσματός του στην συνεταιριστική εκπαίδευση. Χώρες οι οποίες φημίζονται για την έντονη συνεταιριστική τους δράση, όπως η Φιλανδία (με το 62% του πληθυσμού της ως μέλη συνεταιρισμών), η Σουηδία, ο Καναδάς (40% μέλη συνεταιρισμών), αλλά και η Ισπανία η οποία επιτυχώς αναπτύσσει συνεταιρισμούς, διαπρέπουν στην ενημέρωση, στην εκπαίδευση για τους συνεταιρισμούς και στα Κέντρα Υποστήριξης Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων.

Αντιθέτως στην Ελλάδα η λειτουργία των συνεταιρισμών βασίζεται στον αυτοσχεδιασμό συνεταιριστικά απαίδευτων μελών, μιμούμενοι συνήθως μοντέλα της κρατικής ή ιδιωτικής οικονομίας, με τα γνωστά αποτελέσματα αποτυχίας των συνεταιρισμών στον τόπο μας.

6.2 Συνεταιριστική Δεκαετία

Η «Συνεταιριστική Δεκαετία» (2011-2020) αποτελεί ένα αναπτυξιακό σχέδιο το οποίο συντάχθηκε από την ICA, στηριζόμενο στα διεθνή επιτεύγματα του Διεθνούς Έτους Συνεταιρισμών 2012. Σηματοδοτεί την έναρξη μιας παγκόσμιας εκστρατείας για την αναβάθμιση του συνεταιριστικού επιχειρηματικού μοντέλου σε ένα νέο επίπεδο, με στόχο η συνεταιριστική μορφή επιχειρηματικότητας να γίνει μέχρι το 2020:

- Η ταχύτερα αναπτυσσόμενη μορφή επιχειρηματικότητας
- Το μοντέλο που θα προτιμάται από τους ανθρώπους
- Το μοντέλο το οποίο θα απολαμβάνει μια αναγνωσμένη και ηγετική θέση στην οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα

Σύμφωνα με τις δηλώσεις του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Ban Ki-moon: «Οι συνεταιρισμοί αποτελούν μια υπενθύμιση προς τη διεθνή κοινότητα ότι είναι δυνατό να επιδιώξουμε τόσο την οικονομική βιωσιμότητα όσο και την κοινωνική ευθύνη».

Η «Συνεταιριστική Δεκαετία» βρίσκεται εντός ενός πλαισίου αναδυόμενων τάσεων που είναι και οι πιθανότερες να διαμορφώσουν την πολιτική, τις κοινωνίες και τις οικονομίες στο άμεσο μέλλον. Μερικές από τις πιο κρίσιμες παγκόσμιες τάσεις είναι οι εξής (ESPAS, 2011):

- Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος και η εξάντληση των πόρων
- Ο ασταθής χρηματοοικονομικός τομέας
- Η καταγραμμένη αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας
- Το αυξανόμενο παγκόσμιο κενό διακυβέρνησης
- Η νέα γενιά με περιορισμένα πολιτικά δικαιώματα
- Η απώλεια της εμπιστοσύνης στους πολιτικούς και οικονομικούς οργανισμούς

Οι συνεταιρισμοί έχουν ήδη μια σημαντική συμβολή στην άμβλυνση αυτών των πιεστικών παγκόσμιων προβλημάτων. Ωστόσο με την κατάλληλη υποστήριξη και τη μεγαλύτερη κατανόηση και αναγνώριση τους, θα μπορούσαν να συμβάλουν ακόμη περισσότερο. Για το λόγο αυτό, όπως υποστηρίζει η ICA «οι μεγάλες προτεραιότητες είναι να συμβάλλουμε ώστε πολύ περισσότεροι άνθρωποι να γνωρίσουν το συνεταιριστικό επιχειρηματικό μοντέλο, να προσφέρουμε στους ανθρώπους τα κατάλληλα εργαλεία και την υποστήριξη για τη δημιουργία, τη χρηματοδότηση και την ανάπτυξη βιώσιμων συνεταιρισμών, καθώς και να συμβάλλουμε στην άρση των εμποδίων που μπαίνουν στον δρόμο τους» (ICA, 2013).

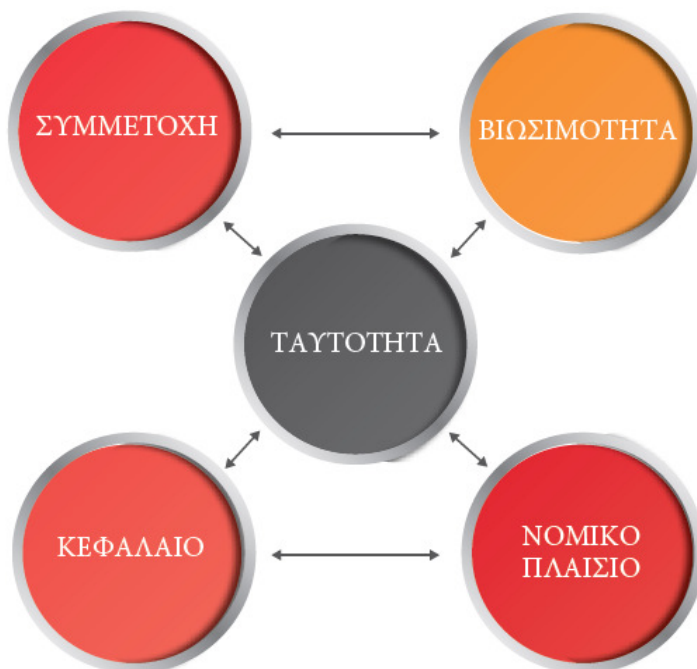
Το σημείο εκκίνησης της στρατηγικής για ένα καλύτερο παγκόσμιο συνεταιριστικό μέλλον, είναι μια δυναμική αξίωση την οποία οι συνεταιρισμοί γνωστοποιούν και προβάλλουν προς τον κόσμο. Είναι η ισχυρή αξίωση ότι «διαθέτουν ένα μοντέλο επιχειρηματικής δραστηριότητας το οποίο είναι καλύτερο και φέρνει μια πιο αποτελεσματική ισορροπία στην παγκόσμια οικονομία, σε σχέση με το υφιστάμενο κυρίαρχο μοντέλο» (ICA, 2013).

Γιατί οι συνεταιρισμοί είναι καλύτεροι

Οι συνεταιρισμοί είναι καλύτεροι, επειδή παρέχουν στα άτομα τη δυνατότητα συμμετοχής στην ιδιοκτησία, η οποία τους καθιστά πιο ελκυστικούς, πιο παραγωγικούς, πιο ωφέλιμους και πιο άμεσα σχετιζόμενους με τον σύγχρονο κόσμο. Οι συνεταιρισμοί είναι καλύτεροι, επειδή το επιχειρηματικό μοντέλο τους δημιουργεί μεγαλύτερη οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Το επιχειρηματικό μοντέλο τους, τοποθετεί τον άνθρωπο στο επίκεντρο της διαδικασίας λήψης των οικονομικών αποφάσεων, επιφέροντας μια μεγαλύτερη αίσθηση δικαιοσύνης για την παγκόσμια οικονομία.

Το γενικό πρόταγμα για την ICA, τα μέλη της και το ευρύτερο συνεταιριστικό κίνημα, με βάση το αναπτυξιακό σχέδιο είναι:

- Η αύξηση της ένταξης και της συμμετοχής στην διακυβέρνηση νέων μελών
- Η αναγνώριση των συνεταιρισμών ως «Οικοδόμοι Βιωσιμότητας»
- Η δημιουργία και προώθηση του συνεταιριστικού μηνύματος και η διασφάλιση της συνεταιριστικής ταυτότητας
- Η εξασφάλιση του κατάλληλου νομικού πλαισίου για τη συνεταιριστική ανάπτυξη
- Η εξασφάλιση αξιόπιστου συνεταιριστικού κεφαλαίου για στήριξη των συνεταιρισμών, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τον έλεγχο του συνεταιρισμού από τα μέλη

Εικόνα 2: Τα αλληλένδετα σημεία της στρατηγικής του Σχεδίου για μια Συνεταιριστική Δεκαετία

Πηγή: ICA, 2013

6.2.1 Συμμετοχή

Η δημοκρατική συμμετοχή των μελών αποτελεί το πιο γνωστό χαρακτηριστικό του συνεταιριστικού επιχειρηματικού μοντέλου και ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της διαφοράς που έχει από τις κεφαλαιουχικές επιχειρήσεις. Το μέλος καλείται να παίζει ένα ρόλο σε έναν συνεταιρισμό, ο οποίος βρίσκεται πέρα από την απλοϊκή οικονομική σχέση του πελάτη, του εργαζόμενου ή του παραγωγού. Τα μέλη έχουν συλλογικά την ιδιοκτησία του συνεταιρισμού τους και μέσα από δημοκρατικές πρακτικές, συμμετέχουν στη διακυβέρνησή του. Το κάθε μέλος έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, στην έκφραση απόψεων και στην εκπροσώπηση. Ο όρος «συμμετοχή» αναφέρεται σε όλο αυτό το πακέτο των δικαιωμάτων.

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις οι οποίες υποδηλώνουν ότι το να μπορούν οι καταναλωτές και οι εργαζόμενοι να έχουν φωνή μέσα στους οργανισμούς, οδηγεί σε καλύτερες, πιο έξυπνες και με αναβαθμισμένα αντανακλαστικά επιχειρήσεις (Cook et al., 2003). Οι καταναλωτικοί και οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί μειώνουν την φτώχεια, συμβάλλοντας θετικά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων, της εκπαίδευσης και της ισότητας των δύο φύλων (Birchall & Simmons, 2009). Υψηλότερα επίπεδα ενδιαφέροντος από τους εργαζόμενους και συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων επιτυγχάνονται μέσω της συμμετοχής των εργαζομένων στην ιδιοκτησία, καθώς οι δημοκρατικοί μηχανισμοί των συνεταιρισμών επιτρέπουν η εμπλοκή των μελών (π.χ. εργαζομένων) να έχει άμεσο αντίκτυπο στην πορεία της επιχείρησης. Η συνεταιριστική παράδοση της δημοκρατικής συμμετοχής στο χώρο εργασίας, παρέχει στα άτομα τη δυνατότητα ανάπτυξης αυτοπεποίθησης και των κατάλληλων δεξιοτήτων για τη συμμετοχή τους και στις κοινότητες τους αλλά και στις κοινωνίες τους (Pateman, 1970). Οι συνεταιρισμοί είναι χώροι εκμάθησης του πώς να συμμετέχει κάποιος στη δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων, και κατά συνέπεια δημιουργούν ένα δημόσιο αγαθό που υπερβαίνει τη στενή οικονομική δραστηριότητα. Με τον τρόπο αυτό, η δημοκρατική συμμετοχή στους συνεταιρισμούς βοηθάει τόσο στις καλύτερες επιχειρηματικές αποφάσεις όσο και στη δημιουργία ισχυρότερων κοινοτήτων.

Οι κοινωνικοί πρωτοπόροι που ίδρυσαν συνεταιρισμούς σε προηγούμενους αιώνες είχαν αντιληφθεί ξεκάθαρα ότι όταν οι άνθρωποι συνεργάζονται και δουλεύουν μαζί, μπορούν να καλύψουν τόσο τις ατομικές, όσο και τις συλλογικές ανάγκες τους για πρόσβαση σε αγαθά, υπηρεσίες ή εργασία. Η συμμετοχή γι' αυτούς αποτελούσε το μέσο για ένα σκοπό, δεν ήταν αυτοσκοπός. Συμμετείχαν ενεργά για την κάλυψη των αναγκών τους, διότι αποτελούσε μέρος της διαδικασίας ίδρυσης του συνεταιρισμού τους και καλυτέρευσης της απόδοσής του.

Ο σύγχρονος καταναλωτικός κόσμος των ανεπτυγμένων οικονομιών είναι πολύ διαφορετικός. Τα σύγχρονα συστήματα μεταφοράς, η πληθώρα ανταγωνιζομένων προμηθευτών και πιο πρόσφατα η δύναμη του Διαδικτύου, έχουν οδηγήσει σε πολλές περιπτώσεις στην αντικατάσταση της έλλειψης πρόσβασης από ένα ευρύ φάσμα επιλογών. Η επικρατούσα καταναλωτική κουλτούρα, αποτελεί γεγονός που όχι μόνο μειώνει την ανάγκη για πρωτοβουλίες αυτοβοήθειας σε κοινοτικό επίπεδο, αλλά και σε ατομικό επίπεδο έχει την τάση να προκαλεί απάθεια, αδιαφορία, ή απλά φυγοπονία, αποθαρρύνοντας τη συμμετοχή στα κοινά και ενθαρρύνοντας την επιδίωξη της προσωπικής ευχαρίστησης και ικανοποίησης.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση καθώς και η αδυναμία των αναπτυγμένων οικονομιών και των θεσμών τους, να καλύψουν τις ανάγκες των πολιτών τους, έχουν αλλάξει δραματικά το τοπίο. Οι προκλήσεις εμπίπτουν σε ένα πλαίσιο κοινωνικής αλλαγής που περιλαμβάνει:

- Την αυξανόμενη ανάδειξη της μεσαίας τάξης, η οποία διασυνδέεται μέσω ενός πλέγματος χιλιάδων. Ως αποτέλεσμα, οι πολίτες θα επιθυμούν να έχουν μεγαλύτερο λόγο για το μέλλον τους, από τις προηγούμενες γενιές.
- Την αυξανόμενη συνειδητοποίηση ότι οι διεκδικήσεις και οι ανησυχίες των ανθρώπων σε πολλές διαφορετικές χώρες συγκλίνουν, έχοντας κοινές επιδιώξεις και κοινά προβλήματα. Η διαπίστωση αυτή θα βρεθεί σε έντονη αντίθεση με την ικανότητα των κυβερνήσεων να παρέχουν δημόσια αγαθά και ιδιαίτερα αυτά που σχετίζονται με τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα κενό προσδοκιών.
- Την αυξημένη πίεση της κοινωνίας των πολιτών για μια πιο άμεση συμμετοχή στην πολιτική. Η μεγαλύτερη συμμετοχή και γνώση, σε συνδυασμό με το αυξανόμενο κενό προσδοκιών, μπορεί να οδηγήσει σε εντάσεις, εξεγέρσεις και σε συγκρούσεις. Το κίνημα της νεολαίας του 2011, από τις τάξεις του οποίου ενδεχομένως να προκύψουν πολλά μέλη της ελίτ μέχρι το 2030, έχουν επίγνωση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η αντιπροσωπευτική δημοκρατία.

Πρόκειται για ένα πολύ διαφορετικό πλαίσιο, όπου η απογοήτευση και η απεμπλοκή των νεότερων ανθρώπων είναι ήδη εμφανής, καθώς αντιλαμβάνονται την δομή των θεσμικών οργάνων και των συστημάτων που κληρονομούν, μαζί με τις άμεσες οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν («απόφοιτος χωρίς μέλλον») (Mason, 2012). Από τους Los Indignados των Ισπανικών πόλεων έως το παγκόσμιο κίνημα «Occupy», υπάρχει αυτό που περιγράφεται από τον Αμερικανό φιλόσοφο Cornel West ως «δημοκρατική αφύπνιση».

Στο πλαίσιο αυτό, η συμμετοχή γίνεται αυτοσκοπός, ένας τρόπος για την αντιμετώπιση της συσσώρευσης της εξουσίας στα χέρια μιας μικρής ελίτ και παράλληλα μια φωνή αμφισβήτησης των ξεπερασμένων μεθόδων των προηγούμενων γενιών που φαίνεται να αποτυγχάνουν. Δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να έχουν κάποιο επίπεδο επιρροής στα πράγματα που επηρεάζουν τη ζωή τους, ανταποκρινόμενη στην μια ανάγκη για δημοκρατική συμμετοχή σε ένα ευρύ φάσμα θεσμών από τους οποίους τα άτομα αισθάνονται αποκλεισμένοι και φαίνεται να στερούνται οποιαδήποτε πραγματικής επιρροής. Επομένως, για άλλη μια φορά, η συμμετοχή γίνεται το πιο πολύτιμο περιουσιακό στοιχείο του συνεταιριστικού τομέα.

Οι δυνατότητες για συμμετοχή και οι προσδοκίες που κυρίως οι νέοι έχουν για τη συμμετοχή, έχουν αλλάξει δραματικά τα τελευταία χρόνια (Murray, 2010). Οι πιο χαλαρές, δικτυωμένες μορφές συμμετοχής έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, στις οποίες η διάκριση ανάμεσα στο «μέλος» και το «μη-μέλος» είναι λιγότερο διακριτή. Η ψηφιακή επανάσταση, τα κοινωνικά δίκτυα (social media) και η άνοδος της «μετα-γραφειοκρατικής» διακυβέρνησης εισαγάγουν δομές μεγαλύτερης οριζόντιας οργάνωσης και αυξανόμενης διαφάνειας. Οι συνεταιρισμοί δεν χρειάζεται και δεν πρέπει να εγκαταλείψουν τον ορισμό της ιδιότητας του «μέλους με-δυνατότητα-ψήφου», καθώς αν δεν είναι ανοικτοί σε νέες δυνατότητες αναφορικά με τη συμμετοχικότητα και την προθυμία καινοτομίας, τότε ίσως απολέσουν σημαντικές ευκαιρίες στο να εμπνεύσουν και να κινητοποιήσουν μια νέα γενιά μελών. Επιπλέον, κινδυνεύουν να χαρακτηριστούν ως δυσκίνητοι και λιγότερο δεκτικοί, συγκριτικά με τα νέο-δικτυακά κινήματα όπως το Occupy αλλά και τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις που συναλλάσσονται με το κοινό και τους καταναλωτές μέσω νέων διαδραστικών τρόπων.

Η λειτουργία της συμμετοχής σε ένα συνεταιρισμό εξελίσσεται σε ορισμένες οικονομίες μέσω της εμφάνισης νέων τύπων συνεταιριστικών οργανισμών, ιδιαίτερα σε τομείς δημόσιων υπηρεσιών όπως η υγεία και η κοινωνική φροντίδα, καθώς επίσης και σε νέες τεχνολογίες, ιδίως σε αυτές των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και άλλες πράσινες τεχνολογίες. Επιπλέον η δημιουργική χρήση της κινητής τεχνολογίας και ασύρματου Internet, προσφέρει σε απομακρυσμένους αγροτικούς (και άλλους) συνεταιρισμούς, πρόσβαση σε υπηρεσίες χρηματοπιστωτικές. Στους οργανισμούς αυτούς, οι χρήστες, οι εργαζόμενοι και άλλοι, εργάζονται συλλογικά προκειμένου να επιτύχουν αυξημένη επιχειρηματική αποδοτικότητα. Η συλλογική συμμετοχή, η οποία περιλαμβάνει τις ανωτέρω αλλά και άλλες σημαντικές ομάδες σε συγκεκριμένους τομείς (όπως οι πάροχοι φροντίδας, οι γονείς, οι κάτοικοι, οι ειδικές τοπικές ομάδες), παρέχει μια πλατφόρμα εξερεύνησης περισσότερο ευέλικτων και

αποτελεσματικών μηχανισμών για τις επιχειρήσεις. Πρόκειται για μηχανισμούς ενσωμάτωσης της ιδέας της συμπαραγωγής στο σχεδιασμό του ίδιου του οργανισμού, οι οποίοι προσδίδουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των παραδοσιακών και ατομικών επιχειρήσεων (Pestoff, 1998).

Η συμμετοχή των κινημάτων βάσης διατηρεί ένα σημαντικό ρόλο σε σχέση με την ίδια την ICA. Μία πτυχή της μετατόπισης των τεκτονικών πλακών της εξουσίας σε κυβερνητικό επίπεδο είναι η αυξανόμενη σημασία των νέων κόμβων διακυβέρνησης, όπως του G20. Όσο τα μεγαλύτερα προβλήματα του κόσμου καλούν για συλλογικές λύσεις, τόσο αυξάνεται και η σημασία των πολυμερών οργανισμών. Η ICA είναι ένας από αυτούς τους οργανισμούς, καθώς η ύπαρξή της, όπως η δικαιοδοσία και εξουσία της οφείλεται στη βάση της, η οποία αποτελείται από ένα δισεκατομμύριο συνεταιριστές σε όλο τον κόσμο και στη συμμετοχή των συνεταιρισμών στους εθνικούς φορείς τους. Συνεπώς, καλλιεργώντας τη συμμετοχή σε επίπεδο βάσης, ενισχύεται η νομιμότητα και το κύρος των συνεταιριστικών οργανώσεων της πρώτης γραμμής, αλλά κυρίως των αντιπροσωπευτικών τους οργάνων, όπως είναι η ICA.

Σκοπός είναι η αναβάθμιση σε ένα νέο επίπεδο της ένταξης και της συμμετοχής στην διακυβέρνηση νέων μελών. Αυτό θα επιτευχθεί επικεντρώνοντας την προσοχή σε πρακτικές πτυχές της συμμετοχικότητας:

- Συγκεκριμένη και άμεση εστίαση στους νεαρούς ενήλικες και στους νέους, μέσω της εξερεύνησης των μηχανισμών με τους οποίους διαμορφώνουν και διατηρούν σχέσεις, καθώς και της εξέτασης ενδεχόμενης αναπροσαρμογής των υφιστάμενων μηχανισμών συμμετοχικότητας. Ο συνεταιριστικός τομέας θα πρέπει να προσφέρει ένα αυθεντικό καλωσόρισμα στους νέους, καλώντας τους να λάβουν πραγματικά μέρος και να βοηθήσουν στη διαμόρφωση του μέλλοντος, όπως επίσης και να συμμετέχουν στο σχεδιασμό της εφαρμογής του παρόντος Σχεδίου. Αυτό περιλαμβάνει την εξέταση μιας σειράς ερωτημάτων: Εξελίσσουν οι νεότερες γενιές τους δικούς τους μηχανισμούς για τη συνεργασία; Ποιοι είναι οι μηχανισμοί τους οποίους ο συνεταιριστικός τομέας μπορεί να εντοπίσει και να υιοθετήσει; Παρέχονται από τους συνεταιρισμούς οι κατάλληλες δίοδοι πρόσβασης για τους νέους; Είναι αποφασισμένοι να δημιουργήσουν ένα χώρο ή μια πλατφόρμα για αυτούς, και να τους δώσουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν το μέλλον; Χρησιμοποιείται η κατάλληλη γλώσσα επικοινωνίας;
- Οδηγώντας την καινοτομία στη δημοκρατική συμμετοχή, μεριμνώντας παράλληλα για τον εντοπισμό, τη διάδοση και διατήρηση των βέλτιστων πρακτικών. Αυτό περιλαμβάνει την ανάπτυξη βέλτιστων πρακτικών σε σχέση με την επικοινωνία, τη λήψη αποφάσεων,

την συνεύρεση (σε φυσικό αλλά και σε εικονικό χώρο) και τη διαφάνεια, καθώς επίσης και τη διερεύνηση τρόπων για τη διατήρηση, την ενθάρρυνση και την οικοδόμηση της συμμετοχής μέσω της παροχής οφελών και κινήτρων στα μέλη.

- Ενθαρρύνοντας και υποστηρίζοντας τους συνεταιρισμούς στην υιοθέτηση στρατηγικών αύξησης του αριθμού των μελών τους, αξιολόγησης και ανανέωσης των στρατηγικών αυτών σε ετήσια βάση. Δεδομένου ότι οι συνεταιρισμοί υπηρετούν ποικιλόμορφες και διευρυμένες κοινότητες, ο συνεταιριστικός τομέας οφείλει να θεσπίσει κάποια πρότυπα για τη διασφάλιση μιας συνεχούς, αυξανόμενης συμμετοχής και εκπροσώπησης των μελών. Αυτό είναι σημαντικό να συμβεί τόσο για να μην θεωρείται ότι οι συνεταιρισμοί αποκλείουν ανθρώπους που θέλουν να γίνουν μέλη, όσο και για να συνεχίσουν οι συνεταιρισμοί να καλύπτουν ανθρώπινες ανάγκες αλλά και να χτίζουν επιτυχημένες επιχειρήσεις. Η διεύρυνση της βάσης των μελών τους δεν αποτελεί μόνο συμμόρφωση με την 5^η Συνεταιριστική Αρχή (Εκπαίδευση, κατάρτιση και πληροφόρηση) και με την 7^η Συνεταιριστική Αρχή (Ενδιαφέρον για την κοινότητα), αλλά είναι ταυτόχρονα και κάτι το οποίο οι συνεταιρισμοί θα πρέπει να επιδιώξουν προκειμένου να αποδείξουν την υπεροχή τους, διαφοροποιώντας τους εαυτούς τους από άλλους επιχειρηματικούς οργανισμούς.
- Διερευνώντας τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής συμμετοχής, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη και το πώς άλλες καινοτόμες και παραδοσιακές μορφές συμμετοχής (π.χ. σχολιασμός, συζήτηση και διάλογος, εμπλοκή μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης) θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την καλύτερη επαφή με τα μέλη τους. Επίσης θα μπορούσε να διερευνηθεί και το κατά πόσο διαφορετικά επίπεδα συμμετοχής (πχ. μέλος, υποστηρικτής, φίλος) θα μπορούσαν να εφαρμοστούν ή όχι.
- Εξασφαλίζοντας μια ηγετική θέση καινοτομίας στους τομείς της οργάνωσης της εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της συμπαραγωγής και των πρακτικών διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού. Μέσα από τα πλεονεκτήματα της συμμετοχής των εργαζομένων-μελών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και ανταλλαγής πληροφοριών, οι συνεταιρισμοί μπορούν και πρέπει να αντιμετωπίσουν την πίεση του ανταγωνισμού από τις ιδιωτικές κεφαλαιουχικές εταιρείες.
- Ως μια ξεχωριστή πρωτοβουλία και σε σύνδεση με το θέμα του οικονομικού κεφαλαίου, η διερεύνηση μιας διαφορετικής και περισσότερο περιορισμένης μορφής συμμετοχής για τους παρόχους κεφαλαίων, η οποία ωστόσο δεν θα υπονομεύει και δεν θα βλάπτει τη συνεταιριστική φύση.

Αυτός λοιπόν θεωρείται ένας σημαντικός σκοπός τον οποίο η ICA έχει το δικαίωμα να διεκδικήσει, αποτελώντας ταυτόχρονα και ένα σημαντικό τμήμα του ρόλου της. Οι μεμονωμένοι συνεταιρισμοί επικεντρώνονται στην ικανοποίηση των αναγκών των ανθρώπων που εξυπηρετούν και λειτουργούν την επιχείρησή τους. Ο ρόλος των εθνικών φορέων και της ICA είναι η ανάληψη πρωτοβουλιών που θα υποστηρίξουν τους συνεταιρισμούς σε μακροπρόθεσμη βάση. Θα πρέπει να κάνουν πράγματα που θα βοηθήσουν στην οικοδόμηση επιτυχημένων, βιώσιμων συνεταιρισμών, οι οποίοι θα φροντίζουν και θα εκπαιδεύουν τους συνεταιριστές στις καθημερινές επιχειρηματικές τους δραστηριότητες.

Η ευθύνη για την εφαρμογή του σχεδιασμού είναι μοιρασμένη σε όλο τον συνεταιριστικό τομέα. Ορισμένες πιθανές ή ενδεικτικές δράσεις είναι οι εξής:

- Εύρεση νέων τρόπων «διασύνδεσης» των συνεταιρισμών, εντός του συνεταιριστικού τομέα, για τη δημιουργία ενός πιο συνεκτικού δικτύου συνεταιρισμών.
- Συγκέντρωση και ταξινόμηση πληροφοριών σχετικά με τις βέλτιστες πρακτικές. Περιλαμβάνει την εύρεση και ανταλλαγή των καλύτερων ιδεών, συμπεριλαμβανομένων και τομέων όπως τα ηλικιακά χαρακτηριστικά και ισότητα μεταξύ των δύο φύλων, καθώς και τον εντοπισμό των αρνητικών ή επιβλαβών τάσεων, βοηθώντας στην έμφαση των κακών πρακτικών και την ανάπτυξη εργαλείων και μεθόδων βελτίωσής τους.
- Συγκέντρωση και ταξινόμηση πληροφοριών οι οποίες να αναδεικνύουν τον τρόπο θετικής συμβολής των εν λόγω παραδειγμάτων βέλτιστων πρακτικών στην ισχυρή αποδοτικότητα σε ένα ευρύ φάσμα δεικτών συμπεριλαμβανομένων π.χ. της οικονομικής επιτυχίας, της συμμετοχής των εργαζομένων, της κοινωνικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας.
- Εξερεύνηση των κινήτρων των νεότερων γενεών σε σχέση με τη συνεργατική δραστηριότητα και αλληλεγγύη, δουλεύοντας με τους νεαρούς ενήλικες και τους νέους καθώς και τη βιομηχανία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Εξέταση της επικοινωνίας και της διαμόρφωσης των σχέσεων (πώς έχουν αλλάξει και αλλάζουν τόσο εντός του διαδικτύου όσο και εκτός αυτού) αλλά και των πρακτικών που έχουν εξελιχθεί κατά τα τελευταία κινήματα.
- Συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων από τα υπάρχοντα μοντέλα και πρακτικές, σε σχέση με τη συμμετοχή των μη-χρηστών χρηματοδοτών μελών.
- Ενεργοποίηση του «Global 300 cooperatives» για την ενίσχυση της προβολής της επιτυχίας και του αντίκτυπου που έχει το συνεταιριστικό μοντέλο, καθώς και ενίσχυση της συνεταιριστικής φωνής (π.χ. μέσω της καθιέρωσης μιας ηγετικής συνδιάσκεψης).

6.2.2 Βιωσιμότητα

Οι επιχειρήσεις που ανήκουν στους επενδυτές υποφέρουν σήμερα από μια κρίση βιωσιμότητας σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Η οικονομική κρίση αποτελεί ένα ισχυρό παράδειγμα για τους κινδύνους που εμπεριέχει η άποψη ότι το βραχυπρόθεσμο κέρδος πρέπει να βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα. Το κυρίαρχο μοντέλο του καπιταλισμού κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών έχει επίσης συνοδευτεί από αυξημένα επίπεδα ανισότητας, τα οποία μεταφράζονται σε μείωση των επιπέδων του «κοινωνικού κεφαλαίου» και της ευημερίας (Wilkinson & Pickett, 2010).

Όλες αυτές οι κρίσεις προκύπτουν από ένα επιχειρηματικό μοντέλο το οποίο τοποθετεί την οικονομική απόδοση πάνω από την ανθρώπινη ανάγκη, ένα μοντέλο που επιδιώκει να ιδιωτικοποιήσει τα κέρδη και στη συνέχεια να κοινωνικοποιήσει τις απώλειες. Ο Porter υποστήριξε ότι το μέλλον ανήκει σε εκείνες τις επιχειρήσεις που επενδύουν στην «συλλογική αξία», δηλαδή σε αυτές που υπολογίζουν ισορροπημένα και σωστά τον αντίκτυπο προς τους πελάτες τους, προς το περιβάλλον, προς τους εργαζόμενους και προς το μέλλον (Porter & Kramer, 2011).

Στην ευρεία της έννοια, «βιωσιμότητα» είναι η ικανότητα υποστήριξης και διατήρησης. Από το 1980 η ανθρώπινη βιωσιμότητα σχετίζεται με την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών προεκτάσεων για την παγκόσμια διαχείριση και υπεύθυνη προστασία των πόρων. Οι συνεταιρισμοί έθεταν πάντα ως στόχο να δώσουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες χωρίς ανεύθυνη εκμετάλλευση. Αυτό σήμαινε ένα επιχειρείν, σύμφωνο με ένα σύνολο αξιών στη βάση αυτού που σήμερα θα ονομαζόταν βιωσιμότητα. Τοποθετώντας την ανθρώπινη ανάγκη στο επίκεντρό τους, οι συνεταιρισμοί ανταποκρίνονται στις σημερινές κρίσεις βιωσιμότητας και αναδεικνύουν μια ξεχωριστή μορφή της «συλλογικής αξίας». Πολύ απλά, ένας συνεταιρισμός αποτελεί μια συλλογική επιδίωξη για την βιωσιμότητα. Οι συνεταιρισμοί επιδιώκουν να βελτιστοποιήσουν τα οφέλη για ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερόμενων συμμετεχόντων, χωρίς όμως να επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη για μεμονωμένους συμμετέχοντες. Η οικοδόμηση της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας θα πρέπει να είναι ένα από τα πρωταρχικά κίνητρα και αίτια για έναν αναπτυσσόμενο συνεταιριστικό τομέα.

Τα παραπάνω προσφέρουν μια απάντηση στο ερώτημα του γιατί οι συνεταιρισμοί είναι απαραίτητοι και ευεργετικοί σε αυτή την ιστορική συγκυρία. Με απλά λόγια, όταν εξεταστούν μέσα από ένα ευρύ και μακροπρόθεσμο πρίσμα σύγκρισης κόστους και ωφελειών, οι συνεταιρισμοί αποδεικνύονται πιο αποτελεσματικοί από ότι οι επιχειρήσεις που ανήκουν σε επενδυτές.

Η ICA πρέπει να αναλάβει ηγετικό ρόλο στη σύνταξη του οράματος της συνεταιριστικής οικονομίας, η οποία εστιάζει κυρίως στα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα και κατά δεύτερο λόγο στην αναλογία κόστους/ωφέλειας. Παράλληλα, θα πρέπει να αντλήσει εμπειρία και βέλτιστες πρακτικές και έξω από το συνεταιριστικό τομέα, να διατυπώσει και να μετρήσει τις αξίες που οι συνεταιρισμοί παράγουν για την κοινωνία, τη στιγμή μάλιστα που το κυρίαρχο μοντέλο του καπιταλισμού παραπαίει δραματικά.

Μολοντί υπάρχουν ορισμένες εξαιρέσεις σε τοπικό επίπεδο, η βιωσιμότητα προς το παρόν δεν είναι ένας όρος που συνδέεται, άμεσα και σε παγκόσμιο επίπεδο, με τους συνεταιρισμούς. Αυτό πρέπει να αλλάξει τα επόμενα χρόνια. Οι συνεταιρισμοί πρέπει να αναδειχθούν ως «Οι Οικοδόμοι της Βιωσιμότητας». Ο συνεταιριστικός τομέας θα πρέπει να αποδείξει με πειστικό τρόπο ότι η βιωσιμότητα είναι στην ίδια τη φύση των συνεταιρισμών, καθώς και ότι η συνεταιριστική επιχείρηση έχει μια θετική συμβολή στη βιωσιμότητα μέσω των παρακάτω:

Οικονομία

Υπάρχουν σημαντικές αποδείξεις για το ότι η ποικιλία των μορφών ιδιοκτησίας συμβάλλει για ένα πιο σταθερό οικονομικό τομέα (Michie, 2011). Το μοντέλο της εταιρίας που ανήκει σε επενδυτές είχε κεντρικό ρόλο στο πώς συνέβη η χρηματοπιστωτική κρίση, με τα στελέχη (managers) να ενεργούν προς το ίδιο συμφέρον και προς το συμφέρον ενός πολύ μικρού αριθμού συμμετεχόντων. Έξω από τον τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, υπάρχει η αυξανόμενη ανησυχία ότι η προώθηση της ιδέας της αύξησης της «επενδυτικής αξίας για τον μέτοχο», υπονομεύει το μακροπρόθεσμο παραγωγικό δυναμικό των εταιρειών (Lazonick & O'Sullivan, 2000).

Στο σημείο αυτό, οι συνεταιρισμοί έχουν να αναδείξουν μια σειρά από θετικά μηνύματα. Πρώτον, οι χρηματοπιστωτικοί συνεταιρισμοί ενεργούν προς το συμφέρον των μελών τους και όχι των μετόχων, επιδιώκοντας την «αξία για τους ενδιαφερόμενους συμμετέχοντες» και όχι την «επενδυτική αξία για τον μέτοχο», κάτι που τους κάνει να λειτουργούν με χαμηλότερο επιχειρηματικό ρίσκο. Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις που υποδηλώνουν ότι οι

πιστωτικοί συνεταιρισμοί συμβάλλουν στην αύξηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και βιωσιμότητας (Hesse & Chihak, 2007). Δεύτερον, με το να τοποθετούν την ανθρώπινη ανάγκη στο επίκεντρο του οργανωτικού σκοπού τους αντί για τα κέρδη, οι συνεταιρισμοί δεν υποφέρουν από το πρόβλημα της βραχυπρόθεσμης προσέγγισης που πλήττει όλες τις χρηματοπιστωτικές και μη επιχειρήσεις. Θέτοντάς το διαφορετικά, δεν υποφέρουν από το πρόβλημα της «χρηματιστικοποίησης», από το οποίο έχει πληγεί ο καπιταλισμός τα τελευταία 25 χρόνια και όπου οι οικονομικές επιδόσεις είναι ο αποκλειστικός δείκτης για μια καλή επιχείρηση. Από τη φύση τους και με βάση τη μορφή ιδιοκτησίας τους, είναι λιγότερο πιθανό να μειώσουν την ποιότητα των προϊόντων ή των υπηρεσιών τους για την επιδίωξη του κέρδους. Με τον τρόπο αυτό βελτιώνουν την ποικιλομορφία και το συνολικό οικοσύστημα των μορφών επιχειρηματικότητας, εισάγοντας μια πραγματικά νέα επιλογή για το πώς γίνεται μια επιχείρηση. Στις αναπτυσσόμενες οικονομίες παίζουν βασικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη, τόσο άμεσα, όσο και έμμεσα, όπως και στην προώθηση της εισαγωγής νέων τεχνολογιών.

- Οι συνεταιριστικές τράπεζες και οι πιστωτικές ενώσεις τα έχουν πάει καλά κατά τη διάρκεια της παρούσας τραπεζικής κρίσης. Η Rabobank, μία από τις μεγαλύτερες τράπεζες στον κόσμο, είχε αύξηση μεριδίου στο 42% της αγοράς το 2008 και τα ιδρύματα-με-μέλη είδαν μια αύξηση των καταθέσεων τους κατά 20%. Αντίστοιχα από την περίοδο 2008-2009, τα επίπεδα των μελών στις πιστωτικές ενώσεις έχουν αρχίσει να αυξάνονται προς τα πάνω.
- Στον Καναδά, 1 στους 3 Καναδούς είναι μέλη του συστήματος της πιστωτικής ένωσης και οι πιστωτικές ενώσεις έχουν ένα αυξανόμενο μερίδιο στις αγορές λιανικής των καταθέσεων και στα στεγαστικά δάνεια αγοράς κατοικιών, που ήταν στο 16% και 19% αντίστοιχα, το 2010.
- Σύμφωνα με την έκθεση «World Development Report 2008: Agriculture for Development» της World Bank (2007), εκτιμάται ότι 250 εκατομμύρια αγρότες στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι ενταγμένοι σε συνεταιρισμούς.
- Μια μελέτη του Πανεπιστημίου του Stanford, διαπίστωσε ότι οι νέες τεχνολογίες μπορούν να βελτιώσουν την γεωργική βιωσιμότητα στις αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά μόνο με τη συμμετοχή των τοπικών αγροτών και των κοινωνικών και οικονομικών δικτύων από τα οποία εξαρτώνται. Μια μελέτη στην κοιλάδα Yaqui στο Μεξικό, διαπίστωσε ότι οι αγρότες ήταν πολύ πιο πιθανό να αποκτήσουν πληροφορίες εφαρμόζοντας νέες τεχνολογίες μέσω των τοπικών πιστωτικών ενώσεων τους, παρά

απευθείας μέσω των επιστημόνων. Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι προσπάθειες για την εισαγωγή νέων, πιο βιώσιμων τεχνολογιών στη γεωργία πρέπει να προωθηθούν μέσω συμμετοχικών οργανισμών, όπως οι συνεταιρισμοί.

- Μια μελέτη για τους συνεταιρισμούς στη Σρι Λάνκα και τη Τανζανία διαπίστωσε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συνεταιρισμών έχει συμβάλει στη μείωση της φτώχειας. Έχουν επίσης θετική συμβολή σε μη-χρηματικούς τομείς όπως η ανάπτυξη δεξιοτήτων, η εκπαίδευση και η ισότητα των φύλων.
- Στην Κίνα, οι συνεταιρισμοί παρέχουν το 91% της μικροπίστωσης.
- Οι πιστωτικές ενώσεις παρέχουν ένα σύστημα εμβασμάτων με υπηρεσίες με χαμηλού κόστους μεταφοράς χρημάτων από τους ανθρώπους που εργάζονται στις ανεπτυγμένες χώρες προς τις οικογένειές τους στις αναπτυσσόμενες χώρες, κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό σε χώρες της Λατινικής Αμερικής.

Κοινωνία

Μεταξύ των αρνητικών επιπτώσεων που δημιουργούνται από το σύγχρονο καπιταλισμό, τις οποίες το κράτος είναι συχνά επιφορτισμένο να αντιμετωπίσει, είναι και τα κοινωνικά προβλήματα που συνδέονται με τον ατομικισμό και την ανισότητα. Ορισμένα από αυτά, απλά συνεπάγονται μια χωρίς λόγο ανθρώπινη δυστυχία όπως καταγράφεται όλο και περισσότερο από τους οικονομολόγους στις έρευνές τους για την ευτυχία και την ευημερία. Άλλα επιφέρουν μια αύξηση του οικονομικού κόστους για τις κυβερνήσεις, όπου υπάρχουν προβλήματα στους τομείς της υγείας και της εγκληματικότητας. Η μελέτη του «κοινωνικού κεφαλαίου» καταδεικνύει ότι οι κοινωνίες με υψηλά ποσοστά οργανισμών που ανήκουν σε μέλη, έχουν καλύτερα οικονομικά αποτελέσματα και επιπλέον απολαμβάνουν υψηλότερα επίπεδα εμπιστοσύνης και δημοκρατικής συμμετοχής (Putnam, 2000).

Οι συνεταιρισμοί έχουν μια πολύ θετική συμβολή στο σημείο αυτό, με δύο τρόπους: Πρώτον, παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες στους απόρους. Η έκταση των «κοινωνικών συνεταιρισμών» ποικίλλει από χώρα σε χώρα, αλλά είναι ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο σε ορισμένες χώρες όπως η Ιταλία και η Ιαπωνία (Pestoff, 2008). Οι συνεταιρισμοί δεν είναι απλώς φορείς της αγοράς, αλλά παρέχουν και υπηρεσίες που διαφορετικά θα προέρχονταν από την ιδιωτική ασφάλιση ή το κράτος. Όταν συμβαίνει αυτό υπάρχουν σημαντικά δημοσιονομικά οφέλη για τα κράτη να τους στηρίξουν, ιδίως μέσα στη δημοσιονομική κρίση. Δεύτερον, η συνεργασία και η συλλογικότητα των μελών είναι αγαθά από μόνα τους, ενώ παράλληλα ενεργούν ως σημαντικοί πόροι με τους οποίους οι κοινωνίες -και οι οικονομίες τους- ακμάζουν.

Οι συνεταιρισμοί συμβάλλουν στο αποθεματικό του «κοινωνικού κεφαλαίου» ενός κράτους, με τρόπους που οι επιχειρήσεις που ανήκουν σε επενδυτές δεν μπορούν να το κάνουν. Τα Ηνωμένα Έθνη το αναγνωρίζουν αυτό, καλώντας τις κυβερνήσεις να ενθαρρύνουν και να διευκολύνουν «τη δημιουργία και την ανάπτυξη των συνεταιρισμών, συμπεριλαμβάνοντας και την λήψη μέτρων με στόχο τη διευκόλυνση ανθρώπων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας ή ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες, ώστε να συμμετάσχουν σε εθελοντική βάση για τη δημιουργία και την ανάπτυξη συνεταιρισμών» (ICA, 2013). Αυτό είναι ζωτικής σημασίας για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Είναι ένας παράγοντας που κάνει τους συνεταιρισμούς να γίνονται συμπαθείς στις κυβερνήσεις και στους φορείς χάραξης πολιτικής και τους δίνει τη δυνατότητα να έχουν καλύτερες επιδόσεις από τους αντιπάλους τους (που αποσκοπούν στη μεγιστοποίηση του κέρδους) με τρόπους που είναι απτοί και όλοι εκτιμούν ιδιαίτερα.

Περιβάλλον

Υπάρχει ένας αυξανόμενος όγκος στοιχείων που αποδεικνύει ότι οι συνεταιρισμοί έχουν καλύτερες περιβαλλοντικές επιδόσεις, απόρροια διάφορων λόγων για αυτό. Καταρχήν, ως συμμετοχικές οργανώσεις, οι ανησυχίες για μελλοντικές περιβαλλοντικές συνέπειες μπορούν απλά να εκφραστούν δημοκρατικά από τα μέλη, χωρίς να απαιτείται το να λαμβάνεται υπόψη η επενδυτική απόδοση. Επίσης, οι συνεταιρισμοί είναι πολυσυλλεκτικοί και τα μέλη έχουν ποικιλομορφία ενδιαφερόντων και συνεπώς, η πιθανότητα του να προχωρήσουν οι συνεταιρισμοί σε αρνητικές περιβαλλοντικές δραστηριότητες (π.χ. απόβλητα και ρύπανση) είναι εξαιρετικά μειωμένη (ILO, 2012).

Ο σκοπός της προώθησης των συνεταιρισμών ως «Οικοδόμους Βιωσιμότητας» θα πρέπει να περιλαμβάνει και την καθιέρωση της πεποίθησης ότι οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις έχουν ιδιαίτερα αυξημένες δυνατότητες επιχειρηματικής βιωσιμότητας. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν συνεχιζόμενες μετατοπίσεις στο εσωτερικό κάθε επιχείρησης ανάμεσα στα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά συμφέροντα, μέσω της εστίασης στην ικανοποίηση των αναγκών των απλών πολιτών, οι συνεταιρισμοί καταφέρνουν να επιτύχουν μια μοναδική σύγκλιση μεταξύ αυτών των στοιχείων, γεγονός που οδηγεί σε αυξημένη οργανωτική βιωσιμότητα.

Τέλος, ο σκοπός θα πρέπει να περιλαμβάνει και την προσπάθεια από πλευράς των συνεταιρισμών, σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω της ICA, να επηρεάσουν τη γεωπολιτική τάξη σε αυτόν τον τόσο ζωτικής σημασίας τομέα, όπου οι κυβερνήσεις δυσκολεύονται στην ανάληψη πρωτοβουλιών ή τήρησης των δεσμεύσεών τους.

Στο επίκεντρο αυτής της στρατηγικής θα πρέπει να γίνει μια συντονισμένη προσπάθεια προκειμένου να συλλεχθούν και να δημοσιευθούν τα κατάλληλα δεδομένα σχετικά με τους συνεταιρισμούς. Αυτό περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- Καινοτομίες στη λογιστική: Ο συνεταιριστικός τομέας θα πρέπει να πάρει το προβάδισμα. Υπάρχει ήδη ένας μεγάλος αριθμός πρωτοβουλιών μέσω των οποίων οι επιχειρήσεις, οι κοινωνικές επιχειρήσεις και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα ενθαρρύνονται να καταγράφουν τις μη οικονομικές επιδόσεις τους, όπως η «triple bottom line accounting» (TBL), η «balance scorecard approach», η «social return on investment» (SROI), ή «social impact reporting», ή «wellbeing», μετρήσεις (Mulgan, 2010). Μερικές από αυτές επιδιώκουν την μετατροπή των μη-οικονομικών δραστηριοτήτων τους σε χρηματικούς όρους, όπως είναι το SROI. Οι κυβερνήσεις κάνουν το ίδιο όταν προσπαθούν να υπολογίσουν το κόστος της υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Άλλες μετρήσεις (TBL) αντιπαραβάλλουν και συγκρίνουν τις διάφορες μορφές αποτιμήσεων.

Πολλές από αυτές τις μεθόδους λογιστικής αναπτύσσονται από ανθρώπους που εργάζονται σε κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και έχουν ως σκοπό να εμπλουτίσουν τον ισολογισμό τους με επιπλέον στοιχεία, πέρα από τα οικονομικά μεγέθη, όπως περιβαλλοντικά και κοινωνικά. Ωστόσο, οι συνεταιρισμοί έχουν πολλά να κερδίσουν, εκμεταλλευόμενοι αυτή τη νέα προσέγγιση, καθώς αποτελεί ένα μέσο για να αποδειχθούν οι θετικές επιπτώσεις που επιφέρουν. Υπάρχουν μερικές προσπάθειες για την ανάπτυξη συγκεκριμένων λογιστικών εργαλείων μέτρησης των πολλαπλών ωφελειών των συνεταιρισμών, αλλά χρειάζονται περαιτέρω βελτίωση (Saisset et al., 2011).

Η χρήση των κοινωνικών λογιστικών εργαλείων είναι σημαντική προκειμένου να επιβεβαιώσει στην πραγματικότητα τους ισχυρισμούς σχετικά με την απόδοση των συνεταιρισμών. Οι συνεταιρισμοί θα πρέπει να πρωτοστατούν στην ανάπτυξη τέτοιων εργαλείων, με τον ίδιο τρόπο που οι επιχειρήσεις που ανήκουν στους επενδυτές έχουν πρωτοστατήσει στην ανάπτυξη εργαλείων οικονομικής λογιστικής.

- Περιπτώσιολογικές μελέτες (case studies): Η ποικιλομορφία των συνεταιριστικών μορφών και των σκοπών είναι υποτιμημένη. Οι περιπτώσιολογικές μελέτες και οι ιστορίες από-πρώτο-χέρι που καταδεικνύουν τη συμβολή των συνεταιρισμών στην εκπαίδευση, στις κοινότητες, στην υγεία και σε άλλους δημόσιους σκοπούς, είναι σημαντικές και απαραίτητες. Για παράδειγμα, οι συνεταιρισμοί κατανάλωσης ενέργειας έχουν μια κρίσιμη συμβολή στη μετάβαση προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και χρειάζονται καταγραφή, μελέτη και προβολή.

- Συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων: Η οικονομική ανάλυση των θετικών αποτελεσμάτων των συνεταιρισμών είναι πολύτιμη για να μπορέσουν να αποδείξουν στους δημόσιους φορείς χάραξης πολιτικής τη συμβολή τους στη βιωσιμότητα. Μια σειρά από μεθόδους είναι διαθέσιμες (π.χ. η Μέθοδος Υποθετικής Αξιολόγησης - CVM) για την καταγραφή της αξίας των μη-εμπορεύσιμων αγαθών, όπως η υγεία και το καθαρό περιβάλλον. Θα πρέπει επίσης να δοθεί έμφαση για τη δημιουργία μιας ψηφιακής βάσης δεδομένων (Quarter et al., 2007).
- Δημόσια υπεράσπιση: Το μήνυμα για τους συνεταιρισμούς δεν μπορεί πλέον να περιορίζεται μόνο στο δημοκρατικό έλεγχο των μελών. Χρειάζεται να διευρυνθεί, περιλαμβάνοντας αναφορές στη βιωσιμότητα, προκειμένου να προσελκύσει το ενδιαφέρον των δημόσιων φορέων χάραξης πολιτικής, του ευρύτερου κοινού και των νέων ανθρώπων.
- Τεχνολογία: Ο συνεταιριστικός τομέας θα πρέπει να στοχεύσει στο να γίνει ηγέτης στην ανάπτυξη και τη χρήση τεχνολογιών και κοινωνικών συστημάτων που παρέχουν ανθρώπινα οφέλη, χωρίς να ληλατούν το οικοσύστημα.
- Πρακτικές Διοίκησης: Ο συνεταιριστικός τομέας θα πρέπει να αναπτύξει και να προωθήσει διακεκριμένες πρακτικές διοίκησης, που να αντανακλούν τις δημοκρατικές αξίες και το μακροπρόθεσμο ορίζοντα του συνεταιριστικού μοντέλου. Αυτό είναι κάτι το οποίο θα αξιοποιήσει πλήρως τα εν δυνάμει πλεονεκτήματα του συνεταιριστικού μοντέλου.
- Ενίσχυση και Συνένωση του Συνεταιριστικού Επιχειρηματικού Δικτύου: Ο συνεταιριστικός τομέας θα πρέπει να εντοπίσει και να εξαλείψει τα όποια εμπόδια συνεργασίας μεταξύ συνεταιρισμών. Οι συνεταιρισμοί πρέπει να προχωρήσουν, όπου είναι δυνατόν, στην από κοινού χρήση συστημάτων, τις από κοινού προμήθειες υλικών μέσα από κοινές και ελεγχόμενες από τους ίδιους υποβοηθητικές δομές (αρχή της επικουρικότητας).

6.2.3 Ταυτότητα

Σε έναν κόσμο που πάσχει από έλλειμμα δημοκρατικής αντιπροσώπευσης και από μια βραχυπρόθεσμη προσέγγιση, οι συνεταιρισμοί δείχνουν πως το επιχειρείν μπορεί να γίνει όχι μόνο με διαφορετικό τρόπο, αλλά και καλύτερα. Ωστόσο, για να διαδοθεί αυτό το πολύτιμο μήνυμα, πρέπει να υπάρχει σαφήνεια αναφορικά με το πώς οι συνεταιρισμοί ορίζονται και ξεχωρίζουν. Για τον ίδιο το συνεταιριστικό τομέα, είναι σημαντικό να δημιουργηθεί μια ισχυρή αίσθηση κοινής ταυτότητας, καθώς επίσης και να προβληθεί ένα αναγνωρίσιμο συνεταιριστικό μήνυμα, ένα ισχυρό σήμα (brand), το οποίο να διαφοροποιεί ξεκάθαρα αυτή τη μορφή επιχειρηματικότητας.

Η έννοια της αγοράς του «κοινωνικού» ή «ηθικού» επιχειρείν είναι πλέον πολύ γνωστή. Η «εταιρική κοινωνική ευθύνη» και η «κοινωνική επιχείρηση» αποτελούν δύο παραδείγματα σχετικά με το πώς ιδιωτικά επιχειρηματικά μοντέλα έχουν επαναπροσδιοριστεί (rebranded) μέσω της ενσωμάτωσης και άλλων σκοπών, πέρα από την επιδίωξη της μεγιστοποίησης του κέρδους. Η λεγόμενη «ηθική επιχείρηση» και άλλες πιο ειλικρινείς επιχειρήσεις χρησιμοποιούν ήδη τη γλώσσα και τα μηνύματα των συνεταιρισμών. Τα ερωτήματα που τίθενται αφορούν στο πώς μπορούν να ξεχωρίσουν οι συνεταιρισμοί σε αυτές τις συνθήκες, καθώς και στο πώς μπορούν να αμφισβητήσουν και να ξεπεράσουν τις επιχειρήσεις που ανήκουν τους επενδυτές.

Ένα μεγάλο πλεονέκτημα των συνεταιρισμών είναι οι Συνεταιριστικές Αρχές. Οι συνεταιρισμοί δεν εμφανίζονται διαφορετικοί εξαιτίας μιας πλασματικά δημιουργημένης εικόνας, αλλά είναι διαφορετικοί στην ουσία της φύσης τους. Οι αξίες της συμμετοχής και της βιωσιμότητας δεν προστέθηκαν απλά σε ένα συμβατικό επιχειρηματικό μοντέλο, αλλά αποτελούν δομικά στοιχεία του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, της διακυβέρνησης, της διαχείρισης. Με τους καταναλωτές όλο και πιο κυνικούς απέναντι στις ψευδοοικολογικές πρακτικές διάφορων εταιρικών εμπορικών σημάτων, οι συνεταιρισμοί διατηρούν μια αυθεντικότητα που δεν υπάρχει σε κανένα άλλο ηθικό επιχειρηματικό μοντέλο.

Εκείνοι που ασχολούνται με το συνεταιριστικό τομέα ίσως υποστηρίξουν ότι δεν υπάρχει καμία αμφιβολία για το τι είναι ένας συνεταιρισμός, επισημαίνοντας τη Δήλωση της ICA για την Συνεταιριστική Ταυτότητα. Ωστόσο, ο βαθμός στον οποίο οι Συνεταιριστικές Αρχές εφαρμόζονται ή όχι, ποικίλλει σημαντικά από το ένα νομικό σύστημα στο άλλο. Επομένως, για πολλούς οι Συνεταιριστικές Αρχές δεν προσφέρουν επαρκή εξήγηση ή σαφήνεια του συνεταιριστικού ορισμού. Εδώ συμπεριλαμβάνονται ρυθμιστικές αρχές και φορείς χάραξης

πολιτικής, κάποιοι από τους οποίους αποζητούν καθοδήγηση για το πώς να ξεχωρίσουν ένα «γνήσιο» από ένα «μη-γνήσιο» συνεταιρισμό και ανησυχούν ότι οι συνεταιριστικές νομικές ρυθμίσεις χειραγωγούνται ως μέσο για την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος στην αγορά και για τη μείωση της διαφάνειας και του ανταγωνισμού.

Περιλαμβάνεται επίσης το ευρύτερο κοινό δυνητικών μελών και νέων ανθρώπων που μπορεί να έλκονται από ένα χώρο που είναι ηθικός και συμμετοχικός, αλλά το μήνυμά του είναι μερικές φορές δυσδιάκριτο σε ένα συνωστισμένο περιβάλλον εννοιών και χρησιμοποιεί γλώσσα που δεν έχει πάντα απήχηση. Σε ένα χώρο ο οποίος είναι θεμελιωδώς ανοικτός (open-source), επαναστατικός μέσα στην αγορά και ανεξάρτητος από το κατεστημένο, πρέπει να γίνει εφικτή η επικοινωνία των χαρακτηριστικών των συνεταιρισμών προς ανθρώπους που μπορεί να έλκονται ενστικτωδώς από αυτά.

Ο σκοπός είναι η οικοδόμηση του συνεταιριστικού μηνύματος και η διαφύλαξη της συνεταιριστικής ταυτότητας, προκειμένου να εξασφαλισθεί ηθικά και οικονομικά το δικαίωμα του ισχυρισμού ότι οι συνεταιρισμοί είναι το καλύτερο επιχειρηματικό μοντέλο. Είναι σημαντικό να γίνει διάκριση ανάμεσα στην «ταυτότητα» και το «μήνυμα». Σε γενικές γραμμές, «ταυτότητα» είναι το τι σημαίνει συνεταιρισμός για τον ίδιο τον τομέα και τα μέλη του, το πώς ο ίδιος αναγνωρίζεται όταν κοιτάζεται στον καθρέφτη. Αντίστοιχα «μήνυμα» είναι ο τρόπος με τον οποίο η ταυτότητα των συνεταιρισμών επικοινωνείται και προβάλλεται στον έξω κόσμο, μέσα από την εκπαίδευση, την παροχή πληροφοριών, το μάρκετινγκ (τεχνικές προώθησης), τα λογότυπα και άλλες μορφές επαφής με τα μη-μέλη.

Η λέξη που χρησιμοποιείται συχνότερα για να υποδηλώσει το μήνυμα είναι η «μάρκα» (brand name) και εντός του συνεταιριστικού χώρου οι άνθρωποι τη χρησιμοποιούν για συντόμευση όταν μιλούν για την οικοδόμηση του συνεταιριστικού «brand name». Ωστόσο η χρήση του όρου «μάρκα» δεν ενθαρρύνεται, εξαιτίας της σύνδεσης του όρου με ιδιωτικά πνευματικά δικαιώματα. Σύμφωνα με μια πιο καθημερινή οπτική, η «μάρκα/brand name» έχει μάλλον περισσότερο να κάνει με μια επιφανειακή εικόνα που υποδηλώνει κάποια ελκυστικά χαρακτηριστικά για τους καταναλωτές. Τα παραπάνω δεν είναι σύμφωνα με το συνεταιριστικό τομέα, που έχει μια ισχυρή πίστη σε πιο μακροχρόνιες αξίες και επιθυμεί να ενθαρρύνει τη διάδοση της συνεταιριστικής ιδέας, η οποία είναι διαθέσιμη χωρίς επιβάρυνση (για την χρήση ενός brand) σε όσους επιθυμούν να ακολουθήσουν της αρχές του.

Σύμφωνα με όσα ειπώθηκαν, ο συνεταιριστικός τομέας έχει έννομο συμφέρον να επιδιώκει να προστατεύει την ακεραιότητα του όρου «συνεταιρισμός», ώστε να μην γίνεται κατάχρησή του. Η δυνατότητα να επιτευχθεί αυτό ποικίλλει μεταξύ διαφορετικών νομικών συστημάτων σε κάθε χώρα και για τους σκοπούς του παρόντος Σχεδίου το κύριο μέλημα είναι η προβολή του κατάλληλου μηνύματος σχετικά με το τι νοείται ως «συνεταιρισμός», σε ένα κόσμο που σε μεγάλο βαθμό αγνοεί το τι αντιπροσωπεύει. Το «Διεθνές Έτος των Συνεταιρισμών» από τον ΟΗΕ και το συνοδευτικό λογότυπό του, καταδεικνύει τη δυνατότητα δημιουργίας ενός και μοναδικού μηνύματος το οποίο θα διαφοροποιεί το συνεταιριστικό μοντέλο και θα μπορεί να είναι κατανοητό σε διάφορα μέρη και κουλτούρες. Η διαδικτυακή κατάληξη .coop παρέχει επίσης μια ευκαιρία για σαφή διαφοροποίηση.

Οι συνεταιρισμοί χρειάζονται ένα πιο ξεκάθαρο μήνυμα, ώστε οι άνθρωποι να είναι περισσότερο ενήμεροι όταν βρίσκονται μπροστά στην επιλογή μεταξύ ενός συνεταιρισμού ή μιας ιδιωτικής ή επενδυτικής επιχείρησης. Στο πλαίσιο αυτό, πιθανές ή ενδεικτικές δράσεις περιλαμβάνουν τα εξής:

- Οι συνεταιρισμοί πρέπει να αναλογιστούν το πώς οι νέοι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τους συνεταιρισμούς και πώς οι συνεταιρισμοί προβάλλονται και επικοινωνούν με νέους ανθρώπους. Η εξασφάλιση του ενδιαφέροντός τους και της θετικής εμπλοκής τους μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω της κατανόησης των μεταβαλλόμενων τρόπων με τους οποίους επικοινωνούν και σχηματίζουν σχέσεις μεταξύ τους, μέσω της χρήσης της τεχνολογίας και των κοινωνικών μέσων. Οι ανθρώπινες σχέσεις βρίσκονται στο επίκεντρο των συνεταιρισμών και οι νέοι πρέπει να συμβάλουν στη διαμόρφωση της ταυτότητας και των μηνυμάτων.
- Οι συνεταιρισμοί πρέπει επίσης να αναλογιστούν το πώς γίνονται αντιληπτοί ευρύτερα από τα μη-μέλη και κάποιες εξειδικευμένες κοινότητες. Η συνεχόμενη σε δημοφιλή άνοδος κάποιων όρων όπως «κοινωνική επιχείρηση», «εταιρική κοινωνική ευθύνη», «ιδιοκτησία από τους εργαζόμενους», «κοινωνική καινοτομία», συμβάλλουν στη σύγχυση γύρω από τη πραγματική διαφορά που μπορεί ένας συνεταιρισμός να προσδώσει. Οι συνεταιρισμοί συχνά δεν θεωρούνται αρκετά διακριτοί ώστε να αντιμετωπίζονται ξεχωριστά σε θέματα όπως το νομικό πλαίσιο. Συνεπώς το μήνυμα χρειάζεται κατάλληλη διαχείριση, προκειμένου να λειτουργήσει υπέρ των μακροπρόθεσμων συμφερόντων των συνεταιρισμών, καθώς και να αναπτυχθεί η κατάλληλη φρασεολογία, έχοντας υπόψη την προβολή του μηνύματος.

- Η κατάληξη .coop θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί μόνο για όσους πληρούν τις προϋποθέσεις του «ελάχιστου αναλλοίωτου βασικού πυρήνα (της συνεταιριστικής ιδέας)». Παρότι κάτι τέτοιο μπορεί να πάρει κάποιο χρόνο μέχρι να προσδιοριστεί, τελικά θα παρέχει την πιο ορατή ένδειξη του τι νοείται «συνεταιρισμός». Αυτό έχει το πλεονέκτημα ότι δεν περιορίζεται από σύνορα και ξεπερνά τα όρια της νομικής δικαιοδοσίας. Θα παρείχε επίσης τη βάση ώστε η ICA να προσεγγίσει τις κυβερνήσεις κρατών των οποίων η νομοθεσία εμποδίζει τη συμμόρφωση με το «ελάχιστο αναλλοίωτο βασικό πυρήνα (της συνεταιριστικής ιδέας)», με συνέπεια τον αποκλεισμό τους από τη χρήση της κατάληξης .coop, που ίσως αποτελέσει ανταγωνιστικό μειονέκτημα για την αγορά μέσα στην οποία δραστηριοποιούνται.
- Η Ταυτότητα είναι επίσης σημαντική για την εξασφάλιση της παρουσίας της συνεταιριστικής φωνής στους χώρους χάραξης παγκόσμιων πολιτικών. Μέρος αυτού επιτυγχάνεται με την ευρεία υιοθέτηση ενός ειδικού λογότυπου, από συνεταιρισμούς σε όλο τον κόσμο που ακολουθούν κοινές αρχές. Η έκταση της υιοθέτησης του λογότυπου «2012 Διεθνές Έτος Συνεταιρισμών» απέδειξε τη δύναμη ταύτισης, πέρα από εθνικά σύνορα, με βάση τις κοινές αξίες. Θα πρέπει να εξεταστεί, ανεξάρτητα από τη δυνητική χρήση του .coop, η ανάπτυξη ενός κοινού συμβόλου που θα προσέκλυε αποδοχή ανάλογη του σήματος «2012 Διεθνές Έτος Συνεταιρισμών».
- Η εκμάθηση των συνεταιριστικών ιδεών και παραδόσεων πρέπει να συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα σπουδών σε όλα τα στάδια της εκπαίδευσης. Η συνεταιριστική εκπαίδευση αποτελεί τον καλύτερο τρόπο για την οικοδόμηση της κατανόησης της συνεταιριστικής ταυτότητας και των συνεταιριστικών μηνυμάτων από ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων.
- Εκπαιδευτικά προγράμματα απαιτούνται για την επεξήγηση της συνεταιριστικής ταυτότητας σε μελλοντικούς ηγέτες. Τα προγράμματα αυτά πρέπει να αποτελούν μέρος μιας πολύ ευρύτερης προώθησης της συνεταιριστικής ταυτότητας σε σχολές διοίκησης επιχειρήσεων και σε επαγγελματικούς φορείς. Η έρευνα και ανάπτυξη θεωριών, γνώσεων και ιδεών πρέπει να προωθηθεί και να επεκταθεί, οικοδομώντας τη συνεργασία ανάμεσα σε στελέχη επιχειρήσεων, επαγγελματίες και ακαδημαϊκούς.
- Είναι σημαντικό να παρακολουθείται και να καταγράφεται η αποδοχή των συνεταιριστικών μηνυμάτων από το κοινό, μέσα από έρευνες αγοράς σε διαφορετικές χώρες.

- Η αλληλεγγύη μεταξύ των συνεταιρισμών πρέπει να ενισχυθεί, ενθαρρύνοντας μεγαλύτερους συνεταιρισμούς να βάλουν στην άκρη κάποια από τα κέρδη τους για να στηρίξουν την ανάπτυξη νέων και μικρών συνεταιρισμών.
- Ο συνεταιριστικός τομέας θα πρέπει να στοχεύει στην ταύτιση των συνεταιρισμών τόσο με τη συμμετοχή όσο και με τη βιωσιμότητα. Αυτό περιλαμβάνει την αναγνώριση της οικονομικής ασφάλειας που προσφέρουν τα συνεταιριστικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και της συμβολής που οι συνεταιρισμοί έχουν στην παγκόσμια ασφάλεια.
- Η διερεύνηση της δημιουργίας μιας λίστας Παγκόσμιας Συνεταιριστικής Κληρονομιάς, για να αναδειχτεί η συνεταιριστική επίδραση σε όλη την σύγχρονη ιστορία.

6.2.4 Νομικό Πλαίσιο

Εάν ένα απλό, κατανοητό και πειστικό μήνυμα μπορεί να εξηγήσει το λόγο για τον οποίο οι συνεταιρισμοί είναι κατάλληλοι για το μακροπρόθεσμο καλό του κόσμου και εάν επίσης οι άνθρωποι κατανοήσουν καλύτερα τι είναι ένας συνεταιρισμός, τότε υφίστανται οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη των συνεταιριστικών επιχειρήσεων. Ωστόσο αυτό είναι πιθανότερο να συμβεί, και σε μερικές περιπτώσεις μόνο έτσι μπορεί να συμβεί, όταν ξεπεραστούν τα υφιστάμενα εμπόδια για την ανάπτυξή τους. Η ίδρυση των συνεταιριστικών επιχειρήσεων σε διαφορετικές χώρες είναι μια σημαντική διαδικασία, που αποτελεί κομμάτι της κάθε εθνικής νομοθεσίας.

Υπάρχει όμως και κάτι επιπλέον. Η άποψη ότι οι συνεταιρισμοί είναι μια περιθωριοποιημένη μορφή επιχείρησης δεν είναι κάτι το ασυνήθιστο. Παρατηρείται συχνά μια δυσκολία στο να κατανοηθεί πως ακριβώς λειτουργούν και τι οφέλη προσφέρουν (κάτι το οποίο γίνεται πιο έντονο λόγω της έλλειψης συνεταιριστικής εκπαίδευσης σε σύγκριση με την εκπαίδευση επάνω σε άλλες μορφές επιχειρηματικότητας, όπως π.χ. οι ιδιωτικές-κεφαλαιουχικές επιχειρήσεις). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία οικονομικών, νομικών και ρυθμιστικών πλαισίων που έχουν κυρίως κατά νου τις κυρίαρχες μορφές επιχειρηματικότητας, οι οποίες είναι οι κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και αυτές που ανήκουν σε μετόχους. Συνεπώς, τα πλαίσια αυτά είναι ακατάλληλα για τους συνεταιρισμούς σε ορισμένα σημαντικά σημεία. Λίγες χώρες έχουν καλή συνεταιριστική νομοθεσία.

Είναι σημαντικό για τους ίδιους τους συνεταιρισμούς να αντισταθούν σε οποιαδήποτε τάση να μιμηθούν επιχειρήσεις οι οποίες ανήκουν σε επενδυτές στις λειτουργικές και διοικητικές πρακτικές οι οποίες δεν αντανακλούν τις ιδιαιτερότητες των συνεταιρισμών. Αυτό μπορεί συχνά να είναι η πιο εύκολη επιλογή, όταν μάλιστα λειτουργούν εντός ενός πλαισίου που έχει σχεδιαστεί για ιδιωτικές-κεφαλαιουχικές επιχειρήσεις. Στην περίπτωση που οι συνεταιρισμοί δεν αντισταθούν και δεν αγωνισθούν για κατάλληλη αναγνώριση και αντιμετώπιση, κινδυνεύουν να χάσουν την ιδιαιτερότητα τους και τα εμπορικά πλεονεκτήματα τους, μέσω μιας ισομορφικής συμπεριφοράς. Οι Διευθυντές των συνεταιρισμών θα πρέπει να υποστηρίζονται και να ενθαρρύνονται προς την κατεύθυνση αυτή.

Η Τελική Διακήρυξη της πρόσφατης διάσκεψης στη Βενετία “Promoting the Understanding of Co-operatives for a Better World» (Προωθώντας την Κατανόηση για τους Συνεταιρισμούς για έναν Καλύτερο Κόσμο) (Μάρτιος 2012), απεύθυνε κάλεσμα για ένα «ρυθμιστικό πλαίσιο και κατάλληλες πολιτικές υποστήριξης που είναι συναφείς με το συνεταιριστικό μοντέλο και ευνοούν την ανάπτυξή τους». Πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό αίτημα, το οποίο αποτελεί συνέχεια του ψηφίσματος των Ηνωμένων Εθνών, το ψήφισμα 56/114 (Δεκέμβριος 2001) που καλεί τις κυβερνήσεις (μεταξύ άλλων) να ενθαρρύνουν και να διευκολύνουν τη δημιουργία των συνεταιρισμών και να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για τη δημιουργία ενός υποστηρικτικού και ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η Σύσταση 193 του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (ILO) για την προώθηση των συνεταιρισμών.

Μια σημαντική πτυχή των υποστηρικτικών νομικών πλαισίων αποτελεί η διασφάλιση ότι η συνεταιριστική νομοθεσία ενισχύει και προστατεύει τη συνεταιριστική ταυτότητα. Κάθε εθνική αρχή πρέπει να διαμορφώνει τη νομοθεσία της με τέτοιο τρόπο ώστε να ενσωματώνει τις συνεταιριστικές αρχές μέσα στο τοπικό πλαίσιο, με τρόπο που να αντικατοπτρίζει επαρκώς την ιδιαίτερη ταυτότητα των συνεταιρισμών.

Μία από τις μεγάλες επιτυχίες του «2012 Διεθνές Έτος Συνεταιρισμών» είναι ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και οι ρυθμιστικές αρχές, έχουν επιτέλους αφυπνιστεί επάνω στο θέμα της διαφορετικότητας των συνεταιρισμών και τα οφέλη που προσφέρουν. Ωστόσο, θα πρέπει να παρέχεται βοήθεια στους νομοθέτες και στις ρυθμιστικές αρχές, προκειμένου ο αυξανόμενος ενθουσιασμός για τη συνεταιριστική μορφή επιχειρηματικότητας να μεταφραστεί σε κατάλληλα υποστηρικτικά νομικά πλαίσια που θα απελευθερώσουν τη συνεταιριστική δυναμική από την οποία θα ωφεληθούν όλοι.

Η επιδίωξη ενός υποστηρικτικού πλαισίου δεν αποτελεί μια παράκληση για ειδική μεταχείριση, επιδοτήσεις ή κάποια εύνοια. Οι συνεταιρισμοί δεν εξαρτώνται από την κυβερνητική βοήθεια περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη μορφή επιχειρηματικότητας. Η επιδίωξη βασίζεται στο γεγονός ότι καμία επιχείρηση δεν μπορεί να υπάρξει μέσα σε ένα ρυθμιστικό κενό, ενώ η ανάπτυξη των επιχειρήσεων εξαρτάται πάντα από κατάλληλες υποδομές νομικών κανονισμών και πολιτικών. Για ένα μεγάλο μέρος της ιστορίας τους, οι συνεταιρισμοί τα έχουν καταφέρει μέσα σε νομικά πλαίσια που σχεδιάστηκαν για ένα περιορισμένο αριθμό ιδιωτικών κεφαλαιουχικών επιχειρήσεων. Ο συνεταιριστικός τομέας δεν περιμένει να ανατραπεί η ισορροπία υπέρ του, αλλά επιδιώκει μια σωστή κατανόηση από κυβερνήσεις και νομοθέτες, για τα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη που το συνεταιριστικό μοντέλο μπορεί να φέρει. Παράλληλα αποζητά το κατάλληλο νομικό πλαίσιο που θα λαμβάνει υπόψη του αυτά τα οφέλη και θα προωθεί μια ευρύτερη ποικιλομορφία στις μορφές ιδιοκτησίας, από ότι είναι μέχρι σήμερα κατεστημένο (Ownership Commission, 2012).

Ένα και μοναδικό βέλτιστο δυνατό ρυθμιστικό και νομικό πλαίσιο, δεν μπορεί να υπάρξει. Η νομοθεσία, τόσο για την ίδρυση των συνεταιρισμών όσο και για το πώς αντιμετωπίζονται σε σχέση με άλλες μορφές επιχειρηματικότητας, βρίσκεται στη δικαιοδοσία των αντίστοιχων εθνικών οργάνων και κατά συνέπεια, κάθε ανάλυση πρέπει να λάβει αυτό το γεγονός υπόψη. Οι βελτιώσεις πρέπει να συγκεκριμενοποιηθούν με βάση τις συστάσεις του ΟΗΕ και πρέπει να ασκηθούν πιέσεις σε εθνικό επίπεδο ώστε να εφαρμοστούν. Ταυτόχρονα, τα καλά ρυθμιστικά και νομικά εθνικά πλαίσια πρέπει να αναδεικνύονται, ενώ τα άσχημα να εντοπίζονται και να τροποποιούνται με τη βοήθεια της ICA και των τοπικών φορέων.

Εκτός από την αξιολόγηση των χαρακτηριστικών των ρυθμιστικών πλαισίων, ο ρόλος της ICA είναι να συλλέξει αποδείξεις για τη δημόσια/κοινωνική αξία και τη βιωσιμότητα των συνεταιρισμών, οι οποίες θα ενισχύσουν την προσπάθεια για μεταρρυθμίσεις από τις κυβερνήσεις για την υποστήριξη των συνεταιρισμών, ιδιαίτερα μάλιστα σε μια περίοδο δημοσιονομικής κρίσης, όταν πολλά κράτη αναζητούν νέες μορφές κοινωνικής ασφάλισης και δημόσιων παροχών πρόνοιας. Υπάρχει η δυνατότητα ανάδειξης ενός πειστικού επιχειρήματος το οποίο να αποδεικνύει ότι οι συνεταιρισμοί είναι πιο αποδοτικοί απ' ότι οι εταιρίες που ανήκουν σε επενδυτές, αν συνυπολογισθεί το κοινωνικό κεφάλαιο και το πόσο πολύ συνεισφέρουν οι συνεταιρισμοί στην παραγωγή δημόσιων αγαθών.

Χρησιμοποιώντας αυτό το επιχείρημα, παρέχεται μια αφετηρία για την εξέταση του τρόπου με τον οποίο η υπάρχουσα εθνική συνεταιριστική νομοθεσία εφαρμόζεται ανά τομέα και επίσης το εάν η συμβολή των συνεταιρισμών στα δημόσια αγαθά δικαιολογεί και μια διαφορετική μεταχείριση. Για παράδειγμα, κάτι τέτοιο θα μπορούσε πιθανά να δικαιολογήσει μια διαφορετική μεταχείριση στο φορολογικό δίκαιο ή στους νόμους για τον ανταγωνισμό και την αντιμονοπωλιακή νομοθεσία. Θα μπορούσε επίσης να επηρεάσει την εφαρμογή ενός ρυθμιστικού νόμου, για παράδειγμα για την αύξηση κεφαλαίου, καθώς και τους νόμους που καλύπτουν τη σύναψη συμβάσεων με το κράτος.

Η σημασία αυτού του θέματος δεν θα πρέπει να αγνοηθεί, καθώς σήμερα οι συνεταιρισμοί μπορεί να βρεθούν σε μειονεκτική θέση έναντι των άλλων επιχειρηματικών μορφών. Για παράδειγμα, οι νόμοι για τον ανταγωνισμό και η αντιμονοπωλιακή νομοθεσία έχουν εισαχθεί σταδιακά σε πολλές χώρες κυρίως για να εμποδίσουν ιδιωτικές επιχειρήσεις (που αποσκοπούν σε ιδιωτικό όφελος) να εγκαθιδρύσουν μια δεσπόζουσα (ή και μονοπωλιακή) θέση και να βλάψουν έτσι το συμφέρον της κοινωνίας, ελέγχοντας την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Το να εφαρμόζονται όμως οι ίδιοι αυτοί νόμοι για συνεταιρισμούς που έχουν ιδρυθεί από τις ίδιες τις κοινότητες για να εξασφαλίσουν την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες, είναι ένα θέμα που πρέπει να εξεταστεί ξεχωριστά. Ένα άλλο παράδειγμα είναι οι νόμοι που ισχύουν για τις αναθέσεις συμβάσεων δημόσιων έργων. Οι κανόνες που αποσκοπούν στην προώθηση ανοικτών και διαφανών διαγωνισμών για την παροχή αυτών των υπηρεσιών, θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη όλους τους σχετικούς παράγοντες.

Η δημιουργία ενός Διεθνούς Δικτύου για τις ρυθμιστικές και νομικές αρχές, καθώς και η ανάπτυξη των κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με το πώς εφαρμόζονται οι αρχές, μπορούν να προσφέρουν βοήθεια σε νομικές και ρυθμιστικές αρχές. Η βοήθεια μπορεί να παρέχεται σε βουλευτές εθνικών κοινοβουλίων, σε νομοθέτες και φορείς χάραξης πολιτικής μέσω μιας συγκριτικής μελέτης των τρόπων με τους οποίους, εφαρμόζονται οι συνεταιριστικοί σε διάφορες χώρες. Για παράδειγμα, το 2009 η ICA Αμερικής δημοσίευσε ένα έγγραφο που καθορίζει το νόμο-πλαίσιο για τις χώρες της Λατινικής Αμερικής, ανανεώνοντας μια προηγούμενη έκδοση που χρονολογείται από το 1988 (ACI Americas, 2009). Το νομικό πλαίσιο δεν προορίζεται να αποτελέσει ένα μοντέλο για αντιγραφή από νομοθέτες άλλων χωρών. Σκοπός του είναι να παρέχει καθοδήγηση σχετικά με τις βασικές πτυχές της νομοθεσίας περί συνεταιρισμών, όπως προκύπτει από τη νομολογία, τις ακαδημαϊκές μελέτες, και το συγκριτικό δίκαιο. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η πρόσφατη πρωτοβουλία για τη δημιουργία μιας Ομάδας Μελέτης του Ευρωπαϊκού Συνεταιριστικού

Δικαίου (SGECOL), η οποία θα αναλάβει τη διερεύνηση των Αρχών του Ευρωπαϊκού Συνεταιριστικού Δικαίου (PECOL), ως το πρώτο της ερευνητικό πρόγραμμα. Ο γενικός στόχος της SGECOL είναι να διεξάγει συγκριτική έρευνα στους νόμους για τους συνεταιρισμούς στην Ευρώπη, προωθώντας έτσι την αύξηση της ευαισθητοποίησης και της κατανόησης του συνεταιριστικού δικαίου εντός των νομικών και ακαδημαϊκών κοινοτήτων αλλά και των κυβερνήσεων σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Η SGECOL προτίθεται να επιτύχει το στόχο αυτό μέσα από διάφορες ερευνητικές πρωτοβουλίες σχετικά με τους νόμους για τους συνεταιρισμούς, ξεκινώντας με τη σύνταξη του PECOL.

Άλλες πιθανές ή ενδεικτικές δράσεις είναι οι εξής:

- Ενσωμάτωση της συνεταιριστικής ατζέντας από τους παγκόσμιους αναπτυξιακούς φορείς, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και τα διακυβερνητικά όργανα χάραξης πολιτικών, όπως το G8 και το G20.
- Ανάπτυξη της ικανότητας για άμεση ανταπόκριση σε συνεταιριστικές ευκαιρίες που δημιουργούνται από τα παγκόσμια και περιφερειακά πολιτικά γεγονότα και αλλαγές.
- Ανάδειξη και δημοσίευση των στοιχείων σχετικά με τα δημόσια και κοινωνικά οφέλη των συνεταιρισμών. Παράλληλα, ορθά δομημένες σχετικές αναφορές θα πρέπει να συνταχθούν για να υποστηρίξουν τα επιχειρήματα για την κατάλληλη μεταχείριση των συνεταιρισμών μέσα στα διάφορα νομικά περιβάλλοντα και τα διάφορα επίπεδα ανάπτυξης.
- Η δημιουργία ενός «ελάχιστου αναλλοίωτου βασικού πυρήνα (της συνεταιριστικής ιδέας)» του τι σημαίνει συνεταιρισμός είναι εξαιρετικά σημαντική ως βάση για την εξασφάλιση διαφορετικής μεταχείρισης των συνεταιρισμών εντός των εθνικών νομικών πλαισίων γιατί πρέπει να υπάρχει μια ισχυρή σύνδεση ανάμεσα στα στοιχεία της κοινωνικής και δημόσιας ωφέλειας από τη μία και τα ελάχιστα απαραίτητα κριτήρια (για να αντιμετωπίζεται μια επιχείρηση ως συνεταιρισμός), από την άλλη. Αυτό θα είναι αναγκαίο σε περίπτωση ύπαρξης διαφορετικών φορολογικών ή ρυθμιστικών διατάξεων για τους συνεταιρισμούς, καθώς διαφορετικά θα υπάρξουν ψευδείς ισχυρισμοί για το αν ορίζεται κάποια επιχείρηση ως «συνεταιρισμός».
- Ανάπτυξη ενός μηχανισμού ή ενός εργαλείου για την αξιολόγηση των εθνικών νομικών πλαισίων και προσδιορισμός της έκτασης που αυτά μπορούν να ενθαρρύνουν και υποστηρίζουν τους συνεταιρισμούς. Η δημιουργία ενός χάρτη όπου θα διακρίνονται οι καλύτερες αλλά και οι πιο αδύναμες εθνικές νομοθεσίες, θα αποτελούσε έναν καλό τρόπο

για να τονίζονται οι φτωχότερες επιδόσεις και να προσφέρεται η ευκαιρία συνεργασίας για την πολιτική υπεράσπιση των συνεταιρισμών, με βάση τις αποδεδειγμένες συνθήκες.

- Δημιουργία βάσης δεδομένων συνεταιριστικής γνώσης για τη μέτρηση και ανάδειξη των θετικών επιπτώσεων αλλά και τη μεταφορά τεχνογνωσίας.

6.2.5 Κεφάλαιο

Οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να λειτουργήσουν χωρίς κεφάλαιο, με τους συνεταιρισμούς να μην αποτελούν εξαίρεση. Μολονότι υπάρχει η δυνατότητα δανεισμού από τις τράπεζες και πρόσβασης σε κεφάλαια κίνησης, οι συνεταιρισμοί χρειάζονται παράλληλα ειδικά κεφάλαια για τη χρηματοδότηση των μακροπρόθεσμων επιχειρηματικών αναγκών και στρατηγικών τους. Για το λόγο αυτό χρειάζονται κάποιου είδους κεφάλαια που σκοπό θα έχουν την απορρόφηση του μακροπρόθεσμου επιχειρηματικού ρίσκου και των διαφόρων ζημιών. Σε γενικές γραμμές το συνεταιριστικό κεφάλαιο προέρχεται κατά κανόνα από τα μέλη, είτε μέσω της κοινής τους συνεισφοράς (μερίδια), είτε μέσω των αδιανέμητων κερδών (αποθεματικά)⁶. Εξ' ορισμού, τα αδιανέμητα κέρδη χρειάζονται χρόνο για να δημιουργηθούν και προφανώς δεν είναι διαθέσιμα στο ξεκίνημα. Ιστορικά, η χρηματοδότηση των συνεταιρισμών γινόταν μέσω των καταθέσεων που τα ίδια τα μέλη έδιναν στο συνεταιρισμό τους για να διαχειριστεί (σε εποχές που ακόμα οι τράπεζες δεν πρόσφεραν τέτοιου είδους υπηρεσίες). Τα μέλη τοποθετούσαν τις αποταμιεύσεις τους στο συνεταιρισμό τους και μπορούσαν να πάρουν χρήματα όταν τα χρειάζονταν.

Τέτοιου είδους κεφάλαια, εκτός από μερικές περιπτώσεις, δεν καλύπτουν τις ανάγκες. Με την ύπαρξη πολλών διαθέσιμων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, οι άνθρωποι δεν βλέπουν πια το συνεταιρισμό ως καταφύγιο για τα χρήματά τους. Τα κεφάλαια που μπορούν να αποσυρθούν κατά βούληση δεν θα πρόσφεραν σταθερή βάση για τη χρηματοδότηση μιας επιχείρησης σήμερα. Έτσι, οι συνεταιρισμοί σε πολλές χώρες αντιμετωπίζουν πρόβλημα πρόσβασης σε κεφάλαια (ICA, 2013). Οι επιχειρήσεις που ανήκουν σε επενδυτές αντλούν κεφάλαια υποσχόμενες κάποια οικονομική ανταμοιβή, είτε με τη μορφή μερισμάτων είτε μέσω αύξησης της αξίας της επιχείρησης στο μέλλον, είτε με ένα συνδυασμό των δύο. Το μετοχικό κεφάλαιο παρέχει αυτή τη δυνατότητα, καθώς βασίζεται στην αρχή ότι ο κάτοχος μιας μετοχής δικαιούται αντίστοιχο μερίδιο στην αντικειμενική αξία της εταιρείας και στα κέρδη που διανέμονται με την μορφή μερισμάτων.

---

⁶ Η χρηματοδότηση παρέχεται επίσης και από Συνεταιριστικά Ιδρύματα Χρηματοδότησης, συμπεριλαμβανομένων και τραπεζών.

Το συνεταιριστικό κεφάλαιο διαφέρει ως προς αυτές τις αρχές (Wenn et al., 2010). Καταρχήν, ένα μέλος δικαιούται να λάβει από τον συνεταιρισμό μόνο το ποσό που κατέθεσε ή πλήρωσε σε μερίδια, και συνεπώς δε δικαιούται κάποιο μερίδιο της πιθανής μελλοντικής αυξημένης αξίας. Παρότι οι συνεταιρισμοί γενικά δύναται να καταβάλουν τόκους επί των κεφαλαίων, σύμφωνα με την 3^η Συνεταιριστική Αρχή τα μέλη λαμβάνουν «περιορισμένη ή μηδενική αποζημίωση για το κεφάλαιο που κατέβαλαν προκειμένου να γίνουν μέλη». Επιπλέον, σε περίπτωση που κάποιο κέρδος ή πλεόνασμα διανεμηθεί στα μέλη, η κατανομή γίνεται ανάλογα με το ύψος των συναλλαγών που είχε το κάθε μέλος με τον συνεταιρισμό. Σε σύγκριση με το μετοχικό κεφάλαιο, το συνεταιριστικό κεφάλαιο δεν προσφέρει στους επενδυτές ικανοποιητικά οικονομικά οφέλη, άρα δεν είναι ελκυστικό από οικονομικής άποψης και έχει μικρό ενδιαφέρον για τους επενδυτές. Ωστόσο, συγκριτικά με τις κεφαλαιουχικές εταιρίες, αυτό που οι συνεταιρισμοί μπορούν να προσφέρουν στην ευρύτερη κοινωνία (και όχι μόνο στους επενδυτές που αναζητούν κέρδος) σαφώς και είναι ελκυστικό, για όλους τους λόγους που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Πώς μπορεί λοιπόν να γεφυρωθεί αυτό το χάσμα;

Τα τελευταία 150 περίπου χρόνια υπήρξε μια μετατροπή των ανθρώπων σε επενδυτές. «Επένδυση» σημαίνει τοποθέτηση των χρημάτων μου εκεί όπου πιθανά θα έχουν την καλύτερη απόδοση. Η λέξη αυτή χρησιμοποιείται συνήθως για την τοποθέτηση χρημάτων σε μετοχές μιας εταιρείας. Οι περισσότεροι άνθρωποι στις αναπτυγμένες οικονομίες έχουν γίνει επενδυτές, είτε σκόπιμα είτε όχι, μέσα από τα συνταξιοδοτικά τους ταμεία και άλλα χρηματοπιστωτικά προϊόντα όπως η ασφάλιση του επιχειρηματικού μοντέλου ιδιοκτησίας μέσω επένδυσης, με κανόνα τη μεγιστοποίηση του κέρδους από τις αποταμιεύσεις. Ωστόσο, η οικονομική αστάθεια των τελευταίων ετών έχει αποκαλύψει τις αδυναμίες αυτού του μοντέλου και την ανάγκη για κάτι καλύτερο.

Ένα επιτυχημένο μοντέλο δεν θα επιτευχθεί μόνο μέσω της αλλαγής στη λειτουργία των επιχειρήσεων και τη δημιουργία νέων δομών όπως οι συνεταιρισμοί που είναι πιθανότερο να καλύψουν τις ανθρώπινες ανάγκες μακροπρόθεσμα. Θα πρέπει να αλλάξει και ο τρόπος συμπεριφοράς των ανθρώπων, να πάψει η συμπεριφορά τους ως επενδυτές που αναζητούν το μέγιστο κέρδος. Εάν επιθυμούμε έναν καλύτερο κόσμο, θα πρέπει να τοποθετήσουμε τα κεφάλαια μας εκεί που είναι πιο πιθανό να οικοδομήσουμε έναν καλύτερο κόσμο. Και αυτό δεν θα το καταφέρουμε εάν τα επενδύσουμε σε εταιρικές μετοχές.

Τα παραπάνω θα αποτελούσαν ίσως μια απελπιστικά ιδεαλιστική πρόταση αν δεν υπήρχαν ήδη ισχυρές αποδείξεις ότι οι άνθρωποι αλλάζουν τον τρόπο που χρησιμοποιούν τα χρήματά τους. Η στάση του ανθρώπου προς τον πλούτο, το χρήμα και το που αυτά τα τοποθετεί, αλλάζει δραματικά. Από το «Giving Pledge» του Bil Gates και άλλων 30 δισεκατομμυριούχων στις ΗΠΑ, οι οποίοι δώρισαν τουλάχιστον το 50% του πλούτου τους για φιλανθρωπικούς σκοπούς, μέχρι την ανταπόκριση απλών ανθρώπων στο τσουνάμι του 2004 στο σεισμό και το τσουνάμι στην Ιαπωνία του 2011, καθώς και σε άλλες μεγάλες καταστροφές. Από την οργή στις οικονομικές σελίδες κορυφαίων εφημερίδων για τη συμπεριφορά και τις αμοιβές των τραπεζιτών, μέχρι την καμπάνια «Move Your Money» και το κίνημα «Occupy». Ζούμε σε μια εποχή μεγάλων αλλαγών όπου οι συμπεριφορές και τα κίνητρα των ανθρώπων αλλάζουν.

Τα κεφαλαιακά εργαλεία πρέπει να συμβαδίζουν με αυτές τις συμπεριφορές και τα κίνητρα του σήμερα. Επομένως, ο στόχος είναι ένα προτεινόμενο αξιόπιστο συνεταιριστικό μέλλον το οποίο οι άνθρωποι μπορούν να κατανοήσουν και να πιστέψουν και στη συνέχεια η παροχή του σωστού μηχανισμού ώστε να χρησιμοποιήσουν τα κεφάλαια τους για να εξασφαλίσουν αυτό το μέλλον. Αυτό συνεπάγεται μια πρόταση που να παρέχει μια οικονομική απόδοση, χωρίς ωστόσο αυτό να καταστρέφει τη συνεταιριστική ταυτότητα, που να επιτρέπει στους ανθρώπους να έχουν πρόσβαση στα χρήματά τους όταν τα χρειάζονται. Συνεπάγεται επίσης την αναγκαιότητα διερεύνησης ευρύτερων εναλλακτικών επιλογών για κεφάλαια, πέρα από την παραδοσιακή πηγή των ενταγμένων μελών, αλλά χωρίς συμβιβασμούς γύρω από τον έλεγχο των μελών στον συνεταιρισμό.

Στο πλαίσιο αυτά, είναι απαραίτητα τα κατάλληλα χρηματοοικονομικά μέσα με τα οποία οι συνεταιρισμοί μπορούν να χρηματοδοτηθούν από τους ανθρώπους. Αυτό το πεδίο έχει ήδη διερευνηθεί εκτενώς από τις άλλες επιχειρήσεις, αλλά όχι επαρκώς από τον συνεταιριστικό τομέα. Απαιτούνται μέσα διευκόλυνσης της συγκέντρωσης και προώθησης χρημάτων στους συνεταιρισμούς και τα οποία θα:

- Παρέχουν σταθερή βάση για τη δραστηριότητα του συνεταιρισμού
- Παρέχουν την δυνατότητα απόδοσης και επιστροφής των κεφαλαίων στον πάροχο χωρίς να απαιτείται η αγορά μετοχών
- Δεν βλάπτουν ή υπονομεύουν το συνεταιριστικό χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένου του ελέγχου των μελών και της δέσμευσης στη συνεταιριστική ταυτότητα

Για την επίτευξη αυτών των στόχων, πιθανές ή ενδεικτικές δράσεις είναι οι εξής:

- Προώθηση και ενθάρρυνση της χρηματοδότησης των συνεταιρισμών από τα υπάρχοντα μέλη τους
- Προώθηση της ανταλλαγής ιδεών και εμπειριών μεταξύ συνεταιρισμών αναφορικά με πιθανά χρηματοδοτικά μέσα
- Διατύπωση μιας ξεκάθαρης πρότασης από τους συνεταιρισμούς προς τους παρόχους κεφαλαίων
- Ανάπτυξη ενός σύγχρονου χρηματοοικονομικού εργαλείου ως επιχειρηματικό κεφάλαιο υψηλού ρίσκου για την κάλυψη των αναγκών των συνεταιριστικών επιχειρήσεων και χρηματοδοτών
- Δημιουργία παραλλαγών του γενικού μοντέλου, για να ανταποκρίνεται σε διαφορετικά μεγέθη συνεταιρισμών και τομέων
- Καθορισμός φορέων που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως εκπρόσωποι ή ενδιάμεσοι επιχειρήσεων (μικρών ή μεγάλων) που χρειάζονται κεφάλαια
- Χρήση του Παγκόσμιου Ταμείου Συνεταιριστικής Ανάπτυξης, για την ανάδειξη της δημιουργίας συνεταιρισμών ως μια κατηγορία κατανομής περιουσιακών στοιχείων «asset class»
- Έρευνα για την αλλαγή συμπεριφορών και κινήτρων σχετικά με τη χρηματοδότηση και τα νέα χρηματοπιστωτικά μέσα
- Εξέταση των απειλών και των ευκαιριών που προκύπτουν από τη χρήση θυγατρικών εταιρικών σχημάτων και δομών τύπου ομίλου και άλλων συνεταιριστικών ομάδων για την εξεύρεση των απαραίτητων κεφαλαίων
- Προβολή του συνεταιριστικού κεφαλαίου ως ένα εμπνευσμένο μοντέλο, σε αντιδιαστολή με την επιδίωξη του κέρδους από τα χρέη του κερδοσκοπικού κεφαλαίου
- Δημιουργία ενός δείκτη που να αφορά ειδικά τους συνεταιρισμούς με σκοπό τη μέτρηση της ανάπτυξης και της απόδοσης
- Πολιτική πίεση για λογιστικά πρότυπα που θα αναγνωρίζουν τα μοναδικά χαρακτηριστικά του συνεταιριστικού μοντέλου
- Επιτάχυνση του παγκόσμιου εμπορίου ανάμεσα στους συνεταιρισμούς, μέσω συμφωνιών αντιπροσώπευσης και κοινών δομών παροχής υπηρεσιών

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνεταιρισμός ουσιαστικά είναι μια αυτόνομη ένωση προσώπων που συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και επιδιώξεών τους διά μέσου μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης. Στο πλαίσιο αυτό, η ίδρυση και η δημιουργία συνεταιρισμών εδράζεται σε ορισμένες αρχές και προϋποθέσεις που διέπουν τον τρόπο λειτουργία τους καθώς και τη φιλοσοφία κάτω από την οποία αναπτύσσονται. Συγκεκριμένα, η αλληλεγγύη, η καταβολή κοινής προσπάθειας, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ο αλληλοσεβασμός δεν αποτελούν απλά αρχές που διέπουν τους συνεταιρισμούς αλλά θεμελιώδη στοιχεία μιας ανεπτυγμένης και ευνομούμενης πολιτείας.

Σε κάθε περίπτωση οι συνεταιρισμοί είναι συνδεδεμένοι με τις πραγματικές συνθήκες του περιβάλλοντος και καλούνται υπό αυτό το πρίσμα να προβούν στη μεγιστοποίηση των δυνατών οφελών σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο. Δεδομένου ότι η εξάπλωση των επιχειρήσεων είναι πλέον ανεξέλεγκτη, πρέπει να τονισθεί πως ορισμένες από τις μεγάλες επιχειρήσεις σε εθνικό, σε ευρωπαϊκό ή/και σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν τη δύναμη να επιβάλλουν τους όρους τους σε παραγωγούς και καταναλωτές, επηρεάζοντας ακόμη και τις πολιτικές αποφάσεις. Η συσπείρωση των θιγόμενων αποτελεί μια δυνατή λύση στην κατεύθυνση δημιουργίας μιας αντίρροπης δύναμης, η οποία με συγκεκριμένη νομική μορφή έχει τη δυνατότητα να λάβει δράση, όπως μεταξύ άλλων πράττει ο συνεταιρισμός. Η εφαρμογή των συνεταιρισμών δεν αποτελεί μια τυπική διαδικασία αλλά εν αντιθέσει πρόκειται για μια ουσιαστική διαδικασία, καθώς τα μέλη τους συνειδητοποιούν ότι οι ενέργειές τους και η δραστηριότητα που αναπτύσσουν έχει θετικά αποτελέσματα, συμβάλλοντας καθοριστικά στη δημιουργία ωφέλειας για όλα τα μέλη.

Στην Ελλάδα, η παρουσία συνεταιρισμών έχει περάσει από διάφορα στάδια, ενώ οι αρχές και οι κανόνες που τους διέπουν είναι νομικά κατοχυρωμένες και προήλθαν από την εκ των πραγμάτων απαίτηση για την ανάπτυξη των αγροτικών συνεταιρισμών, ενώ ακολούθησε και η ανάπτυξη και άλλων μορφών συνεταιρισμού. Τα τελευταία χρόνια, η συνεταιριστική πολιτική που ακολουθήθηκε στην Ελλάδα δεν είχε την αναμενόμενη επιτυχία, καθώς οι συνεταιρισμοί, όπως κάθε άλλος επιχειρηματικός οργανισμός, ήρθαν αντιμέτωποι με μεγάλες προκλήσεις. Οι προκλήσεις αυτές δεν είχαν να κάνουν μόνο με τις ραγδαίες αλλαγές επενδυτικής και καταναλωτικής συμπεριφοράς στις παγκόσμιες αγορές (π.χ. διαδικτυακή

διάχυση εμπορικών πληροφοριών, πραγματοποίηση on-line συναλλαγών και επενδύσεων στις αλυσίδες προμηθειών και διακίνησης, βιώσιμη διαχείριση φυσικών πόρων, επιπτώσεις της κλιματολογικής αλλαγής στην παραγωγή του πρωτογενή τομέα, οι επιπτώσεις της χρηματοοικονομικής κρίσης στην πραγματική οικονομία, τα σοκ στην αλυσίδα ζήτησης λόγω της ξαφνικής εμφάνισης θανατηφόρων ή άλλων λοιμωδών νόσων κατά την παραγωγή, επεξεργασία ή/και διακίνηση προϊόντων, π.χ. τροφίμων), αλλά και με μια σειρά παραγόντων που αφορούν στην ανάπτυξη δομών και στρατηγικών που ικανοποιούν τις ολοένα αυξανόμενες και διαφορετικές κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες των μελών τους.

Την ίδια στιγμή που στην Ελλάδα το συνεταιριστικό κίνημα, ιδίως στον αγροτικό τομέα, θεωρείται ότι απέτυχε, εξαιτίας παραγόντων, όπως οι διαδικασίες κομματικού χαρακτήρα, η αδιαφάνεια, η διαφθορά και η νομοθεσία, στην υπόλοιπη Ευρώπη, οι συνεταιρισμοί όχι απλά πετυχαίνουν, αλλά πολλοί από αυτούς παρουσιάζουν πλέον μεγέθη μεγάλων εταιρειών. Οι συνεταιρισμοί όπου πέτυχαν ήταν γιατί προσαρμόστηκαν από την αρχή για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων και ήταν ευέλικτοι. Ο συνεταιρισμός Rochdale στην Αγγλία του 19^{ου} αιώνα, οι σύγχρονοι «συνεταιρισμοί νέας γενιάς» στις ΗΠΑ και αλλού, αποτελούν τέτοια παραδείγματα. Ο συνεταιρισμός ως μορφή επιχειρηματικής οργάνωσης έχει εγγενή προβλήματα, όπως άλλωστε έχει και κάθε άλλο οργανωτικό σχήμα. Τα δυνατά σημεία του συνεταιρισμού είναι και η πηγή των προβλημάτων, όπως η κατανομή των εισοδηματικών δικαιωμάτων ανάλογα με την χρήση και η ίση κατανομή των αποφασιστικών δικαιωμάτων ανά μέλος.

Ο συνεταιρισμός είναι μια άλλη μορφή επιχειρηματικότητας, καθώς απαιτεί περισσότερο κοινωνικό κεφάλαιο παρά χρηματικό, τον απαραίτητο συνεκτικό ιστό για τη δημιουργία και λειτουργία του συνεταιρισμού. Ωστόσο, το κοινωνικό κεφάλαιο δεν δανείζεται από καμιά τράπεζα, ούτε λαμβάνεται δωρεάν μέσω κρατικών ή κοινοτικών επιχορηγήσεων. Δεν μπορείς καν να το δημιουργήσεις μόνος σου, χρειάζεσαι και τους άλλους. Ο συνεταιρισμός δείχνει ότι «οι άλλοι» δεν είναι η Σαρτρική κόλαση, αλλά η απαραίτητη προϋπόθεση της ατομικής και κοινωνικής ευημερίας. Η συνεταιριστική επιχειρηματικότητα έχει μεγάλο παρελθόν, έχει παρόν, και σίγουρα έχει μέλλον. Η ύφεση και η αναιμική επιχειρηματική δραστηριότητα σε πολλούς τομείς δημιουργεί κενά, τα οποία θα μπορούσαν να γεμίσουν με πρωτοβουλίες παραγωγών, καταναλωτών, επαγγελματιών και εργαζομένων. Όπως οι συνεταιρισμοί «γεννήθηκαν» ταυτόχρονα με τη «γέννηση» του σύγχρονου καπιταλισμού, έτσι και τώρα η οικονομική κρίση είναι ταυτόχρονα μια τεράστια ευκαιρία για την αναγέννηση του συνεταιρισμού στην Ελλάδα, για την ανάπτυξη κοινωνικοοικονομικού κεφαλαίου που θα

εξυπηρετεί πραγματικές ανάγκες και που θα διέπεται από το πνεύμα ενός αξιακού συστήματος βασιζόμενο στην αρχή του «συνεργάζομαι, υποστηρίζω το συλλογικό συμφέρον, για να μάθω και να κερδίσω περισσότερα».

Όταν οι πρωτοπόροι συνεταιριστές εφάρμοσαν πρώτη φορά τις νέες τους ιδέες, προσέφεραν ένα τρόπο στους ανθρώπους να καλύψουν τις ανάγκες τους, τη στιγμή που οι επιχειρήσεις που ανήκουν στους επενδυτές αδυνατούσαν να το κάνουν. Σήμερα, αυτές τις ιδέες τις χρειάζονται όλοι οι άνθρωποι. Ο συμβατικός τρόπος επιχειρηματικότητας αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες της παγκόσμιας κοινότητας, καθώς τα κέρδη και η οικονομική μεγέθυνση είναι πιο σημαντικά από τη βιωσιμότητα, ενώ το ιδιωτικό όφελος είναι πιο σημαντικό από το δημόσιο όφελος. Οι συνεταιριστικές ιδέες λειτουργούν με επιτυχία, αλλά οι περισσότεροι άνθρωποι σήμερα δεν το γνωρίζουν αυτό. Πρέπει να γίνει ιδιαίτερη προσπάθεια στο χώρο για να πεισθούν οι απλοί άνθρωποι για την αναγκαιότητα του «συνεταιρίζεστε». Η πραγματική ώθηση μπορεί να δοθεί μέσα από την ανάπτυξη επιθετικών στρατηγικών, την έμφαση στον προσανατολισμό στην αγορά, τη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης και την ανάδειξη της συνεταιριστικής ταυτότητας. Οι συνεταιρισμοί έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι όλων των άλλων, καθώς η πολυπλοκότητά τους και η σύνδεσή τους με την κοινωνία και το περιβάλλον, τους επιτρέπει να αφήνουν πιο εύκολα το «αποτύπωμά» τους, χωρίς να κινδυνεύουν να κατηγορηθούν για υποκρισία, όπως άλλες μεγάλες επιχειρήσεις. Η μεγάλη πρόκληση λοιπόν είναι η αντιμετώπιση του σκληρού ανταγωνισμού μέσα από μια διαφορετική οδό, αυτή της ανάδειξης της συνεταιριστικής διαφοράς και της ουσιαστικής κοινωνικής ευθύνης.

Οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις προσφέρουν μακροπρόθεσμη ασφάλεια, ενώ είναι ταυτόχρονα βιώσιμες και επιτυχημένες. Βρισκόμαστε σε μια ιστορική στιγμή ευκαιρίας για το συνεταιριστικό μοντέλο. Με τους πολιτικούς θεσμούς σε πολλές χώρες να δυσκολεύονται να συμβαδίσουν με έναν ταχέως μεταβαλλόμενο κόσμο, είναι σημαντικό οι πολίτες να γίνονται όλο και πιο επινοητικοί, να επιχειρούν και να συνεταιρίζονται, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις αναπόφευκτες κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις. Σπάνια κατά το παρελθόν οι συνθήκες ανάπτυξης των συνεταιρισμών ήταν τόσο ευνοϊκές και τα επιχειρήματα υπέρ των συνεταιρισμών φαίνονταν τόσο ισχυρά.

Το Διεθνές Έτος των Συνεταιρισμών ήταν ένας καταλύτης για τους συνεταιρισμούς, καθώς και για τους ανθρώπους που πιστεύουν στην ιδέα του συνεργατισμού, αποτελώντας την πλατφόρμα πάνω στην οποία χτίστηκε η «Συνεταιριστική Δεκαετία». Οι καιροί και οι καταστάσεις επέβαλλαν την υιοθέτηση ενός τόσο φιλόδοξου σχεδίου, το οποίο όμως για να έχει ουσιαστικό νόημα και να είναι αποτελεσματικό, πρέπει να υποστηριχθεί από τους εθνικούς φορείς, από τις κοινότητες και από όλους τους ανθρώπους που πιστεύουν στο συνεταιριστικό επιχειρηματικό μοντέλο. Οι ίδιοι οι συνεταιρισμοί πρέπει να δείξουν το δρόμο συνεργαζόμενοι μεταξύ τους, προκειμένου να μην χαθεί η ευκαιρία αυτής της στιγμής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

264η Γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (Ο.Κ.Ε.) επί του σχεδίου νομού «θεσμικό πλαίσιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τις συλλογικές οργανώσεις και την επιχειρηματικότητα του αγροτικού κόσμου – οργάνωση της εποπτείας του Κράτους», 25 Νοεμβρίου 2011

CICOPA (2013). *Συνεταιρισμοί & κοινωνική οικονομία για την Ελλάδα*. Διεθνής Οργανισμός Βιομηχανικών Συνεταιρισμών και Συνεταιρισμών Προσφοράς Υπηρεσιών και Βιοτεχνών, Έκθεση που ανατέθηκε και χρηματοδοτήθηκε από την ILO

Erymanthos.eu (2011). *Η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας*. Ερύμανθος Μ.Κ.Ο.-Δίκτυο πολιτιστικών συλλόγων και περιβαλλοντικών οργάνωσεων των ορεινών περιοχών Ηλείας, Αχαΐας, Αρκαδίας, Διαθέσιμο στο: http://www.erymanthos.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=360:2011-12-02-10-24-57&catid=53:koinoniki-oikonomia&Itemid=60

Hagen Henry (2012). *Κατευθυντήριες γραμμές για την Συνεταιριστική Νομοθεσία*. Τρίτη έκδοση αναθεωρημένη, International Labour Office (ILO), Γενεύη

ICA (2013). *Σχέδιο για μια Συνεταιριστική Δεκαετία*. Διεθνής Συνεταιριστική Συμμαχία. Δίκτυο Κ.Α.Π.Α.

ILO (2010). *Η Ανθεκτικότητα του Συνεταιριστικού Επιχειρηματικού Μοντέλου σε Περίόδους Κρίσης. Πρόγραμμα Βιώσιμης Επιχειρηματικότητας*. Δίκτυο Κ.Α.Π.Α., Ιωάννινα

Αβδελίδης Π. (1980). *Ο Συνεταιρισμός στις συνθήκες του καπιταλισμού*. Αθήνα

Αβδελίδης Π. (1981). *Συνεταιριστικά προβλήματα*. Εκδόσεις Λιβάνης

Αβδελίδης Π. (1986). *Το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα. Ιστορική εξέλιξη και δράση. Προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Αβδελίδης Π. (1987). *Το αγροτικό συνεταιριστικό πρόβλημα της χώρας*. Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Αβδελίδης Π. (1989). *Συνεταιριστικά προβλήματα*. Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα

Αγγελίδου Μ. (2006). *Χρηματοδοτήσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών*. Πτυχιακή Εργασία, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, ΤΕΙ Καλαμάτας, Καλαμάτα

Αδάμ Σ., Παπαθεοδώρου Χ. (2010). *Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός: Μια κριτική προσέγγιση*. Μελέτες 8, ΙΝΕ – Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Δεκέμβριος, . 2010. Διαθέσιμο στο: <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/meleti8.pdf>

Αλεξόπουλος Κ. (1999). *Στοιχεία Εμπορικού Δικαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Interbooks

Βενέτη Κ. (2010). *Οι Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα προβλήματα και προοπτικές*. Πτυχιακή εργασία, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Λογιστικής, Τ.Ε.Ι. Καβάλας, Καβάλα

Γραμματόπουλος Γ. (1961). *Συνεργατισμός στην οικονομική και Λογιστική Εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα: Τόμος Θ, σελ. 484

Δαλαμήτρα Μ., Μαυρίδης Γ. (2014). *Η εξέλιξη των συνεταιρισμών στην Ελλάδα και οι προοπτικές τους*. Πτυχιακή εργασία, Αλεξάνδρειο Τ.Ε.Ι., Σίνδος

Δαουτόπουλος Γ. (2006). *Κοινωνιολογία του Συνεργατισμού*. Έκδοση του Ιδίου, Θεσσαλονίκη

Δασκάλου Γ. (1992). *Αστικοί και Γεωργικοί Συνεταιρισμοί*. Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα

Δασκάλου Γ. (1992). *Το μάνατζμεντ των συνεταιρισμών και άλλα γεωργοσυνεταιριστικά δημοσιεύματα*. Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα

Ηλιόπουλος Κ. (2004). *Συνεταιρισμοί Νέας Γενιάς: Βασικά Χαρακτηριστικά και Προϋποθέσεις Ανάπτυξής τους*. Αγροτικός Συνεργατισμός, Τεύχος 25, σσ. 58-61

Ηρακλέους Α. (2007). *Θεωρία Συνεργατικής Οργάνωσης*. Έκδοση Παγκύπριας Συνεργατικής Τράπεζας ΛΤΔ, Λευκωσία. Διαθέσιμο στο: www.diktio-kapa.dos.gr/keimena/coortheory.pdf

Καμενίδης Χ. (2005). *Συνεταιρισμοί*. Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη ΑΕ, Θεσσαλονίκη

Καμενίδης Χ. (2001). *Συνεταιρισμοί. Αρχές – Οικονομική – Πολιτική – Οργάνωση – Ανάπτυξη - Νομοθεσία*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη ΑΕ, Θεσσαλονίκη

- Καούρα Ε. (2005). *Έλεγχος και Εποπτεία Συνεταιριστικών Οργανώσεων*. Πτυχιακή Εργασία, ΤΕΙ Ηπείρου, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Πρέβεζα
- Κασσαβέτης Δ. (1995). *Η διαχρονική σημασία και ο ρόλος της συνεταιριστικής νομοθεσίας στην Ελλάδα*. Στο: Σύγχρονη θεώρηση του συνεταιριστικού θεσμού στην Ελλάδα (εισηγήσεις συνεδρίου), ΙΣΕΜ
- Κασσαβέτης Δ. (2005). *Συνεταιριστικοί θεσμοί Ι. Αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις (θεωρία – νομοθεσία - νομολογία)*
- Κιντής Σ. (2004). *Συνεταιριστικές Τράπεζες*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα
- Κιντής Σ. (1997). *Δίκαιο συνεταιρισμών*, τεύχος Α΄
- Κλήμη-Καμινάρη Ο. (2003). *Σχέσεις Κράτους και συνεταιρισμών στην Ελλάδα για την ανάπτυξη του αγροτικού πληθυσμού, (Συμβολή στην ιστορική εξέλιξη του θεσμού)*. Διδακτορική διατριβή
- Κλήμη-Καμινάρη, Ο. (2015). *Διερεύνηση του βαθμού ευθυγράμμισης του ν.4015/2011 για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς προς συνταγματικούς και διεθνείς κανόνες*. Κοινωνική Οικονομία, 3, (Ιαν - Μάρ 2015)
- Κλήμης Α.Ν. (1980). *Τι είναι και τι δεν είναι ο Συνεργατισμός/Συνεταιρισμός*. Ξάνθη, Εκδόσεις Συνεργασία
- Κλήμης Α.Ν. (1985). *Οι Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα*. Τόμος 1, Εκδόσεις Πιτσιλός
- Κοντογεώργος Α. (2015). *Συνεταιριστική Οικονομία. Η Ιστορική Εξέλιξη των Συνεταιρισμών*. Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα
- Κοντογεώργος Α., Σεργάκη Π. (2015). *Αρχές Διοίκησης Αγροτικών Συνεταιρισμών. Προκλήσεις και Προοπτικές*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, ΣΕΑΒ
- Κορρές Γ. (1999). *Συνεργατισμός και Οικονομική Ανάπτυξη*. Έλλην, Αθήνα
- Κοσμόπουλος Δ. (1991). *Οι Καταναλωτικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Konsum

Κριατσιώτη Β. (2010). *Η Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία.*, edo-mko.gr – Ένωση Δικτύων Οικοπροστασίας. Διαθέσιμο στο: http://edo-mko.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=89&Itemid=110

Κρουσταλλάκη-Μπεβεράτου Σ. (1990). *Αγροτικοί Συνεταιρισμοί: Θεσμός Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης*. Διεύθυνση Μελετών και Προγραμματισμού, Μελέτες για την Αγροτική Οικονομία, Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα

Λάμπρος Κ. (1999). *Συνεταιρισμοί και Ανάπτυξη*. Τρίτη έκδοση, Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα

Λαμπροπούλου-Δημητριάδου Β. (1995). *Κριτική θεώρηση της ελληνικής συνεταιριστικής νομοθεσίας*. Συνεταιριστική Πορεία, Τεύχος 38, σσ. 95-107

Λουλόδης Λ. (1995). *Πολιτικές Όψεις της Παρέμβασης στη Γεωργία*. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 6, σσ. 121-146

Μαριάδης Σ. (2003). *Συνεργατισμός - Συνεταιρισμοί, Ιστορία – Φιλοσοφία – Αποστολή - η εναλλακτική λύση*. Δ΄ Έκδοση βελτιωμένη και συμπληρωμένη. Εκδόσεις Γιαχούδη, Θεσσαλονίκη

Μαυρόγιαννης Δ. (1979). *Μαθήματα Κοινωνιολογίας του Δικαίου- Συνεταιριστικοί Θεσμοί και Κοινωνικοί Μετασχηματισμοί*. Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Νασιούλας Ι. (2011). *Ελληνική Κοινωνική Οικονομία στο Σταυροδρόμι (Greek Social Economy at the Crossroads)*, σελ. 78

Νικολινάκος Μ., Γκέκου Γ., Παρασκευαΐδης Π. (1986). *Στρατηγική ανάπτυξη του Συνεταιριστικού Τομέα στη Γεωργία*. Αθήνα

Νόμος 1541/1985 «Για τις Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις». Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 68/18-4-1985

Νόμος 2716/1999 «Εκσυγχρονισμός Υπηρεσιών Ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις». Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 96/Α/17-5-1999

Νόμος 2810/2000 «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις». Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 149/10-9-1993

Νόμος 4015/2011 «Θεσμικό πλαίσιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τις συλλογικές οργανώσεις και την επιχειρηματικότητα του αγροτικού κόσμου – Οργάνωση της εποπτείας του Κράτους». Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 210, σελ. 6251-6266

Νόμος 4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις». Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 216/30-9-2011

Νόμος 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις». Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 205/Α/31-10-2016

Νόμος 602/1915 «Περί Συνεταιρισμών». Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 33/24-1-1915

Νόμος 921/1979 «Περί Γεωργικών Συνεταιρισμών». Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 125/12-6-1979

Παπαγεωργίου Κ. (1985). *Αγροτικοί Συνεταιρισμοί*. Εκδόσεις Ιδρύματος Ευγενίδου, Αθήνα

Παπαγεωργίου Κ. (2001). *Η συνεταιριστική νομοθεσία στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνεταιριστικοί Προβληματισμοί*. Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα

Παπαγεωργίου Κ. (2007). *Βιώσιμη Συνεταιριστική Οικονομία-Θεωρία και Πρακτική*. Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα

Παπαγεωργίου Κ. (2015). *100 χρόνια από την ψήφιση του νόμου 602/1914*. Κοινωνική Οικονομία, Τεύχος 3

Παπαγεωργίου Κ., Κλήμη-Καμινάρη Ο. (2014). *Σύγχυση στην συνεταιριστική ορολογία*. Κοινωνική Οικονομία, 2, (Οκτ - Δεκ 2014)

Πατρώνης Β. (2000). *Κράτος και Συνεταιρισμοί στη Μεταπολίτευση (1974-1998)*. Δομές και Σχέσεις Εξουσίας στη Σημερινή Ελλάδα, 7^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, σς. 749-764

Σαφιλίου Κ. & Παπαδόπουλος Α. (2004) *Οι μικροί γεωργοί στην Ελλάδα – Ποιοι και πώς θα επιβιώσουν*. ΕΚΚΕ, σς.313-334. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Σελλιανάκης Γ. (2015). *Τα 100 χρόνια από την ψήφιση του νόμου 602/1914, οι αγροτικού συνεταιρισμοί γνώρισαν άνοδο, πτώση και λεηλασία – Ένας συνοπτικός απολογισμός*. Κοινωνική Οικονομία, Τεύχος 3

Σπάθης Π. (1995). *Αγροτική πίστη και συνεταιρισμοί*. Εκδόσεις Ι.Σ.Ε.Μ.

Τζωρτζάκης Θ. (1973). *Συνεταιριστική Οικονομία*. δεύτερη έκδοση, Αθήνα

Χαραλάμπους Κ. (2000). *Η κοινωνική οικονομία ανάμεσα στο τοπικό και στο παγκόσμιο*. Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα

Χριστοδούλου Δ. (1987). *Αγροτική και Συνεταιριστική Ανάπτυξη*. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη

Χρυσάκης Μ., Ζιώμας Δ., Καραμητοπούλου Ν., Χατζαντώνης Δ. (2002). *Προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας*. Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- ACI Americas (2009). *Framework Law for the Co-operatives in Latin America*. Available at: http://www.aciamericas.coop/IMG/pdf/Libro_Marco_Leyes.pdf
- Archambault E. (1996). *Le Secteur Sans But Lucratif – Associations Et Fondations En France*. Economica, pp. 1-63
- Benos T., Kalogeras N., Verhees F., Sergaki P., Pennings J. (2015). *Cooperatives' Organizational Re-structuring, Strategic Attributes and Performance: The Case of Agribusiness Cooperatives in Greece*. *Agribusiness: an International Journal*, 5/2015:1-24
- Birchall J., Simmons R. (2009). *Co-operatives and poverty reduction: evidence from Sri Lanka and Tanzania*. *Participation*, p. 8
- Borzaga C., Santuari A. (2000) *The innovative trends in the Non-Profit Sector in Europe: The emergence of Social Entrapreneurship*. O.E.C.D., Conference
- COM (2003). *Κοινή Έκθεση για την κοινωνική ένταξη (2003-2005)*. Βρυξέλλες, 773 FINAL SEC 1425
- Cook J., Deakin S., Michie J., Nash D. (2003) *Trust Rewards: realising the mutual advantage*. Mutuo, London
- ESPAS (2011). *Global Trends 2030: Citizens in an Interconnected and Polycentric World*. Available at: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESPAS_report_01.pdf
- Ghillardotti F. (2002). *Pilot Action: Back ground, motivation and expectations*. European Commission
- Girodot J. (2000). *Un siècle d'économie sociale?* RECMA, Vol 79, pp. 275-276
- Hesse H., Chihak M. (2007). *Co-operative Banks and Financial Stability*. IMF. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp0702.pdf>
- Hettlage R. (1977). *Genossenschaftstheorie und Partizipationsdiskussion*. Campus Verlag, Frankfurt, pp. 348
- Iliopoulos C. (2000). *The evolution of the Greek cooperative law: from the first to the last order of economizing*. Paper presented at the Fourth Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics, 22–24 September, Tübingen, Germany

- Kimberly. A., Cropp Z. & R. (2004). *Cooperatives, Principles and practices in the 21st century*. Coopera-tive Extension publishing, pp. 5-12
- Kokkidinis G. (2010). *(Agro)topia, a Critical Analysis of the Agricultural Cooperative Movement in Greece*, PhD Thesis, Leicester University School of Management, Mimeo
- Lamprinopoulou C., Tregear A., Ness M. (2006). *Agrifood SMEs in Greece: the role of collective action*. *British Food Journal*, Vol 108, (8), pp. 663-676
- Lazonick W., O'Sullivan M. (2000). *Maximizing shareholder value: a new ideology for corporate governance*. *Economy & Society*, 29:1, pp. 13-35
- Mason P. (2012). *Why it's kicking off everywhere: the new global revolutions*. *Participation*, p. 10
- Merret C., Walzer N. (2004). *Cooperatives and Local Development, Theory and Applications for the 21th Century*. M.E. Sharpe, New York
- Michie J. (2011). *Promoting Corporate Diversity in the Financial Services Sector*. *Policy Studies*, 32:4, pp. 309-23
- Mulgan G. (2010). *Measuring Social Value*. Stanford Social Innovation Review
- Murray R. (2010). *Co-operation in the Age of Google*. Available at: <http://www.uk.coop/ageofgoogle>
- Nasioulas I. (2012). *Social Cooperatives in Greece – Introducing New Forms of Social Economy and Entrepreneurship*, *International Review of Social Research*, June, pp. 151-172
- Ownership Commission (2012). *Plurality, Stewardship & Engagement*. p. 28
- Papageorgiou K. (2010). *Usage and Mis-Usage of Co-operatives. The Example of Greece*. In *The International Journal of Cooperative Studies*, pp. 34-35
- Pateman C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press
- Pestoff V.A. (1998). *Beyond the Market and State: Social Enterprises and Civil Democracy in a Welfare Society*. Aldershot, UK & Brookfield, NJ: Ashgate
- Pestoff V.A. (2008). *A Democratic Architecture for the Welfare State*. Chapter 7, Routledge

Porter M., Kramer M. (2011). *Creating Shared Value*. Harvard Business Review, Jan-Feb 2011, p. 14

Putnam R. (2000). *Bowling Alone*. London & NY: Simon & Schuster

Quarter J. et al. (2007). *What Counts: Social Accounting for Nonprofits and Co-operatives*. London: Sigel

Saisset L. et al. (2011). *A Co-operative Performance Measurement Proposal*. Working Paper Moisa, 2011-3

Schank M. Fulton J. (2005). *New Generation Cooperatives: What, Why, Where and How. An Internet Guide*. An Internet Guide, Available at: [http:// www.agecon.purdue.edu/extension/resources/ngc.pdf](http://www.agecon.purdue.edu/extension/resources/ngc.pdf)

Sergaki P., Semos A. (2006). *The Greek Unions of Agricultural Cooperatives as Efficient Enterprises*. Agricultural Economics Review, 7(2): 15-27

Szabo G. (2006). *Co-operative identify a concept for economic analysis and evaluation of Cooperative flexibility: the Dutch practice and the Hungarian reality in the dairy sector*. Paper presented in Re-claiming the Economy: the Role of Cooperative Enterprise, Ownership and Control, An International Conference on Cooperative Forms of Organisation University of Wales Institute, Cardiff

Wilkinson R., Pickett K.P. (2010). *The Spirit Level*. London & New York: Penguin